T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN SOKAĞIN BİR ÇALIŞMA ALANI OLARAK YENİDEN YORUMU: İSTANBUL ÖRNEĞİNDE BİR SAHA ARAŞTIRMASI

HAKAN KARAMAN

DANIŞMAN
Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN
(danışman imzalı olacaktır)

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Sosyal Hizmet, Doktora Programı

Mayıs, 2024

TEZ KABUL VE ONAYI

Hakan KARAMAN tarafından, **Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN** danışmanlığında hazırlanan **"TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN SOKAĞIN BİR ÇALIŞMA ALANI OLARAK YENİDEN YORUMU: İSTANBUL ÖRNEĞİNDE BİR SAHA ARAŞTIRMASI"** başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından **31/05/2021** tarihinde yapılan sınav sonucunda **oy birliği** ile başarılı bulunarak **Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Tez Jürisi

		İmza	Sonuç
DANIŞMAN	Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa Sosyal Hizmet Anabilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
ÜYE	Prof. Dr. Bedrettin KESGİN Yalova Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
ÜYE	Doç. Dr. Taner ARTAN İstanbul Üniversitesi - Cerrahpaşa Sosyal Hizmet Anabilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
ÜYE	Doç. Dr. Ümmügülsüm AYSAN Sağlık Bilimleri Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret
ÜYE	Doç. Dr. Abdulhakim BEKİ Üsküdar Üniversitesi Sosyal Hizmet Anabilim Dalı		☒ Kabul ☐ Ret

Sokağı mesken edinen tüm yaşam hikayelerine… Ve elbette onurlu Gazze'ye…

BÜTÇE DESTEKLERİ

TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN SOKAĞIN BİR ÇALIŞMA ALANI OLARAK YENİDEN YORUMU: İSTANBUL ÖRNEĞİNDE BİR SAHA ARAŞTIRMASI

Bu tez çalışması için herhangi bir kurumdan bütçe desteği alınmamıştır.

TEŞEKKÜR

Yoğun ve yorucu geçen bu uzun sürecin ardından bu bölümü yazmayı nasip eden Allah'a hamdolsun. Hiç şüphesiz her zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Bu sürecimi kolaylayan Rabbime hamd eder, vesile kıldığı herkese teşekkür ederim.

Lisans öğrenciliğimden doktora mezuniyetime kadar akademik ve insani birikimini benimle paylaşan ve bana yol arkadaşlığı yapan çok kıymetli danışman hocam Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN'a, bu tezin iki kapak arasına girene kadarki sabrı ve bugüne kadarki tüm desteği için en kalbi teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu uzun soluklu sürecin bana birçok hediyesi oldu. Araştırma sürecine katkı sağlamaları adına tanıştığım; ancak sonrasında dost olduğum, bugün iki kere düşünmeden arayabildiğim insanlar biriktirdim. Bu vesile ile başta Hz. Kaab Cami imam hatibi Emin KIR hocam, İnsani Hayat Derneği ekibi Yunus ÇETİNKOL, Erhan YORULMAZ ve Soner GÖZÜBEK kardeşlerim ve sarı minibüs Aşhane'nin emekçisi Mustafa Fazıl KARAMAN kardeşim olmak üzere Tarlabaşı'nın abisi Urfalı Mehmed Abi'ye, Gümüşsuyu Cami imam hatibi Osman GÖKREM ve Hasanpaşa Cami imam hatibi Levent UÇKAN hocalarıma şükranlarımı sunuyorum. Onların nezdinde bu tezde bir harflik dahi katkısı olan tüm katılımcılara teşekkürlerimi sunuyorum. Onlar hikayelerini benimle paylaşmasaydı, bu tez yazılamazdı.

Önce oda arkadaşı, sonra çalışma arkadaşı daha sonra ise yol arkadaşı olmaktan mutluluk duyduğum can dostum Dr. Burak ACAR'a; gerektiğinde desteklerini ve dualarını esirgemeyen İlker Aktürk ve Ali Aydın kardeşlerime, her daim varlığı ve desteği ile güven veren abim Doç. Dr. İsa YILMAZ'a, süreç içinde akademik birikimini benimle paylaşmaktan geri durmayan Doç. Dr. Mehmet Ali Akyurt'a, sürecime eşlik eden ve nazımı çeken Dr. Veysi Aka'ya, Dr. Öğr. Üyesi Enver Mengü'ye ve Arş. Gör. Rabia ERTEN'e teşekkür ederim. Tezde adı olmayan ama ben her zorlandığımda desteklerini sunmaktan çekinmeyen Başak ÜNAL, Melike SEMERCİ ve Ayşegül DAŞGIN hanımefendilere teşekkür ediyorum. Onlar pek farkında olmasa da tüm sürecin tecrübesini pekiştirmeme yardımcı olan, hatta beni motive eden İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal Hizmet bölümündeki güzel yürekli öğrenci kardeşlerim de bu satırlarda anılmayı hak ediyor, iyi ki varlar.

Şahsımın tüm derdini ve kâhrını çeken canım eşim Merve KARAMAN…Hem bu çalışma süresince hem de vakit ayırdığım diğer işlerde aileme karşı olan tüm erteleme ve ihmallerimi idare eden ve güzel yüreğiyle beni her daim destekleyen kıymetli eşime en kalbi sevgilerimi sunuyorum. Varlıklarıyla yaşamımı değiştiren, babalığımın güzel vesileleri kızım Zahide Serra ve oğlum Yusuf Ali… Her daim yorgunluğumu ve hayal kırıklıklarımı bana unutturan birer nimet oldular. Onları bana emanet eden Rabbime hamd ederim.

Ve yaşantımın her anına eşlik eden, her daim dualarıyla ve destekleriyle benimle olan canım annem, babam ve ablalarıma da yürekten teşekkür ediyorum.

Mayıs 2024 Hakan KARAMAN

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

BÜTÇE DESTEKLERİ.....v
TEŞEKKÜR.....vi
İÇİNDEKİLER.....viii
ŞEKİL LİSTESİ.....xi
TABLO LİSTESİ.....xiii
ÖZET.....xv
ABSTRACT.....xvii
1. GİRİŞ.....1
2. GENEL BİLGİLER.....4
2.1. SOKAK ÇALIŞMASINI ANLAMAK.....4
2.1.1. Kamusal Bir Mekan Olarak Sokak.....4
2.1.2. Sokak Çalışması Nedir?.....7
2.1.3. Sokak Çalışmasında Hedef Gruplar ve Amaç.....12
2.1.4. Sokak Çalışmasında Yaklaşım ve Metot.....18
2.1.5. Sokak Çalışmasında Tanımsal Belirsizlik: Evrensel Düzeyde Bir Karmaşa.....23
2.2. SOKAK ÇALIŞMASINDA SOSYAL HİZMET TEORİSİ.....25
2.2.1. "Bulunduğu Yerden Başlama" İlkesi ve Sokaktaki Karşılığı.....28
2.2.2. Sokak Çalışmalarında Self Determinasyon İlkesi.....29
2.2.3. Güçlendirme Yaklaşımı ve Sokak.....30
2.2.4. Ekolojik Yaklaşım ve Sokak Çalışması.....32
2.2.5. Toplumla Sosyal Çalışmanın Bir Boyutu Olarak Sokak Çalışması.....33
3. YÖNTEM.....36
3.1. Metodolojik Yaklaşım.....36
3.2. Araştırma Deseni.....38
3.3. Çalışma Grubu.....39
3.4. Verilerin Hazırlanması.....42
3.4.1. Saha Hazırlığı.....42
3.4.2. Veri Toplama Araçları.....44

3.4.3. Saha Araştırması....45
3.4.4. Verilerin Analizi....48
3.5. Geçerlik ve Güvenilirlik....49
3.6. Etik Konular....51
4. BULGULAR....52
4.1. SOKAKTA KALAN BİREYLERİN SOKAK ÖNCESİ YAŞAMLARI....52
4.1.1. Sokak Öncesi Yaşamda Sahip Olunan Kaynaklar....52
4.1.2. Sokağa Geçişi Hazırlayan Olumsuz Deneyimler....54
4.1.3. Sokak Yaşamına Geçiş Kararı....59
4.2. SOKAK YAŞAMININ PRATİĞİNİ ANLAMAK....60
4.2.1. Sokaktaki İlk Gece....61
4.2.2. Sokak Yaşamında Kimler Var?....64
4.2.3. Sokakta Bir Gün Nasıl Geçer?....71
4.2.4. Nerede, Niye Kalınır?....77
4.2.5. Sokakta İhtiyaçlar Nelerdir, Nasıl Karşılanır?....82
4.3. SOKAĞIN VE SOKAK YAŞAMININ DİNAMİKLERİ....91
4.3.1. Sokağa İlişkin Tanımlamalar: *"Sokak Nedir?"*....92
4.3.2. Sokakta Kalmanın Psikolojisini Anlamak....98
4.3.2.1. Sokakta Yaşıyor Olmanın Düşündürdükleri: "Kendime Yakıştıramıyorum". .98
4.3.2.2. Baskın Duygu Durumları....102
4.3.2.3. "Tutunuyorum Derken Düşmek": Madde Kullanımı....108
4.3.3. Sokakta Karşılaşılan Riskler ve Zorluklar....110
4.3.3.1. Sokakta Bulunmanın Getirdiği Tehlikeler....110
4.3.3.2. Temel İhtiyaçları Gidememe Riski....119
4.3.3.3. Sokağın En Kırılgan Hali: Sokakta Kadın Olmak....120
4.3.4. Sokak Ortamında Geliştirilen İlişkiler....122
4.3.4.1. Sokakta Kalanların Birbirleriyle İlişkisi....123
4.3.4.2. Aile ve Yakın Çevreyle İlişki....127
4.3.4.3. Kurum ve Kuruluşlarla İlişki....130
4.3.4.4. Toplumla Kurulan İlişki....138
4.3.5. Sokağın İstismar Edilmesi ve Sokaktakilerin İstismar Edilmesi....143
Sokağı Tercih Edenleri ve Sokağa Mecbur Kalanları Ayırmak....144
4.3.5.1. Bireyin İhtiyacından Ziyade Kurum Kazanımlarının Öne Çıkması....149
4.3.6. Sokakta Yaşamanın Kişiye Etkileri ve Kazandırdıkları....150

4.3.7. Sokak Yaşamında Baş Etme Mekanizmaları.....153
4.3.7.1. Allah'la Kurulan İlişki: "Rabbimizden Bir Umudumuz Var İçimizde".....154
4.3.7.2. Sorumluluk, Aidiyet ve Kabul Edilme.....155
4.3.7.3. Aileye Olan Bağlılık.....157
4.3.7.4. Kişisel Motivasyonlar.....158
4.3.7.5. Bir İşte Çalışma ve Para Kazanma.....159
4.3.7.6. Hobi ve İlgi Alanları.....160
4.3.8. "Sen Sokaktan Çıkarsın Ama Sokak Senden Çıkmaz".....161
4.4. SOKAKTA KALAN BİREYLERLE ÇALIŞMAK.....163
4.4.1. Sokaktaki Bireylerle Çalışanların Hikayeleri.....164
4.4.1.1. Sokak Çalışmalarına Başlama Hikayeleri.....164
4.4.1.2. Sokakta Çalışma Motivasyonları.....169
4.4.1.3. Çalışmaların Gelişimi ve Edinilen Prensipler.....174
4.4.2. Sokakta Kalan Bireylerle Çalışmanın Zorlukları.....180
4.4.2.1. Çalışma Sahası Olarak Sokağın İçerdiği Zorluklar.....180
4.4.2.2. Sokakla İlişkili Makro Düzeyli Zorluklar.....185
4.4.3. Sokakta Kalan Bireylerle Çalışırken Bilinmesi Gerekenler.....191
4.4.3.1. Sokakta Çalışmayı Kolaylaştıran Karakteristik Özellikler ve Beceriler.....191
4.4.3.2. Sokak Çalışmalarında Yaklaşım ve İletişim Nasıl Olmalı?.....193
4.4.4. Sokak Çalışmalarının Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirmeler.....202
4.4.4.1. Pratik Açıdan Sokak Çalışmalarına İlişkin Değerlendirmeler.....202
4.4.4.2. Sokak Çalışması Modelini Geliştirmeye Yönelik Değerlendirmeler.....204
5. TARTIŞMA.....214
6. SONUÇ VE ÖNERİLER.....234
KAYNAKLAR.....252
EKLER.....263
İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI.....267
KURUM İZNİ YAZILARI.....269

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa No

Şekil 3.1. Veri Analizinin Özeti.....48

Şekil 4.1. Sokakta Kalan Bireylerin Sokak Öncesi Yaşamları Alt Tema Şeması.....50

Şekil 4.2. Sokak Öncesi Yaşamda Olumsuz Deneyim ve Travmalar.....52

Şekil 4.3. Sokak Yaşamının Pratiğini Anlamak Alt Tema Şeması.....59

Şekil 4.4. Sokakta İlk Gece Yoğun Olan Hisler.....60

Şekil 4.5. Sokakta Bulunanlara Yönelik Tanımlamalar.....63

Şekil 4.6. Sokakta Bir Gün Nasıl Geçer?.....70

Şekil 4.7. Sokakta Nerede, Niye Kalınır?.....76

Şekil 4.8. Sokaktaki İhtiyaçlar ve Karşılama Alanları.....81

Şekil 4.9. Sokağın ve Sokak Yaşamının Dinamikleri Alt Tema Şeması.....90

Şekil 4.10. Sokağa İlişkin Tanımlamalar.....91

Şekil 4.11. Sokak Yaşamında Baskın Duygu Durumu.....101

Şekil 4.12. Sokak Yaşamının Getirdiği Tehlikeler.....108

Şekil 4.13. Sokak Ortamında Geliştirilen İlişkiler Alt Tema Şeması.....121

Şekil 4.14. Sokaktaki Bireylerin İlişki Kurduğu Kişi ve Kurumlar.....128

Şekil 4.15 Sokak Yaşamında Baş Etme Mekanizması Alt Tema Şeması.....152

Şekil 4.16. Sokakta Kalan Bireylerle Çalışmak Alt Tema Şeması.....162

Şekil 4.17. Sokaktaki Bireylere Çalışma Motivasyonları.....168

Şekil 4.18. Sokağa Yönelik Çalışmalarda Sokakla İlişkili Doğal Zorluklar.....179

Şekil 4.19. Sokağa Yönelik Çalışmalarda Makro Düzeyli Zorluklar.....184

Şekil 4.20. Sokakta Çalışmayı Kolaylaştıran Özellikler ve Beceriler.....190
Şekil 5.1. Sokak Çalışmalarında Değişime Yönelik İnanç ve Güç Eğrisi.....217
Şekil 6.1. Sokak Çalışmalarında İletişim ve Yaklaşım Nasıl Olmalı?.....239

TABLO LİSTESİ

Sayfa No

Tablo 3.1. Sokakta Yaşama Tecrübesine Sahip Katılımcıların Özellikleri.....40

Tablo 3.2. Sokağa Yönelik Çalışma Yapan Katılımcıların Özellikleri.....41

ÖZET

DOKTORA TEZİ

TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN SOKAĞIN BİR ÇALIŞMA ALANI OLARAK YENİDEN YORUMU: İSTANBUL ÖRNEĞİNDE BİR SAHA ARAŞTIRMASI

Hakan KARAMAN

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Sosyal Hizmet Anabilim Dalı

Sosyal Hizmet, Doktora Programı

Danışman : Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN

Bu tez, Türkiye'de sokağı sosyal hizmet mesleğinin bir alanı olarak ele almayı ve sokağa ilişkin kapsamlı bir kavrayış geliştirmeyi hedeflemektedir. Türkiye'deki sosyal hizmet sistemin kurum temelli yapısı, bu geniş ağ içerisinde sokağı marjinal bir alan kılmaktadır. Bu çalışma, sosyal hizmetin sunduğu teorik zemin üzerinden sokakla ilişkili dinamikleri kapsamlı biçimde ele alarak sokağı bir çalışma sahası olarak değerlendirmektedir. Nitel araştırma desenine göre yürütülen araştırmada sokak yaşamını deneyimleyen yirmi bir (21) kişi ve gönüllü sokak çalışması yürüten dokuz (9) kişi olmak üzere otuz (30) katılımcı ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Saha araştırması, İstanbul'un Fatih, Beyoğlu, Eyüp, Beşiktaş ve Kadıköy ilçelerinde yürütülmüştür. Ulaşılan veriler MAXQDA 2022 nitel veri analiz programı aracılığı ile analiz edilmiş ve dört (4) ana tema ve yirmi iki (22) alt tema altında okuyucuya sunulmuştur. Ulaşılan verilerde sokaktaki bireylerle ilişkili olarak sokak yaşamına geçişte etkili olan deneyimler, sokak yaşamında bir günün pratiği, sokağın zorlayıcı ve geliştirici yönleri, sokağın yaşamının psikolojisi ve sokak ortamındaki ilişkiler

betimlenmiştir. Bu dinamikler çerçevesinde sokaktaki bireylerin psikososyal desteğin önemli bir ihtiyaç olduğu, kurumsal hizmet modellerine erişmekte zorlandıkları ve mevcut yasal düzenlemelerle korunamadıkları belirlenmiştir. Sokağa yönelik çalışma yapan bireyler açısından ise sokakta çalışma yapmanın motivasyonları ve ilkeleri belirlenirken sokağa özgü bir iletişim ve yaklaşım dilinin geliştirilmesi gerektiği belirlenmiştir. Sokak çalışmacılarının kişisel özelliklerinin çalışmalardaki önemli bir belirleyici olduğu görülürken sokağa yönelik çalışma yapmak için profesyonel bir hazırlık gerektiği belirlenmiştir. Dolayısıyla sosyal hizmet perspektifinden sokağın özgün dinamikler içerdiği ve çalışma sahası olarak detaylı bir kavrayışı içerdiği görülmüştür. Bu anlamda sokak çalışmalarının sosyal hizmet sistemiyle entegre biçimde yürütülmesi ve bu konuda sosyal çalışmacıların öncülük edeceği bir sokak çalışması modelinin yaygınlaşarak sokaktaki riskli gruplara erişimin arttırılması önerilmektedir.

Mayıs 2024 , 289 sayfa.

Anahtar kelimeler: Sokak, Sokak Çalışması, Sosyal Hizmet,

ABSTRACT

Ph.D. THESIS

REINTERPRETING THE STREET AS A FIELD OF WORK FROM THE PERSPECTIVE OF SOCIAL WORK IN TÜRKİYE: A FIELD STUDY IN THE CASE OF ISTANBUL

Hakan KARAMAN

İstanbul University-Cerrahpaşa

Institute of Graduate Studies

Department of Social Work

Social Work, Ph.D. Programme

Supervisor : Prof. Dr. Ömer Miraç YAMAN

This thesis aims to approach the street as a field within the profession of social work in Türkiye and to develop a comprehensive understanding of the street. The institution-based structure of the social work system in Türkiye marginalizes the street within this extensive network. By thoroughly examining the dynamics related to the street through the theoretical framework offered by social work, this study evaluates the street as a field of work. The research, conducted with a qualitative research design, involved semi-structured interviews with thirty (30) participants, including twenty-one (21) individuals experiencing street life and nine (9) individuals conducting volunteer street work. The field research was carried out in the districts of Fatih, Beyoğlu, Eyüp, Beşiktaş, and Kadıköy in Istanbul. The data collected were analyzed using the MAXQDA 2022 qualitative data analysis program and presented under four (4) main themes and twenty-two (22) sub-themes.

The findings depict experiences influencing the transition to street life, the daily practices of living on the street, the challenging and developmental aspects of street life, the psychology of living on the street, and relationships within the street environment. The analysis highlights that psychosocial support is a significant need for individuals on the street, they face difficulties accessing institutional service, and they are not adequately protected by existing legal regulations. For those conducting street work, the study identifies motivations and principles for working on the street and emphasizes the need to develop street-specific communication and approach strategies. It was found that the personal characteristics of street workers are crucial determinants of their work, and professional preparation is required for street work. Consequently, from the perspective of social work, the street encompasses unique dynamics and requires a detailed understanding as a field of work. In this context, it is recommended that street work be integrated with the social work system in Türkiye. It is also suggested that a street work model led by social workers should be promoted to enhance access to at-risk groups on the street.

May 2024, 289 pages.

Keywords: Street, Street Work, Social Work

1. GİRİŞ

Sosyal hizmet pratiğinin çeşitliliği, toplumsal dinamiklerle iç içe geçmiş karmaşık yapılarda sürekli olarak yeniden şekillenmektedir. Modern şehir yaşamının karmaşası içinde sokak, sosyal hizmet pratiği için hem zorlayıcı hem de stratejik öneme sahip bir çalışma alanı olarak dikkat çekmektedir. Bu yönden sokak, sosyal hizmet uygulamaları için hem zorlu bir çalışma alanı hem de önemli bir müdahale sahası olarak öne çıkmaktadır. Sokakta yaşam, sosyal hizmet disiplininde genellikle marjinalize edilmiş ve yeterince anlaşılmamış bir konu olmuştur. Dolayısıyla bu alanda etkili müdahale yöntemleri geliştirmek, derinlemesine bir sokak bilgisini ve kavrayışını gerektirmektedir. Sokakta yaşayan bireylerle etkili bir şekilde çalışabilmek, onların karşılaştığı zorlukları ve ihtiyaçlarını doğru bir şekilde anlamak ile mümkündür. Bu tez, sokakta yaşayan bireylerle çalışmanın dinamiklerini ve zorluklarını, sosyal hizmet mesleğinin teorik perspektifi ışığında yeniden değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca sokak yaşamının çok boyutlu doğasını ve sokağa yönelik çalışma yapmanın birey üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde incelerken, bu alanın sosyal hizmet pratiği içine nasıl daha iyi entegre edilebileceğini araştırmaktadır. Bunun yanında ideal sokak çalışmasının ve sokak çalışmacısının niteliğini keşfederken sosyal hizmet mesleğinin sahip olduğu teorik prensipler çerçevesinde bu alanda öncü bir disiplin olabileceğini varsaymaktadır. Dolayısıyla sokağı sosyal hizmet perspektifinden ele alarak bir çalışma alanı olarak görmenin neden önemli olduğuna ve bunun pratik olarak nasıl olabileceğine ilişkin kapsamlı bir cevap üretmek, çalışmanın temel hareket noktasıdır. Nitel bir metodoloji kullanarak hazırlanan bu çalışma sokak çalışmalarında etkinliği sağlamanın yollarını keşfetmeyi, bu alandaki teorik ve pratik bilgi birikimini artırmayı ve sokak çalışmalarını sosyal hizmet müdahalesi olarak karakterize etmeyi önermektedir.

Sokak çalışmaları, sosyal hizmet uygulamaları içerisinde özel bir yer tutmaktadır. Zira bu alanda, genellikle toplumun en savunmasız ve marjinal üyeleriyle sokakta ve doğrudan çalışılmaktadır. Sokakta yaşamak zorunda kalan bireyler çeşitli sosyoekonomik, psikolojik ve sağlık sorunlarıyla mücadele ederken aynı zamanda toplum tarafından damgalanmış ve dışlanmış gruplar arasında yer almaktadırlar. Öyle ki bu bireylere yönelik hizmet yükümlülüğü olan sağlık, emniyet ve sosyal hizmet profesyonelleri dahi bu damgalanmadan

kaçınmakta zorlanmaktadırlar. Bu nedenle sokağa yönelik çalışmalarda sokaktaki bireylerle etkili ve doğru iletişimi kurmak, onların yaşam kalitelerini iyileştirmek, onları güçlendirmek ve nihayetinden topluma yeniden entegrasyonlarını sağlamak, bu çalışmaların temel amacıdır. Araştırmanın bu konuya odaklanması, sosyal hizmet mesleğinin sokak düzeyinde uygulanabilirliğine ilişkin önemli bir boşluğu doldurma potansiyeline karşılık gelmektedir. Dolayısıyla çalışmanın sokak düzeyindeki çalışmalarda önceliklerin farkında olmak, ihtiyaçları doğru belirlemek, iletişim ve yaklaşım prensiplerini kavramak ve müdahaleyi doğru şekilde planlamak ve uygulamak adına önemli veriler içerdiğini söylemek mümkündür. Bu yönüyle sokak çalışmasının nasıllığına ilişkin bir rehber olma niteliği taşımaktadır. Nihai olarak sokak çalışmalarının sosyal hizmet teorisiyle ilintisini açığa çıkartarak ve sokağı psikososyal dinamikler bağlamında yeniden yorumlayarak, sokağın sosyal hizmet mesleği açısından bir çalışma alanı olarak değerlendirilmesine zemin oluşturmaktadır. Bu bağlamda sokak çalışmalarındaki metodolojiyi sosyal hizmet mesleğindeki ilke ve prensiplerle ilişkilendirerek, sosyal çalışmacıların çalışma alanının sokak çalışmacısı kimliği ile geliştirilmesini ve genişletilmesini önermektedir.

Araştırma, sokak çalışmalarının mevcut durumunu ve sokakta yaşayan bireylerin karşılaştığı zorlukları daha iyi anlamayı hedeflerken aynı zamanda bu alanda çalışan profesyonel ve gönüllülerin deneyimlerini ve ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmaktadır. Bu anlamda sokakta yaşamın ve sokakta çalışmanın yarattığı psikolojik, sosyal ve ekonomik etkileri derinlemesine inceleyerek, bu etkilerin çalışmaları nasıl yönlendirdiğine dair bir ışık tutmaktadır. Bunun yanında sokak çalışmalarının sadece bireysel müdahalelerle sınırlı kalmadığını, makro düzeydeki bir değişimlerin de öncülüğün yaratma potansiyelini de barındırdığını vurgulamaktadır. Bu yönüyle sokak çalışmalarını bir sosyal hizmet müdahalesi olarak görmeyi ve sokak çalışmalarının sosyal hizmet sistemi ile entegre çalışmasını önermektedir. Diğer yandan mevcut kurumsal sosyal hizmet yapısının sokağa erişmeyen hizmet modeline karşı sokak çalışmalarını aracı bir model olarak ele almaktadır. Bu odak çerçevesinde yürütülen araştırmanın cevap aradığı temel araştırma sorusu ve alt soruları şu şekildedir:

Temel Araştırma Sorusu: Sosyal hizmet açısından sokak, bir çalışma alanı olarak nasıl ele alınmalı ve yorumlanmalıdır?

Alt Sorular:

1. Sokak yaşamında dahil olan bireylerin profilleri nasıldır?
2. Sokakta yaşamak ne tür deneyimleri içermektedir ve bu deneyimler bireyleri nasıl etkilemektedir?
3. Sokakta bulunmanın geliştirici ve zorlayıcı yönleri nelerdir?
4. Sokak çalışmasının ilke ve prensipleri nelerdir?
5. İdeal bir sokak çalışmacısı nasıl olmalıdır?
6. Sokak çalışmasındaki psikososyal dinamikler, sosyal hizmet teorisiyle nasıl ilişkilendirilebilir?
7. Sosyal hizmet sistemi içerisinde sokak çalışmaları nasıl kurgulanmalı ve kullanılmalıdır?

2. GENEL BİLGİLER

2.1. SOKAK ÇALIŞMASINI ANLAMAK

2.1.1. Kamusal Bir Mekan Olarak Sokak

İnsanların ihtiyaçları ve istekleri doğrultusunda etkinlik gösterdiği ve toplumsal yaşam içinde konumlanarak diğer insanlara açıldığı mekanlar, kamusal mekân olarak tanımlanmaktadır (Madanipour, 1998). Sokaklar ise, kent yaşamının temel alanlarından birisi olarak kamusal mekanların en yaygın ve erişilebilir formlarından birini temsil etmektedir. (Erdönmez ve Akı, 2005) Bu açıdan sokaklar, herkesin erişimine ve kullanımına açık, paylaşımlı ve ortak alanlardır. Sokakların bu niteliği araç ve yaya trafiğine ev sahipliği yapmanın ötesinde, toplumsal akış içerisinde insanlar arasındaki psikolojik, ekonomik ve sosyal etkileşimleri de barındırmaktadır. Dolayısıyla toplumsal bir mekan olarak sokak, temelde insanların "sosyal ilişki" kurduğu ortak bir alanı ifade etmektedir. (Tonkiss, 2005).

Kamusal bir mekan olarak sokakta insanlar arasında gelişen ilişkiler bağlamsal olarak farklılık arz etse de nitelik itibariyle temelde *pasif*, *geçici* ve *sürekli* ilişkiler olarak gelişmektedir (Mehta, 2013). Pasif ilişki, birbirini tanımayan insanların aralarında gelişen ve herhangi bir sözlü iletişime dayanmayan ilişkilerdir. Bu ilişkiler, bireyler birbirlerini tanımasalar da toplumsal yaşamda birbirlerinin varlığını kabul ettiğini sembolize etmektedir. Geçici ilişki, birbirine yabancı ya da kısmen aşina olan bireyler arasında, tesadüfe dayalı ve kısa süreli oluşan ilişkilerdir. Bu ilişkiler de aynı ortam ve bağlamda belirli süre için bir arada bulunan bireyler arasında bağlılık ve etkileşim gelişmesine zemin hazırlamaktadır. Sürekli ilişki ise birbirlerini tanıyan bireyler arasında samimiyete dayalı ve sık tekrarlanan ilişkilerdir. Bu ilişkiler, bireyler arasındaki sosyal destek ağlarının kurulmasına, topluluk duygusunun pekişmesine ve kamusal bir aidiyet gelişmesine katkı sunmaktadır (Gehl, 1987; Lofland, 1998; Mehta, 2013).

Sokağın kamusal bir mekan olarak kalitesini belirleyen bir takım nitelikler söz konusudur. Bu nitelikler, sokak ortamında kurulan etkileşimleri kapsayan; bu yönüyle sokağı kullanan insanların ilişkilerini doğrudan etkileyen, belirleyici niteliklerdir (Mitchell, 2013). Sokağın bu niteliklerini Mehta (2014) *kapsayıcılık*, *konfor*, *güvenlik, anlamlı etkinlikler* ve

memnun edicilik olarak özetlemektedir. *Kapsayıcılık* sokağın çeşitli ırk, kültür ve beceriden insanların katılımını ve bir etkinlik söz konusu olduğunda bu insanların sokağa erişim gücünü ifade etmektedir. *Konfor* ise sokak ortamında rahatlık hissini, ortamın ve insanların uyumunu ve uygun fiziksel koşulları ifade etmektedir. İnsanlar kimi zaman sokakta olumsuz çevre koşullarına uyum sağlayabildiği bilinse de Maslow (1943) ihtiyaçlar piramidinde çevresel konfor, barınma ve güvenlik gibi temel fizyolojik ihtiyaçları aidiyet ve saygınlık gibi bilişsel ihtiyaçlardan daha öncelikli olarak sıralamıştır. Bu noktada sıcaklık, güneş ışığı, gölge, rüzgar gibi iklimsel koşullar sokak ortamındaki yaşam, ilişki ve etkinlikler üzerindeki belirleyici unsurlardır (White; 1980; Bosselmann ve ark., 1984). Yine sokaktaki oturma alanları, diğer şehir mobilyaları, geniş kaldırımlar, ağaçlar, gölgelikler, köşe noktalar sokaktaki konforu etkileyen faktörlerdir (Sullivan ve ark., 2004). Üçüncü olarak *güvenlik*, sokağın niteliğini ifade eden ve kamusal alanda insanların davranışlarını belirleyen en öncelikli unsurlardandır. Zira sokağın güvenli bir alan olarak algılanması, insanların sokağı kullanımını arttırmaktadır (Mehta, 2014). Bu noktada gece aydınlatmaları, peyzaj çalışmaları, güvenlik görevlisi ve kamera gibi unsurların varlığı sokağı daha güvenli hale getirirken (Perkins ve ark., 1992; Alpak ve ark., 2018) bakımsız ve/veya terk edilmiş binaların ve duvar yazılarının varlığı veya güvenlik unsurlarının azlığı, sokağın daha güvensiz bir alan olarak algılanmasına neden olmaktadır (Perkins ve ark., 1992). Dördüncü olarak *memnun edicilik* ise mekanın görsel açıdan çekiciliğini ve hatırlanabilirliğini ifade etmektedir. Yani sokağın akılda kalıcı mimari ve peyzaj özelliklerini, duvar, çıkıntı, oyuk vb. gibi ayırıcı görüntülerini, bitkisel yönden çeşitlilik ve farklılığını vurgulamaktadır. İmajinasyon bakımından güçlü olan böylesi mekanlar, insanlar açısından daha rahat ve konforlu olarak algılanmaktadır (Lnych, 1960). Son nitelik olarak *anlamlı etkinlikleri* ise sokaktaki ve bölgedeki insanların tanıdığı ve ait hissettiği ortak bir sosyal birikim olarak tanımlamak mümkündür. McMillan ve Chivas (1986), bir mahalleyi "bir grup insan" olarak değil de "bir topluluk veya semt" olarak tanımlamak için insanların o sokağa/mahalleye ilişkin bir aidiyet ve bağlılık hissetmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bunun için aidiyet ve bağlılığı bölgedeki tüm insanlar için sağlayacak günlük, sıradan ve ulaşılabilir olan ve Oldenburg'un (1989) "üçüncü yerler" olarak tanımladığı toplanma ve oturma alanları, sembolik ve simgesel anlama sahip kaldırım, köşe, park, yeşil alan gibi unsurların varlığı önemlidir.

Sokak alanı, parçalanmış ailelerden gelen, aile, okul ve iş gibi birincil sosyalleşme alanlarından ve diğer sosyal içerme alanlarından uzak kalan veya tamamen dışlanan bireyler için ikame bir yaşam alanı olarak kullanılabilmektedir. Bu yönüyle her bireyin kendi yaşam

gerçekliğine göre uyumlanabileceği, kamuya açık bir alandır (Tonkiss, 2005). Diğer yandan ise toplumsal hareketliliğin ve ekonomik ilişkilerin merkezi olarak işlev görmektedir. Bu noktada sokak üzerinde yaşamak veya hayatta kalmak için sokağa yerleşen bireyler ile ekonomik ve güvenlik etkinliklerini maksimize etmeye çalışan bireyler arasında bir çatışma alanı oluşmaktadır. Bu durum, taraflar arasında sokağın sahiplenilmesi adına farklı mücadele ve gerilimlere neden olmaktadır. Bu noktada özel mülkiyet hakları ile sokağı özelleştiren ve sokağın kamusallığını sınırlandıran liberal bir yaklaşım ile sokakta var olmaya çalışan, marjinal ve dezavantajlı olarak sınıflandırılan gruplar arasında bir gerilim söz konusu olmaktadır. Bu durum, insan ve ürün hareketliliğinin yoğun olduğu bölgelerde, sokakta kalanlar ile bölge düzeni arasında bir çatışma oluşturur. Sokakta kalan bireyler, mevcut düzeni kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaya çalıştıkça bölgedeki insanlar tarafından bir ihlal unsuru olarak kabul edilmekte; damgalanma ve dışlanma ile karşılaşmaktadırlar. Bu durum, kent yaşamı içerisinde sokağın kamusal kullanımı bakımından karşılaşılan ve sür-git ilerleyen bir çelişki olarak ifade edilmektedir (Dynamo International, 2008).

Sokaklar kamusal bir mekan olarak insanlar arasında pasif, geçici ve sürekli ilişkilerin gelişimini sağlarken zengin ve çok katmanlı etkileşim alanları oluşturmaktadır. Sokağın bu dinamik yapısı, farklı sosyal ve ekonomik statüye sahip bireyler için erişilebilir bir ortam sunmaktadır. Özellikle dezavantajlı grupların günlük yaşam koşullarında karşılaştıkları ihtiyaçların karşılanması yönünden potansiyel kaynakları içermektedir (Gibson, 2011). Bu bağlamda sokaklar evsizler, bağımlılar, göçmenler, dilenciler, fuhuş yapan bireyler vb. gibi gruplar için temel yaşam alanlarına dönüşmektedir. Bu gruptaki bireylerin yaşam hikayeleri öznel olarak oldukça çeşitli dinamikler içerse de sokak yaşamındaki temel düzey risk ve ihtiyaçları benzeşmektedir (Dynamo International, 2008). Böylesine çeşitli gruplara ev sahipliği yapan bir alan olarak sokak, toplumun diğer kesimleri için çoğu kez risk ve tehlike içeren bir alan olarak kabul edilmektedir. Ancak sokaktaki gruplar açısından yaşam düzeninin kuruluğu ve sosyalleşildiği bir alan olarak deneyimlenmektedir. Bu yönüyle sokak ortamı, bireylerin yaşam becerilerini geliştiren bir tecrübeyi de barındırmaktadır. Sokağın yalnızca risk ve tehlike unsuru olarak değil geliştirici bir alan olarak da görülmesi, sokağa yönelik çalışmalarda bireylerin sokak yaşamından hemen kurtarılmasını ön gören ıslah edici yaklaşımın ötesinde bir anlayışı beraberinde getirmektedir. Bu noktada sokak, “kurtarılmak zorunda olunan bir alan” olmaktan ziyade bireylerin güçlendirilmesinde kullanılabilecek bir enstrüman olarak da değerlendirilebilmektedir. (Kloppenburg ve Hendriks, 2013).

2.1.2. Sokak Çalışması Nedir?

Sokak çalışması, en temelde hem bir kamu hizmeti hem de bir sivil toplum uygulaması olarak, sosyoekonomik dezavantajlar ve sosyal dışlanma nedeniyle toplumun kenarına itilmiş kişi ve gruplarla etkileşime geçmek adına kullanılan bir sosyal çalışma modelidir (Corr, 2002). Bu anlamda ilgili profesyonellerin potansiyel hizmet alıcıları sokakta, kendi yaşam alanlarında aramasını ve çeşitli başlıklardaki hizmetlerin kurumlarda değil, kurum dışında sunulmasını içermektedir (Kobzar ve Postovoytov, 1999). Sokak çalışmalarında hedef kitle genellikle "görünür olmayan", "kurumsal hizmetlere erişemeyen", "geleneksel hizmet sunumunda boşlukta kalan" ve "ulaşılması zor" gruplar olarak tanımlanmaktadır (Rhodes ve ark., 1992). Bu gruplar içinde evsizler, madde bağımlıları, fuhuş sektöründeki kadın ve erkekler, ev terki yaşayan gençler gibi kendi yaşamlarını düzenlemekte zorlanan kesimler bulunmaktadır (Morse ve ark., 1996; Korf ve ark., 1999; Hill ve Laredo; 2019).

Sokak, toplum temelli yardım mesleklerinin mesleki ve kurumsal gelişiminde odak noktası olmuştur (Payne, 2005a). Sokak çalışmaları ise değişen ve küreselleşen dünya içinde güncelliğini ve geçerliliğini koruyan mesleki bir pratik olarak konumlandırılmaktadır. Geçmişte ve günümüzde çeşitli ülkelerin ve toplumların başta sosyal hizmet olmak üzere toplum temelli yardım mesleklerinde bir uygulama olarak yer edinmiş; hatta toplum temelli uygulamaların çıkış noktası olarak kabul edilmiştir (Ferguson, 2004; Needle ve ark., 2005; Hill ve Laredo, 2019). Tarihsel olarak bakıldığında ilk sokak çalışmaları 19. Yüzyılda İngiltere'de ve Batı Avrupa'da yoğun sanayileşme ve kentleşmenin tahrip ettiği insanlara yönelik yürütülen resmi ve gönüllü uygulamalarda görünmektedir (Hobsbawn, 2004). Ardından 19. Yüzyılın sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde yoksul ve göçmen kesimlere yönelik uygulamalar olarak gelişmiştir. İkinci dünya savaşı sonrası dönemde ise başta Batı Avrupa olmak üzere tüm Avrupa'da popülerlik kazanmıştır. Aynı dönemlerde yine Asya, Afrika, Latin Amerika, Avustralya gibi bölgelerde de ilk kurumsal örneklerine rastlamak mümkündür (Specth, 2010; akt., Szeintuch, 2015). 1970'li yıllarda Sovyet Birliği ülkelerinde "sosyal pedagoji" faaliyeti (Yurkiv, 2020) olarak özellikle suçla mücadele kapsamında gençlere yönelik olarak sportif etkinlikler üzerinden yaygınlaşmıştır (Bezpalko ve ark., 2010). Yine 1980'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde kentlerde artan suç oranları nedeniyle gençlere yönelik olarak yaygınlık kazanmıştır. Burada sokakta çeteleşen ve madde kullanan genç gruplara yönelik olarak çalışmalarla Amerika Birleşik Devletleri'ndeki

çalışmalar ivme kazanmış; bu çalışmalar neticesinde sokak çalışması yürüten kişilere "sokak köşesi çalışanı", "saha çalışanı," "bölge gençlik çalışanı", "sokak çetesi çalışanı" gibi isimlendirmeler yapılmıştır (Bodelan, 2016). 1989 yılında Demir Perde'nin çökmesiyle birlikte de Doğu Avrupa ülkelerinde artan yoksulluğa paralel olarak yaygınlaşmıştır (Specth, 2010; akt., Szeintuch, 2015). Günümüzde çeşitli ülkelerde ve toplumlarda, çeşitli hedef kitlelerine yönelik olarak farklı uygulama örnekleriyle yaygın bir sosyal çalışma modeli olarak kullanılmaktadır. Bir kavram olarak sokak çalışmasını anlamak, başlangıçta zorlayıcı olabilmektedir. Zira ülkelere ve kültürlere göre değişen bir hedef kitle ve uygulama içeriği söz konusu olduğundan kavrama ilişkin net bir tanımsal çerçeve çizmek zordur. Bu nedenle sokak çalışmasını anlamak için kurumsal sosyal çalışma anlayışından ayrıştığı noktayı temelde iyi anlamak gereklidir. Literatürde bu yöndeki değerlendirmelere bakıldığında Korf ve arkadaşları (1999) sokak çalışmasını *ofis dışında hedef kitle ile çalışmak* olarak tanımlamaktadır. Sosyal hizmet literatüründe ise Pierson ve Thomas (2010) *hizmetlere erişemeyen gruplara kendi ekolojilerinde erişerek hizmetlerle arasındaki bir köprü kurmak* olarak tanımlanmaktadır. Erickson ve Page ise (1998) sokak çalışmalarındaki anahtar kavramın "katılım" olduğunu ifade ederken sokak çalışmalarını bir sanat olarak yorumlamaktadır. Bu yönüyle kitleye ve bölgeye özgün kaynakların birlikteliğinde oluşan bir faaliyet olarak görülmektedir. Diğer bir yorumda ise Rowe ve arkadaşları (2002) ile Mikkonen ve arkadaşları (2007) sokak çalışmalarında standardize edilmiş bir çalışma metodolojisinden ziyade bireysel katılım ve beceri esasına dayanan bir yaklaşım becerisinin öne çıktığını aktarmaktadırlar. Bu açıdan sokak çalışmalarını evrensel bir yöntem olarak değil; zor gruplarla çalışmayı ve onları güçlendirmeyi hedefleyen bir yaklaşım olarak izah etmektedirler. Bu noktayla ilgili olarak Hill ve Laredo'nun (2019) sokak çalışmasının "değişken ve akışkan" bir yapıya sahip olduğu yönündeki vurgusu da dikkat çekicidir. Henningsen ve arkadaşları (2010) ise özellikle gençlik çalışmaları üzerinden yaptığı yorumda sokak çalışmalarının gayri resmiliğine vurgu yaparak, yasalardan ziyade ilişkilere olan bağlılıkların belirleyici olduğu bir çalışma alanı olarak açıklamakta; bu durumu da "romantik etik" olarak tanımlamaktadır. Tiffany (2007) ise yine gençlik çalışmaları üzerinden yaptığı değerlendirmede "zor ulaşılan" gençleri yeni bir yola yönlendiren ve topluma yeniden entegre olmalarını hedefleyen, toplum temelli bir müdahale olarak yorumlamaktadır.

Sokak çalışması, hedef kitledeki birey ve gruplarla kendi yaşam alanlarında bir etkileşim kurma metodudur. Bu doğrultuda sokak çalışmalarındaki temel hedef, ihtiyaçların karşılanması değil, hedef kitle ile güven temelli bir ilişki kurulmasıdır (Mikkonen ve ark.,

2007). Bu amaçla hedef kitle ile sürekli olacak bir coğrafi yakınlığı gerekli kılmaktadır. Aynı zamanda "Extra muros[1]" olarak kavramsallaşan ve sınırların ötesine geçmeyi, yani en temelde kurum dışına çıkmayı ifade eden bir çalışma yaklaşımını içermektedir. Bu yaklaşımda hizmetlerin sınırlarını kurumsal ve yasal çerçeveler değil sokaktaki bireylerin kendi yaşam tarzları, öncelikleri ve ihtiyaçları belirlemektedir. Buradaki temel motivasyon, sokakta dışlanma yaşayan ve kurumsal hizmetlere bir şekilde erişemeyen tüm birey ve gruplar için mümkün olduğunca ulaşılabilir olmaktır. Buna göre sokak çalışmacısı, hedef kitlenin hizmetlere erişmesini beklemek yerine ona gitmeyi; kurumsallaşan hizmetlere bireyi zorlamak yerine hizmetleri onun gerçekliğine indirgemeyi öncelemektedir. Bu noktada sokaktaki bireyin hizmete erişiminde daha esnek bir yapı söz konusudur. Hedef kitle ile ilişki kurmak bir talebe bağlı olarak gelişmemekte; çalışma süreci sokak çalışmacısının ilişkisini hedef kitleye "arz etmesiyle" başlamaktadır. Tüm bu süreçler aceleci ve müdahaleci olmayan, gönüllü katılım ve güvene dayalı bir "dahil etme" süreci olarak tanımlanmaktadır (Dynamo International, 2008; Hill ve Laredo, 2019).

Sokak çalışmaları, insanların sokakta yaşamasını engellemekten çok bununla ilişkili riskleri azaltmayı hedeflemekte; bu yönüyle bir amaç değil, araç olarak kabul edilmektedir (Kobzar ve Postovoytov, 1999). Bu doğrultuda hedef kitlenin ihtiyaç ve taleplerinden yola çıkarak uzun vadeli bir perspektifle yürütülmekte; temelde onların kapasitelerini güçlendirerek kendi hayatlarını yeniden düzenlemelerine yardımcı olmaktadır. Bu yardım ilişkisi ise "gönüllülük" esasına dayandığı sürece etkilidir. Sokak çalışmalarındaki yardım ilişkisinde sokaktaki bireylere semptom gösteren, damgalanmış veya istatistik unsuru bir birey olarak değil; özgün yaşam hikayeleri ve değerleri olan bir birey olarak bakılmaktadır (Dynamo International, 2008). Bu nedenle çalışmalardaki temel vurgu, bu bireylerle "ilgilenmek" üzerine şekillenmektedir. Bu ilgilenme sürecinin temel hedefi, sokaktaki bireylerle ilişki kurmak olduğundan bu süreç, kimi zaman aylar sürse dahi temel yaklaşım korunmaktadır (Szeintuch, 2015).

Sokak çalışmaları, "düşük eşikli" hizmetlerdir (Korf ve ark., 1999; Levicka ve ark., 2015). Kavram olarak düşük eşikli hizmet, özellikle dezavantajlı bireyler için normalde erişimi zor olan hizmetlerin erişilebilir hale getirilmesini; bu doğrultuda erişimdeki engellerin ortadan kaldırılarak hizmetlerin müracaatçılara ulaştırılmasını ifade etmektedir. Literatürde genellikle madde bağımlılığında zarar azaltımı yaklaşımıyla ilişkili olarak yer almaktadır

[1] Latince "Extra moenia" olarak ifade edilmektedir.

(Edland-Gryt ve Skadvedt, 2013). Sokak çalışmaları, genellikle sosyal olarak marjinalleşen ve dışlanan birey ve gruplarla, kurum dışında ve geleneksel yasal hizmet sunumunun sınırları dışında yürütülmektedir (Hill ve Laredo, 2019). Diğer yandan sonuç odaklı değil süreç odaklı hizmetlerdir. Hedef kitledeki kişi ve gruplar genellikle yasal hizmetlerin gerekliliğine ve katılığına uyum sağlayamayan bireylerdir. Geleneksel hizmet modellerinde sosyal yardım, eğitim, sağlık gibi alanlarda çalışmaların sonuca ulaşması ve bir istatistik olarak raporlanması önemlidir. Bu yönüyle geleneksel yaklaşımlarda "yukardan aşağıya doğru" mekanik bir sosyal değişim süreci beklenmektedir (Hill, 2015). Buna karşın sokak çalışmaları, geleneksel hizmet modellerine erişemeyen, boşlukta/arafta kalan evsiz, madde kullanıcısı, göçmen, fuhuş sektörü çalışanı vb. gibi gruplara yöneliktir. Dolayısıyla öncelikli amaç bu gruplara erişmek ve onlarla mesleki bir temas sağlayabilmektedir (Hill ve Laredo, 2019). Bu amaca erişmenin temel koşulların birisi ise hizmetlerin düşük eşikli olarak sunulmasıdır. Nitekim düşük eşikli hizmet yaklaşımı da temelde ulaşılması zor olan gruplara erişimin bir metodu olarak geliştirilmiştir (Goldberg ve ark., 2001).

Tarihsel olarak geniş bir arka plana sahip olan sokak çalışmaları, ülkelerin toplumsal ve kültürel dinamiklerine, kurumsal yapılarına ve öncelikli hedef kitlelerine göre çeşitlilik arz eden yaklaşımları içermektedir. Bu yaklaşımlar, bir bölgede sokak çalışmasının yürütülme amacıyla ilişkili olarak kullanılırken, bölgedeki ihtiyaçların ve hizmetlerin "bulunduğu yerden başlama" ilkesine göre düzenlemesiyle oluşmaktadır. Buna göre Kalynchenko (2013) sokak çalışmalarında öne çıkan yaklaşımları dört ana başlık altında toplamıştır[2].

Mobil Sokak Çalışması: Sokak çalışması, sokak çalışmacılarının hizmet alıcılara doğrudan sokakta hizmet sunması olarak görülebilmektedir. Bu yaklaşımda hizmetler, geleneksel ofis ve kurum temelli modelin ötesine geçerek daha erişilebilir olmaktadır. Bu yaklaşıma göre sokak çalışmalarında hizmet alıcıların ihtiyaçlarını yerinde tespit etmek ve zamanında müdahale etmek öne çıkmaktadır.

Evsizlere Yönelik Sokak Çalışması: Bu yaklaşımda sokak çalışmaları özellikle evsiz bireylerin bulunduğu semt ve bölgelere odaklanmaktadır. Buna göre evsiz bireylerin hem

[2] Kalynchenko (2013) çalışmasında bu yaklaşımları "sokak sosyal çalışması" olarak ifade etmiştir. İlerleyen bölümlerde izah edileceği üzere konuya ilişkin kavramda evrensel bir kullanım yoktur. Bunun yerine araştırmacılar kendi saha uygulamalarının yapılarını öne çıkartacak şekilde kullanımlar tercih etmektedir. O nedenle bu yaklaşımları ifade eden kavramlar, bu metindeki kullanıma uyumlu olarak çevrilmiş ve kullanılmıştır. Bu yaklaşımlar, sokak çalışmasının türlerini ifade edebileceği gibi çalışmaların yoğunluğuna göre öne çıkan tipolojiyi göstermektedir. Dolayısıyla birbirlerine alternatif veya birbirlerinden ilişkisiz yaklaşımlar olarak ele alınmamalıdır. Aynı sokak çalışmasında birden fazla yaklaşım aynı anda kullanılabilmektedir.

gerçek ikametlerinde hem de potansiyel olarak kalabilecekleri yerlerde gerekli fiziksel, psikolojik ve sosyal destek çalışmaları yürütülmektedir.

Eklektik Sokak Çalışması: Bu yaklaşıma göre sokak çalışmaları, sokak düzeyindeki çalışmalarda farklı alanlardaki profesyonellerin iletişim ve etkileşimini gerekli kılmaktadır. Farklı disiplin ve kurumlardan gelen profesyoneller, sokaktaki bireylere yönelik daha kapsamlı ve bütüncül bir çalışma modeli oluşturmaktadır.

Profesyoneller ve Hedef Kitle Arasında Etkileşim Kuran Sokak Çalışması: Sokak çalışmaları temelde hizmet sağlayıcılar ile potansiyel hizmet alıcıları arasında kurulacak etkili bir iletişim ve etkileşim yöntemi olarak da tanımlanabilmektedir. Bu yaklaşımda hedef kitle ile güçlü bir etkileşim kurmak ve ihtiyaçlarını doğru belirlemek önemlidir. Bu yaklaşımla birlikte sokak çalışmalarında toplumun farklı kesimlerine ulaşan ve onların ihtiyaçlarına cevap üreten esnek bir çalışma modeli oluşmaktadır. Bu yönüyle sokak çalışmaları yalnızca belirli sorunlara ve hedef gruplarına değil, daha geniş bir kitleye ulaşarak güçlü bir toplumsal etki oluşturma potansiyeline sahiptir.

Özellikle zorlu aile geçmişlerinden gelen ve çeşitli sosyoekonomik zorluklarla mücadele eden bireyler (Bronfenbrenner, 1979) karşılaştıkları zorluklarla mücadele ederken mevcut sistemleri ve mekanizmaları kullanmakta zorlanabilmekte; mevcut sistem ve mekanizmalar da bu bireylere yönelik yetersiz kalabilmektedir (Saleebey, 2012). Bu bireyler, kişisel ihtiyaçlarını karşılayacak, gelişimlerine katkı sunacak, sosyal yaşama entegrasyonunu sağlayacak ve topluma aktif katılımını arttıracak, ilişkiye dayalı bir destek sistemine ihtiyaç duymaktadırlar (Shulman, 2012). Geleneksel sosyal hizmet mekanizmaları ise genellikle standart yaklaşım ve hizmetler sunma eğilimindedir. Ancak bu tür yaklaşımlar, sokaktaki bireylerin özgün yaşam deneyimlerine ve ihtiyaçlarına her zaman için uygun olmamaktadır. Dolasıyla sokakta, bireylerin özgün yaşam hikayelerini, aile ve sosyal deneyimlerini ve mevcut yaşam gerçekliğini dikkate alan, özelleştirilmiş ve bütüncül destek sistemlerinin geliştirilmesi önemlidir (Germain ve Gitterman, 2008; Greene, 2017). Dolayısıyla sokak çalışmaları, bir yaklaşım ve metodoloji olarak geleneksel destek mekanizmalarının ulaşmadığı; ulaşsa da destekleyemediği bireyler için ihtiyaç duyulan bu çalışma modelini ifade etmektedir. Kurum temelli müdahale mekanizmalarının dışında kalan veya kriz dönemlerinde sistemden ilk çıkan savunmasız bireyler için, sosyal hizmet mekanizmaları içinde özgün ve etkili uygulamadır (Hill ve Laredo, 2019).

2.1.3. Sokak Çalışmasında Hedef Gruplar ve Amaç

Sokak çalışmasının hedef grubunda yer alan kişi ve gruplar, toplumun bir üyesidir. Kimi zaman sivil topluma yönelik çalışmalar, toplum üyeleri tarafından bir müdahale olarak algılanabilmek ve reddedilebilmektedir. İnsanların lehine olan çalışmalar dahi, toplum tarafından bir sosyal kontrol unsuru olarak algılanabilmektedir. Toplumsal yaşamı güçlendirmeyi hedefleyen çalışmaların, toplum tarafından olumsuz veya tehlikeli olarak algılandığında beklenen etkiyi oluşturması beklenmez (Barnes, 2006). Foucault'nun yönetim üzerine tezleri de devletin varlığını sürdürmeye yönelik uygulamaları ile vatandaşların yaşam kalitesini yükseltmek adına yürütülen uygulamaları birbirinden ayırmaktadır. Foucault'ya göre vatandaşlar, devletin hizmetlerine uyum sağlayamaz ve hizmetleri olumsuz algılarsa, devletin vatandaşa karşı bir "polislik" rolü üstlendiği düşünülür ve hizmetler beklenen etkiyi oluşturamaz (Dinçer, 2015). Sokak çalışmalarındaki hedef gruplar, genellikle marjinalize edilen ve toplumsal entegrasyonu zayıf olan bireylerdir. Bu bireylerin, toplumsal yaşama aktif katılımı ve sosyal içermeleri zayıf; kamusal hizmetlere erişimi ve uyumu düşüktür. Bu uyumsuzluk hem bu kişi ve grupların toplum normlarını reddetmesi ile hem de toplumsal normların bu bireyleri dışlamasıyla gelişebilmektedir. Bu nedenle sokak çalışmalarındaki hedef grubun temel niteliklerinden birisi, hizmetlere katılım ve çalışmalara güven konusunda zayıf olmalarıdır (Dynamo International, 2008). Bu nedenle sokak çalışmalarında her zaman için ilk amaç, hedef grubu fark etmek ve onlarla güven temelli bir ilişki geliştirmektir (Szeintuch, 2015).

Sokak çalışmalarında hedef grup en temelde sokakta yardıma ihtiyaç duyan tüm gruplar olarak tanımlanmaktadır. (Rhodes, 1996). Bu gruplar evsizler (Gibson, 2011), madde kullanıcıları (Korf ve ark., 1999), gençler (Tiffany, 2007), aileler (Rots – de Vries ve ark., 2011), göçmenler (Deren ve ark. 2012), yaşlılar (Prior ve ark., 2012), fuhuş yapan bireyler (Mikkonen ve ark., 2007; Gibson, 2011), eski hükümlüler (Shaivitz, 2015), ruhsal sağlığı bozuk olanlar (Jones ve Scannel, 1997) ve afet mağdurları (West ve ark., 1993) olarak sınıflandırılabilmektedir. Sokak ortamında bu gruplara köprü altlarında, kent alanı içindeki kırsal bölgelerde, parklarda, metruk bina ve yapılarda, ucuz ve geçici otellerde, hastane acillerinde, sahillerde ve meydanlarda ulaşılmaktadır (Dynamo International, 2008; Gibson; 2011). Genel itibariyle sokak yaşamında ilk bakış fark edilemeyen bu kişiler, sokakta görünür

olmamayı ve gizlenmeyi tercih etmektedirler. O nedenle sokakta saklı kalınabilecek bölge ve noktalarda daha sık bulunmaktadırlar (Rhodes, 1996).

Sokak çalışmalarının temelinde iki öncül bulunmaktadır. Bunlardan ilki kurumsal hizmetlere erişemeyen kişi ve grupların varlığını kabul etmektir (Szeintuch, 2015). Sokak çalışmasının hedef grubunda yer alan bireyler, sosyal içerme süreçlerinden dışlanmış olsalar da sahip oldukları öznel yaşam hikayeleri ile saygı duyulması gereken bireyler olarak kabul edilmektedir. Bu bireylerin kendi yaşamlarında karar verici bir konumda olmaları gerektiği düşüncesi ile bu bireyleri fark ve kabul etmek, sokak çalışmasının temel bir değeridir (Dynamo International, 2008). İkinci öncül ise bu bireylerle profesyonel olarak ilgilenmek, mesleki etkileşim kurmak ve gerekli değişimi sağlamalarına aracılık etmektir (Szeintuch, 2015). Sokak çalışması yaklaşımında, hedef grubundaki bireyler "sokaktan kurtarılmak zorunda olunan" bireyler olarak değerlendirilmemektedir. Bunun yerine kişinin bağlamı ne olursa olsun, yaşadığı toplumsal dışlanma yerine sosyal içerme süreçlerini geliştirmek; bunun için temel ihtiyaçlarını karşılamak, psikolojik iyilik halini sağlamak ve kişisel becerilerini geliştirmek üzere bir anlayış söz konusudur. "Resmi niyetlerin gayri resmi görünümle sağlanması" olarak ifade edilen sokak çalışması, bu yönüyle güçlendirme temelli bir yaklaşım içermektedir (Dynamo International, 2008).

Sokak çalışmasında uygulamalar, sokaktaki hedef grubu bireylerin ihtiyaç ve gerçekliğine göre şekillenmektedir. Gerek sokaktaki birey ve grupların gerekse de ihtiyaçların çeşitliliğine bağlı olarak sokak çalışması pratikleri de çeşitlenmektedir. Ancak bir yaklaşım olarak sokak çalışmasının temel amaçları *Dünya Genelinde Sokak Çalışmasının Metodolojisine İlişkin Uluslararası Kılavuz*'unda (Dynamo International, 2008) şu beş maddede özetlenmektedir:

1) ***Ulaşıl(a)mayana Ulaşmak***: Sokak çalışmasının temel hedefi, yardım ve destek gereksinimi duyan ancak çeşitli nedenlerle ulaşılması zor olan veya mevcut kurumlar ve organizasyonlar tarafından göz ardı edilen bireylerle çalışmaktır. Bu doğrultuda, geleneksel hizmetlerin dışında kalan, marjinal görülen ve/veya dışlanan kişi ve gruplarla mesleki ilişki kurmak hedeflenmektedir.
2) ***Motivasyon Sağlamak ve Eşlik Etmek***: Sokak çalışmasında hedef grupla iş birliği içinde çalışarak onların kendi yaşam sorumluluklarını almalarına yardımcı olmak hedeflenir. Bu aşamada istihdam, sağlık, eğitim, kişisel beceri ve ilgi alanlarına ilişkin aracılık ilişkileri kurulabilir. Aynı zamanda kişinin gerekli tıbbi ve psikolojik

desteklere erişimi sağlanabilir. Bu süreçte değişim yönündeki kararları, bireylerin kendilerinin alması sağlanarak sürece aktif katılımları hedeflenmektedir.

3) ***Sosyal Eğitim***: Sokak çalışmasındaki temel amaçlardan birisi de sokaktaki bireyleri kendi bağlamlarında ulaşabilecekleri kaynaklar hakkında bilgilendirmek ve bu kaynaklara erişim için desteklemektir. Bu doğrultuda sokaktaki bireyler, mevcut destek mekanizmalarının neler olduğu, bu mekanizmalara nasıl erişileceği ve bu mekanizmaların etkin olarak nasıl kullanılabileceği konusunda geliştirilmektedir. Sağlık, istihdam, güvenlik, sosyal yardım, hukuk, eğitim gibi alanlardaki resmi ve gayri resmi kaynaklara ulaşım için gerekli bilgi ve becerilerin aktarımı sağlanmaktadır. Ayrıca, bu kaynakları hedef kitledeki bireylerin kullanımına daha hazır hale getirmek üzere de çalışmalar yürütülmektedir.
4) ***"Aşağıdan Yukarıya" Yaklaşımı***: Sokak çalışmasında hedeflenen sosyal değişim, merkezden çevreye olarak gelişir. Yani sokak çalışmasında hedef kitledeki bireylere yönelik yürütülen çalışma ve uygulamalar, bu bireylerin kendi sokak gerçekliğine uyumlu olarak başlar, gelişir ve büyür. Bu, ulaşılması zor gruplar için en gerçekçi ve uygulanabilir desteklerin, optimum düzeyde gelişmesine olanak sağlar. Aynı zamanda değişim sürecinin odağına hedef kitledeki bireyleri alarak, sürecin bir güçlendirme pratiğine dönüşmesine yardımcı olur.
5) ***Sosyal ve Siyasi Farkındalık***: Sokak çalışmaları hedef kitledeki bireylerle mikro düzeyli çalışmalar olabilmekle birlikte daha geniş bağlamdaki sosyal ve siyasi çalışmaları da içerir. Bu noktada sosyal ve siyasi şartların hedef kitledeki bireylerin lehine olacak şekilde gelişmesine, farkındalık ve baskı çalışmaları ile bu yönde yeni gelişmelerin hazırlanmasına aracılık etmek hedeflenmektedir. Bu anlamda sadece hedef kitle ile bireysel değişim değil; kurumsal ve toplumsal değişimlerle daha kalıcı bir katkı oluşturmak amaçlanmaktadır.

Sokak çalışmasında hizmet alıcısı bireyi değişimin merkezine alan bir mesleki ilişki kurulmaktadır. Bu ilişkide bireylerin sokak gerçekliğini dikkate alan esnekliğin sağlanması da önemli bir niteliktir (Coady ve Lehmann, 2016). Zira zaten zorlayıcı şartlar altında bulunan bireyler için güçlenmenin sağlanması için ilişkinin belirleyicisi hedef grubundaki bireyler olmalıdır. Sokak çalışmaları, bu bireylerin destek sistemleri ile ilişki kurmasına aracılık ederken toplumsal entegrasyonunu da geliştirmektedir. Bu noktada gerekli aracılık ilişkileri sokak çalışmalarının önemli bir gündemidir (Kobzar ve Pospotov, 1999). Dolayısıyla sokak çalışanlarının, sokak düzeyinde görünür bir konumda olması önemlidir. Aslında sokak

çalışmalarındaki gizli hedeflerden biriside, sokaktaki bireylerin sokak ortamında çalışan bir profesyonelin varlığından haberdar etmektir. Sokak çalışanı, temelde sokakta sağlanacak bir değişimin referans noktası olmaya çalışmaktadır. Çalışmanın yürütüldüğü bölgede, hedef kitle tarafından sokak çalışanın bilinen varlığı, destek sistemlerine erişimin ve istenen değişimin ilk aşaması olarak kabul edilmektedir (Dynamo International, 2008).

Sokak çalışmaları, bölgeye ve hedef kitleye göre değişiklik arz eden uygulamaları içermektedir. Pratik olarak çeşitli ve özgün uygulamalar söz konusu olabilmekle birlikte sokak çalışmaları genelde üç aşamalı olarak ilerlemektedir. Andersson (2013) bu aşamalarla, bir sokak çalışmasının uygulama sürecini ifade ederken sokak çalışmalarında her zaman için bu doğrusallığın sağlanamayacağını hatırlatmaktadır:

1. **Temas Kurma:** Sokak çalışmalarının temel fikri destek ilişkisine ihtiyaç duyan ancak bir şekilde kaynaklara ulaşamayan kişiler ile ilgili destek kaynakları arasında bir etkileşim kurmaktır. Sokak çalışması yürütülmese muhtemelen hizmetlere ve kaynaklara erişemeyecek kişileri tespit etmek, onlarla etkileşime girmek ve destek kaynaklarıyla buluşturmak, sokak çalışmalarının özünü oluşturmaktadır. Bu noktada sokak çalışmalarındaki hedef kitle, "erişimi zor" hizmet alıcılar olarak tanımlanmaktadır. Bu hizmet alıcılarla iletişim, kurum dışında, sokakta veya hizmet alıcının kendi mekanlarında gelişebilmektedir. Bu noktada sokak çalışanı zor koşullarla da bireylerle iletişim kurma becerisine olmalıdır.
2. **Değişim Sürecini Başlatma:** Sokak çalışmalarında temas kurma, değişim sürecinin öncelikli bir aşamasıdır. Değişim sürecinin gündemi, ihtiyaç sahibi bireylerin iyilik hali ve yaşam koşullarının geliştirilmesidir. Bu noktada sokak çalışmacıları genelde iki şekilde çalışmaktadır: 1) İhtiyaç sahibi bireyleri sosyal hizmet sistemine dahil ederek kurumsal hizmetlerle bağlantılandırmak. 2) Sokak temelli bir müdahale organize ederek bireyin kendi ekolojisinde müdahaleyi uygulamak. Bu noktada sokak çalışmacılarının odak ve stratejisi, çalışılan kişi ve grupların profillerine, yaşadıkları sorunlara ve önceliklerine bağlı olarak değişmektedir. Sokakta çalışma yapılan bireylerin çeşitli sorun alanlarından bireyleri içermesi, sokakta müdahale geliştirip uygulamadan ziyade ihtiyaç sahibi bireyi sosyal hizmet sistemine entegre etmek üzere eğilim gösteren bir çalışma yaklaşımını daha baskın kılmaktadır. Bu yaklaşımda sokak çalışmacısı daha çok arabuluculuk işlevi görmektedir (Skogan ve ark., 2008). Bu noktada değişim sürecinin odağı, ihtiyaç sahibi bireyle sağlanan temasın ardından

değişim sürecine kişinin motive edilmesini, ihtiyaçların belirlenmesini ve değişim sürecinin planlanması üzerine şekillenmektedir.

3. **Sosyal Desteği Başlatma ve Sürdürme:** Sokak çalışmasının son aşaması, ihtiyaç sahibi bireylerin değişim süreçlerini kolaylaştıracak hizmetlerin sunulmasıyla ilgilidir. Bu noktada hedef grubun değişime yönelik motivasyonunu sağlamak, ilgili arabuluculuk, bilgilendirme ve yönlendirme çalışmalarını yapmak öne çıkan başlıklardır. Standart müdahale protokollerinin dışında sokak çalışmaları sosyal destek, acil ve temel ihtiyaçların karşılanması ile başlayabilmektedir. Temel gıda, barınma, temizlik, güvenlik ve sağlık hizmetlerine erişim ihtiyacı, sokaktaki önemli ihtiyaçlardan olabilmektedir. Bu ihtiyaçlar, sokak çalışmalarındaki müdahalelerin ilk görünür olduğu alan olabilirken sürdürülebilir sosyal destek çalışmaları için de bir araç olarak görülebilmektedir. Hizmetlere erişimi sağlanan hizmet alıcıların takibini sokak temelli yürütmek de önemlidir. Bu noktada çeşitli aralıklarla hizmet alıcıları kendi mekanlarında ziyaret etmek, destek grupları oluşturmak veya yerel kaynakları sokaktakiler lehine organize etmek, bu aşamadaki uygulamalar olarak değerlendirilebilmektedir. Skogan ve arkadaşları (2008), sokak çalışmacısının bu aşamadaki rolünü vaka yöneticiliği veya mentörlük olarak ifade etmektedir.

Sokak çalışması, çalışmayı yürüten sokak çalışmacısını da sokağa dahil etmektedir. Bu dahil olma süreci, sokak çalışmacısı içinde, diğer bireyler için olduğu gibi, bir karmaşaya karşılık gelebilmektedir. Sokak alanı park, bahçe, meydan, kaldırım vb. gibi sokaktakilerin sosyalleşmesine zemin hazırlayan fiziksel mekanları içermektedir. Bu sosyalleşme sürecinde sokaktaki bireyler arasında bir arkadaşlık ilişkisi gelişmektedir. Bu ilişki, yasal sorun yaşandığında, hastalık, kaza, kriz vb. gibi acil durumlarda önemli bir destek ağı oluşturmaktadır. Ancak sokakta benzer ihtiyaçların içinde bulunmak, bu arkadaşlık ilişkisini aynı zamanda bir rekabete de dönüştürmektedir. Barınma, beslenme, para kazanma gibi alanlarda arkadaşlık ilişkileri sokaktaki bireyler için bir mücadele ilişkisine evrilmektedir. Sokak çalışmacısı, bu ikiliğin içerisinde sokaktaki sosyalleşme ve destek ilişkisini geliştirmek üzere eğitlesel çalışmalar yürüterek, sokak ortamını daha uyumlu hale getirmeye yardımcı olabilmektedir. Böylesi çalışmalar, özellikle sokak yaşamını sonlandırmak istemeyen bireyler için sokağı daha güvenli hale getirmek adına önem arz etmektedir (Dynamo International, 2008).

Sokak çalışmalarında ifade edilen hedeflere ulaşmak, sokak çalışmacısının yetkinlik ve becerisine bağlı olarak gelişmektedir. Geleneksel kurum temelli destek sistemlerinden bağımsız olarak sokak çalışmaları, sokak çalışmacısının kişisel becerilerine daha bağımlı olarak şekillenmektedir (Dynamo International, 2008). Etkili bir sokak çalışması yürütmek için sokak çalışmacısının profesyonel yetkinliğini sağlamış olması beklenmektedir. Bu nitelikler, Vasyelenko ve arkadaşları (2019) tarafından şu dört başlık altında derlemektedir:

1. **Kişisel Beceri:** Sokak çalışmacısının, sokak ortamında etkili çalışmalar yürütmesi için bir takım kişisel becerilere sahip olması gereklidir. Zira sokak ortamı, güçlü bir iletişim ve empati becerisini, duygusal dayanıklılığı, sabırlı, anlayışlı ve azimli bir çalışma yaklaşımını gerekli kılmaktadır. Bu niteliklerin bir kısmı eğitsel çalışmalarla arttırılsa da temelde bireysel olarak sahip olunan mizaç ve eğilimle ilişkilidir. Dolayısıyla sokakta çalışmanın önemli koşullarından birisi, bu doğal eğilime sahip olmaktır. Bu doğal yetkinlikler, sokak çalışmacısının sokak ortamındaki psikolojik ve sosyal zorlukları yüklenmesini kolaylaştırmaktadır.
2. **Operasyonel Beceri:** Operasyonel beceri, sokak çalışmacısının sokak ortamında ortaya çıkan değişikliklere ve krizlere kolay uyumlanarak etkin bir şekilde yanıt verebilmesini ifade etmektedir. Bu beceri, sokak çalışmacısının uygun bir eğitim alt yapısına ve geniş bir kültürel perspektife sahip olmasının yanında çözüm üretme becerisini de kapsamaktadır. Nitekim sokak çalışmacısı, sokak düzeyindeki çalışmalarda pedagoji, psikoloji, sosyoloji, hukuk, tıp gibi farklı disiplinler arasında bağlantı kurmak ve bu bilgileri sokağa aktarmak durumunda kalabilmektedir. Dolayısıyla operasyonel beceri, sokak çalışmacısının kriz durumlarında çok disiplinli bilgi birikiminden uygun şekilde faydalanarak çözüm üretme becerisini ifade etmektedir.
3. **İşlevsel Beceri:** Bu beceri, temelde sokak çalışmacısının kişiler ve kültürler arası etkileşim becerisini ifade etmektedir. Sokak çalışmacısı, sokaktaki çeşitli kişi ve gruplarla, farklı düzeylerde çalışmak durumundadır. Bu çeşitlilik içinde sokak çalışmacısı hedef kitledeki kişi ve gruplarla güvene dayalı ve destekleyici bir ilişki kurmak durumundadır. Bu noktada güçlendirme, eğitme, kolaylaştırma, organize etme, yönlendirme gibi profesyonel rolleri sergilerken bireylerin ihtiyaçlarına odaklanabilmeli ve psikososyal durumlarını dikkate alabilmelidir. Bu sayede hedef kitlenin çeşitliliği içerisinde ilgili bireylerin refahını arttıracak bir uygulama yürütebilmektedir. Dolayısıyla işlevsel beceri, temelde sokak çalışmacısının sokaktaki

çeşitli gruplarla ilişki kurma ve ihtiyaçlarına yanıt verme yetkinliği olarak özetlenebilmektedir.

4. **Stratejik Beceri:** Sokak çalışmacısı, sokak adına önemli ve gerekli faaliyetleri toplum nezdinde planlama ve yürütme becerisine sahip olmalıdır. Stratejik beceri ile sokak çalışmacısı, sokaktaki kişi ve grupların sosyal ve yasal haklarını korumak ve geliştirmek üzere çalışmalar yapabilmelidir. Bu noktada farkındalık geliştirme, eğitim ve destek grupları oluşturma, yerel kaynakları organize etme gibi faaliyetleri yürütmek, sokak çalışmacısı için önemli niteliklerdir. Stratejik beceri, sokak çalışmalarında pratik düzeyde geliştirilen iyilik halinin korunması ve geliştirilmesi ve temel hedeflerden biri olan güçlendirmenin korunması için önem arz etmektedir.

2.1.4. Sokak Çalışmasında Yaklaşım ve Metot

Bir metodoloji olarak sokak çalışması uygulaması özü itibariyle yargılayıcı olmayan ve sokakta bireye eşlik eden bir tutumu içermektedir. Geleneksel hizmet modelleri temelde hizmetin ulaştırıldığı bireylerin değişimini önceleyen ve hedefleyen bir yaklaşımla uygulanmaktadır. Sokak çalışması yaklaşımı ise değişimi teşvik etmesine rağmen bunu bir gereklilik veya uygulama başarısı olarak görmemektedir. Dolayısıyla geleneksel yaklaşımlardaki gibi önceden planlanan bir hedefe erişmek, sokak çalışması yaklaşımında bulunmamaktadır. Bunun yerine temelde diyalojik bir yaklaşımla sürdürülen ve hizmet sunucusunun hizmet alıcısına eşlik ettiği, çözümlerin ve hedeflerin sahada birlikte belirlendiği uygulama metodolojisi benimsenmektedir (Storo, 2013).

Sokak çalışması hizmet alıcısının bulunduğu yerden başlama ilkesine dayanmaktadır. Bu ilke ilk etapta anlaşıldığı üzere fiziksel/mekânsal şartlarla ilişkilidir ancak aynı zamanda sokak çalışmacılarının sokağın gerçekliğine uyumlanmasını ifade eden duygusal bir hazır olma halini ifade eder. Bu ortamda hedef grubunun çalışmalara katılımı hiyerarşik bir ilişki akışı ile değil, yatay bir süreç ile ilerlemektedir. Bireylerin kendi bağlamlarını anlamlarını ve ona uygun stratejiler geliştirmesine olanak sağlayan, “aşağıdan yukarıya” bir yaklaşımla uygulanmaktadır (Goodman ve ark., 2014). Bu süreçte yürütülen çalışmalar, sokak çalışmasının düşük eşikli hizmet niteliğine uygun olarak hizmet alıcısının kendi hızında ve şartlarında ilerlemektedir. Hedef grubundaki bireyi merkeze alan bu uygulama yaklaşımı, sokak çalışmasının temelinde yatmaktadır. Bu yönüyle geleneksel hizmet modellerinden ayrışarak, radikal bir toplum uygulaması olarak da görülebilmektedir. Geleneksel yardım

hizmetlerindeki sonuç odaklı müdahale ve hizmet merkezli değerlendirme anlayışını, sokak çalışması uygulamada yeniden konumlandırmaktadır (Hill ve Laredo, 2019).

Profesyonel bir alan olarak sokak çalışmaları açık erişimli uygulamalardır. Bu noktada etkili bir sokak çalışması uygulamasında sokak çalışmacısı sokağa yakın olmak; sokakta görünür olmak durumundadır. Çalışma yapılacak bölgeyi ve grubu tanımak adına bir gözlem dönemi sokak çalışmalarında ilk aşama olabilir. Buna göre bölgesel kaynakları tanımak, mekan kullanımlarını keşfetmek, nüfus hareketliliğini ve gün içi akışı anlamak gibi öncül bilgileri derlemek, sokak çalışması için önemli bir başlangıçtır. Bunun yanında sokak çalışmacısı sokakta görünür ve ulaşılabilir olmalıdır. Bölgeyi ve hedef grubu tanıma süreci, bu görünürlüğün sağlanması adına önemlidir. Sokakta görünürlüğün sağlanması, aslında hedef grubundaki bireylere destek ilişkisinin arz edilmesi olarak görülebilmektedir. Ancak sokaktaki bireylerin aktif bir katılım sergilemesi için görünürlüğün sürekli olması ve erişime açık olunması gereklidir. "Bekle ve gör" politikası olarak yorumlanabilecek bu süreçte hedef kitlenin, tanınır ve güvenilir bir kaynak olarak sokak çalışmacısıyla aktif bir ilişki geliştirmesinin zemini hazırlanmaktadır (Dynamo International, 2008). Sokak çalışmalarındaki bu ilişki biçimi bir yandan sokak çalışmacılarının kişisel becerisini içerirken bir yandan informel bir mesleki uygulamaya karşılık gelmektedir. Bu açıdan kurum temelli hizmet modellerindeki çalışmacılardan farklı olarak sokak çalışmacıları daha esnek, otorite ve kurumsal temsiliyetten bağımsız bir ilişki biçimi ile çalışmaktadır (Ng ve McQuistion, 2004; Andersson, 2013).

Sokak çalışması, bölgeyi, insanları, kaynakları, güvenli ve güvensiz alanları tanımak, kendisini çalışma bağlamına hazırlamak ve hedef grubuna tanıtmak adına süreklilik sağlamalıdır. Bunun için sokak çalışmacısının sokak ortamında belirli bir lokasyonda, belirlenmiş gün ve saatlerde iletişime hazır vaziyette bulunması gereklidir. Bu süreklilik, sokakta etkileşim kurmak isteyen bireylerin sokak çalışmacısına ulaşabilmesi adına gereklidir. Bu anlamıyla sokak çalışmasında sokakta, hedef grubunun arasında veya yakınlarında bir süre vakit geçirmek önemlidir. Buradaki uyum süreci yalnızca coğrafi bir uyumu değil bölgenin ve hedef kitlenin diline, değerlerine ve kültürel kodlarına uyumu da içermektedir. Aynı zamanda sokak pratiğini tanıyarak kişi merkezli yaklaşımı geliştirme imkanını genişlemektedir (Rhodes, 1992). Örneğin tüm iyi niyetine rağmen gece uyuma alışkanlığını yitirmiş bir evsizin sabah saatlerindeki bir randevuya gelemeyeceğinin anlaşılması, bu süreçte deneyimlenerek öğrenilebilir. Sokak çalışmasının "ulaşılması zor" gruplar için başarısız yasal

süreçlerin ardından son uğrak noktası olması, bu noktada içerdiği hassasiyette belirmektedir. Zira sokak çalışması, bireylerin kendilerini rahat hissettikleri veya çalışmacıların onlara ulaşabildiği ortamda çalışma yapma önermesine dayanmaktadır (Hill ve Laredo, 2019). Burada vurgulanması gereken bir nokta olarak sokak çalışmacısı bu uyum sürecinde kendi mizaç ve değer dünyasını kaybetmeden, yani uyum sürecinin içerisinde kaybolmadan ilerlemelidir. Empatik bir ilişki becerisi geliştirmek için uyum sürecine hakim olmak ancak dışarıdan bir göz olarak ilişkileri, sorunları ve kaynakları gözlemlemek ve çözüm önerilerine alan hazırlamak gereklidir (Dynamo International, 2008).

Sokak çalışmasında bu yaklaşımları korumak adına *Dünya Genelinde Sokak Çalışmasının Metodolojisine İlişkin Uluslararası Kılavuz*'u (Dynamo International, 2008) sokak çalışmalarının beş aşamalı olarak kurgulanmasını önermektedir:

1. **Adım:** İlk adımda hem tarihsel, sosyal ve kültürel olarak hem de pratik olarak bölge incelenir ve güncel durumu, fiziksel alanları ve insanları gözlemlenerek sahaya ilişkin veri toplanır.
2. **Adım:** İkinci aşama spesifik olarak hedef kitlenin belirlenmesini ve sahada bulunmasını içerir. Bir bölge gezisi yapılarak, müdahale etmeden hedef gruba ilişkin gözlem yapılır. Bu süreç hem hedef grubun tanınmasını hem de hedef grup tarafından sokak çalışmacısının tanınmasını kapsamaktadır.
3. **Adım:** Bu aşama sokak çalışmacısının saha ile özdeşlemesini ifade etmektedir. Sokak çalışmacısı kim olduğunu, neden bölgede bulunduğu ve neler yapabileceğini hedef kitleye aktarmaktadır. Bu aşama ile sokak çalışmacısı, hedef grup ile doğrudan etkileşime geçerek aktif müdahalede rolünü inşa etmeye başlamaktadır.
4. **Adım:** Bu adım sokak çalışmacısının hedef grupla ilişki geliştirmeye başlamasını içermektedir. Sokak çalışmacısı sokaktaki bireylerle aktif ve birebir temas kurarak onlara eşlik etmek ve rehberlik sunmak üzere ilişki geliştirir. Bu süreçte sokak çalışmacısı ilişkide güven eşiğine ulaşmayı beklemelidir. Aynı zamanda ilişkiyi sadece hedef kitledeki bireye özgü olarak ilerletmelidir. Ayrıca ilk destek talebinin mümkün olduğu kadar karşı taraftan gelmesine zemin hazırlamalıdır. İlk talebin karşı taraftan gelmesi, ilişkiyi daha güçlü bir temele oturtacaktır.
5. **Adım:** Beşinci adım ise aktif müdahale ve desteği içermektedir. Bu aşamada sokak çalışmacısı aktif müdahale için öncesindeki gerekli şartları sağlamış ve harekete geçmiştir. Bu noktada birey kurumsal hizmetlere yönlendirilebilir veya sokak merkezli

bir müdahale planı geliştirilerek uygulanabilir. Aynı zamanda yerel kaynakları hedef kitle lehine yeniden düzenleyip aktifleştirerek makro bir çalışma ile süreci sonlandırabilir.

Her sokak çalışması farklı bir başlangıç ve giriş yöntemini gerekli kılabilir. Zira hem sokaklar hem de hedef kitleler farklı öncelikleri içermektedir. Örneğin suç yoğunluğunun yüksek olduğu bir mahalleye giriş yapmak ile gece evsizlerin kaldığı bir metruk binaya girmek veya fuhuş sektörünün yoğun olduğu caddede gece çalışması yürütmek birbirinden oldukça farklı süreçleri gerekli kılmaktadır (Dynamo International, 2008). Yine hedef kitleye onlardan birisi olarak katılarak, içeriden kısa süreli bir davranış değişikliği hedeflemekle ile daha saklı bir amaç olarak hedef kitlenin güçlendirilmesini ve sosyal içermesi sağlamasını hedeflemek, farklı uygulama öncelikleri barındırmaktadır (Rhodes, 1996). Dolayısıyla etkili bir sokak çalışması yapmak, çalışma ortamlarının gerçekliğine uyum sağlamayı gerektirmektedir (Dynamo International, 2008).

Sokak çalışmaları sonuç odaklı bir yaklaşımla çalışmamaktadır. Eşlik edebileceği tüm bireylere, sağlayabileceği optimum faydaya odaklanan bir süreç çalışması olarak değerlendirilir (Szeintuch, 2015). Dolayısıyla özünde, hedef grubundaki bireyleri "değiştirmek" yoktur (Hasenfeld ve Paton, 1983). Sokak çalışmalarında sunulan desteklerle bireylerin yaşam koşullarında sağlanan iyileşmeler, bu çalışmaların temel hedeflerindendir. Kimi zaman, sokak çalışanıyla bir ilişki içinde olmak dahi, bireyler için etkili sonuçlar doğurabilir. Ancak bu ilişki, bireyi değiştirmek üzerine değil, ona "eşlik etmek" üzerine gelişmektedir. Dolayısıyla sokak çalışmasında kurulan ilişki, aslında bireyleri değişime hazırlamak ve gerekli şartları oluşturmak üzere gelişmektedir. Ancak sonuç odaklı bir yaklaşımdan uzak olarak, değişimi zorunlu kılmamakta; bireyi değişime hazır hale getirmek üzere koşulları iyileştirmeyi hedeflemektedir. Sokak çalışmalarının hedefini böylesi bir düzeyde belirlemesinde, hedef gruplarını kurumsal hizmet modellerine ulaştırmada ettiği aracılık rolü ile yakından ilişkilidir (Andersson, 2013). Zira bireyin gerekli değişimi gerçekleştirme kapasite ve becerisi, sokak çalışmalarının etkinliğinden ziyade eriştiği hizmetlerin etkinliği ile de yakından ilişkilidir. Dolayısıyla sokak çalışmalarının etkinliği üzerine olan tartışmalar değişimin sağlanıp sağlanamadığı üzerinden değil, değişime yönelik hazırlık ve iyileşmenin ne düzeyde sağlandığı üzerinden yapılmaktadır (Dickey, 2000).

Bu nitelikler sokak çalışmalarının verimliliğini ve etkinliğini belirleyen unsurlardır. Bu nitelikleri sokak çalışmalarında sağlamak adına Bodelan (2016) sokak çalışmalarının aşağıdaki ilkeler etrafında kurgulanmasını önermektedir.

1) **Sistematik ve Düzenli Olmak**: Sokak çalışmaları, belirli yerlerde, sürekli ve düzenli olarak gerçekleştirilmelidir. Birçok potansiyel hizmet alıcısı, sokak çalışmacısı ile hemen temas kurmayabilir. Bu nedenle sokak çalışmacısının aynı yerlerde görünür olması önemlidir. Nitekim güven ilişkisinin sağlanması, destek ilişkisinin gelişmesi adına gerekli bir eşiktir ve zaman alabilir.
2) **Ekip Halinde Çalışma**: Sokak çalışmacıları, ekipler halinde çalışmalıdır. Özellikle kriminalize olmuş suç faili veya uyuşturucu kullanıcısı gruplarla çalışırken ekip çalışması gereklidir. Riskli bölge ve zamanlarda güvenliğin ekip içinde sağlanması önemlidir. Ayrıca farklı uzmanlık alanlarına sahip çalışmacılarla sokakta eklektik bilginin kullanımı sağlanarak sokak çalışması geliştirilebilir.
3) **Gönüllü Rızaya Dayalı Destek**: Sokak çalışmacıları, hizmet alıcı bireylere dayatmalarda veya yönlendirmelerde bulunmaz. Hizmet alıcıları destek ilişkisini reddederse sokak çalışmacısı gerekli bilgileri ileterek kriz ve ihtiyaç durumlarında iletişime geçebileceklerini teşvik edebilir. Bu sayede sokak çalışmacısı, hizmet alıcısı bireyin kararına saygı duyduğunu ve onu kabul ettiğini göstermiş olur.
4) **Sokak Çalışmacılarının Rotasyonu**: Sokak çalışmacılarının belirli aralıklarla rotasyonu sağlanmalıdır. Potansiyel hizmet alıcısı gruplar, destek ilişkisini sunan çalışmacıya kişisel bağlılık geliştirebilir. Ancak bu durum, bireyin güçlendirilmesinin önünde bir risk teşkil edebilir. Bireyin sokak çalışmacısına bağımlı olarak sağladığı iyileşme, sokak çalışmasının misyonuyla uyumlu değildir. Kişisel bağlılık riskinin oluştuğu durumlarda çalışmacılar arasında rotasyon sağlanarak, ilişkideki odağın hizmet alıcısı olduğu hatırlatılır.
5) **Randevulara Riayet:** Sokak çalışmacısı, hizmet alıcısı kişilerle olan randevularına eksiksiz riayet etmelidir. Zira hizmet alıcısının randevuya gelmesi girişimi tek seferlik veya düşük motivasyonlu olabilir. Sokak çalışmacısının randevuya riayet etmemesi, hizmet alıcısı bireyin güvenini ve motivasyonunu sarsma riski taşımaktadır.
6) **Yargısız Yaklaşım:** Sokaktaki bireyler eski hükümlü, madde kullanıcısı, HIV pozitif olma gibi sebeplerle yargılanmadıklarını hissetmeleri gereklidir. Hizmet alıcısı bireyi yargılamadan ve şartsız kabul ettiğini gösterebilmelidir. Bu ilke sokak çalışmasının etkili ve saygın bir çalışma olarak ilerletilmesi için önemlidir.

2.1.5. Sokak Çalışmasında Tanımsal Belirsizlik: Evrensel Düzeyde Bir Karmaşa

Sokak çalışması, tarihsel ve geleneksel olarak sosyal hizmet sistemleri içinde pratik olarak yer bulmuş bir model olmasına rağmen literatüre çok sınırlı düzeyde yansıtılmıştır. Günümüz itibariyle sokak çalışması kavramına ilişkin evrensel bir tanım, kullanım veya standart bir metodolojinin var olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Nitekim sokak çalışması alanında önceden belirlenmiş, standart ve uygulamayı bekleyen bir çalışma modeli bulunmamaktadır. Bunun yerine, sahadaki sokak çalışmacıları kendi pratiklerini icat etmek veya birtakım uygulamaları revize ederek hedef bölge ve grubun dinamiklerine göre güncellemek durumundadırlar (Andersson, 2013). Dolayısı ile farklı coğrafyalarda ortaya çıkan uygulamalar ve yapılan tanımlamalar farklı öncülleri barındırdığından, bu düzeyde evrensel bir kavram ve kullanımdan söz edilememektedir. Bu noktada kavramın literatürdeki karşılığına bakıldığında ingilizce kullanımlarında *street work, street social work, social street work, outreach work, youth work, detached work, street based work, street pedagouge, field work, mobile work, peritectic work, street education, street teaching* gibi kavramlar söz konusudur. Bu kavramlar, sokak çalışmasının yürütüldüğü bölgenin yapısı, hedef kitlenin özgün dinamikleri, öne çıkan uygulama modeli ve yaklaşım, dini ve kültürel bağlam ve dil özellikleri gibi çeşitli etkileri içermektedir. Bu nedenle farklı coğrafyalarda çeşitli önceliklerde sokak çalışması modellerinin bulunduğunu, kavramsal kullanımda ise ülkeye ve dile göre çeşitlilik oluştuğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla kavramın literatürdeki karşılığında bir sınırlılık ve karışıklık söz konusu olabilmektedir (Dynamo International, 2008).

Sokak çalışanları, standart sosyal çalışmacılara kıyasla daha esnek bir çalışma yaklaşımı benimserken çalışmalarda standardize edilmiş bir müdahaleden ziyade tarafların bireysel ve aktif katılım esasına dayanan bir çalışma süreci söz konusudur. Dolayısıyla sokak çalışanının kim olduğu ve ne yaptığı sorusu, standart bir sosyal çalışmacı tanımına tabandan zıttır. Bu noktada sosyal çalışmacılar yasalarla ve yönetmeliklerle yetkilendirilmiş, sınırlandırılmış ve kurum merkezli çalışmacılar olarak ifade edilebilirken iken sokak çalışanları daha esnek çalışan ve hedef kitleye yönelik özel dikkat gerektiren özgün ve yenilikçi müdahaleler geliştiren bir profesyoneller tanımlanmaktadır (Andersson, 2013). Dünya geneline baktığımızda sokak çalışmaları Kuzey Amerika'dan Batı Avrupa'ya, Güney Amerika'dan Asya'ya, hatta Afrika, İskandinavya ve Doğu Avrupa'ya kadar geniş bir coğrafi yelpazede, farklı tarihsel ve kültürel bağlamlarda uygulanmış ve uygulanmaya devam etmektedir. Bu uygulamalar bölgeye göre kilise çalışanları, misyonerler, aktivistler,

sosyologlar, eğitimciler veya sosyal çalışmacılar tarafından başlatılmış ve genişletilmiştir. Kimi yerlerde kamu otoritesinin desteği ile yürütülürken kimi bölgelerde baskı karşıtı bir uygulama olarak algılanmış ve otorite tarafından dışlanmıştır. Bu açıdan sokak çalışmacıları küresel düzeyde bakıldığında farklı nitelikteki profesyonellerin başlattığı ve geliştirdiği, yerel ve siyasi dinamiklerle farklı boyutlarla ilişkilenen ve çeşitli hedef gruplarına yönelik yürütülen; dolayısıyla profesyonel çeşitliliği yüksek bir uygulama alanıdır (Dynamo International, 2008).

Sokak çalışmasında, sokak çalışmacısının bireysel niteliklerinin belirleyici olması ve çalışmaların bireysel özveri ve bağlılık üzerinden ilerlemesi, kavramın evrensel bir tanım ve standardizasyon kazanmasındaki engellerden biri olarak kabul edilmektedir. Zira sokak çalışmacılarının sokaktaki bireysel beceri ve tecrübelerini mesleki bir anlayışa ve uygulamaya dönüştürmek zordur. Nitekim sokak çalışmaları, profesyonelin kişisel katılımı ve becerisi üzerinden ilerlediğinden uygulamaların etkinliğindeki vurgu temelde sokak çalışmacısının kişisel özellikleri üzerine olmaktadır (Andersson, 2013). Bu nokta, sokak çalışması uygulamasının profesyonelliğine ilişkin bir sorgulama getirebilir. Profesyonel olmak, kişisel yaklaşımları göz ardı etmeden mesleki uygulamaya ilişkin düşünümsel ve sistematik bir beceri kazanmaktır (Scanlon, 2011). Sokak çalışmalarının farklı sorun alanları ve gruplarını içeriyor oluşu, kişisel beceri ile mesleki beceri arasındaki ayrımı bulanıklaştırmaktır. Bu durum da sokak çalışmasına ve sokak çalışmacısına ilişkin metodolojinin standardizasyonunu zorlaştırmaktadır. Çalışmalar, sokak çalışmacısının kişisel katılım ve becerisi üzerinden ilerlediğinden hedef kitledeki kişi ve gruplar sokak çalışmacısına olan bağlılık üzerinden ilişkiye katılmaktadır. Bu durumda sokak çalışmacılarının kendilerine özgü yaklaşımları, sokak çalışması uygulamasını şekillendirmektedir. Dolayısıyla uygulamaların kişiselliği, kavrama ilişkin standardizasyonun zorluğunu açıklamaktadır (Dynamo International, 2008; Andersson, 2013).

Sokak çalışmaları alanında kavramsal ve tanımsal belirsizliğin nedenlerinden bir diğeri de pratikteki çalışma alanının çeşitliliği ile ilgilidir. Sokak çalışmaları sıklıkla evsizlik, madde bağımlılığı, suç, fuhuş, gençlik sorunları gibi alanlarla ilişkilidir. Bu alanların her biri ile ilgili çalışırken profesyonel olarak belirlenen öncül, ilke ve metotlar değişiklik göstermektedir. Ancak diğer yandan bu alanlara yönelik çalışmaların tümü “sokak çalışması” olarak isimlendirilmektedir. Tek bir kavram altında böylesine çeşitli bir sahanın bulunuyor oluşu, sokak çalışması kavramının evrensel düzeyde bir tanımsal netlik kazanmasının önünde

dezavantaj oluşturmaktadır. Bu nedenle sokak çalışması dendiğinde hedef kitlelerin kim veya ihtiyaçların ne olduğu değil, "ulaşılması zor gruplarla" çalışmayı öngören bir metot dizisi öne çıkmaktadır (Rowe ve ark., 2002; Andersson, 2013).

Sokak çalışmasının kurumsal yapısı, ülkeden ülkeye ve kültürden kültüre farklılık göstersede, bu alandaki uygulamalar toplumda odaklandığı konular ve ele aldığı sorunlar ile kendini ayırt etmektedir. Teknik ve metodolojik boyutların ötesinde sokak çalışması, toplumda değişken şartlar, zorluklar ve kaynaklar karşısında bireylerin ihtiyaçlarını sürekli olarak değerlendiren ve bu konuda sorumluluk alan bir uygulamadır. Bu nedenle yerel kültürel değerler, sosyal normlar ve bireylerin yaşadıkları gerçekliklerle uyumlu bir şekilde şekillendirilmektedir (Dynamo Internatıonal, 2008). Dolayısıyla kavrama ilişkin evrensellik tanım veya uygulama metodolojisi üzerinden değil, hedef kitledeki bireylerle çalışma sürecinde benimsenen ilke ve değerler üzerinden sağlanmaktadır. Bu açıdan bir paradigma olarak evrensel olan sokak çalışması, içerik ve metot yönünden yerel-kültürel dinamiklere bağlı olarak değişebilmektedir.

2.2. SOKAK ÇALIŞMASINDA SOSYAL HİZMET TEORİSİ

Sosyal hizmet mesleği, temel misyon olarak savunmasız, dışlanmış, marjinalize edilmiş ve yoksullukla mücadele eden insanların ihtiyaçlarına odaklanarak onların güçlendirilmesini hedeflemektedir. Bununla birlikte genel toplum refahını arttırarak tüm bireylerin temel insan haklarına erişmesi yönünde çaba göstermektedir. Birey ve toplum refahına aynı anda odaklanmak, sosyal hizmet mesleğinin tanımlayıcı niteliklerinden birisidir. Bu yönüyle yalnızca bireylerin ihtiyaç ve sorunları ile değil bu sorunların doğmasına ve büyümesine zemin hazırlayan çevresel ve yapısal faktörler ile de çalışmaktadır (Reamer, 2018).

Sosyal hizmet, insanların bireysel ve toplumsal iyilik halini arttırmak amacıyla sosyal değişime, insan ilişkilerinde sorun çözmeye, güçlenmeye ve özgürleşmeye katkı sağlamaktadır. Bu süreçte insanların çevre ile etkileşimini içeren ilişkilere müdahale etmektedir (Thompson, 2013). Temel odağın kişi ve çevre etkileşiminin üzerinde olması, sosyal hizmetin bireysel ve çevresel faktörlere aynı anda odaklanmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle diğer disiplinlerden belirgin bir biçimde ayrılmaktadır (Barber, 1995). Dolayısıyla sosyal hizmetteki temel çıktı, insanların bireysel kapasitelerini kısıtlayan sorunlarla

ilgilenerek toplumsal yaşama daha aktif katılımını sağlamak ve sosyal işlevselliklerini arttırmaktır (Boehm, 1958; akt. Barber, 1995).

Toplumsal yaşamın daha adil bir yapı içermesini ve insan onurunun korunarak bireyin sosyal işlevselliğinin geliştirilmesini hedefleyen sosyal hizmet mesleği, her insanın değerli ve saygın olduğu kabulünü içeren bir insan hakları mesleğidir (Banks, 2020). Hangi çalışma alanında veya hizmet modelinde olursa olsun, insan hakları temelinde uygulanan bir meslek olarak sosyal hizmetin çalıştığı kişi ve gruplara yönelik önceledeği temel değerler bulunmaktadır. Bu değerler, müracaatçı gruplarıyla kurulan ilişkiye yön veren, mesleki çalışmaların odağını ve temel çalışma prensiplerini belirleyen değerlerdir. Aynı zamanda sokak çalışmasındaki çalışma yaklaşımı ile oldukça uyumludur. Hepworth ve arkadaşlarının (2016) ifade ettiği bu değerler şu şekildedir:

- Her birey biriciktir ve özgündür.
- Tüm bireyler, sorunlarını çözmek ve potansiyellerini gerçekleştirmek için ihtiyaç duyduğu kaynaklara erişebilmelidir.
- Her birey, onur ve değer sahibir.
- Doğru kaynaklar sağlandığı bireyler kendi değişinimi ve gelişmini sağlayabilir.
- İnsanlar kendi seçimlerini yapma konusunda desteklenmelidir.
- Sosyal ilişki ve etkileşimler, bireyin değişimi için önemli araçlardır.
- Sosyal hizmet uzmanları ve müracaatçılar arasındaki ilişkinin temel değeri güvendir.

Sosyal hizmet bir meslek olmakla birlikte sosyal bir kurum olarak kamu kurumlarını, sosyal güvenlik sisteminde yer alan diğer kuruluşları, sosyal hizmet alanındaki sivil ve gönüllü oluşumları ve bu alanda uzman yetiştiren eğitim kurumlarını kapsayan geniş bir ağı ifade eder (Bodelan, 2016). Bu ağ içerisinde asıl olan, risk altındaki birey ve gruplara yönelik proaktif hizmet çalışmalarının geliştirilmesini sağlamaktadır. Zira sosyal hizmetteki temel hedef bireysel desteğin ötesinde bireylerin kendi güçleri ile yaşamlarını sürdürebilecekleri bir sosyal yapı oluşturmaktır. Bu da risk altındaki grupları keşfetmeyi ve kurumlara erişemeyen müracaatçı gruplarını sisteme dahil etmeyi gerektirmektedir (Dynamo International, 2008). Bu genişletilmiş yaklaşım, sosyal hizmeti kurum ve ofis dışı bir uygulamaya dönüştürmektedir. Burada doğrudan toplum içinde yürütülen bir sosyal hizmet modeli söz konusudur. Bu modelde sosyal çalışmacılar, müracaatçı gruplarla doğrudan etkileşimde kalarak yerel ihtiyaçları ve kaynakları kullanma eğiliminde olurlar. Bu sayede sosyal hizmetin öncelikli hedefi olan güçlendirme, müracaatçıların yaşantısında daha kalıcı biçimde

sağlanabilmektedir. Müracaatçı grupların kendine özgü yapıları ve dinamikleri de bu sürecin önemli bir parçasıdır. Bireye özgü ve kültüre duyarlı bu sosyal çalışma yaklaşımı, bireylerin iyilik hali ile birlikte toplumsal refahın da gelişimine katkı sunmaktadır. Bu noktada sosyal hizmet sistemi içerisinde sokak çalışması, önemli bir yaklaşım olarak belirmektedir (Bodelan, 2016).

Esasında sokak çalışması, sosyal hizmet alanı içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Sosyal hizmetin bir meslek olarak geliştiği ilk yıllardaki uygulamalara bakıldığında sokak temelli çalışmalar öne çıkmaktadır. İlk sosyal hizmet örgütlenmeleri olan ve mesleğin kuruluşundaki köşe taşları olarak kabul edilen Hayırseverlik Örgütleme Cemiyeti (1869, İngiltere) ile eş zamanlı olarak yaygınlaşan yerleşim evi modeli (Toynbee Hall yerleşim evi, 1884, İngiltere/ Hull House, 1889, ABD) özünde sokak temelli toplum çalışması uygulamalardır (Davies, 1984; Zastrow, 2013). Bu açıdan sosyal hizmet, kurumlar inşa edildikten sonra başlayan bir uygulama olmaktan ziyade sahada ve sokakta yürütülen çalışmalarla, müracaatçı grupları ile etkileşim kurarak gelişen bir alan olmuştur. Kurumsal hizmet modelleri ise saha ve sokak çalışmalarını takiben gelişmiştir (Svenson, 2003). Dolayısıyla sokak çalışmaları, sosyal hizmet sistemi içerisinde yeni gelişen bir alan değil, mesleğin doğasında ve özünde bulunan bir çalışma yaklaşımıdır (van der Linde, 2011). Ancak buna rağmen günümüzde sosyal hizmet literatürü ve müfredatı içerisinde sokak çalışmaları, yaygın bir yer edinememiştir (Payne, 2005b). Günümüzde sosyal hizmet uygulamalarının büyük kısmı kurum temelli olarak yürütülmekte ve sosyal çalışmacılar kurum dışında çok sınırlı düzeyde çalışma yapmaktadır (Mason, 2011). Aynı zamanda son yıllarda sosyal hizmet çalışmaları giderek klinikleşmekte ve ilişki odaklı değil sonuç odaklı bir çalışma hedefi ile sürdürülmektedir. Özellikle neoliberal politikaların refah alanında genişleyen etkisiyle refah sisteminin dışında kalan veya dışına itilen, bireylere yönelik yasal hizmet ve erişim sorumluluğu azalmış; bu da yasal çerçeve içinde yürütülen sosyal hizmet çalışmalarının sokak alanından uzaklaşmasına neden olmuştur (Hill ve Laredo, 2019).

Kurum temelli sosyal hizmet uygulamaları, genellikle bireyleri “rehabilite etmek” üzere ve sonuç odaklı yürütülen çalışmalardır. Bu yaklaşım, sosyal hizmet mesleğinin müracaatçı ile ilişkide bir kontrol aracı olarak konumlanmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu yaklaşımda bireylerin hizmetlere erişimi için belirli kriterleri ve davranış kalıplarını sağlaması beklenirken önerilen hizmetlerde standart tedavi ve müdahale prosedürleri yer almaktadır. Destek ilişkisinin belirleyicisi ve odağı müracaatçı değil, desteği

sunan sosyal hizmet sistemin kendisi ve ilgili yasal çerçevedir (Mikkonen ve ark., 2007). Buna karşın sokak çalışması, bireylerin kendi yaşam koşullarını ve şartlarını öncelemekte, bireylerin karar verici konumunu desteklemekte ve kendi yaşamlarını yönlendirmeleri konusunda teşvik etmektedir. Bu süreçte ilişkinin odağı hedef kitledeki birey veya grup iken ilişkideki belirleyici de yine hedef grup olmaktadır. O nedenle düşük eşikli bir hizmet olma özelliği, sokak çalışmalarının ayırıcı bir niteliğidir (Szeintuch, 2015). Bireyin gücü ve potansiyeli üzerine odaklanan sokak çalışması, hedef kitlenin kendi yaşam deneyimlerini, tercihlerini ve ihtiyaçlarını dikkate alarak, kontrol edici değil eşlik edici bir tutumla yürütülür (Andersson, 2013). Bu yaklaşım, sokaktaki bireyi merkeze almayı, onun özgünlüğüne ve özgürlüğüne saygı duymayı gerektirir. Bu sayede bireyin toplumsal yaşama daha güçlü ve bağımsız olarak katılımı desteklenmekte ve refahın topluma yayılımı sağlanmaktadır (Mikkonen ver ark., 2007). Sokak çalışmasının bu niteliği, sosyal hizmet teorisindeki temel bazı ilke ve yaklaşımları içkin olarak kapsamaktadır. Bu teorik ortaklık, sokak çalışmasının sosyal hizmet alanı içerisindeki doğal konumunu ve pratik olarak sosyal çalışmacıların sokak alanında çalışmak yönünden uygunluğunu göstermektedir.

2.2.1. "Bulunduğu Yerden Başlama" İlkesi ve Sokaktaki Karşılığı

Sosyal hizmette bulunduğu yerden başlama ilkesi, müdahale sürecinde birlikte çalışılan birey veya grubun bağlamını anlamayı ve ona uygun olarak müdahale sürecini yürütmeyi vurgulamaktadır (Vakharia ve Littler, 2017). Bulunduğu yerden başlama ilkesi, sosyal hizmet müdahalelerindeki iki temel tutuma vurgu yapmaktadır: Müracaatçının değişime yönelik direnci ile değişim isteği. Sosyal çalışmacının temel görevi, müracaatçı bu ambivalans halinde iken saklı veya zayıf olan değişim isteğine odaklanarak onu desteklemektir (Goldstein, 1983). Perlman (1957) bu durumu "müracaatçının kendisini en çok üzen konuda yardım isteme ihtiyacı ve hakkı" olarak tanımlarken bulunduğu yerden başlama ilkesinin bu hakkı müracaatçıya sağladığını ifade eder. Bulunduğu yerden başlama ilkesi, müracaatçıların zorlandıkları ve harekete geçemedikleri noktaları, sosyal çalışmacının kendisinin aşmasıyla ilişkiyi kolaylaştırması olarak özetlenebilir. Bunun da ötesinde müracaatçının sorunu, onun bulunduğu bağlamı anlayan, empatik bir yaklaşımla işlevsel olarak ele alınabilir. Bulunduğu yerden başlama ilkesinin bu vurgusu, etik açıdan müracaatçının bireyselliğine ve özgünlüğüne saygıyı içermekte iken pratik açıdan müracaatçının bağlamını ve kaynaklarını destek ilişkisinde önceleyen bir çalışma yaklaşımını öne çıkartmaktadır (Goldstein, 1983).

Bulunduğu yerden başlama ilkesi sokak çalışmalarında düşük eşikli hizmet yaklaşımı sunmanın temelini oluşturmaktadır (Goldberg, 2001; Vakharia ve Little, 2017). Sokak çalışmasının, hedef kitlenin mekanında, ona uygun vakitte, onun kabul edeceği iletişim biçiminde ve onun belirlediği şartlarda ilişkiyi yürütmesi, bulunduğu yerden başlamak ilkesinin pratik bir karşılığı olarak değerlendirilebilir (Goldstein, 1983; Hill ve Laredo, 2019). Bu noktada müracaatçının değerlerini, önceliklerini ve ihtiyaçlarını merkeze alan bir tutum söz konusudur. Bu tutum aynı zamanda ilişkinin müracaatçıya uygun bağlamda geliştirilmesinin bir gereklilik olduğunu kabul eder. Bu noktada etik açıdan bireyin saygınlığını ve özgünlüğünü vurgularken (Goldstein, 1983) uygulama pratiğinde fiziksel şartların hedef kitleye uygunluğunu (Hill ve Laredo, 2019) ve ilişkide ve iletişimde müracaatçının önceliklerini (Sheafor ve Horejsi, 2014) öne çıkartmaktadır. Tüm unsurlar bir araya getirildiğinde sokak çalışmasının düşük eşikli bir uygulama niteliğini kazanmasının altında yatan temel çalışma prensibi olarak da ele alınabilmektedir.

2.2.2. Sokak Çalışmalarında Self Determinasyon İlkesi

Self determinasyon (kendi kaderini tayin) ilkesi, sosyal hizmet mesleğinin oldukça eski ve temel kabullerinden birisidir. Bu ilkeye göre meslek ilişkisinde uzman, müracaatçıyı ihtiyaç duyduğu hizmetler hakkında bilgilendirir, hizmetleri erişime hazır hale getirir ancak kararı müracaatçının kendisine bırakır. Müracaatçı hizmetlerin kullanımı konusunda ikna edilmez, sadece alternatifler ve riskler hakkında bilgilendirilir. Müracaatçıların özünde saygın bir birey olduğu inancı, self determinasyon ilkesinin temelini oluşturur (Şahin, 2009). National Associations of Social Workers (NASW, 1996) sosyal çalışmacıların etik sorumlulukları arasında self determinasyon hakkına saygı duymaya ve bu ilkeyi desteklemeye özel bir yer ayırmaktadır.

Sosyal hizmet mesleğinde müracaatçıların self determinasyon hakkı, olası seçenekler arasından gidilecek yolu müracaatçının seçmesini ifade etmektedir. Burada uzmanın rolü, olası seçenekleri ve sonuçları uygun biçimde müracaatçıya aktaran bir danışman konumundadır. Bu noktada müracaatçıya nasihat veya tavsiye vermek, onu yönlendirmek ya da onun yerine bir seçim yapmak söz konusu değildir (Ewalt ve Mokuau, 1995). Self determinasyon ilkesinin korunması mesleki ilişkide iki açıdan önemlidir: Seçilen alternatif beklenen etkiyi yapmayabilir veya zararlı sonuçlar doğurabilir. Bu noktada müracaatçı, aldığı karardan dolayı sosyal çalışmacıyı suçlama eğilimine girebilir. İkinci olarak da seçilen alternatif olumlu sonuçlanır ve müracaatçı bundan faydalanır. Bu durum pratik olarak

müracaatçı lehine görünse de diğer karar aşamalarında müracaatçıyı sınırlayan ve uzman kararına bağımlı hale getiren bir ilişki doğurabilir. Bu da temelde müracaatçının güçlendirilmesinin önündeki engellerden biridir. Nihayetinde sosyal hizmet mesleğinin nihai amacı bireylerin sorunlarla mücadelesinde kendi kaynak ve karar kapasitelerini geliştirmektir (Zastrow, 2013).

Self determinasyon ilkesi müracaatçıların kendi görüşlerini ifade etme ve buna göre davranma hakkı olduğunu savunmaktadır. Bu ilke, avukat, doktor, hemşire gibi meslek elemanlarından farklı olarak mesleki ilişkideki gücü yalnızca sosyal çalışmacılara yüklememekte; gücün müracaatçı ile paylaşılmasına olanak sağlamaktadır. Bu durum, sosyal çalışmacı ve müracaatçı arasındaki ilişkinin hiyerarşik değil bir denklik üzerinden gelişmesi gerektiğini ifade eder (Zastrow, 2013). Bu nokta, self determinasyon ilkesinin sokak çalışmasında içselleştirilen bir ilke olduğunu açıklamaktadır. Sokak çalışmasında da hedef bireylerle ilişki, eşlik etmek üzere kuruludur. Çalışmalardaki temel odak ise bireylerin değişime hazır hale gelmesine yardımcı olmak ve değişim kararı aldıklarında gerekli kaynakları onlar için erişilebilir kılmaktır (Andersson, 2013). Bu noktada üzerinde durulan husus, çalışmalara katılım kararını bireylerin kendisinin vermesidir. Sokak çalışması, "bekle ve gör" politikası olarak ifade edilen yaklaşımla sokaktaki bireylere aslında hizmetleri arz eden, ancak katılımları konusunda bir baskı ve yönlendirmeye yapmayan; dahası etkili bir ilişki için ilk girişimin hedef kitleden gelmesi adına tüm şartları olgunlaştıran ve bekleyen bir çalışma yaklaşımı ile yürütülmektedir (Dynamo International, 2008).

2.2.3. Güçlendirme Yaklaşımı ve Sokak

Sosyal hizmet mesleği, güçlendirme temelli bir meslektir ve mesleğin temel ideali esasında güçlendirmedir (Holmes ve Saleebey, 1993; Payne, 2005a). Güçlendirme yaklaşımı, müracaatçıların sorun yaşadıkları veya güçsüz kaldıkları yaşam alanlarının ötesinde bireysel ve toplumsal yaşamda sahip oldukları kaynaklara odaklanan, zayıf yönlerden ziyade güçlü yönleri öne çıkartan ve mesleki ilişkide müracaatçıya aktif rol sunan bir yaklaşımdır (Patton, 2012). Pierson ve Thomas (2010) da yaptığı tanımda güçlü yönlere odaklanmayı vurgularken güçlendirmeyi müracaatçıların bireysel ve sosyal dayanaklılığını arttıran bir süreç olarak yorumlamaktadır. Bu sürecin dayandığı temeli ise *güçler yaklaşımında* Saleebey (1996) şu üç ilke açıklamaktadır:

- Her insanın doğuştan gelen gücü ve değişim kapasitesi vardır.
- Bireyin kapasitesi, bireysel ve sosyal değişimin temel çıkış noktasıdır.

- İnsanların varlığı kabul edildiğinde ve saygı gördüklerinde, güçlü yanlarını öne çıkarma olasılıkları daha yüksektir.

Sosyal çalışmacılar, toplumun en incinebilir ve güçsüz bireyleri ile çalışmaktadırlar. Bu güçsüzlük, ayrımcılık, baskı, yoksulluk gibi yapısal etkenlerle gelişebileceği gibi birey ve aile kaynaklarında yaşanan sorun ve travmalardan da kaynaklanabilir. Bu bireylerin yaşamlarında hedeflenen temel değişim, bireysel ve sosyal yaşantılarında kontrolü yeniden ele almalarını sağlamak için gerekli güce erişmelerini sağlamaktır. Bu süreci, *"insanların kendisine yardım etmesine yardım etmek"* olarak ifade etmek mümkündür (Sheafor ve Horejsi, 2014). Bu süreçte bireylerin güçlü oldukları alanlar mesleki ilişkiye rehberlik etmektedir ancak esasında bireyin tüm yaşam deneyimi ve çevresi potansiyel bir güç kaynağı olarak görülmektedir (Rapp ve ark., 2006). Dolayısıyla bireylerin yalnızca bilgi ve beceri sahibi oldukları alanlar değil, yoksulluk, travma, hastalık gibi zorlayıcı yaşam deneyimleri de bir güç ve değişim kaynağı olarak görülebilmektedir (Saleebey, 1996).

Sosyal hizmet alanındaki müracaatçılar genellikle değersizlik, yetersizlik ve güvensizlik hislerinin baskın olduğu bireylerdir. Bu hisler, müracaatçıların öz saygısını olumsuz etkileyen unsurlardır (Zastrow, 2013). Öz saygının azlığı ise bireyleri suça, depresyona, olumsuz duygu durumlarına ve güçlü yönleri bastıran diğer olumsuz deneyimlere yöneltmektedir (Heimpel ve ark., 2002; Sowislo ve Orth, 2013; Mier ve Ladny, 2018). Dolayısıyla sosyal hizmetteki mesleki ilişkinin bireylerin gücünü keşfetmeye odaklanması kritik bir öneme sahiptir. Bireyleri sorun odaklı değil güçlü yönleri ile ele almak ve bunları geliştirmek, hem müracaatçıların mesleki ilişki sürecindeki beklentilerinin karşılanmasına hem de sorun çözme kapasitelerini geliştirerek gelecekte kendi beceri ve kaynakları ile sorunlarla mücadele etmesine yardımcı olmaktadır. Bu amaçla yalnızca birey temelli değil grup ve toplum temelli çalışmalar da sosyal hizmette aktif olarak kullanılmaktadır (McWhirter, 1991).

Diğer yandan sokak çalışmalarının temel amacı, hedef kitledeki birey ve grupların, kendi mevcut durumlarında ve gelecek yaşantılarında, kendi kendine yeten ve özgür birey olmalarına yardımcı olmaktır. Bu yaklaşım, temelde bireyin yaşam kontrolünü yeniden ele almasına imkan tanıyacak şekilde güçlendirilmesini ifade etmektir. Dolayısıyla güçlendirme yaklaşımı, sokak çalışmalarının da odağıdır (Kloppenburg ve Hendriks, 2013). Sokak çalışmaları bireyi merkeze alan ve uzun süre devam ettirilebilen ilişkileri içerebilmektedir. Bu ilişkilerde sokak çalışanı, bireylerin zorluklarla veya başarısızlıklarla dolu geçmişine

odaklanmak yerine onun güçlü yönlerini, yeteneklerini, becerilerini, çevresel kaynaklarını ve kendisine yardımcı olabilecek diğer güçlü taraflarını keşfetmeyi amaçlar. Bu sayede bireyin öz saygısını ve öz güvenini arttırarak değişime yönelik motivasyonunu yükseltmek ve toplumsal yaşama sağlıklı biçimde yeniden katılımını sağlamak, sokak çalışmalarının öncelikli olarak hedeflenmektedir (Dynamo International, 2008). Bireyin toplumla yeniden ilişkilendirilmesi, sokakta sağlanan ilerlemelerin korunarak güçlenmenin süreklilik sağlaması ve makro düzeyde toplumsal refahın gelişimine katkı sunması açısından önemlidir. Dolayısıyla sokak çalışmasındaki güçlendirmenin bireysel iyileşmeden toplumsal refahın gelişimine kadarki süreçte önemli bir karşılığı bulunmaktadır. Bu durum, sokak çalışmalarının toplum temelli karakterinde güçlendirmenin önemini yansıtması yönünden de kıymetlidir (Needle ve ark., 2005; Hill ve Laredo, 2019).

2.2.4. Ekolojik Yaklaşım ve Sokak Çalışması

Ekolojik yaklaşım, bireyi çevresi içinde ele alan ve çevreyle kurduğu ilişkiye odaklanan temel bir davranış bilimi yaklaşımıdır. Sosyal hizmet teorisi, ilk dönemlerinden itibaren çevreyi dikkate alan bir yaklaşım içerse de özellikle 1970'li yıllarla birlikte Freudyen yaklaşımdan uzaklaşıp çevreyi ve ilişkileri temele alan bir yaklaşıma yaslanmıştır (Pardeck, 1988). Ekolojik yaklaşıma göre insan, bir organizma olarak gelişirken çevreyle etkileşimi, bu gelişimin temel bir parçasıdır (Bronfenbrenner, 1979). Buna göre bireylerin sosyal çevre ile ilişkisi ve adaptasyonu, bireyin iyilik halini doğrudan etkilerken bireysel talepler ile toplumsal kaynaklar arasındaki dengesizlik, kişide bir stres kaynağı oluşturmaktadır. Bireyin bu stresle baş edebilmesi ve iyilik halinin sağlanması için birey ve çevre kaynakları arasında bir denge kurulması gerekmektedir. (Nelson ve ark., 2002).

Ekolojik perspektif bireyi çevresi ile ilişki içinde bir varlık olarak ele almaktadır. Buna göre birey aile, eğitim, din, siyaset, sosyal hizmet, istihdam ve ekonomi gibi sistemlerle çevrilidir ve bu sistemlerle ilişki içindedir (Ashman ve Zastrow, 1990). Sosyal hizmet müdahalelerinde birey, bu çevre bağlamında ele alınmaktadır. Bu nedenle sosyal çalışmacılar değerlendirme, planlama ve müdahale aşamalarında bireyle birlikte sosyal çevreye de odaklanır. Müdahale sürecinde müracaatçının çözüm kaynağı birey, çevre ve aradaki ilişkiyi içeren çoklu unsurların herhangi birinde bulunabilir (Mattani ve Meyer, 2002). Dolayısıyla sosyal çalışmacıların bireyle birlikte aile, grup ve toplum düzeyindeki çevresel sistemlerine müdahale etmek açısından geniş bir hareket alanı bulunmaktadır (Pardeck, 1988). Sosyal

hizmetin birey ve çevreye aynı anda odaklanan bu ikili yaklaşımı, sosyal hizmet mesleğine diğer disiplinlerden ayırıcı bir nitelik katmıştır (Kondrat, 2008). Günümüzde davranış bilimi disiplinleri genel olarak bireyi çevresi içinde kabul eden bir yaklaşımla çalışsa da sosyal çalışmacılar müdahale sürecinde her iki boyuta aynı anda odaklanmakta; çözümü kimi zaman çevre kaynaklarındaki veya onlarla kurulan ilişkideki değişimle üretmektedir (Ashman ve Zastrow, 1990).

Sosyal hizmette ekolojik yaklaşım, müracaatçıları çevreyle ilişkide pasifize etmeyen; dahası onları çevre ile ilişkide aktif ve etkili gören bir bakışa sahiptir. Dolayısıyla temelinde bireyi aktif ve güçlü bir kaynak olarak görmek düşüncesi bulunmaktadır (Bronfenbrenner, 1979). Bu yaklaşım, sosyal hizmet müdahalelerinde bir takım odak noktalarını çalışmaya imkan tanımaktadır. İlk olarak bireyin kendisine odaklanarak kişinin problem çözme becerisini ve gelişim kapasitesini arttırmaktadır. İkincisi birey ve çevre sistemi arasındaki ilişkiye odaklanarak gerekli kaynaklarla bireyin buluşmasını sağlamaktadır. Üçüncüsü makro sistemlere odaklanarak bireyin ihtiyaçlarını daha etkili ve kalıcı bir boyutta karşılayarak daha güçlü bir değişime alan açmaktadır (Zastrow, 2013). Bu anlamda ekolojik perspektif bireylerin sorun ve ihtiyaçlarını anlamada geniş bir bakış açısı sunarken bireyle birlikte çevre ilişki ve kaynaklarının etkinliğine, bunların bireyle nasıl ilişki kurduğuna dikkat çekmektedir (Danış, 2006).

Sokak çalışmasında müdahale yaklaşımları bireye özgü olarak gelişmekle birlikte bireye ilişkin tüm potansiyel kaynakların kullanımı söz konusudur. Bireyin yaşadığı sorunlar, kişilerin kendilerinden kaynaklanan sorunlar olarak değil, bireysel ve çevresel faktörlerle kurulan başarısız ilişkilerin bir sonucu olarak kabul edilmektedir. Bu anlamda bireyin fiziksel ve psikolojik düzeydeki iyileşmesi önemli bir odak olmakla birlikte çevreyle ilişkisinin yeniden düzenlemesi ve öz kaynakları ile yaşamına devamının sağlanması, daha geniş bir hedeftir (Dynamo International, 2008). Bu süreçte bireyin sahip olduğu tüm potansiyel çevre kaynakları ve bu kaynaklarla olan ilişkileri, sokak çalışmasında bireyin güçlendirilmesi sürecinde kullanılmaya hazırdır (Kloppenburg ve Hendriks, 2013). Sokak çalışmalarındaki makro düzeydeki çalışmalar, bireylerin yaşadıkları yapısal ve sistemsel sorunların çözümü adına önemli bir odaktır. Dolayısıyla ekolojik perspektif, diğer sistemlerle kurulan ilişkinin önemine dikkat çeken bir yaklaşım olarak sokak çalışmasının makro anlamdaki hedeflerine erişiminde kullanılan ve aslında sokak çalışmalarının doğasında bulunan teorik bir enstrümandır.

2.2.5. Toplumla Sosyal Çalışmanın Bir Boyutu Olarak Sokak Çalışması

Toplumla sosyal çalışma uygulamaları, sosyal çevre içerisindeki bireylerin sosyal problemlerine yönelik politikaların, toplum ve mahallelerin değişimi için kolektif bir biçimde yapılan düzenleme ve planlamalardır. Makro uygulama olarak da bilinen toplumla sosyal çalışma, sosyal hizmette bireyselleştirilen uygulamalara karşın daha geniş bir bakış sunarak topluluklar, kuruluşlar ve sosyal politika kurumları ile birlikte çalışmayı kapsar. Dolayısıyla uygulama, politika yürütme, kurum ve program yönetimi, topluluk örgütlenmesiyle ilgili bilgi ve becerileri içerir (Austin ve ark., 2005).

Toplumla sosyal çalışma uygulaması sosyal hizmet müdahalelerinde psikolojiden ziyade toplumu ve eğitimi odak almaktadır. Mahalle ve bölge olarak mekânsal bir sınırlama içinde kalan veya bir sosyal sorunun mağduru olarak bir araya gelen insanların, kolektif çalışma biçimini yansıtır. Bu açıdan sosyal hizmetin sosyal ve eğitsel faaliyetlerini daha çok içermektedir (Payne, 2005b). Grup, topluluk ve kuruluşları organize ederek veya onlara müdahale ederek, bu sistemler için planlı bir değişim oluşturmak hedeflenmektedir (Netting ve ark., 2011). Bunun için *yönetim*, *toplum örgütlenmesi* ve *sosyal planlama* olmak üzere üç temel alanda çalışmalar yürütülmektedir (Brody ve Nair, 2020). Yönetim alanında sosyal refah politikalarının somut hizmetlere dönüşümünü sağlamak adına refah kurumlarındaki planlama, koordinasyon ve değerlendirme çalışmaları yer alır. Toplum örgütlenmesi alanında ise aynı bölgede bulunan veya aynı sosyal sorun etrafında birleşen grupların yaşadıkları sorunlara yönelik kolektif ve örgütlü çalışmalar yürütülmektedir. Kolektif ve örgütlü çalışma prensibi, toplumla çalışma uygulamasının temel niteliklerindendir. Sosyal planlama alanında ise değişim sürecini yönetmek adına yeni kaynaklar oluşturmak ve alternatif eylem modelleri geliştirmek yer alır.

Toplumla sosyal çalışma uygulamaları, her ülkenin kendi sosyo-politik ve kültürel dinamikleri içerisinde farklı şekillerde yer edinmiştir. Özellikle dünya savaşları, sanayileşme, modernleşme, kentleşme, ekonomik krizler, vb. süreçlerin toplum üzerindeki olumsuz etkilerinin ortadan kaldırılmaya çalışılması, toplumla çalışmanın teori ve pratiği için önemli dinamikler olmuştur (Payne, 2005b). Toplumla uygulama temelde örgüt, topluluk ve toplum düzeyindeki insanlar için fırsatları güçlendirmek ve maksimize etmek için müracaatçılarla iş birliğini içermektedir. Bu iş birliğinin temel amacı bölgede, toplulukta ve toplumda hedeflenen değişimi oluşturmak ve bunu kalıcı hale getirmektir. Çevreyi organize etme,

kalkınma planlaması yapma, bölgesel gelişmeye katkıda bulunma, sosyal eğitim gibi uygulamalar toplumla çalışma alanında bulunan çalışma modelleridir (Reisch, 2016).

Toplumla çalışma uygulamaları sosyal hizmetin özellikle yoksulluk ve sosyal kalkınma alanlarında öne çıkmıştır. Tarihsel süreçte toplum çalışmaları aslında sosyal hizmetin temel çalışma alanlarından olmuştur (Payne, 2005b). Nitekim ilk sosyal hizmet örgütlenmeleri olarak anılan Hayırseverlik Cemiyeti (İngiltere), Toynbee Hall (İngiltere) ve Hull House (ABD) gibi kuruluşlar, birer toplum çalışması örneğidir. Yoksul kesimleri desteklemek üzere toplumun kendi kaynaklarından hareketle oluşan bu örgütlü hareketler, bugün profesyonel anlamdaki ilk sosyal hizmet kuruluşları olma niteliği taşımaktadır (Zastrow, 2013). Dolayısıyla sosyal hizmette toplumla çalışma modeli spesifik bir çalışma alanı değil, mesleğin kuruluş ve kurumsallaşma sürecindeki temel çalışma modelidir (Fisher ve Corciullo, 2011).

Sokak çalışmalarının karakteristiği, toplumla çalışma modeliyle önemli oranda benzeşmektedir. İfade edildiği üzere sosyal hizmet mesleğinin doğuşu, sokak temelli yürütülen toplum çalışması modeliyle oluşmuştur (Davies, 1984; Zastrow, 2013). Dolayısıyla toplum çalışmalarında sokak, önemli bir çalışma sahasıdır. Toplum çalışmalarında yerel örgütlenmelerin önemli bir alan olması, sokağı bu çalışmalarda önemli bir kaynak yapmaktadır (Brody ve Nair, 2020). Yine toplumla sosyal çalışmaların önemli bir niteliği sosyal eylem modeline dayanmasıdır. Sosyal eylem modeli, toplumun dezavantajlı ve marjinal olarak etiketlenen kesimi ile güç yapılarını temsil eden gruplar arasında kaynakların yeniden dağıtımı üzerine iyileştirmeler yapmayı ve sosyal adaleti geliştirmeyi ifade etmektedir (Wronka, 2016). Bu amaçlara ilişkin olarak uygulamada grup ve toplum çalışmalarını organize etmek ve bireyleri bu çalışmalara dahil etmek adına *harekete geçirme*, dezavantajlı grupların topluma daha etkin katılımını desteklemek amacıyla *kapasite geliştirme,* toplumdaki birey ve grupların ortaklığını bir kaynak olarak görerek *sosyal sermaye geliştirme* ve damgalanmış ve dışlanmış gruplara yeni fırsat ve kaynaklar aracılığıyla toplum çalışmalarına katkı sunmalarına olanak sağlayarak *sosyal içerme* alanlarında faaliyetler yürütülmektedir (Payne, 2005b). Sokak çalışmaları da yaklaşım ve amaç olarak sokakta dezavantajlı olarak bulunan bireylerin güçlendirilmesini ve temelde sosyal içermesini hedeflemektedir. Bu bağlamda gerek birey gerekse grup ve toplum düzeyinde çeşitli unsurları kaynak olarak görmekte ve kullanmaktadır. Özellikle yerel kaynakların harekete geçirilmesi üzerindeki vurgu, sokak çalışmalarının toplum çalışması modeliyle önemli bir ortaklığıdır

(Dynamo International, 2008). Bunların yanında toplumla çalışma yürüten sosyal çalışmacılarda öne çıkarılan iletişim becerisi, bireye saygı, planlama ve problem çözme becerisi, savunuculuk, liderlik, örgütleyici ve araştırmacı olma gibi kişisel ve mesleki nitelikler, sokak çalışmacısında da aranan temel niteliklerdir (Gamble ve Weil, 2010; Zastrow, 2013). Dolayısıyla pratik olarak her iki alan uygulamasında bir yakınlık söz konusudur. Dolayısıyla teorik düzlemde sokak çalışmalarını, toplumla sosyal çalışma modelinin bir ayağı olarak görmek mümkündür. Nitekim sokak çalışmalarında bireylerin sosyal yardım hizmetlerine erişmesi önemli olmakla birlikte tek başına yeterli değildir. Bunun yerine bireylerin kalıcı bir iyilik haline erişmeleri adına dahil oldukları sistemlere müdahale etmek, sokak çalışmalarının önemli bir niteliğidir (Riley ve ark., 2003).

3. YÖNTEM

Bu bölümde bilimsel araştırmanın dayanağı kabul edilen metodolojik süreç detaylı bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu kapsamda araştırmanın teorik çerçevesi ile birlikte araştırma sorularına, örneklem sürecine, veri toplama ve verilerin analizine, araştırma bulgularının güvenirliğine ve araştırmanın sınırlılıklarına yer verilmiştir.

3.1. Metodolojik Yaklaşım

Araştırmanın metodolojik yaklaşımı yorumlayıcı fenomenolojik analize [Interpretative Phenomenological Analysis (IPA)] yaslanmaktadır. Fenomenoloji, günlük deneyimlerin anlamı veya doğasına dair derinlemesine anlayışın kazanılmasını amaçlayan bir yaklaşımı oluşturmaktadır (Patton, 2018). Felsefi bir alan olarak I. Dünya Savaşı'ndan önce ortaya çıkan ve o tarihlerden günümüze kadar modern felsefe içerisinde önemli bir pozisyon elde eden fenomenoloji, nitel araştırmalarda en sık kullanılan yaklaşımlardan biridir. Kelime anlamı olarak fenomen; Yunanca alevlenmek, kendini göstermek veya görünmek anlamlarına karşılık gelen phaenesthai kelimesine dayanmaktadır. Fenomenoloji ise "en önemli şeylerden başlamak veya en önemli şeyleri ortaya çıkarmak" anlamlarına gelmektedir (Dowling, 2007). Fenomenoloji 20. ve 21. Yüzyılın bilimsel çalışmaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu etki, fenomenolojinin sahip olduğu güçlü tanımlayıcı yaklaşım ile birlikte insanların deneyimleri ile ilgili çalışılması zor fenomenlere ulaşma imkânı sağlayan metodolojisinden kaynaklanmaktadır. (Giorgi, 1997).

Fenomenolojik bir çalışma bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlere yönelik ortak bir anlamın keşfini ortaya koymaktadır. Bir fenomeni deneyimleyen tüm katılımcıların ortak özelliklerinin tanımlanması fenomenolojik yaklaşımın temelini oluşturmaktadır (Creswell, 2021). Fenomenolojinin odağı olan bireysel tecrübeler, bireylerin algılamaları ve olaylara yükledikleri anlamları ile birlikte incelenmektedir. Fenomenolojik yaklaşım bireysel tecrübelerle birlikte araştırma sürecine katılımcıların yanı sıra araştırmacının da kaçınılmaz olarak dahil olduğu bir süreçtir. Nitekim araştırmacının metin içerisinde kullandığı dil, araştırma sürecine temel oluşturmaktadır. Bu açıdan fenomenolojik

yaklaşımda bireysel gerçekliğin katılımcı ve araştırmacı tarafından oluşturulduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte fenomenolojik yaklaşımı benimseyen araştırmacılar görüşmelere olabildiğince ön yargısız ve önceden yapılandırılmamış sorularla başlamaktadır. Sorular görüşmeden elde edilen veriler ışığında şekillenmektedir. Araştırma süreci büyük ölçüde tümevarımsal olup bu sayede fenomenolojik araştırmalar zengin bir niteliksel veri toplama imkânı sunmaktadır (Baş ve Akturan, 2017).

Niteliksel açıdan olguları açıklama imkân veren fenomenolojik yaklaşım zamanla yeni ihtiyaçlara bağlı olarak ortaya çıkan ve olguların derinlemesine yorumlamasını hedefleyen yorumlayıcı yaklaşımların temelini oluşturmuştur (İlerisoy, 2023). Bu bağlamda araştırmanın metodolojisini oluşturan yorumlayıcı fenomenolojik analiz; yaşanmış olan deneyimlerin derinlemesine incelenmesini içeren bir yaklaşımı oluşturmaktadır. Yaklaşımın temel amacı, bireylerin kendi deneyimlerini nasıl anlamlandırdığına ilişkin kapsamlı bir anlayış sunmaktır. Yorumlayıcı fenomenoloji; fenomenoloji, hermenötik ve ideografi olmak üzere üç ana teorik temele dayanmaktadır. İlk olarak fenomenoloji, bir fenomenin gerçekliğini ve ona atfedilen anlamı incelemeye odaklanmaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin deneyimlerini objektif bir perspektifin ötesinde subjektif bir bakış açısıyla ele almaktadır. Hermenötik ise yorum ve anlamlandırma süreçlerine vurgu yapmaktadır. Bu bağlamda yorumlayıcı fenomenoloji, deneyimlerin sadece nasıl yaşandığına değil, aynı zamanda bu deneyimlerin nasıl yorumlandığına ve anlamlandırıldığına da odaklanmaktadır. Son olarak ideografi, genelleme yerine bireysel deneyimleri ele alan bir yaklaşımdır. Bu açıdan yorumlayıcı fenomenoloji ile yapılan bir araştırma, katılımcının bireysel deneyimlerini derinlemesine incelemeyi hedeflemektedir (Shinebourne, 2011).

Yorumlayıcı fenomenolojik analiz; iki önemli ekseni olan “söyleneni duyma” ve “anlam çıkarma” aracılığıyla yaşanmış deneyimleri katılımcının anlamlandırma dünyasından bir bakış açısı ile elde etmeye çalışmaktadır (Miller, 2018). Yorumlayıcı fenomenolojide araştırmacılar yöneldikleri fenomene dair yaşanmış olan deneyimin temel konularına yönelik derinlemesine düşünmektedir. Bununla birlikte araştırma konusuyla güçlü bir ilişki kurarak ve metnin tüm bölümleri ile bir denge oluşturarak fenomene dair betimleme yapmaktadır (Creswell, 2021).

Yorumlayıcı fenomenoloji belirli kişileri, olayları veya şeyleri inceleyen idiografik bir duruş ile detaylara önem veren bir araştırma yaklaşımını benimsemektedir. Bu açıdan yorumlayıcı fenomenoloji, sosyal hizmetin sosyal olguları anlama ve açıklama noktasında

bilimselliğin ve mesleki etik ilkelerin gerektirdiği şekilde derinliği ve detayları sağlayabilmesi yönüyle teorik ve pratik açıdan oldukça uyumludur (Houston ve Mullan-Jensen, 2012). Dolayısıyla yorumlayıcı fenomenolojinin bu avantajları ile sosyal hizmet araştırmalarında ve uygulamalarında kullanılması önemli hale gelmektedir.

3.2. Araştırma Deseni

Nitel bir araştırmanın arka planındaki felsefi varsayımı anlamak; bu felsefi varsayımları araştırma sürecinin tamamına dahil edebilmekle mümkündür. Araştırmayı biçimlendiren soyut fikirleri inanışları kullanmak nitel araştırma açısından önemli bir felsefi zemin oluşturmaktadır. Nitel araştırma prosedürleri ve metodolojisi; tümevarımsal ve gelişmeye açık bir nitelikte olup araştırmacının veri toplama ve analiz süreci ile birlikte şekillenmektedir. Mevcut bir teori kullanmak veya bir araştırmacının perspektifine dayanmaktan öte nitel araştırmalar, tümevarımsal bir perspektife sahiptir (Creswell, 2017).

İnsan davranışlarını incelerken fen bilimlerinde yaygın olarak kullanılan mekanik anlayışın yanı sıra, insan davranışının doğasına uygun olarak farklı bir bakış açısına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu anlayış araştırmalarda geleneksel olarak tercih edilen nicel yöntemlerin dışında insan davranışının doğasına uygun olarak nitel yöntemleri de ortaya koymak gerektiğine işaret etmektedir. Bununla birlikte araştırmanın sınırlarını katı bir biçimde çizen ve araştırmayı dar bir kapsamda ele alan yöntemlerin yerine araştırma sürecinde biçimlenen, keşfetmeye ve anlamaya yönelen yöntemlerin benimsenmesi nitel yöntemlerle mümkün olmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu açıdan nitel araştırmalar özellikle sosyal bilimler alanında yaygın bir şekilde kullanılan, sosyal fenomenleri, insan davranışlarını ve sebeplerini detaylı ve derin bir şekilde anlamayı amaçlayan bir araştırma yöntemini oluşturmaktadır (Güler ve ark., 2015). Önceden belirlenmiş kategorilerin sınırlandırması olmaksızın gerçekleştirilen bir alan çalışması nitel araştırmanın derinliğini, detaycılığını ve açıklığını destekleyici bir etken oluşturmaktadır (Patton, 2018).

Bogdan ve Biklen'e göre (2022) nitel araştırmaların beş temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki natüralistiktir. Nitel araştırmalar veri kaynağı olarak doğal ortamları içerir ve araştırmacı bu süreçte anahtar bir rolde konumlanır. İkinci olarak nitel araştırma betimseldir. Veriler; sayılar yerine kelime ve resim formunda toplanır. Üçüncüsü nitel araştırmalar sadece sonuç ve ürünle ilgilenmek yerine aynı zamanda süreçle de ilgilenir. Dördüncü olarak nitel

araştırmacılar verilerini tümevarımsal bir şekilde analiz etme eğilimindedir. Hipotezleri kanıtlamak veya çürütmek için veri veya kanıt araştırmak yerine toplanan veriler birlikte gruplandırıldıkça anlam kazanır. Son olarak "anlam" nitel araştırmanın temel kaygısıdır. Araştırmacılar farklı insanların deneyimlerini ve hayatlarını anlamlandırma süreçlerini merak eder. Bu kapsamda nitel araştırmaların betimselliği, tümevarımsal yapısı ve anlam odaklı vurgusu gibi çeşitli yönleri ile kendine özgü bir niteliğe sahip olduğunu söylemek mümkündür.

3.3. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubuna dahil edilen katılımcılara temelde amaçlı örnekleme modeliyle erişilmiştir. Amaçlı örnekleme, nitel araştırmalarda yaygın olarak kullanılan ve katılımcıların araştırma konusuna uygun olarak önceden belirlenmiş kriterlere göre belirlendiği bir yöntemdir (Patton, 2002). Nitel araştırmaların ana hedefi genelleme yapmak değil, belirli bir fenomeni ayrıntılı olarak incelemek ve anlamaktır (Creswell, 2013). Dolayısıyla seçilen araştırma gruplarında kriter, evreni temsil etme gücünden ziyade araştırma konusuyla ilgi düzeyidir (Yıldırım ve Şimşek, 2021). Bu sebeple amaçlı örnekleme, araştırma sorularına cevap üretebilecek bilgi kaynaklarını araştırmaya dahil etmektedir. Bu açıdan amaçlı örneklemedeki çalışma grubu, yaş ve cinsiyet gibi demografik kriterlerden ziyade araştırma konusuyla doğrudan ilişkili bilgi ve tecrübesine istinaden seçilmektedir (Patton, 2002).

Bu çalışmada sokağa ilişkin kapsamlı bir kavrayış geliştirmek için iki farklı çalışma grubu ile çalışılmıştır: Sokakta kalan ve sokak yaşamına ilişkin tecrübesi olan bireyler ile bu bireylerle çalışma tecrübesi biriktirmiş sivil toplum çalışanları ve gönüllüler. Sokak alanı bir araştırma sahası olarak kabul edildiğinde geniş bir yelpazeyi içermektedir. Bu yelpaze içerisinde sokağa ilişkin genel bir kavrayış geliştirmek için doğru soruları belirlemek ve bu sorulara en optimum cevapları üretmek adına doğru bilgi kaynaklarına ulaşmak oldukça önemlidir. Sokakta kalan ve sokak yaşamına ilişkin tecrübe biriktirmiş bireyler, sokağın doğrudan deneyimleyicisi olduklarından araştırmada temel bir rol oynamaktadırlar. Bu bireylerin sokağa geçiş hikayeleri, sokaktaki günlük rutinleri, sokak yaşamına ilişkin yaşadıkları sorunlar ve sorunlara karşı ürettikleri çözüm yöntemleri, sokak yaşamındaki ilişkileri ve sokaktaki psikolojileri sokakta bulunmanın ne anlama geldiğini ve bireylerin bundan nasıl etkilendiklerini anlamak konusunda önemli veriler sunmuştur. Tüm bu bağlam

içerisinde sokak çalışmalarına ilişkin değerlendirme ve önerileri, bu alanın geliştirilmesinde önemli ve özgün katkılar sunmuştur. Bu noktada çalışmaya dahil edilen ilk grup bireylerdeki ilk kriter *ulaşılabilirlik* olmuştur. Sokağın düzensiz yaşamı içerisinde bilgi kaynağı olacak bireylere ulaşmak, veri üretmenin ön koşuludur. Bir diğer kriter ise katılımcıların *gönüllülüğüdür*. Ulaşılan bireyler arasında çalışmaya gönüllü katılımı kabul eden bireyler bir veri kaynağı olarak kabul edilmiştir. Ulaşılabilirlik ve gönüllülüğün ardından araştırmacının bireylerle yaptığı ön görüşmeler neticesinde araştırmaya uygunluk açısından oluşan *subjektif kanaat* üçüncü kriter olarak kabul edilmiştir. Sokak ortamı düzenli ve yapılandırılmış bir alan olmadığı için araştırmacılar açısından karmaşık bir alandır. Bu karmaşa içerisinde hangi katılımcıların doğru bilgi kaynağı olduğu konusunda araştırmacının gözlem ve tecrübesine istinaden oluşan kanaat oldukça belirleyici olmuştur. Bireylerin sokağı gözlemleme ve yorumlama becerileri, psikolojik sağlık açısından çalışmaya katılım uygunlukları ve sözel anlatımdaki asgari yeterlilikleri neticesinde araştırmacıda oluşan sübjektif olur, bireylerin çalışmaya dahil edilmesinde belirleyici olmuştur.

İkinci çalışma grubu olan sokaktaki bireylerle çalışma tecrübesi bulunan sivil toplum çalışanları ve gönüllüler, halihazırda oldukça sınırlı bir evren içinden seçilmiştir. İstanbul'da bu alanda çalışma yapan bireyler içerisinden araştırmacının bu bireylere ulaşabilirliği, bireylerin çalışmaya katılımdaki gönüllüğü ve sokağa yönelik çalışma tecrübesi çalışmaya dahil edilmede belirleyici olmuştur. Bu noktada ulaşılabilirlik ve çalışmaya gönüllü katılım kriterleri standart kriterler olarak sağlanırken sokağa yönelik çalışma tecrübesi, bu tecrübeyi yorumlama becerisi ve bu alandaki gönüllü katılım, konuya ilişkin bilginin üretilmesinde belirleyici unsurlar olarak öne çıkmıştır. Sokağa yönelik çalışma yapma süresi, çalışmaları gönüllü ve sorumlu bir yaklaşımla sürdürme niteliği, sokağa ilişkin gözlem ve yorumlama becerisi ve tüm bunları asgari anlatım yeterliliği ile bu katılımcılar çalışmaya dahil edilmiştir. Bu noktada yine araştırmacının katılımcılarla yaptığı ön görüşmeler neticesinde oluşan subjektif uygunluk kanaati, bireyleri veri kaynağı olarak kabul etmede belirleyici olmuştur.

Çalışma grubuna dahil edilen katılımcıların sosyodemografik verilerine ilişkin tablolar aşağıda sunulmuştur. Bu bağlamda sokakta yaşama tecrübesi bulunan 21 birey ve sokağa yönelik çalışma tecrübesi biriktiren 9 birey olmak üzere toplamda 30 kişi ile görüşülmüştür. Sokakta kalan 21 bireyin 19'u erkek 2'si kadındır. Katılımcıların yaş aralığı 23 ile 65 arasında değişirken ortalama yaş 35 olarak belirlenmiştir. Sokakta bulunma süreleri açısından da en

uzun süredir bulunan katılımcı 20 yıldır, en az süredir sokakta bulunan katılımcı ise 6 aydır sokaktadır.

Tablo 3. 1. Sokakta Yaşama Tecrübesine Sahip Katılımcıların Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Medeni Durum	Sabıka Kaydı	Madde Kullanımı	Ne Kadar Süredir Sokakta?
G1K1	Erkek	40	Lise	Evli	Yok	Yok	1 yıl
G1K2	Erkek	58	Ortaokul	Boşanmış	Yok	Yok	4 yıl
G1K3	Erkek	30	Ön Lisans	Bekar	Yok	Yok	1 yıl
G1K4	Erkek	32	İlkokul	Bekar	Var	Yok	7 ay
G1K5	Erkek	28	Ön Lisans	Bekar	Yok	Yok	6 ay
G1K6	Erkek	24	Lise	Boşanmış	Var	Yok	2 yıl
G1K7	Erkek	36	Okur - yazar	Bekar	Yok	Yok	16 yıl
G1K8	Erkek	41	Ortaokul	Bekar	Var	Var	5 yıl
G1K9	Erkek	46	Ortaokul	Boşanmış	Yok	Yok	5 yıl
G1K10	Erkek	65	İlkokul	Boşanmış	Var	Yok	20 yıl
G1K11	Erkek	23	Lise	Bekar	Var	Var	4 yıl
G1K12	Erkek	30	İlkokul	Bekar	Yok	Var	3 yıl
G1K13	Erkek	27	İlkokul	Bekar	Var	Var	1 ay
G1K14	Erkek	40	Lise	Boşanmış	Var	Var	3 yıl
G1K15	Erkek	29	Lise	Bekar	Yok	Yok	7 yıl
G1K16	Erkek	24	Lise	Bekar	Yok	Yok	1,5 yıl
G1K17	Erkek	25	Lise	Bekar	Yok	Yok	2 yıl
G1K18	Erkek	33	Lise	Bekar	Yok	Yok	9 yıl
G1K19	Erkek	50	Üniversite	Evli	Var	Yok	5 yıl
G1K20	Kadın	25	Ortaokul	Evli	Yok	Yok	Bilinmiyor
G1K21	Kadın	29	İlkokul	Boşanmış	Yok	Yok	Bilinmiyor

Sokağa yönelik çalışma tecrübesi bulunan dokuz katılımcının tümü erkektir. Bu katılımcıların yaş aralığı 32 ile 57 yaş arasında değişirken ortalama yaş 42 olarak belirlenmiştir. Sokağa yönelik çalışma süreleri açısından bakıldığında ise 6 yıl ile 16 yıl arasında değişen bir tecrübe söz konusudur. Dokuz katılımcının üçü imam olarak görev yaparken çalışmalarını cami merkezli olarak yürütmektedir. Diğer üç katılımcı ise bir sivil toplum kuruluşu çalışanı olarak bu faaliyetlerde bulunurken son üç katılımcı gönüllü olarak sokakta çalışma yürütmektedir. Katılımcıların tümünde temel ihtiyaçların karşılanmasına yönelik çalışmalar söz konusudur. Buna ek olarak üç tanesinde barınma desteği, iki tanesinde psikolojik desteğe yönlendirme ve bir tanesinde işe yerleştirme çalışmaları yürütülmektedir.

Tablo 3. 2. Sokağa Yönelik Çalışma Yapan Katılımcıların Özellikleri

Kod	Cinsiyet	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek – Sokakta Çalışma Türü	Ne Kadar Süredir Sokakla Çalışıyor?	Sağladığı Destek Türü
G2K1	Erkek	57	Ortaokul	İmam - Cami merkezli olarak	16 yıl	- Temel İhtiyaçların Karşılanması - Barınma Desteği - İşe Yerleştirme - Psikolojik Desteğe Yönlendirme
G2K2	Erkek	32	Lisans	Elektronik - Dernek çalışanı olarak	11 yıl	- Temel İhtiyaçların Karşılanması - Psikolojik Desteğe Yönlendirme
G2K3	Erkek	38	Ön Lisans	Tekstil - Dernek gönüllüsü olarak	15 yıl	- Temel İhtiyaçların Karşılanması - Barınma Desteği
G2K4	Erkek	52	Yüksek Lisans	İmam - Cami merkezli olarak	14 yıl	- Temel İhtiyaçların Karşılanması
G2K5	Erkek	33	Yüksek Lisans	Serbest Meslek - Dernek gönüllüsü olarak	7 yıl	- Temel İhtiyaçların Karşılanması
G2K6	Erkek	55	Lise	İmam - Cami merkezli olarak	10 yıl	- Temel İhtiyaçların Karşılanması - Barınma Desteği
G2K7	Erkek	32	İlkokul	Serbest Meslek - Dernek çalışanı olarak	6 yıl	- Temel İhtiyaçların Karşılanması
G2K8	Erkek	51	Okur Yazar	Serbest Meslek - Dernek gönüllüsü olarak	11 yıl	- Temel İhtiyaçların Karşılanması
G2K9	Erkek	32	Ön Lisans	Dış Ticaret - Dernek çalışanı olarak	12 yıl	- Temel İhtiyaçların Karşılanması

3.4. Verilerin Hazırlanması

Araştırma verilerinin hazırlanması temelde dört adımda tamamlanmıştır. *Saha hazırlığı* süreci verilerin toplanacağı kaynakların keşfedilmesi sürecini; *veri toplama araçları*

yarı yapılandırılmış görüşme formlarının hazırlığını; *araştırma süreci* verilerin doğrudan katılımcılardan toplanma sürecini ve *analiz* ise ulaşılan verilerin metodolojik yaklaşıma uygun olarak analizini ve sunumunu içermektedir.

3.4.1. Saha Hazırlığı

Nitel bir araştırmada saha hazırlığı, veri toplama sürecinin etkin ve sorunsuz biçimde yürütülmesi adına oldukça önemlidir. Bu anlamda araştırma alanının doğru belirlenmesi, uygun araştırma sorularının oluşturulması, izin süreçlerinin tamamlanması, etkin bilgi kaynaklarının keşfedilmesi, uygun veri toplama araçlarının hazırlanması ve doğru katılımcılara erişilmesi gibi unsurlar saha hazırlığı sürecinde ele alınmaktadır. Tüm bunlar araştırma verilerinin kalitesi ve araştırmanın güvenirliliği üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Merriam ve Tisdell, 2015).

Bu çalışmada araştırma konusuna karar verildiğinde çalışılacak sahayı keşfetmek ve tanımlamak araştırmacı için önemli bir eşik olmuştur. Nitekim sokak alanına ilişkin mevcut literatürdeki oldukça sınırlı araştırma yer almakta iken kurumsal olarak da doğrudan sokakla çalışan standart bir kamu hizmeti söz konusu değildir. Bu unsurlar araştırmacı için öncelikli olarak sahanın tanımlanmasını ve doğru kişi ve kaynakların keşfedilmesini gerekli kılmıştır. Bu anlamda yapılan internet ve sosyal medya tabanlı aramalar neticesinde ilk sokakta kalan bireylerle çalışma yapan katılımcıların belirlendiği bir liste hazırlanmıştır. Araştırmacı belirlenen kişi ve kurumları ziyaret etmiş ve tanışmıştır. Bu süreçte çalışmanın gerek teorik çerçevesine gerekse de pratik olarak uygulanabilirliğine ilişkin görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Zaman içinde bu kişi ve kuruluşlarla araştırmacı arasında güven ilişkisi gelişmiştir. Bu sayede zamanla Eyüp, Fatih, Beyoğlu ve Beşiktaş ilçelerini yönelik faaliyetlere araştırmacı hâkim olmuştur. Bu süreçte araştırmacı hem sokaktaki bireyleri yerinde ziyaret eden yemek ve kıyafet dağıtım faaliyetlerine hem de sokaktaki bireyleri hizmet alım noktasına getiren yemek, kıyafet, temizlik, geçici barınma ve işe yerleştirme desteklerine farklı dönemlerde katılım sağlamıştır. Bu süreçte kış ve yaz dönemi olmak üzere yılın farklı dönemlerinde; gündüz ve gece olmak üzere günün her iki diliminde araştırmacı sokak çalışmalarına gönüllü katılım sağlayarak sokağa ilişkin tecrübe ve gözlem biriktirme şansına erişmiştir. Bir yıldan fazla bir zaman dilimini içeren bu süreçte araştırmacı, konuya ilk başlığı noktayı detaylandırma ve araştırma sorularını olgunlaştırma imkânı yakalamıştır. Aynı zamanda sokakta kalan bireylere erişmeye yardımcı olacak pratik kaynaklar da bu süreçte keşfedilmiş ve araştırmanın uygulanabilirliğine ilişkin önemli bir eşik aşılmıştır.

Sokağa ilişkin bu sürecin yanında çalışmanın teorik ayağının geliştirilmesine yönelik süreç de sürdürülmüştür. Bu anlamda araştırmacı farklı dönemlerde konuyla ilgili katkı alabileceğini düşündüğü danışman haricindeki altı akademisyen ve araştırmacı ile tekrarlı biçimde görüşerek süreci olgunlaştırmaya çalışmıştır. Farklı disiplinlerden olan akademisyen ve araştırmacılarla yürütülen görüşmelerden konunun odağı ve teorik çerçevesi, sosyal hizmet literatürü ile ilişkilendirilmesi ve araştırmanın yöntemi üzerine önemli katkılar alınmıştır. Pandemi dönemi birlikte saha sürecinin zorunlu olarak ertelenmesi ile birlikte bir buçuk yıllık bir hazırlık süreci sonunda araştırmacı teorik çerçeveyi oturtmuş, etik izni almış ve sahaya ilişkin gerekli kaynakları keşfetmiş vaziyette veri toplamaya başlamıştır.

3.4.2. Veri Toplama Araçları

Nitel araştırmalarda genellikle tek bir veri kaynağı yerine çok yönlü bir bilgi toplama yaklaşımı benimsenir. Bu noktada derinlemesine görüşme, katılımlı gözlem, doküman inceleme gibi veri toplama araçlarından faydalanılarak konu hakkında kapsamlı ve derinlemesine bilgiler edinilir (Creswell, 2013). Bu çalışmada temel veri kaynağı yarı yapılandırılmış formlar aracılığı ile yapılan derinlemesine görüşmeler olurken katılımlı gözlem kanaatleri ile araştırma sürecine yön veren bilgiler sürekli olarak edinilmiştir.

Nitel araştırmada görüşmeler, insanların davranışlarını, duygularını ve çevrelerindeki dünyayı nasıl algıladıklarını ve ifade ettiklerini anlamayı sağlayan temel bir yöntemdir (Merriam, 2018). Derinlemesine görüşme ise katılımcılardan açık uçlu sorular aracılığıyla detaylı bilgiler alınmasını, bu yanıtların dinlenilmesini, kaydedilmesini ve gerekli görüldüğünde ilave sorularla konunun daha da derinlemesine incelenmesini mümkün kılar (Kümbetoğlu, 2015). Temelde yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış olarak üç türde yürütülen görüşmeler katılımcıların kendilerini sözel biçimde ifade etme imkanı vermektedir (Creswell, 2013).

Bu çalışmada yürütülen görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme formları, araştırmacıların önceden hazırladıkları temel soruları kullanmalarına olanak tanırken, görüşme sırasında gelişen diyaloga bağlı olarak yeni sorular eklemelerine de izin vermektedir (Creswell, 2013). Bu esneklik araştırmacıya, katılımcıların cevaplarına doğal bir şekilde derinlemesine dalabilme imkanı vermekte ve araştırmacının konunun farklı yönlerini aydınlatmasına olanak sağlamaktadır. Yarı yapılandırılmış formlar özellikle katılımcıların kişisel deneyimleri, inançları ve algıları hakkında zengin ve detaylı veri toplamak için idealdir (Merriam ve Tisdell, 2015).

Bu çalışmada yarı yapılandırılmış formun kullanılması, çalışılan konunun kapsamı ve saha sürecinin genişliği karşısında oldukça yardımcı olmuştur. Öncelikle her iki çalışma grubu için iki farklı görüşme formu kullanılmıştır. Sokakta kalan bireylerle bireysel yaşam hikayelerinin yanında sokağa ilişkin tecrübelerini kapsamlı biçimde ele alan ve onların gözünden sokak çalışmalarına yönelik önerileri derleyen bir form kullanılmıştır. Sokağa yönelik çalışma yapan bireylerle ise sokağa ilişkin çalışma öykülerinin ardındaki geçmişi ve motivasyonu ortaya çıkaran, sokağın zorlayıcı ve geliştirici yönlerini keşfeden ve sokak çalışmalarının geliştirilmesine yönelik önerileri derleyen bir soru formu kullanılmıştır. Her iki soru formu da başlangıçta araştırma soruları etrafında literatür destekli oluşturulmuş, saha hazırlığındaki süreçte alan uzmanları ile tartışılmış ve gönüllü saha çalışmalarında edinilen gözlem ve tecrübelerle olgunlaştırılmıştır. Veri toplama aşamasına geçildiğindeki sondaj görüşmelerle son revizyonları sağlanarak nihai halini almıştır. Her iki gruptaki görüşmelerde de standart soru ve temalar oluşmakla birlikte bireylerin özellikleri, geçmişleri ve sokak tecrübelerindeki öznelliği bağlamında yarı yapılandırılmış formun sunduğu esneklik oldukça sık kullanılmıştır. Bu sayede araştırmacı, görüşme özelinde sokağa ilişkin katılımcıya özgün olan bilgileri de keşfetme imkanı yakalamıştır.

Nitel araştırmalardaki katılımlı gözlem ise, araştırmacıların incelenen topluluğa dahil olarak katılımcıların günlük yaşamlarına, rutinlerine ve etkileşimlerine doğrudan tanıklık etmelerine olanak tanıyan bir veri toplama yöntemidir. Bu yöntem, araştırmacının topluluğun bir parçası haline gelerek, gözlemlenen fenomeni içeriden bir perspektifle anlamasını sağlamaktadır (Emerson ve ark., 2011). Bu çalışmada ise katılımlı gözlem son veriye ulaşmak adına değil; ancak tüm araştırma sürecini olgunlaştıran ve saha çalışmasındaki verimi arttıran yardımcı bir enstrüman olarak kullanılmıştır. Hiç şüphe yok ki saha hazırlığı sürecinden itibaren başlayan katılımlı gözlem araştırmacının konuya, araştırma sahasına ve katılımcılara ilişkin tecrübesini arttırmasına ve daha etkin bir araştırma süreci yürütmesine yardımcı olmuştur. Bu noktada sokaktaki katılımcı profillerini tanımak, onlarla özgün iletişim becerileri geliştirmek ve görüşmelerin verimliliğini ve güvenirliliğini arttırmak adına katılımlı gözlem, çalışmanın sürekli olarak olgunlaşmasını sağlamıştır. Bu anlamda gözlem verileri çalışmada ayrı bir veri seti olarak sunulmamıştır. Bunun yerine katılımlı gözlemin kazandırdığı bilgi ve deneyimler süreç içinde araştırmacının becerilerini arttıran, soru formlarını geliştiren ve görüşmelerin verimliliğini arttıran bir bilgi kaynağı olarak oldukça canlı biçimde kullanılmıştır.

3.4.3. Saha Araştırması

Saha araştırmasının önemli kısmı Kasım 2021 – Ocak 2023 arasındaki 14 aylık süreçte tamamlanmıştır. Yalnızca sokakta kalan gruptaki son iki görüşme Şubat 2024'te yapılmıştır. Görüşmeler arasında böylesi uzun bir süre bulunmasının iki sebebi bulunmaktadır: Öncelikle ulaşılan katılımcıların büyük çoğunluğunun erkek olması nedeniyle özellikle sokakta bulunan grupta kadın katılımcı verisi eklenmeye çalışılmıştır. Ancak sokakta kalan grupta kadın katılımcıya erişme noktasında özel birtakım zorluklar yaşanmıştır. Bu noktada kadınların konukevi ve kadın sığınma evi gibi ara hizmet modelleri ile geçici barınma hizmetlerine daha kolay erişmesinden dolayı sokak ortamındaki görünürlükleri daha zayıftır. Sokak ortamında bulunanlar kadınlarda ise genellikle görüşme dahil olmaya engel olacak psikolojik sağlık düzeyine rastlanmıştır. Ayrıca ulaşılan kadın katılımcıların çalışmaya katılım konusunda erkeklere kıyasla daha tedirgin ve güvensiz bir yaklaşım içinde oldukları görülmüştür. Tüm bunlar neticesinde sokakta kalan grupta kadın katılımcıya erişmek daha zorlu olmuştur. İkinci durum ise 4 Şubat tarihinde Kahramanmaraş merkezli yaşanan deprem felaketinden dolayı tarafların tüm ilgi ve enerjisini deprem merkezli harcaması nedeniyle araştırma süreci sekteye uğramıştır. Bu iki unsur neticesinde ilk görüşme ile son görüşme arasındaki tarihsel aralık uzun bir zaman dilimine karşılık gelmiştir. Tüm görüşmeler bölgesel olarak Fatih, Eyüp, Beyoğlu ve Beşiktaş ilçeleri sınırlarında gerçekleştirilmiştir. Yalnızca sokağa yönelik çalışma yapan gruptaki bir katılımcı ile Kadıköy ilçesinde görüşülmüştür.

Saha araştırması ilk olarak sokaktaki bireylerle çalışma yapan grupla başlamıştır. Bu grubun sokakta kalan bireylere kıyasla daha ulaşılabilir olmasının yanında sokaktaki grupla görüşmelerin bu bağlantılar üzerinden kurulması, bu grupla temasın öncelikli olarak sağlanmasını gerekli kılmıştır. Nitekim bu gruptaki bireyler kamu personeli, sivil toplum çalışanı veya gönüllüsü olarak çalışmaya katılım noktasında daha erişilebilir konumdadır. Bu görüşmeler araştırmacının konuya olan hakimiyetini geliştirmekle birlikte sokağa yönelik tecrübesini arttırmıştır. Bu gruptaki katılımcılar üzerinden sokaktaki bireylerle temasın sağlanması, araştırmacının bireylerle sağlayacağı güven ilişkisini kolaylaştırmıştır. Böylesi bir çalışmada katılımcının araştırmacıya güven sağlaması ve çalışmaya gönüllü katılımı, araştırmanın geçerliliği ve güvenirliliği açısından önemli bir kriterdir. Dolayısıyla sokaktaki bireyler açısından güvenilir bir bağlantı ile temas kurmuş olmak, araştırmacının saha araştırmasını önemli oranda kolaylaştırmıştır.

Sokak ortamında araştırma yapmanın ön koşulu, araştırmacının sokağın gerektiği şartlara uyum sağlayabilmesidir. Zira sokak ortamındaki görüşmeler kimi zaman bir gece yarısı, kimi zaman tenha bir alanda, kimi zaman ise riskli sosyalleşme ortamlarında gerçekleşebilmektedir. Dolayısıyla araştırmacı sokağın gerektirdiği bu ön koşul gereği tüm görüşmeleri katılımcıların belirlediği saatte ve mekanda gerçekleştirmiştir. Bu anlamda sokakta kalan bireylerle yapılan görüşmeler kaldıkları geçici barınma alanları, cami çevresi, sur dibi, kafe ortamı, park, geçici kaldıkları ev ve otel ortamı gibi alanlarda yürütülmüştür. Sokağa yönelik çalışma yapan bireylerle ise genellikle faaliyetlerini yürüttükleri cami ve kuruluş ortamında görüşülürken bir katılımcı ile evinde, bir diğer katılımcı ile kafe ortamında görüşülmüştür. Tüm saha sürecinde bu kadar farklı alanlarda görüşme ortamlarının belirmiş olması araştırmacının, katılımcıların aktif ve gönüllü katılımını önceleyen yaklaşımından kaynaklanmıştır.

Tüm katılımcılar görüşmelere gönüllü katılım sağlamıştır. Yapılan tüm görüşmeler katılımcıların sözel izin ve onamları alınarak ses kaydı altına alınmıştır. Yapılan görüşmelerde araştırmacının iletişim ve yaklaşımdaki kişisel becerileri kullanılmaya çalışılmıştır. Araştırmacının bir sosyal hizmet profesyoneli ve öyküsel terapi uygulayıcısı olması ve dezavantajlı gruplarla çalışma tecrübesine sahip olması, özellikle sokakta kalan bireylerle yürütülen saha sürecini kolaylaştırmıştır. Sokaktaki bireyler için ilişkide güven ve samimiyet gibi ilkeler oldukça önemlidir. Bu ilkelerin ilişkide açığa çıkması için iyi bir dinleyici ve doğru yansıtma becerilerine sahip olmak önemli nitelikler olarak belirmiştir. Bu anlamda araştırmacının kişisel nitelikleri saha araştırmasının etkinliğinde doğrudan rol oynamıştır.

Yine özellikle sokakta kalan katılımcılarla olan görüşmeler, sokağa yönelik çalışma yapan gruba kıyasla daha zorlayıcı ilerlemiştir. Bu noktada öncelikle yürütülen görüşmeyi planlanan akışta ilerletmek kimi zaman oldukça zorlu olmuştur. Araştırmacının yarı yapılandırılmış formdaki akışı takip etmesi, katılımcıların dağınık ve istekli anlatımı karşısında zorlaşmıştır. Diğer yandan sorulan soruların kimi zaman anlaşılmaması veya yanlış anlaşılarak cevaplanması, görüşmeleri uzatan bir unsur olabilmiştir. Sokakta kalan katılımcıların bir dinleyici yakaladıklarında genel itibariyle konuşmayı ve anlatmayı sevdiği gözlemlenmiştir. Bu grupla yapılan görüşmelerin özellikle ilk bölümleri geçmiş yaşantısı ile ilgili olduğu için psikolojik bir sağaltım düzeyinde ilerlemiştir. Bu noktadaki anlatılar doğrudan çalışmanın aradığı veriler olmasa da katılımcı ile güven ve samimiyet temelli bir ilişki kurmanın gereği olarak kesilememiştir. Bu nedenle görüşmelerin odaklandığı kısımlar

olmasa da böylesi anlarda katılımcıların hikayeleri derinlikli olarak dinlenilmiştir. Nitekim bu aşamalarda duygulanan, ağlayan, sigara ve lavabo molası veren katılımcılar olmuştur. Sokaktaki bireyler her ne kadar kendi aralarında mizahi bir iletişim kursalar da genel itibariyle duygusal olarak bir yalnızlığa sahip olduklarını işaret etmişlerdir. Bunun araştırmacı tarafından fark edilmesi, veya bu şekilde yorumlanması, araştırmacının katılımcıları düşünsel ve duygusal olarak serbest bırakmasına ve görüşmeyi kendi hikayeleri çerçevesinde ilerletmelerine müsaade etmesine zemin hazırlamıştır. Nitekim bu durumun görüşmelerin sonraki kısımlarında daha katılımcı, samimi ve gönüllü bir anlatıma yardımcı olduğu görülmüştür. Kimi görüşmelerin sonunda katılımcıların *"aslında bu kadar konuşmayacaktım", "sen bize ne yaptın, konuşturdun bizi"* gibi ifadeleri, görüşmelerin bu niteliğini örneklemektedir.

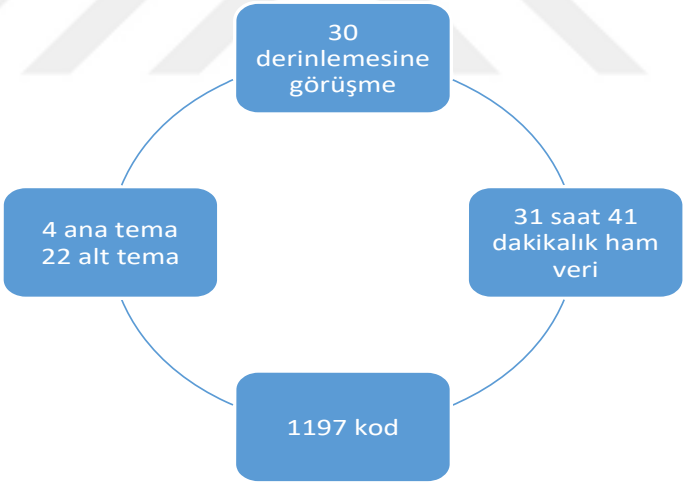
3.4.4. Verilerin Analizi

Nitel veri analizi, araştırmacının toplanan verileri sistematik bir şekilde düzenlemesini, analiz edilebilir düzeyde birimlere ayırmasını, sentezlemesini ve veriler arasındaki örüntüleri belirlemesini, önemli değişkenleri tespit etmesini ve son olarak raporlamada hangi bulguların sunulacağını belirlemesini içeren kapsamlı bir süreçtir (Bogdan ve Biklen, 1992). Başka bir ifadeyle nitel analiz yürüten araştırmacı, sahadan topladığı verileri inceleyerek bu veriler arasında gizli kalan bilgileri keşfetme ve açığa çıkarma çabası içindedir. Bu süreç, araştırmacının elde ettiği ham verilerden anlamlı ve değerli bilgiler üretmesini sağlamaktadır. Böylece araştırmanın konuya ilişkin daha geniş bir kavrayış ve derin bir iç görü sunmasına olanak tanımaktadır (Özdemir, 2010).

Bu çalışmadaki verilerin analizinde temelde Creswell'in (2013) sunduğu altı aşamalı yaklaşım benimsenmiştir. Creswell'in (2013) sunduğu bu metodoloji, nitel verilerin detaylı bir şekilde incelenmesini ve derinlikli biçimde anlamlandırılmasını sağlayarak, araştırmanın genel amacına ve sorularına yönelik cevaplar üretmeye olanak sağlamaktadır. Bu noktada birinci aşamada elde edilen veriler transkripte edilir ve ilgili diğer saha notları derlenir. Ardından araştırmacı verileri tekrarlı biçimde okuyarak derin bir kavrayış ve aşinalık geliştirir. Üçüncü aşamada kavranan veriler belirli kavramlar etrafında kodlanır. Bu kodlama, verilerin yönetilebilir ve analiz edilebilir parçalara ayrılmasını sağlar. Sonraki aşamada kodlanan veriler geniş tema ve kategoriler etrafında toplanarak veriler arasındaki bağlantı ve örüntüler keşfedilir. Bu keşif, aynı zamanda çalışmanın genel bulgularının oluşmaya başlaması demektir. Beşinci aşamada oluşan temalar ve belirlenen genel bulgular araştırma

soruları etrafında yeniden yorumlanarak anlamlandırılır ve açıklanır. Son aşamada ise tüm süreç yazılı bir doküman olarak raporlanarak okuyucuya sunulur.

Bu çalışmada yürütülen 30 derinlemesine görüşme sonucunda 31 saat 41 dakikalık bir ses kaydına erişilmiştir. Bu ses kayıtları önce internet araçları ile hızlı deşifre edilmiş; arından el ile ses kaydı yeniden dinlenerek yapılan deşifreler teyit edilmiştir. Bu deşifrelerle birlikte tüm görüşmeler, araştırmacı ve katılımcı diyaloğu olarak Word dosyasına aktarılmıştır. Tüm görüşmeler için ayrıca oluşturulan Word dosyaları MAXQDA 2022 nitel veri analiz programına kodlama yapmak üzere aktarılmıştır. Burada program üzerinde tüm deşifreler okunarak ilk kodlamalar yapılmıştır. Ardından araştırma ile ilgisi olmadığı düşünülen kodlar çıkartılmış; tekrarlı kodlar birleştirilmiştir. Son durumda temalandırma öncesinde 1197 kod belirlenmiştir. Bu kodlar tekrarlı biçimde okunarak aralarındaki örüntü ve bağlantılar keşfedilmiştir. Bu süreçte kategorik okumadan ziyade çalışmada iki farklı çalışma grubu verisi yer aldığından dolayı belirlenene örüntülerden temalandırma yapılmıştır. Bu temalandırma, araştırma soruları etrafında şekillenmiştir. Son aşamada ise 4 ana tema 22 alt tema altında derlenen veriler yeniden yorumlanarak detaylı biçimde raporlanmıştır.

Şekil 3.1. Veri Analizinin Özeti

Verilerin sunumunda katılımcıların anlatılarına doğrudan alıntılar verilmiştir. Kimi yerlerde bu alıntılarda araştırmacı ve katılımcı diyaloğu biçiminde sunulmuştur. Bu alıntılarda tarafların isimleri kodlanarak sunulmuştur. Bu anlamda "**A**" araştırmacıyı, "**G1**" sokakta kalan katılımcı grubunu, "**G2**" sokağa yönelik çalışma yapan katılımcı grubunu ve "**K1, K2, K3…**" gibi kodlamalarda katılımcıların kendilerini numaralandırılmış olarak ifade etmektedir.

3.5. Geçerlik ve Güvenilirlik

Geçerlilik ve güvenilirlik geleneksel olarak nicel araştırmalarda tanımlanmakla birlikte nitel araştırmalarda da önemle ele alınması gereken bir konudur. Nitel araştırmanın doğasına uygun olarak geliştirilmiş geçerlilik ve güvenirlik stratejileri bulunmaktadır. Nitel araştırmacının benzer verilerden çıkardığı anlamların birbirleri ile tutarlı olduğunu göstermesi gerekmektedir. Bu durum veri analizinin güvenilirliğine işaret etmektedir. Bu açıdan benzer verilerin ortaya koyduğu kavramların ve bu kavramlardan yola çıkılarak ulaşılan sonuçların tutarlılığına dair güvenilirlik ortaya konulmuş olmaktadır. Bununla birlikte nitel araştırmaların araştırma sonuçlarının gerçeğin doğru temsili olduğunun ortaya konulması geçerlilik stratejilerinin uygulaması ile mümkündür. Sonuçların gerçeği temsili noktasında bir sorun varsa geçerliliğe dair bir sorun var demektir ve bu durum araştırmanın değerini azaltır. Geçerliliğin iyi bir şekilde sağlanmasının ise güvenilirliği sağlamaya da önemli bir katkı oluşturacağı varsayılmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021).

Lincoln ve Guba (1985) nicel araştırmalarda geçerlilik olarak ifade edilen kavramın karşılığı olarak literatürde yaygın bir şekilde kabul edilen inandırıcılık ve aktarılabilirlik kavramlarını geliştirmiştir. Buna bağlı olarak nicel araştırmalarda iç geçerlilik kavramına karşılık olarak inandırıcılık ve dış geçerlilik kavramına karşılık ise aktarılabilirlik kavramı kullanılmaktadır. Güvenilirlik ise tutarlılık ve doğrulanabilirlik kavramları ile açıklanmaktadır. Buna göre nicel araştırmalarda iç güvenirlik için tutarlılık ve dış güvenilirlik için doğrulanabilirlik kavramları kullanılmaktadır. Bu doğrultuda nitel araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini artırmak isteyen bir araştırmacı inandırıcılık, aktarılabilirlik, tutarlılık ve doğrulanabilirlik kavramlarını kullanabilmektedir. İç geçerliliğe karşılık gelen inandırıcılık, nitel araştırmadaki sonuçlara ilişkin araştırmacının dışında bir ilgili tarafından inandırıcılığının değerlendirilmesi sürecidir. Diğer bir geçerlilik ölçütü olan aktarılabilirlik ise farklı araştırmacıların veya araştırmaya ilgi duyan kimseler için, araştırmanın tasarım veya bulgularının farklı katılımcı grubu, yer ve zaman bağlamlarına uygulanabilirliğini ifade etmektedir. Araştırmanın iç güvenilirliğine karşılık gelen tutarlılık ölçütünü sağlayabilmek için ise yapılması gerekenler arasında, adım adım tekrarlama; araştırma sürecinin tutarlılığını onaylama olarak ele alınan denetim izi; en az iki araştırmacının gerçekleştirdiği veri analizleri üzerindeki anlaşma düzeyini ifade eden kodlayıcılar arası tutarlılık teknikleri yer almaktadır. Son olarak araştırma kapsamında anlatılan, literatürde yaygın bir şekilde dış güvenilirlik olarak bilinen ve nitel araştırmalardaki karşılığı doğrulanabilirlik olan ölçüte ilişkin nitel

araştırmalarda ürün odaklı denetim izi ile çeşitleme tekniklerinden yararlanılabilmesi söz konusu olmaktadır (Akt. Arslan, 2022).

Bu çalışmada geçerlilik ve güvenirliliği sağlamak adına araştırmacı çeşitli stratejiler yürütmüştür. Araştırmacı, saha çalışmasına başlamadan önce detaylı ve kapsamlı bir hazırlık süreci geçirerek, veri toplama ve analiz sürecinde tutarlılığı sağlamak adına önemli bir kaynak oluşturmuştur. Bu hazırlık, araştırma sürecinin her aşamasında metodolojik tutarlılığın korunmasına olanak tanımıştır. Yine araştırma sürecinde sokakta kalan ve sokağa yönelik çalışma yapan olmak üzere iki farklı çalışma grubundan veri toplamak ve bu gruplar içerisinde özellikle sokak yaşamına sahip grupta farklı profildeki bireyleri çalışmaya dahil etmiş olmak, çalışmanın inandırıcılık, doğrulanabilirlik ve aktarılabilirlik niteliklerini arttıran unsurlar olmuştur. Zira bu unsurlar çalışmada veri çeşitliliğini sağlamış olmanın yanı sıra farklı verilerin daha geniş perspektiften yorumlanmasına fırsat vermiştir. Bunların yanında araştırmacının sahayla ilişkisinin süreklilik içermesi, verilerin gerçekliği ve güvenilirliği konusunda derinlemesine bir anlayışın gelişmesine yardımcı olmuştur. Bu durum, araştırma sürecinde elde edilen verilerin sürekli olarak kontrol edilmesini ve doğrulanmasını sağlayarak verilerin inandırıcılığını ve tutarlılığı desteklemiştir. Son olarak veri analizinde MAXQDA 2022 nitel veri analiz programının kullanılmış olması, verilerin sistematik incelenmesine olanak sağlamış; tekrarlanan verilerin keşfini kolaylaştırmıştır. Bu durum, verilerin doğrulanabilirliğini destekleyen bir unsur olmuştur.

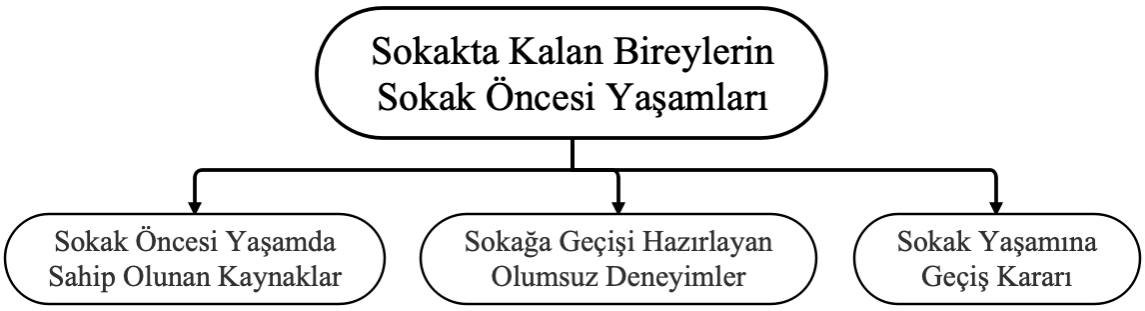
3.6. Etik Konular

Bu araştırma için İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sosyal ve Beşerî Bilimler Araştırmaları Etik Kurul Başkanlığı tarafından 17.03.2021 tarihli ve 2021/70 sayılı kararla etik kurul onayı verilmiştir.

4. BULGULAR

4.1. SOKAKTA KALAN BİREYLERİN SOKAK ÖNCESİ YAŞAMLARI

Bu tema altında sokakta kalan katılımcıların sokak yaşamı başlamadan önceki hayatlarına ilişkin deneyimleri derlenmiştir. Bireylerin sokak yaşamı öncesindeki hayatlarında bu deneyimlerin sokak yaşamına geçiş zeminini oluşturan, devam eden sokak yaşamını etkileyen ve sokaktan çıkma motivasyonlarını belirleyen unsurlar içerdiği anlaşılmıştır. Bu anlamda geçmişteki yaşam tarzları, aile ilişkileri, ekonomik durumları ve bu süreçte tecrübe ettikleri travmatik deneyimleri ve sokak yaşamına geçiş hikayeleri, genel itibariyle derlenmiştir. Çalışma boyunca sunulan veriler sokakta kalanlar ve sokakta kalanlarla çalışma tecrübesine sahip olanlar olarak iki gruptan elde edilmişken bu temada belirlenen alıntıların tümü sokakta kalan bireylerin görüşmelerinden belirlenmiştir:

Şekil 4.1. Sokakta Kalan Bireylerin Sokak Öncesi Yaşamları Alt Tema Şeması

4.1.1. Sokak Öncesi Yaşamda Sahip Olunan Kaynaklar

Katılımcıların sokak öncesi yaşamlarına bakıldığında yaşam rutinleri, aile ilişkileri ve ekonomik durumlarıyla ilgili olumlu anlatıların öne çıkabildiği belirlenmiştir. Bu anlamda aileyle ilgili olan anlatılarda aileyle birlikte yaşama, çalışma ve evlilik gibi pozitif deneyimlerin varlıkların söz etmek mümkündür:

> *"G1K2: Tabi. Şimdi sokakta yaşamadan önceki evlilik dönemimde gayet güzel bir işim vardı. Evim vardı. Evliliğim vardı gayet güzel. Sonra işte bu çocuğumuzun olmayışı, bebek olmayışı araya bazı maddi değilse de manevi sıkıntılar mı diyeyim? Ona ne sıkıntı diyeyim, sosyal sıkıntılar diyeyim daha doğrusu. Maddi sıkıntı değil de sosyal sıkıntı diyeyim. Daha doğru olur galiba."*

"G1K6: O içindeki acı… Yani, yaşayan bilir diyorum ya. Hani fazla takılmak istemiyorum. Ölümlü dünya ama anne yani. Hani bir bebek gibi bakıyordum. Anne sana bakmıyor bak, dikkatinizi çekiyorum. Yani sana annen bakmıyor. Biz annemize bakıyoruz. Bir emek yani. Hayatımızın boyunca yani, sekiz dokuz yaşından sonra biz annemize bakmaya başladık. Ayaklarımızın üstünde durduğumuz için. Evi biz süpürürüz. Annemin saçlarını biz yıkarız. Annemizi biz banyo yaptırırız."

"G1K3: Dediğim gibi Adana doğumluyum. İşte bir yaş otuz. Yirmi altı yaşına kadar, yirmi dört yaşına kadar Adana'daydım. İşte ondan sonra orada bazı sıkıntılar yaşadım. Ben nişanlanmıştım. Düğün hazırlığı yapıyordum. Nişanlımı trafik kazasında kaybettim… Ondan sonra bende biraz psikolojik sıkıntılar başladı."

Katılımcılar sokak yaşamı süresince ekonomik anlamda zorluklarla yüzleşmelerine rağmen sokak öncesi yaşamlarında iş ve meslek yaşantılarıyla ilgili olumlu deneyimler aktarmışlardır. Bu anlamda birçoğunun yaşamlarını sürdürebilecekleri mesleklerinin bulunduğu, işyeri veya şirket sahibi oldukları ya da aileyle birlikte çalıştıkları belirlenmiştir.

"G1K3: Ki benim babam da esnaftır. Mobilya atölyemiz var. Hala da devam ediyor kendi işine. Yani kendi işimiz, dükkanın başındaydım."

"G1K1: Yirmi sekiz yaşında evlendim. Ondan sonra hayatımın buraya düşmemdeki sebebi işte pandemi olduktan sonra büyük bir organizasyon şirketim vardı. O büyük bir cemiyet vesaire veyahut da her şey dâhil organizasyon yapan bir firmam vardı.. Sakarya'da. Bunu büyütmek için 2020, 14 Şubat 2020'de büyük bir açılış yaptım. Showroom, iki tane Showroom. İki tane depom vardı. Bunların açılışını yaptım işte. Ben bunları açıktan sonra tabi, bunların önceden ödemeleri oluyor. Düğünler yapıldığı için. Hatta talebim çoktu. Talep artınca arz talep meselesi diye işi büyütmeye karar verdik biz. 14 Şubat'ta açtım. Büyüttüm yani. Büyük bir yatırım yaptım."

"G1K11: Hocam meslek, ne yalan söyleyeyim. Hani yapamayacağım hiçbir şey yok. Savaşamayacağım hiçbir şey yok ama babamdan gördüğüm meslek oto yıkama işidir hocam. Babamdan o işi gördüm. Daha önce farklı işlere de attım kendimi. Mesela başarılı olduğum alanlar var yani. Mesela garsonluk olsun, bilmem ne olsun. Birkaç kez yapmışlığım var ve bu işin içerisinde hani kendimde çalışma arkadaşlarımın şeyiyle, söylemleriyle, deyimleriyle hani bir şeyler gördüm hocam. Yapabilirim yani."

"G1K9: Dediğin gibi bilmiyorum, sorduğun soruyu cevaplayabiliyor muyum bilemicem ama eskiden hayatım çok çok güzeldi. Yani her istediğimi alabiliyor, her istediğimi yapabiliyor güçteydim. Yani bugün hadi canım sıkıldı, İstanbul'da bilmem ne bir yerinde Muğla'da oturuyorsun, şurada çorbacı açılmış yeni açılmış İstanbul'da gidelim. Tamam. Uçağa binerdik, uçağımız vardı. Binerdik uçağımıza gelirdik çorbamızı, çayımızı içerdik çeker giderdik. Veya hafta sonu oldu hadi yatla birlikte İstanbul'a gidilir, burada Üsküdar sahilde gezer ya da ne bileyim bir yerde yoğurdu

yer biner vapura ya da yatımıza biner evimize dönerdik yani. Varlığımın artık nasıl olduğunu tahmin edebilirsin diye düşünüyorum.

"G1K5: Ben tek başıma Avrupa'da yaşadım. Avrupa'da bir sürü şehir gezdim. Türkiye'de bir sürü yer gezdim. Bir sürü işler yaptım. Ünlülerle çalıştım. Dizi setlerinde çalıştım. Bir sürü işler yaptım tek başıma ve bunların hiçbirinde ailem yanımda yoktu. Arkadaşlarım yoktu. Bunu yapabilecek şeyde insanken o hala düştüm."

Anlatılardan görüleceği üzere katılımcıların sokak öncesindeki yaşamda aile ve iş yaşamlarında ilişkilerinin ve ekonomik durumlarının iyi olduğu; ancak bunlara rağmen güncel durumda sokak şartlarına evrilen bir hikayeleri olduğu görülmüştür. Nitekim G1K9 geçmişte önemli bir servet sahibi iken G1K5 Avrupa'da yaşam tecrübesine sahip olması, G1K1'in organizasyon şirketinin bulunması gibi göstergeler, katılımcıların geçmişte güçlü kaynaklara sahip olmasına rağmen sokak yaşamına geçişte ciddi kayıplar yaşadıklarını göstermektedir.

4.1.2. Sokağa Geçişi Hazırlayan Olumsuz Deneyimler

Katılımcıların hepsini karşılamasa da önemli bir kısmı geçmiş yaşantılarında güçlü aile ilişkilerinden ve ekonomik kaynaklardan söz etmiştir. Ancak bu kaynakların kaybına neden olan ve sokağa geçişe zemin hazırlayan travmatik tecrübelerin de katılımcıların yaşamlarında önemli belirleyiciler olduğu anlaşılmıştır. Bu olumsuz deneyimler şu başlıklar altında derlenebilmektedir:

Şekil 4.2. Sokak Öncesi Yaşamda Olumsuz Deneyim ve Travmalar

Sokakta yaşam süren bireylerin, sokaktaki yaşantıları başlamadan önceki hayatlarını temelden değiştiren olumsuz deneyimleri söz konusudur. Bu olumsuz deneyimler görüşmecilerin genellikle mülakatlar esnasında daha duygu yüklü olarak değindiği noktalar olmakla beraber, sokak yaşamlarını etkileyen süreçlerin de belirleyici unsurları olmuştur. Aile merkezli olarak belirlenen alıntılarda geçimsizlik, tartışma, şiddet, ihmal, boşanma, ev terki, aile üyelerinin ölümü gibi başlıklar söz konusudur. Bu noktada yaşanan olumsuz tecrübeler katılımcıların yaşamlarında salt bir kayıp ya da değişim olarak yer etmemiş; yaşam düzenlerini temelden değiştiren, psikolojik ve fiziksel açıdan kendilerini güçsüz bırakan ve nihayetinde yaşamla ilişkilerini bozan/zayıflatan bir etki oluşturmuştur. Bu anlamda önemli anlatıların birisinde katılımcı G1K5: annesi, babası ve kız kardeşini kaybettiği trafik kazasıyla ilgili yaşadığı tecrübeyi ve sonrasındaki problemli süreci şu iki anlatıda özetlemektedir:

> *"G1K5: Sonrasında ben koştur koştur olay yerine falan gittim baktım. Zaten çoktan gitmişler, arabayı çekiyorlar. İşte yerler kan içinde falan. Sonrasında işte böyle bi boşluğun içine düştüm sanki böyle. Ambulans sirenleri çalıyordu. Peşlerine kaptırdım, bende gittim hastaneye. İşte sonrasında öldüğünü, yolda öldüğünü söylediler ben hastaneye vardıktan sonra. Sonrasında morg aldılar. Yıkadılar falan filan. Ondan sonra beklemeye başladım. Bekledim bekledim bekledim, sonra doktorlar çağırdı beni. Gittim, morga girdim. Yüzlerini açtı işte hani o an dondum kaldım zaten. Sonrasında hatırlamıyorum, bayılmışım. Sonra koluma serum falan takmışlar."*
>
> *"G1K5: Babamın zaten bir sürü icra borcu vardı. Biliyordum da. 3 bankaya diye biliyordum, 5 bankaya birden borcu varmış ve yüksek meblağlar ve çoğunluğu da kendi borcu değil hep kefil olduğu borçlar. Ve bütün bizim mal varlığı gidiyor. Evler, arabalar, işte kepçesidir, hafriyat kamyonları falan filan hepsi gidiyor. Bütün mal varlığı. Cenaze işlerini atlattıktan sonra ben bir anda tamamen boşluk içine düştüm. Yani ne yapacağımı bilemedim. Yani gerçekten böyle anlamsız bir şeyin içine düştüm. Ya ben ne yapıyorum şu an? Öyle bi dedim ki ne yapacağım yani, ne yapmam gerekiyor? Yanımda hiçbir destek yok. Hani tutunabileceğim bir dal gibi bir şey yok. Eve gittim öyle oturdum eve. Sanki böyle duvara bakıp duruyordum. Günlerce böyle geçti. Kendime gelemedim yani bir hafta falan, bir buçuk hafta böyle geçti herhalde tahminimce. Uyuyamıyordum geceleri. Uyumaya çalıştığı zaman kabuslar görüp uyanırdım terler içinde. O kaza anına sanki kafamda canlanıyor, kafam bana bunu gösteriyordu böyle zihnimin içi canlanıyordu falan. Ailemin o soğuk yüzü aklıma geliyordu. Uyuyamıyordum gecelerce."*

Bir başka anlatıda ise G1K2: boşanma, baba vefatı ve anne vefatı süreçleriyle birlikte yaşam düzenin tamamen değiştiğini, düzensiz işlerde çalışmaya ve düzensiz yerlerde kalmaya başladığını ve psikolojik olarak bu kayıpları atlatamadığını ifade etmiştir. Diğer yandan G1K6

ise önce anne kaybı yaşadığını, ailecek bunu kaldırmakta zorlanırken babasının vefat ettiğini ve takip eden süreçte kardeşlerin dağıldığını ifade ederken yaşam düzenin ve psikolojik sağlığının bozulduğunu aktarmaktadır:

> *"G1K2: Annemin, şey babamın vefatından sonra annem ağabeyimle beraber kendi evinde veya ağabeyimler sürekli yakın destek olaraktı ama ben boşanmam ya, ayrılışımdan sonra da annem benimle kalmayı tercih etti. Tabi, ben annemle beraber yaşarken tabi şantiye hayatım devam ediyor ama annemin vefatından sonra bu ikinci şey oldu, şok dalgası oldu. Darbe oldu bana… Kaldıramadım. Sonra şantiyeler, sonra işler… Üstünden hala o şeyi atamadım. Gerçeği üstümden silkeleyip atamadım ya da şöyle mi deniyor ona? Yediremedim, mi diyeyim? Ya koydu işte bana. Bunun daha farklı deyimleri ne varsa siz koyun, üstüne ekleyin. Sonra işte kilo kaybı başladı. İşte verem denilen o ince hastalık…"*

> *"G1K6: Üç ay araları var zaten onların. Annem, babam rahmetli olduktan, annem rahmetli olduktan sonra babam zaten bu acıya dayanamadı yani. Artık evi mevi dağıttı yani. Biliyorsunuz, anne ölmüş. Baba ölmüş olsa da anne toplayan olur ama baba çöküyor. Erkek kısmı genellikle biraz kendini, biraz dağıtır. Anladın mı? Babam da aynı zamanda alzheimer hastası benim. Evet, alzheimer. Yani, babam öldükten sonra zaten kız kardeşlerim bir tarafa gitti. Herkes dağıldı yani. İkinci bir şok. Yani biz şimdi tekrar aynı böyle haber almak bizi çok sarstı. Derin bir şekilde sarstı. Hayatta mücadelemizi kestik. Mücadele olmadı. Kardeşlerim kayboldu, gitti. İşte burada Hz. Kaab Cami'nde, Ayvansaray'da kalırken Hz. Kaab Cami'ne getirdiler beni. Burada hayatımla alakalı bir düzenleme yapmaya başladım. Yani kimseyle konuşmuyordum. Psikolojik sorunlarım da vardı."*

Aileye ilişkinin olumsuz deneyimlerde öne çıkan bir başka boyut, boşanma/ayrılık ve geçimsizlik olarak belirlenmiştir. Katılımcı anlatıları anne ve babanın hayatta olsa da aile sistemini düzenli kuramadıklarını, ev içindeki sevgi ve huzur ortamını oluşturamadıklarını; bu durumun da bireylerin özellikle psikolojik olarak yıpranmalarına neden olduğunu göstermektedir. Bu noktada boşanma ve ayrılıklar yalnızca aile sisteminde yeni bir sorun oluşturan unsur olarak değil; aynı zamanda desteğe ihtiyaç duyan aile üyelerinin aradıkları kaynağa erişmeleri açısından da bir dezavantaj oluşturmaktadır. Bu anlamda katılımcılardan G1K7, anne ve babasının boşanmalarından yoğun biçimde etkilendiğini ve bunun kendisi için toplumdan bir dışlanma unsuruna dönüştüğünü ifade ederken G1K3, zor bir dönemden geçerken aile içindeki geçimsizliğin kendi sorununu derinleştirdiğini; dolasıyla aileden aradığı desteği bulamadığı için aile tarafından aslında bir ihmale maruz kaldığını aktarmıştır. Madde kullanım sorunu olan G1K8 ise madde kullanım hikayesinin başlangıcında gençliğinde anne ve babası arasındaki geçimsizliği önemli bir neden olarak ifade ederken aile hikayesini, boşanma ve bağımlılık unsurlarına bağlı olarak ailesini *"yıkık"* olarak tanımlamıştır:

"G1K7: Hani ister istemez de böyle şeyler duyuluyor. Hani ya biz de bir şeyler duyduk acaba dedik doğru mu? Hani annen baban boşanmış. Hayır ya ne biçim konuşuyorsunuz ya siz. Tersliyordum onları. Öyle şeyler söylemeyin ya kim söylüyor bunları. Öyle bir şey yok. Halbuki öyle bir şey var. Utancımdan söyleyemiyorum hocam. Diyemiyorum annem babam boşandı. Ben ortada kaldım. İnsanların otomatikman bakış açısı değişiyor. Kim bana derse ki hocam kimse bana yalan söylemesin. İnsanların bakış açısı değişiyor. Akrabalarınız bile size farklı bakıyor. Yani anne ve babanız boşanırken arkadaşlarınız ve akrabalarınızdan dışlanıyorsunuz."

"G1K3: Yani kendi işimiz, dükkanın başındaydım. Sonra benim bir dönem alkol kullanmaya başladım. Alkolden dolayı çevredeki esnaflarla sıkıntı yaşadım. E, aile içinde şiddetli geçimsizlik var. Anne, baba zaten sonradan ayrıldı. Sıkıntılar oldu. Kardeşim cezaevine gitti. Yani bir dağılma oldu. Ben de Adana'da artık duramadım. Çıktım Ankara'ya geldim. Ankara'da bir teyzemin oğlu vardı. Onun yanında dört yıl çalıştım. O süreçten sonra İstanbul'a geldim işte."

"G1K8: X[3], ailesiyle sorunlar yaşayan ufak tefek ailevi sorunları olan, ailesinin yani anne babasının kendi arasında sorunları olan birisi. Bu tabii ister istemez çocuğa da yansıyor, bu sefer birey kendini mutluluğu, huzuru dışarda aramaya çalışıyor, arkadaş ortamında bulmaya çalışıyor. Ama arkadaş ortamı aile ortamı gibi değil tabii ki. İnsanlar kendi menfaatleri doğrultusunda, kendi çıkarları doğrultusunda insanları yönlendirdiği için kötü alışkanlıklara da kazanmış olabiliyor kişi. Bende bunlardan birisiyim işte. Uyuşturucu maddesiyle tanıştım 21 yaşında."

"G1K8: Yıkık bir aileden geliyorum. Yani anne baba ayrı. İşte annem sonra ikinci evliliğini yapıyor, birinci evliliğinde şiddetli geçimsizlikten dolayı ayrılıyor… O da aynı. İçkici bir babadan kaçtık, gene ikinci aynı şey başımıza geldi. Bu evlendiği kişide içkici çıktı. Yani evde içkinin girdiği ortamlarda huzur olmadığını bizzat kendi hayatımda deneyimlemiş oldum… Bizi babamdan kaçırıyor. 28 yıl babamı göremiyorum. 33 yaşında babamı kendi çabalarımla arıyorum, buluyorum. İşte hasret gideriyoruz, helallik alıyorum ve ayrılıyorum. Şu anda 8 yıl oldu gene görüşemiyorum öz babamla maddi imkansızlıklardan dolayı."

Katılımcıların sokak öncesi yaşamlarında deneyimledikleri sorun alanlarından bir diğeri ise iş ve ekonomiye ilişkin kayıpları olmuştur. Aile temelli olarak iş yaşantısının bozulması, borç alma ve ödeyememe, iflas, pandemi gibi etkenler katılımcıların ekonomik dengelerini bozan unsurlar olarak belirlenmiştir. Ancak burada ekonomiyle ilişkili etkenlerin aileyle yakın olarak ilişkilendiği görülmüştür. Yani katılımcıların aile yaşantılarındaki dengenin bozulması ekonomik sistemlerinin de bozulmasına yol açabilirken iş yaşantısında yaşanan kayıpların aile ilişkilerine de zarar verdiği anlaşılmıştır. Katılımcılardan G1K5 tüm ailesini trafik kazasında kaybettikten sonra ciddi bir ekonomik kayıp ve yalnızlık yaşadığını

[3] Burada katılımcı kendi ismini söylüyor.

aktarmaktayken G1K7, ebeveynlerin boşanması ve ardından babasının cezaevine girmesi nedeniyle ekonomik sistemlerinin bozulduğunu ve bu nedenle kardeşiyle ayrılmak zorunda kaldığını aktarmıştır. G1K1 ise öncelikle iş yaşantısındaki iflas sürecinin ardından ailesini terk ederek şehir değiştirmek zorunda kaldığını; G1K9 ise zenginliğini kaybettikten sonra eşinin kendisine olan yaklaşımının değişmesi ve ilişkilerinin bozulması neticesinde evini terk ettiğini aktarmıştır:

> *"G1K5: Sonrasında böyle bir 2-3 haftalık süreç geçti evin içinde. Sonra icra memurları gelip işlemleri yaptılar. Bütün mal varlığı gitti. Bayburt'taki apartman, Bağcılar'daki iki tane apartman gitti. Ara sıra bütün işlemleri yapıldı. Bütün borç kapatıldıktan sonra ben kaldım kapıda. Eşyalarım ve sırt çantamla kaldım."*
>
> *"G1K7: Ondan sonra ne oldu? Benim yani elimde avucumda yapacak bir şeyim yok. Hani bir şey yapamıyorum, çaresizim. Ne yapabilirim, ne yapabilirim dedim. Yani ev darmadağın bir halde. İşte ben iki aydan daha fazla olmuş çalışmamışım, psikolojim bozulmuş. Babam yine aynı şekilde kira borçlarımız birikmiş. Ev sahibi hani tamam dedi hiçbir şey istemiyorum ben. Başınıza dedi bir şey geldi de eyvallah diyor. Saygı veriyor karşılığı. Bir şeyler yapın, her şeyi yapın şunu yapın. Tam bu arada sıkışıkta hani hocam ne yapacağımı bilemedim. Yani benim yapabileceğim en iyi şey dedim. Kızım dedim seni teyzeme bırakmaktı. Ben şu an dedim yavrum senin için yani bir şey yapamam. İnşallah dedim toparlarım kafamı bir şeyler yaparım dedim. Kendi evimizi kendimiz tutarız. Hep o hayalle yaşadık ama hiç ona da sahip olamadım."*
>
> *"G1K1: Ben bir trilyon borcum vardı, pandemide. Pandemiden sonra işte baya bir zorlandım. Bunu çalışarak geriye üç yüz elli bine kadar indirdim. Ancak şöyle bir şey, yani bazen maddi değil. Manevi olarak yıkıldığımı anladığımda hiçbir şeyin faydasını görmediğim için o şehri, o yüzden terk etmek zorunda kaldım. Evimi de bu yüzden terk ettim yani aslında ve gitmek hiç istemiyorum. Kimsenin bilmesini de istemiyorum. Zaten gittiğimde ya ben birine zarar vereceğim ya da biri bana zarar verecek. Sonuçta iki tane oğlum var. Onlar buradan zarar görecekler çünkü bensiz olmak onları çünkü çok büyük acı verecek. Bu şekilde şehrimden bir nevi kaçtım yani. Geldim İstanbul'a."*
>
> *"G1K9: Tabii. Ailedeki ortam noldu? Her şeyi sattım ya oturduğum evi de sattım. Dedim ki çıkacağım zaman sana haber vereceğim, yani bana dedim 1 sene sürer, 2 sene sürer ama baskı yapmayacaksın diye anlaşma yaparak satmıştım. Cebimde bir kuruş kalmadı, çünkü her şey borçlarıma, insanlara olan borçlarımı ve haklarını ödemek için harcadım. Evin içinde de her gün makarna yenir mi, her gün soğan ekmek yenir mi hani. İlk başta böyle tanışma zamanlarında senle kuru soğanda olsa yerim, çadırda da olsa yaşarım diyen insan ne yapar? Ne yazık ki belirli bir limite kadar yükselip sonra birden aşağıya düştükleri zaman o ilk başta düz çizgideyken söyledikleri sözü yukarıya çıktıktan sonra unutuyorlar. Ve aşağıya indiklerinde de yukarı çıkarken nasıl unutuyorlarsa aşağıya indiklerinde de aynı şekilde unutmaya devam ediyorlar. Ve domates, soğan ne bileyim makarna yemekten gına gelenler zaten yuvadaki çatlağı da o başlattı. Bende dedim ki yani iyi günde iyiydik de kötü günde mi*

kötü olduk diye isyanımı dile getirdim. Çantamı aldım, küçük bir çantam vardı. Senin şu an kullanmış olduğun çantadan bile belki çok küçüktü. 3-5 eşyamı aldım, ondan sonra çektim gittim yani. Ama kırılma noktası eşim dediğim insanın o bir yastığa baş koyduğum kadının artık senden koca olmaz ve buna benzer bakışları da olsun, konuşması da olsun, yaklaşımı da olsun ve ailesinin dolduruşuna göre hareket etmesi benim artık kırılma noktam orda hani."

*"G1K14: **A**[4]**:** Annen, baban ne zaman vefat etti? **K:** Vefat etmedi, babam cezaevine girdi. Annem de yürüdü gitti yani anladın mı? **A:** Ne zaman oldu bu kopma? Sen kaç yaşındaydın? **K:** Ortaokula gidiyordum ya. **A:** Yani kaç, yine on üç on dört yaşlar. Değil mi? **K:** Yok, tövbe. Liseye gidiyordum. Liseyi bırakmak zorunda kaldım. **A:** Bu ayrılık, baban cezaevine gitti, annen evi terk etti. Sen o süreçte yalnız mı kaldın yani? Nasıl oldu o? **A:** Kardeşimle birlikte kaldım. Yalnız kaldık tabi ya…Birimiz torbacı oldu, birimiz hırsız oldu işte ya."*

4.1.3. Sokak Yaşamına Geçiş Kararı

Katılımcıların sokak öncesindeki yaşantılarında karşılaştıkları aile ve ekonomik temelli sorunlar, sokak yaşamına geçişe zemin hazırlayan unsurlar olmuştur. Bu sorunlar, aslında doğrudan sokağa girişin nedenleri olarak değil; sokağa geçişi son bir seçenek ya da mecburiyet olarak bırakan bir hikayenin örüntüleri olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla katılımcıların sokak yaşamına geçişleri, bir sürecin sonucu olarak ortaya çıkan bir durumdur. Ancak bu süreci sokağa geçiş kararıyla nihayete erdiren bir takım belirgin olay ya da yaşantıların öne çıkabildiği görülmüştür. Yani katılımcılar genel olarak zorlayıcı bir yaşam düzeni içerisinde bulunurken sokağa geçiş kararını aldıkları ya da almak zorunda kaldıkları belirli olaylara değinmişlerdir. Bir diğer tabir ile katılımcıların hikayelerinde *"son damla"* olarak görülebilen bu olaylarda yaşananlar karşısında çaresizlik, öfke, hayal kırıklığı gibi duygulara verilen bir refleks ya da yaşananlardan bir kaçış olarak sokağa geçiş kararının alındığı görülmektedir. Bu anlamda yaşanan ekonomik kaybın bedelinden kaçma, eşe ve aileye karşı hayal kırıklığı ve öfke, madde kullanıcısı arkadaş çevresinden uzaklaşma, aile üyelerinin kaybından sonra oluşan yalnızlık ve çaresizlik gibi etkenlerin, sokağa ilk geçiş kararında baskın olan unsurlar olduğu anlaşılmıştır:

"G1K13: Hocam ben şu an, yirmi beş gün falan tam net bilmiyorum. Bu sefer karamsarlıklarımla, ailemle olan bir ufak tartışmamla büyük bir sinirsel bir patlama yaşadım. Dedim ki zaten faydam yok. Yine mutsuzluğa gittim ama umudumu asla kaybetmedim. Dedim ki, bugüne kadar, dedim. Eziyet oldum bari dedim, alayım kendimi, çıkayım gideyim.

[4] Metin içindeki kimi alıntılar, anlatımı kolaylaştırmak ve zenginleştirmek adında diyalog olarak aktarılmıştır. Bu diyaloglarda yer alan **A:** araştırmacıyı, **G -K**: katılımcıyı temsil etmektedir.

"G1K9: Ee varlık işte bu sinirlenme, öfkelenme veya bir şeydir kızıp her şeyimi yok etmeye başladığım da senden kötü bir baba yok, senden kötü bir eş yok ve senden kötü bir damat yok olayına döndü. Biraz da sokağa çıkmamın, sokaklara düşmemi yani kızdığım için yani çünkü benim kültürümde, benim inancımda, benim düşüncelerimde kadına şiddet veya ne bileyim şey yoktur. Ve ben kimseye zarar vermemek için kendime ceza kestim ve ceza kestiğim için sokaklara bu şekilde düştüm."

"G1K3: Burada da yine şey için geldim ama yani bir iş, tekrar çalışmak, şey yapmak. İşte burada da bazı sıkıntılar olunca, bir de bir bunalımlık, bir psikolojik sıkıntı. Attım kendimi dışarıya."

"G1K5: (Ailesini kaybettiği trafik kazasından sonra) Uyuyamıyordum geceleri. Uyumaya çalıştığı zaman kabuslar görüp uyanırdım terler içinde. O kaza anına sanki kafamda canlandırıyor, kafam bana bunu gösteriyordu böyle zihnimin içi canlanıyordu falan. Ailemin o soğuk yüzü aklıma geliyordu. Uyuyamıyordum gecelerce. Sonrasında böyle bi 2-3 haftalık süreç geçti evin içinde. Sonra icra memurları gelip işlemleri yaptılar. Bütün mal varlığı gitti. Bayburt'taki apartman, Bağcılar'daki iki tane apartman gitti. Ara sıra bütün işlemleri yapıldı. Bütün borç kapatıldıktan sonra ben kaldım kapıda. Eşyalarım ve sırt çantamla kaldım."

"G1K12: Beni yengem, halam, dayım büyüttü. Bu, bu, buraya geldim işte. Büyüdüm. Onlar büyüttü işte beni. .Onların yanındaydım. Şimdi onlar da öldü gitti.

Sokakta kalan ve madde kullanımı olan katılımcılar açısından bakıldığında sokak aynı zamanda madde merkezli deneyimlerin yoğunlaştığı bir alandır. Dolayısıyla sokakta kalmak durumunda olsun ya da olmasın, madde kullanıcılarının evle ilişkilerinin zamanla koptuğu ve sokak ilişkilerinin daha baskın hale geldiği görülmüştür. Bu anlamda kullanıcılar açısından sokak, evsizliğin bir ifadesi olmaktan ziyade bir madde kullanım ortamı olarak sıklıkla bulundukları bir mekan ve ortam demektir:

"G1K13: Ağabey ben uyuşturucuya düştükten sonra, kimyasalla tanıştıktan sonra evime gitmemeye başladım. Evim otel gibi kullanmaya başladım. Biraz arkadaş ortamı kafam uyuştuğu için mi bilmiyorum. İlk dönemlerden eğlenceli geldiği için mi bilmiyorum ama aileden koptum ağabey."

"G1K11: Ağabey evim var. Bu işi uyuşturucu kullandığım için de en doğrusu sokak. Çünkü kullansam da kullanmasam da ben bir kere bile uyuşturucuyu evime sokup bereketimi kaçırmadım evin. Ondan sonra ne bileyim ağabey? Kıyıda, köşede çekiyoruz. Millete örnek olmamak için, bizden küçüklerimizi özendirmemek için hep kıyı, köşe."

4.2. SOKAK YAŞAMININ PRATİĞİNİ ANLAMAK

Bu tema altında, bir pratik olarak sokak yaşamı ele alınmıştır. Bu anlamda, sokağın işleyişi, günlük rutini ve döngüsel kalıplarına odaklanılmış olup; bireylerin bu kapsam içerisinde sokak yaşamlarının nasıl sürdürdükleri incelenmiştir. Günlük pratik içerisinde bireylerin ihtiyaçları, gereksinimleri, bunları gidermek için başvurdukları kanal ve kaynaklar belirlenmiştir. Bu bağlamda, sokağın nasıl algılandığı, sokak yaşamının nasıl sürdürüldüğü ve pratik olarak neye karşılık geldiği; sokaktaki bireyleri anlama ve sokağa yönelik çalışmaların organizasyonu açısından önem arz etmektedir. Bu noktada tema altında derlenen bilgiler hem sokakta yaşam süren bireyler hem de sokak alanında çalışmalar yürüten görüşmeciler tarafından ortaya konan alıntılar üzerinden derlenmiştir. Sokağa ilişkin her iki gruba ait verilerin alınmış olması, sokağa dair daha geniş bir değerlendirme yapmaya yardımcı olmuştur. Bu kapsamlı değerlendirmeyi anlaşılır biçimde sunmak adına veriler beş alt tema tüm derlenmiş; her tema altında çeşitli başlıklarla detaylandırılmıştır:

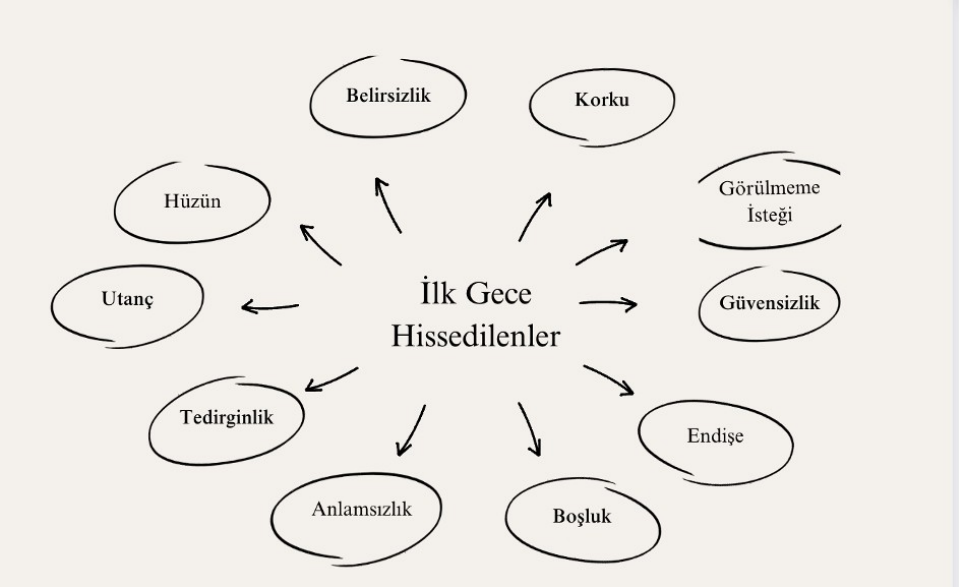

Şekil 2.3. Sokak Yaşamının Pratiğini Anlamak Alt Tema Şeması

4.2.1. Sokaktaki İlk Gece

Sokakta geçirilen ilk gece, katılımcılara eski hayatın bitip yeni bir hayatın başladığını hissettiren, yaşamlarının "sokaktan önce" ve "sokaktan sonra" olmak üzere ayrıldığını düşündüren özel bir karşılığa sahiptir. Zira katılımcılar, kendilerini sokağa iten nedenler ne olursa olsun ilk sokak deneyimlerinde o güne değin hissetmedikleri ve düşünmedikleri deneyimleri tecrübe etmek durumunda kalmışlardır. O nedenle çoğu katılımcı sokaktaki ilk gecesini yıllar geçse de hatırlamakta güçlük çekmemiş; çoğu görüşmede duygu yoğunluklu bir anlatımla bu deneyimi anlatmışlardır. Ortaya çıkan duygular ise çoğu kez olumsuz ve zor duygular olarak belirlenmiştir. Sokakta ilk kez kalıyor oluşun farkındalığı ve istemese de kalmak zorunda olmasının getirdiği ağırlık, katılımcılar açısından yoğun bir deneyime karşılık

gelmektedir. Bu yoğunluk içinde genellikle korku, endişe, utanç, belirsizlik, anlamsızlık, boşlukta hissetme, hüzün gibi çeşitli duyguların deneyimlendiği anlaşılmıştır. Yine bu duygular içerisinde iken ilk gece için güvenli ama aynı zamanda göz önünde olmayan bir yer arama girişimleri dikkat çekmiştir. Bu süreçte park, sahil, cami çevresi gibi toplumsal denetimden uzak olmayan ve pratik anlamda ışıklandırma ve güvenlik gibi unsurlara yakın olan mekanların tercih edildiği görülmüştür. Sokak pratiğinde güvenlik unsuru nedeniyle toplumsal hareketliliğin yüksek olduğu mekanlar tercih edilse de güvenliğe yakın bu alanlar içinde tenha ve köşe konumlar tercih edilerek aynı zamanda "gizlenme" ve "görünmeme" üzerine de girişimler söz konusu olmuştur. Bu noktada katılımcıların özellikle sokak yaşamını kendilerine yakıştırmamaları, başlarına gelen durumdan utanmaları, sokak ortamı ve ilişkilerine aşina olmamaları gibi psikolojik ve pratik unsurlar, bu reflekslerin arkasındaki motivasyonlar olarak belirlenmiştir. Yine yabancı bir bölgede uyumak için bir alan bulmak ve soğuk bir gecede bunu ilk kez deneyimlemek, ilk geceyi zorlaştıran fiziksel unsurlar olarak aktarılmıştır. Diğer yandan yine ilk gece, geçmişe yoğun bir özlemin hissedildiği ve tecrübe edilen sürece ilişkin sorgulamanın arttığı belirlenmiştir. Bu durumun da katılımcıların sokaktaki ilk gecelerine uyumunu zorlaştıran bir etki oluşturduğu tahmin edilmektedir:

Şekil 4.4. Sokakta İlk Gece Yoğun Olan Hisler

"G1K7: Korku değil de hocam tamamen bir bilinmezlik. Hani ne yapacağım?"

"G1K5: Hiç alışık olmadığım bir konu olduğu için böyle bir boşluk hissi vardı. Sanki hani tamamen dünya kararmış, benim için bir anlam ifade etmiyordu. O 3 aylık bir dönemde ben böyle sokakta geziyorum ama nereye gideceğimi, ne yapacağımı bilmiyorum. Adım atıyorum ama ayaklarım sanki ben şey yapmıyorum, kontrol

etmiyordum. Öyle nereye gidersem artık. Karaköy'e mi gidiyor, Eminönü'ne nereye bilmiyorum. Gidiyordu ama. Çantam da olmadığı için artık yani şey yapıyorum, kafama göre gidiyordum. Bazen Eminönü'nde yatıyordum bazen oluyordu şeyde yatıyordum Karaköy'de. Bazen Taksim'de. Bazen sahile gidiyordum, sahilde yatıyordum."

"G1K1: İlk gecem Pendik Sahili'ydi benim. İlk gecem Pendik Sahili'ydi. Sahilde kalıyordum. Şöyle bir şey, üşüme korkusu vardı. Hava sıcaktı ama akşam olunca üşüyeceğim korkusu vardı bende ve ilk gece şöyle söyleyeyim. Tarifsiz bir şeydi yani. Duygu yüklüydü benim için. Hep böyle içten içe hüzünleniyordum. Ağlayamıyordum ama hüzünleniyordum çok kötü. Çünkü ilk defa dışarıda kalıyorum. Ailemden uzağım. Etrafımda kimse yok. On sekiz milyonluk bir şehirdeyim ve kimse beni tanımıyor veya hissetmiyor, görmüyor. Beni on sekiz milyonluk şehirde kimse fark etmiyordu. En kötüsü buydu yani. İlk gecemin kötülüğü oydu yani. İlk gün baya kötüydü yani. Tabi, on sekiz milyonda kimse seni fark etmiyor. Çünkü sokaktasın. Aslında herkesin gelip geçtiği yerdesin ama kimse seni fark etmiyor veya görmüyor. Görmek istemiyor seni."

"G1K2: Tabi. Tamamen benim için alışılmışın dışında hatta korku verici, endişe verici, başıma bir sıkıntı alır mıyım, almaz mıyım endişesi ile sabah ezanını zor ettiğim birçok gece oldu. Tabi, bu ilk gece, ilk bir iki gece çok sıkıntılı oldu. Ben çünkü o saate kadar, o yaşıma kadar her zaman güvenli, güvenilir insanlar, güvenli yerlerde olan biriyim. Sokak hayatını hiç bilmeyen, tatmamış biriyim. Haliyle zor geldi."

"G1K7: ***A:*** *İlk o zaman 20 yaşında gece sokakta kaldın değil mi abi dışarıda? O ilk geceyi hatırlıyor musun?* ***K:*** *Hatırlayayım mı hocam? Hatırlayayım mı? Ben hatırlamak istemiyorum ama. Yani ne bileyim. Hani hiç yaşamadığım duygular. Hiç bilmediğim bir şey."*

"G1K5: Arkeoloji Parkı, yaşa. Orada kaldım. Hakan Bey sağıma bakıyorum, bir farklı modda insan. Soluma bakıyorum, bir farklı modda insan. Temizlik de hiçbir şey yok efendime söyleyeyim. Konuşma jargonları mı dersiniz? Aksanları mı dersiniz? Tamamen bana ters düşen bir kitlenin içinde hissettim, gördüm kendimi. Güven duyabileceğim herhangi bir şey yok. Örneğin bir aydınlatma, bir kamera, bir şey yok. Bir taraftan hava da serin, soğuk. İnsanlar içine gitmeye de imtina ediyorum. Niye, diyeceksiniz. Ulen… Sonuçta Fatih'teyim. Beni tanıyan birisi çıkar mı, endişesiyle bir yere de kıpırdamıyorum. Orada yani üstüme adeta şey çökmüş gibi, karabasan çökmüş gibi orada öyle bir yoklandım. Daha sonra bakıyorum, oralar güvenli değil. Güvenli yer aramaya başladım. Yürümek, hep yürümek, yürümek, yürümek. Fatih Cami'nin avlusuna gittim. Orada kameraların olduğunu biliyorum. Artı güvenliğin olduğunu biliyorum. Oraya gittim. Orada tabi ki geceyi rahat sabah ettim. Sabahleyin kendime bir taraftan iş, bir taraftan böyle rahat normal oturabileceğim korkmadan… Korktum yani, resmen korktum. Korkmadım, diyemem. Üstüme yani, ismime bir leke, bir yerden bir şey bulaşacak diye. Yani fiziki hastalık değil. Bir fiziki bir bulaşıklık

değil. Resmi bir evraka bir şey girecek diye, endişesiyle kendime gündüz işte yer seçmeye artık iş olana kadar bir yerlerde kalmak zorundayım."

"G1K4: Nasıl söyleyeyim? Zor mu? Evet, zor. Çünkü yani azap çekiyorsun. Çünkü yeryüzünde en pis bir şey azap çekmektir. Çünkü soğuk yersin, titriyorsun. Çok pis bir şeydir."

"G1K6: İlk gün gerçekten yani o soğuk havada yani, bir ağacın köşesine geçmiştim o gün. Ağlayarak, yıldızlara baka baka böyle annemi… Yani. Annemi düşündüm. Yani etin, parçan alıyor içinden böyle. Parçan kopuyormuş gibi yani. Hani akılla şey değil. Hani aklınla yapamazsın bunu. İçinden bir parça kopartıp alınıyor yani."

G1K9: Ne hissettim biliyor musun? Evin içinde eve girdiğin zaman hani şey, nasıl diyeyim sana çocuklar saldırır "baba hoş geldin", kapıyı açan bir eşin vardır veya çocuğun vardır. Odana gidersin, üstünü değiştirirsin. Eşofmanlarını, pijamalarını giyersin, yemeğini yersin falan. Sonra kalkarsın ya, yatarsın özür dilerim. Kalktığında pijamalarınla böyle esneye esneye elini yüzünü yıkayıp, çocukları uyandırıp kahvaltını, ne bileyim ya da çay ya da ne bileyim bir şeylerle uğraşırsın ya o kalktığımda bunları yapamamanın özgürlüğü, hani şeyi mahkumiyetini yaşadım. Hani yapamıyorsun çünkü evinde özgürsün, istediğini yapabiliyorsun. Ama sokakta o özgürlüğü senin elinden alınmış oluyor. Tamam belki bütün her yer, o kaldırımın bütün tozları sana ait olabilir ama sokakta kaldığın için ama şeyde dışarda ilk defa hani yorgun gelmediysen, alkollü gelmediysen kılık kıyafetinle uyuyabilirsin. Bu bir gün olur ya da senede 365 günü, hadi 65 günü olsun bir yıl içerisinde. Ama bunu bir ömür boyu sokakta kalarak yaptığın zaman işte orda o mahkumiyeti anlıyorsun. Zincirlenmişsin yani. Kalkıyorsun aynı kıyafetler. Yüzünü yıkayacak bir çeşme arıyorsun ya da affedersin bi tuvalet arıyorsun küçük veya büyük abdestini icra etmek için ya da yapmak için…Sokağın hangi noktasında kalırsam kalayım hala o duygunun içindeyim. Değişmiyor bende."

"G1K5: İlk gecemi hatırlıyorum tabii ki. İşte ellerimde bavullar, öyle Taksim'e doğru ağır böyle, sırtımda bi çanta. Kitap dolu içi. Ellerimde bavullar bir yanda askerden getirdiğim kıyafetlerim bir yandan normal kıyafetlerim falan. Öyle yürüye yürüye, yavaş yavaş gittim. Sonra bir bankta oturdum öyle. Uyuya kalmışım, adamın biri beni uyandırdı. Böyle soğukta gecenin 2 2,5 ya kardeşim bak burda yatma. İşte burası hırsız, arsız çok dolu gibisinden."

4.2.2. Sokak Yaşamında Kimler Var?

Sokağa ilişkin bir bilgi ve farkındalık geliştirmek için mekânsal ve ilişkisel olarak sokak ortamını doğru kavramak gereklidir. Sokakta kimlerin bulunduğunu doğru biçimde keşfetmek, fiziksel ve psikolojik ihtiyaçların anlaşılması ve bu alanlara yönelik hizmetlerin geliştirilmesi adına gereklidir. Bu anlamda sokağı mekân edinen veya edinmek zorunda kalan gruplara bakıldığında oldukça çeşitli profillerden söz etmek mümkündür:

Şekil 4.5. Sokakta Bulunanlara Yönelik Tanımlamalar

Tüm gruplar içinde kök veya çekirdek ailesi ile ilişkisi bozulmuş ve iletişimi kopmuş bireylerle madde kullanıcısı bireylerin görece daha ağırlıklı olduğu rahatlıkla söylenebilmektedir. İlk olarak aile ile ilişkisi/iletişimi kopmuş ya da ailesinden kimsesi kalmamış bireyler açısından kök aile ile sorun yaşayanlar ve çekirdek ailesinde eş olarak sorun yaşayıp evini terk eden ya da boşanan bireyler dikkat çekmektedir. Kök aile ile sorun yaşayanlar açısından sokak, ailede yaşanan sıkıntılardan kaçış için mecburen geçilen veya yaşanan ebeveyn kaybı sonunda yaşanan yalnızlığın zaruri biçimde deneyimlendiği bir mekan olarak aktarılmıştır. Çekirdek ailede ise evlilikte yaşanan sıkıntılar sonucunda şiddet, boşanma gibi deneyimlerin ardından sokak yaşamına geçiş gündeme gelmektedir.

> *"G1K3; Ya sokakta kimler var? Ailesinde sıkıntı yaşamış, yani geçmişinde sıkıntı yaşamış insanlar, dışlanmış insanlar sokakta. Ha, şu da var. Her sokakta kalanda, her suçu diyor ki "Ailem bana bunu bunu yaptı. Ben dışarıda kaldım."*

> *"G1K5: Ailevi düzeni tamamen bozulmuş insanlar. Ailesi annesi, babasını kaybetmiş veya işte annesi babası ayrılmış kişiler. Yani farklı durumlara itilmiş insanlar vardı… Mesela babası dövüyordu veya annesi babasını terk etmiş. Babasıyla kalmak zorunda kalıp da ayrılan vardı. Annesi babası terk edip de sokakta kalıp, X'i[5] biliyorsun*

[5] Katılımcı burada sokakta kalan bir bireyin ismini söylüyor.

sokakta yaprak yerken buluyor Y[6] abi onu kuru yaprak yerken buluyor. Mesela o örnek. 13 yaşında evlendirmişler onu çocuk... 13 yaşında bir çocuk halasıyla büyüyor. Evlendiriyorlar 13 yaşında. Sonra kafayı yiyecek, kırıyor. Normal yani. Psikolojikmen çöküyor. Onun gibi insanlar var."

"G2K4: Aileleri var, pek çoğu parçalanmış aile ürünü veya aile parçalanmamış, fizik olarak bütünse de psikolojik olarak parçalanmış aile…"

"G1K5: …Ondan sonra ailesi onun, ona değer vermemiş. Onun yüzünden kendini şeylere vuran, sokaklara vuran insanlarda gördüm."

"G2K1: Yani bir, bir ailede sıkıntı olmuştur veya kendisine hür hissetmek için sokağa gelmiştir. Sokakta yatmıştır. Aileyle arası bozuktur. Gelmiş, burada geçici olarak sokağa düşmüştür bu insan… Mesela adam işte annesi, babası ölmüştür veya anne, baba ayrılmıştır. En çok anne, baba ayrılmasından bu iş meydana geliyor. İşte çocuk kendini boşlukta hissediyor. Birisinin onun elinden tutmasını istiyor."

*"G2K1: **A:** Mesela devlet kadını, kadın koruması vardır. Mesela devlet kadının kocasına uzaklaştırma veriyor. Tamam, bu adama uzaklaştırma verdin. Bu adam nerede yatacak hemşerim? Tamam. Biz hanımla kavga ettik. Hanım gitti karakola. Dedi ki "Bu adam bana zarar veriyor." Tamam. Polis de dedi ki "Uzaklaştırın bunu." Uzaklaştır. Nerede yatacağını söyler misin? **A:** Böyle kişiler var mı sokakta, uzaklaştırma aldığı için sokakta kalan? **K:** Var, var."*

"G2K3: Tek evsizler için değil. Mesela evsiz değildir ama evde şiddete uğruyordur. Evsiz değildir ama bir tehlikeden, bir tehditten kaçıyordur."

"G1K8: Hiç bi madde kullanmayan, işte ailevi sebeplerden dolayı sokağa düşmüş, işte evindeki huzursuzluktan dolayı kendini dışarıya atmış böyle masum insanlar da vardı."

Sokak yaşamında dikkat çeken gruplardan bir diğeri madde kullanıcıları olmuştur. Kategorik olarak bu bireyler aile ile sorun yaşayan bireyler olabilmekle birlikte sokak yaşamındaki görünürlükleri madde kullanımı ve satıcılık ilişkileri bağlamında anılmıştır. Nitekim bireylerin sokak yaşamına geçiş yaptıktan sonra madde kullanımına veya satıcılığına başladıkları yönünde vurgu da alıntılarda yer almıştır. Bu anlamda sokak, madde kullanımına ilişkin ekolojiye ev sahipliği yapan bir mekan olarak anılmıştır.

"G1K5: Alkol kullanan ve met işte, met kullanan. Bugün konuştuğumuz konu met, kullanan vardı. Eroin, kokain kullanan çok vardı."

"G1K8: Ben sokak deneyimimi aslında Kıraç'ta yaşadım. Yani benim sokaktaki insanların her çeşidi vardı orda. Yani bali kullanan mı dersin, kolonya içen mi dersin, uyuşturucu müptelaları mı dersin, yan kesiciler mi dersin, sinyalciler mi dersin, dilenciler mi dersin."

[6] Katılımcı burada sokakta kalan bireylere yardım eden birisinin ismini söylüyor.

"G1K5: Düştükten sonra maddeye düşüyorlar. Çünkü bağlanmak istedikleri bir şey var ortada. Bir şeye tutunmak istiyorlar. Ve direkt kolaya kaçıp maddeye bağlanıyorlar. Hani bi çalışayım, ya da hayata sağlam basayım, ayağımı yere sağlam basayım gibi bir şey kesinlikle yoktu. Direkt madde bağlanmışlar ve sonrasında bağımlı hale gelmişler."

"G2K3: …Ondan sonra uyuşturucu, torbacılar bu anlamda dağıtım, dağılım sokakta olur. Evsizlik sokaklarda olur. Madde bağımlısı sokaklarda olur. Sokak bu alanın zaten şeyidir yani. Kalkış noktasıdır, yeridir, işte evidir."

Bu iki baskın grubun yanında sokakta kalan bireyleri tarifleyen çeşitli alıntılar belirlenmiştir. Bu alıntılara genel olarak bakıldığında sokak ekolojisi içerisindeki çeşitliliği oldukça geniş olduğu görülmüştür. Bu tanımlamaların bir kısmı bireylerin deneyimleri üzerinden bir sınıflandırmayı içerirken bir diğer kısmı bireylerin psikolojik durumları üzerinden bir ayrımı barındırmaktadır. Bu anlamda cezaevinden çıkan, iş ve barınma arayan gibi evsizlik halinin kronik olmayan biçimini tecrübe eden katılımcılardan çeşitli madde türlerini kullanan ve satan, dolayısıyla sokak ekolojisini yaşam haline getiren, huzursuzluk yaşadığı için evden kaçan, "ailesine ve topluma karşı hata yapan" gibi tanımlamalarla anılan bireylerin sokak yaşamında bulunduğu aktarılmıştır. Bu noktada bir katılımcı özellikle İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin Kıraç Misafirhanesi'ne atıfla sokakta kalan bireylerin toplandığı bu alanda, bu çeşitliliği fark ettiğini belirmiştir:

"G2K3: İşte evsiz değildir ama cezaevine girmiştir çıkmıştır, gidecek yeri yoktur veya gidecek yeri vardır, alzheimer olmuştur kimse hatırlamıyor. Gelmiş gezi parkında yatıyor mesela gibi. Örnekler çok yani bizim karşılaştığımız. Ondan sonra akıl ve ruh sağlığı yerinde evi var ama, akıl ve ruh sağlığı yerinde yok sokağa çıkmış gibi öyle. Bu insanların başını sokabileceği bir yer arayışı var ve bu yerler yok. Bu yerler olmadığı için herhalde başta en büyük ihtiyaç bu ikincisi daha evsizler eksenli veya farklı şehirlerden gelmiş ama burada gidecek yer bulamamış, kalacak yer ayarla, işini ayarlamamış, ortada kalmış ve memleketine dönemiyor olma gibi durumları kast ederek söylüyorum. İlla sabit sokak evsizi değil de, gizli evsizlikte dediğimiz geçici evsizlik gibi."

"G1K8: (Kıraç'ta toplanan evsizler için söylüyor) Yani dünyayı küçültmüşler bütün, nasıl diyim size suçluları desem yanlış olur. Topluma aykırı gelen insanları topluma karşı, topluma hata yapmış, ailesine hata yapmış, çevresine hata yapmış insanları topladıkları bir yer. Küçük bir dünyaydı benim için Kıraç. Orda asıl ben sokak tecrübesini aldım ya da aldığımı sandım. Yani çok farklıydı yani… Yani ya hırsız ya dilenci ya işte kolonya içen, ya işte alkolik, ya madde bağımlısı, ya işte tiner bali gibi şeyler kullanan insanlar. Hepsinin oraya, yani sokakta kalan herkesin orda olduğunu gördüm. Arada vardı tabii istisnalar. Hiç bi madde kullanmayan, işte ailevi

sebeplerden dolayı sokağa düşmüş, işte evindeki huzursuzluktan dolayı kendini dışarıya atmış böyle masum insanlarda vardı. Ama azınlıktaydılar."

Bunların yanında deneyimsel olarak yapılan kategorik ayrımlarda kadın, mülteci ve yaşlı bireylerin sokakta ayırıcı bir görünüme sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu anlamda kadınlarla ilişkili olan yorumlarda fuhuş yapmaya ve bu yönde zorlanmaya ilişkin atıflar dikkat çekmiştir. Yine kadınların erkeklerden farklı olarak, ilerleyen bölümlerde daha detaylı ifade edilecek, sokakta cinsel istismara daha yakın bir grup olduğu aktarılmıştır. Göçmenlerle ilgili olarak ise Türkiye'deki göç hareketlerindeki değişimi gösteren bir sokak sosyolojisinin oluşabildiği görülmekle birlikte göç hikayesinin bir parçası olarak bu bireylerin geçici, beden gücü gerektiren işlerde yoğunlaştığı ve sokak yaşamında bu alandaki göçmenlerin daha görünür oldukları anlaşılmıştır. Yine göçmenlerde özellikle aile olarak sokakta yaşama durumunun oluşması, bireysel bir sorundan ziyade bütün bir aile sisteminin bu yöndeki tecrübeye açık olması açısından da dikkat çekici bulunmuştur. Yine yaşlı bireylerin özellikle sosyal güvencesizlik ve bakıma muhtaçlık durumları üzerinden sokakta yer alan özel gruplardan biri olduğu görülmüştür:

"G1K9: Kurtulmak isteyen kadından mı bahsedeceğiz, kurtulmak istemeyen kadınlardan mı bahsedeceğiz? Çünkü kurtulmak isteyenler bir şekilde kendini bu sokaklardan, bu tozlu yollardan çıkarmanın yolunu başarabiliyor. Ne bileyim devlet aracılığıyla işte Emin hoca gibi kişilerin aracılığıyla ama birde şöyle bir şey var kurtulmak istemiyor, ben bunu meslek haline getirdim diyen kadınlarda var. Kadın çıkıyor, kalkıyor eşyasını topluyor saklıyor bir yere. Akşama işte ne bileyim cebinde 300, 500 lirayla dönüyor. Ve onlar için şimdi böyle insanlardan bahsediyorsak onlar bir meslek."

"G2K3: Sokakta işportaya giren herkes olur, al-satçılar olur. Hayat kadınları olur, fuhuş sektörü sokağı bir kere tutar."

"G2K3: Sokakta gündüzleri midyeciler var. Akşamları midyecilerin sabah saat 6'da kavurmaya başladığı soğan ve pilavlarla başlayan, o kokuyla başlayan gün akşamları yerine polislere ve torbacılara bırakır. Çok net iki ayrımdır bu yani. Arada işine gücüne ekmeğini kovalayan insanlar. İşte mesela gündüzleri 13-14 yaşındaki Suriyeli kızlar akşam birden bir 21 yaşında olurlar."

"G2K5: Mülteciler var; mültecileri işte ev, bağımlı ya da işte ne biliyim iyi kötü gibi bir şekilde ayırt etmeye gerek var mı, varsa da yani beraber 3-5 kişinin birleşip bir bekar odası tuttuğu, sabahtan işte günlük hammaliye işlerine çıktığı mülteci şeyler de var, evsizler de var."

"G2K3: İşte Aksaray mesela. Herhalde 15 yılda 3 defa değişti benim gözümde. Eskiden Diyarbakırlıların, Mardinlilerin aktif olduğu bir yerdi. Sonra Senegallilerin

aktif olduğu bir yer oldu. Şimdi Araplaştı mesela. Haliyle bir yerde durmuyor, sürekli böyle değişiyor."

"G2K8: Şu an burada, burada mesela şimdi yine aynı göçmenlerle, efendime söyleyeyim buradaki mağdur ailelerimizle. Mesela şu an mesela en büyük sıkıntımız kiraların artmasıyla aileler çoğu sokağa düşecek. Yani o hale gelmişler. Gidecek yerleri de yok, memleketlerini hani dönüş yapsalar memleketlerine de gidemiyorlar. Halinden şimdi apart şekline, otel şekline döndü hep Beyoğlu."

"G1K3: Yani ben şunu söyledim. Sokakta kalan yaşlı insanlar için mesela bir proje olabilir. Mesela insan gelmiş altmış yaşına. Sokakta yaşıyor. Hayatından geçmişinde hatalar yapmış. Çalışmamış veya sigortasını, emekli olamamış. Sıkıntılar yaşamış ama sokakta altmış yaşında, altmış beş yaşında, yetmiş yaşında."

Bunların dışında sokakta bulunan gruplar içinde devletin yurtlarında kalıp 18 yaşından sonra ayrılan gençlerin ve sabıkalı olup hakkında yakalama kararı bulunan bireylerin de bulunduğu şu alıntılarla aktarılmıştır:

"G2K7: Yani yurttan kaçanlar da var. 18 yaşına gelip de artık yurttan ayrılanlar da var. Şimdi bunlar belli gruba ayrılıyorlar. Özellikle devletin bu konuda şeyi var, yurtta büyümüş çocuklar devletin öz evlatlarıdır. Ve doğal olarak onların memur olma hakları da vardır. Ama yurttan sürekli kaçmış gelmiş, kaçmış gelmiş ya da kaçmış tamamen gibi çocuklar da var."

"G2K5: Sabıkalı çok az insan var. Ben de daha önce üzerine bir çalışma yapmıştım, 272 kişi üzerinde. 272 kişi üzerine, 18 kişi sabıkalıydı, ha bunlar da adli suçtu. Hani böyle öldürme, ölüm mölüm falan yoktu, hani işte para, ticari birtakım işte ufak tefek dolandırıcılık şeyiydi yani. Öyle katil, tecavüz, hırsız öyle ben görmedim, tanımadım."

Sokaktaki gruplara yönelik tanımlarda sokağı yaşamın son noktası olarak gören ve buna istinaden sokaktaki bireyleri psikiyatrik ve/veya psikolojik açıdan destek ihtiyacı bulunanlar olarak gören bir yaklaşım da söz konusudur. Bu yöndeki alıntılarda özellikle sokaktaki bireylerin gelecekten ümitsiz ve depresif yapıda olduklarını düşündüren vurgular belirlenmiştir:

"G1K3: Evet, evet. İmkansızlıktan, mecburiyetten değil. Artık benimsemiş, çünkü hiçbir şey yok. Yani geleceğe dair bir umudu kalmamış. Yok yani. Hiçbir şey istemiyor. Evim olsun, istemiyor. Arabam olsun, istemiyor. Eşim olsun, istemiyor. Düzenli bir hayata geçeyim, bunu istemiyor artık. Yok yani, bitmiş. Çünkü zamanında sıkıntı yaşamış. Onlardan gelmiş zaten. Bitirmiş. Bak gerçekten benim gözlemlediğim kadarıyla çok kendi şahsi düşüncemdir Yüzde altmış beş diyorum. Yüzde almış beş sokaktan kurtulmak gibi bir niyeti yok, istemiyor."

"G2K5: Akli melekelerinin birçoğunu gerçekten yitirmiş sadece işte yürümeyi bilen, işte belli başlı konuşmaları yapabilen ama ötesine geçemeyen insanlar var, ablalar var; kağıt toplayan teyzeler var. Bunlar sokakta yaşıyorlar, sabahçı kahvelerinde yaşıyorlar. Barakalarda yaşayanlar da var arkadaşlarından."

Genel itibariyle sokakta bulunan kişi ve gruplar, olumsuz tecrübe ve niteliklerle anılmıştır. Ancak bunun haricindeki kimi yorumlarda baskın sokak algısına uygun olmayan "anlayışlı", "ahlaklı", "zararsız", "mağdur", "birikimli", "meslek sahibi" gibi tanımların eşlik ettiği olumlu profile sahip bireylerin de bulunduğu aktarılmıştır. Bu gruplar için, gerekli destek sağlandığında sokağın risklerini minimize edebilecek ya da sokak yaşamını sonlandırabilecek bir güce erişebilmenin daha kolay olduğunu ifade eden yaklaşımlar da belirlenmiştir:

"G1K5: Gerçekten sokakta yaşayıp da bilgi birikim olarak, vicdani olarak gerçekten çok mükemmel insanlar tanıdım. Yani hiç kimseye aslında zararı dokunmaz, dokunmayacak sadece kendini kurtarabilmek çabalayan insanlar gördüm. Ama yanlış anlaşılan insanlar bunlar. Önyargılı insanlar tarafından böyle hep yargılanan, dışlanan böyle, ötelenen insanlar. Ama gerçekten bilgi birikimi olarak da senle oturup felsefe bile konuşabilecek dışarda kalan adamlar tanıdım. Böyle insanlar da tanıdım yani."

"G1K9: Oooo doktoru var, hakim yok pardon o biraz abartı oldu. Ben doktor tanıdım. 2 tane biri beyin cerrahı, biri kalp doktoru. Beyin cerrahının ismini unuttum ama kalp doktoru Zeynep hanımdı. Onu hiç unutmuyorum, Eyüp Sultan'da…"

"G2K5: Çok güzel ahlakıyla, duruşuyla, konuşmasıyla, bakışıyla, aklıyla, hayatla kurduğu ilişkiyi anlıyorsun yani. Böyle hani ne derler, bu toplumun kurbanı, gerçek manada bu toplumun kurbanı olmuş insanlar da var. Yani işte biraz destek çıkılsın, bir ay mesela bu adam bir yerde kalabilse, bir özgüveni yerine gelse, ufak tefek işler verilse, ha şey çok insan var mesela; bu insanlar yani işsiz, sapsız, bir işe yaramayan tipler değiller mesela yani, onun için ciddi bir arka planları var. Onun için böyle bir hani çok hakikaten basit bir yardımla, basit bir destek çıkmayla hayatını çok daha güzel hale getirebilecek insanlar var."

Son tahlilde sokak yaşamında bulunan profillerin oldukça çeşitlilik arz ettiği görülmüştür. Birçok katılımcı da bu çeşitliliği vurgulamıştır. Sokak düzeyinde çalışmalar yürütmenin bir ön koşulu olarak sahayı ve hizmet alıcıları tanımak gerekliliği açıktır. Bu açıdan sokak ortamının, grup ve ihtiyaçlar bağlamında çeşitlilik arz ettiği; farklı başlıklarda hizmet ve destek mekanizmalarını aynı anda çalıştırmayı gerekli kılan bir yelpazeyi içerdiği anlaşılmaktadır.

"G2K5: Ben net bir cevap verebilmek adına böyle bir kendimce, işte bağımlılığı var, bağımsızı var; iyi var, kötü var, yıkık var gibi şey yaptım ama gerçekten her kesimden insan var, her kesimden insan var."

"G2K7: Sokakta her türlü insan var. Hani kumar oynayan da var, alkol içende var, uyuşturucu içende var, ondan sonra işte çalışan var mesela. Adam sokakta yaşıyor ama bir yerde çalışıyor sabit. Tahtakale'de var mesela. Adam Tahtakale'de çalışıyor, kepengi kapattığı yerde dışarda yatıyor mesela. Böyle insanlarda var mesela. Genç kızlar desen var. Hani yurttan kaçan insanlar da var tabii. Mesela ailesiyle birlikte sokakta yaşamayı tercih eden insan da var. Her türlü insan var yani."

"G1K3: Sokakta kalan beş insanın, beşi bir değil. Bu iş istiyor. Bu ailesiyle barışmak istiyor. Bu eşiyle barışmak istiyor. Bu hiçbir şey istemiyor. "Hiçbir şey istemiyorum," diyor. Kafa olarak bitirmiş. Aslında bitmemiş. Bu da kafasına göre. "Ya yapsalar da olur, yapmasalar da olur." Hem istiyor, hem istemiyor. Yani beş tane sokakta insan varsa, beşi de aynı huylarda değil. Aynı düşüncelerde değil. Farklı."

4.2.3. Sokakta Bir Gün Nasıl Geçer?

Bu başlık altında sokakta kalan bireylerin sıradan bir gündeki rutinleri ele alınmıştır. Bu rutinleri keşfetmek, sokak yaşantısını ve sokaktaki bireyi anlamak adına önemlidir. Rutinlerin belirlenmesinde bireylerin ihtiyaç temelli girişimlerinin, iş ve ekonomik kaynak arayışlarının ve vakit geçirmeye yardımcı faaliyet oluşturma çabalarının etkili olduğu söylenebilir. Bu rutinlerin yerleşik olduğu bir günlük akış içerisinde bireylerin sokakta yaşam pratiğine uyum sağlamaya başladığı düşünülebilmektedir.

Şekil 4.6. Sokakta Bir Gün Nasıl Geçer?

Sokakta kalan bireylerin gün içerisindeki ilk refleksleri çoğu kez beslenme ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olmaktadır. Bu noktada bireyler sıklıkla beslenme ve gıda desteklerinin toplandığı dernekleri, cami çevrelerini, aşevlerini ve parkları ziyaret etmektedir. Bu noktada mobil dağıtım yapan kuruluşların dağıtım saat ve noktalarının takibini yapmak da bu kapsamda yorumlanmaktadır.

"G1K1: Kalktığında ilk işi arayış. Birincisi yemek arar."

"G1K5: Aynen. Oranın önünde sabah 8'de bir çorba dağıtıyorlarmış. Akşam da bir yemek dağıtıyorlarmış 5-6 gibi. Oralara gitmeye başladım. Sonrasında bunun biraz daha ilerisinde dernek vardı Fatihin Torunları falan. Onlara gitmeye başladım. Bu itfaiyenin o tarafta falan. Orda dağıtıyorlardı veya Karagümrük'te, Edirnekapı tarafında falan oralarda dağıtılıyordu. Oraya gidiyordum. Oradan işte haberim vardı. Öyle geçiyordu yani. Aç kalma gibi bir şeyim yoktu. Allah işte yani, o kadar acıktığımı hissettiğim zaman karşıma tesadüfen bir şey çıkıyordu ve aç kalmıyordum ben."

"G1K2: Günlerini takip ediyorum. Bazen yemek verilen şeyler oluyor. Çünkü her zaman lokanta veya büfeden imkânım olmayabiliyor veya imkanımı da cebimde saklamaya, tutmaya çalışıyorum. Onların öyle yemek dağıtım yerlerini takip etmeye çalışıyorum, çalıştım. Onlardan istifade etmeye çalıştım, ki ettim. Allah razı olsun."

"G1K5: Yok yok, ben sorun yaşadım diyemem. Asla. Hatta insanları böyle yiyecekle, içecekle adeta yıkıyorlar ya. Yani nasıl söyleyeyim: bol. Öyle bi açlık ya da öyle bi sıkıntı çekmedim. Hatta sadece yiyecek değil Hakan bey. Giyecek de veriyorlar. Tabii onları da sağlıyorlar. Bunu sağlayanlar kimi vakıflar veyahut ta kimi 3-5 arkadaş toplanmış öyle ihya ediyorlar. Elbise, yine elbise almışlar. İşte bu tür, benim gibi o dönem kişilere dağıtaraktan hem kendileri müsterih oluyor hem alan kişi seviniyor. Öyle oluyor. Yani ben sıkıntı çekmedim."

"G1K9:Evsiz bunu yapar, ilk önce ihtiyacını elini yüzünü yıkar, saçını başını dağılmışsa onu şey yapar, tıraşını olur. Gelir yatağını toplar, etrafını temizler. Yani yapacağı şey budur ve ondan sonra başlar arayışa, yemek arayışı."

"G1K1: Akşama kadar bazen oturuyorum orada çay içiyorum. Sonra tekrar gidiyorum bankta oturuyorum. Uykum geldi mi yatıyorum. Namaz saatleri kalkıyorum camiye. Binde bir yemek bulursam, yiyorum. O da birileri verirse. Hatta bir gün, üç gün hiçbir şey yememiştim."

Bireylerin gıda ve beslenme ihtiyaçlarıyla ilgili arayışlarına eşlik eden veya kimi zaman önüne geçebilen bir durum olarak sigara arayışları, ve madde kullanıcısı bireylerin madde arayışları, dikkat çekici bir diğer durum olarak belirlenmiştir. Sigara ile ilgili süreç sokak yaşamı içindeki rutine daha uyumlu görünürken uyuşturucu madde kullanıcısı bireyler açısından genel sokak rutinin dışında bir deneyim olduğunu söylemek mümkündür. Zira madde kullanıcısı bir bireyin güne ilk başladığında bağımlılık düzeyine bağlı olarak madde arayışını öncelemesi, sokakta madde kullanan ve kullanmayan bireyler açısından ayırıcı bir fark oluşturmaktadır:

"G1K7: Nasıl geçer? Hocam şimdi şöyle bir şey. Uyuşturucu ve alkol madde kullanıyorsa çok farklı geçer. Yani bütün günü onunla geçer. Onsuz bir günü olmaz. Ama mesela dışarıda kalıp da bunu kullanmayan insanlar da var gerçekten. Bunu kullanmayan insanlar. Onların bir gün özeti daha farklıydı. O adam gezer, o adam dolaşır, o adam oturur bir yerde çay içer. Ama dışarıda yatıp uyuşturucu içerse her gün aynı. Her gün. Sabah kalkar, kahvaltısını eder etmez. Aklına düşünecek bir şey olur. Onu nasıl bulurum? Nasıl içerim? Çünkü beyin tamamen ona odaklanmış. Başka hiçbir şey gözü görmüyor. Kendim de bunu yaşadım bir dönemde. Ama eğer ki uyuşturucu madde kullanmıyorsa normal insanlar gibi kalkar hocam. Sizin gibi onun gibi kalkar. Niye biliyor musun? Onunla tek farkınız onun gece dışarıda yatıp sizin kapalı bir kutu içerisinde yatmanız. Ama sabah kalktığında o da mesela sosyal ortamlara giriyor. Oturur bir yerde çay içiyor, kahvaltısını yapıyor. Çünkü uyuşturucudan uzak, maddelerden uzak. Ama maddeyi yaşayan her gün aynı. Böyle bir farklı var sadece."

"G1K9: İlk önce sigara. Ya tabii o şaka bir yana da yani insan uyandığında yani şöyle düşün: evinde ilk kalktığında uyandığında ne yapıyorsun? Sokaktakinin de ona hakkı vardır. Onu arzulayabilir yani sokakta kalkan."

"G1K5: Sigara tabii şöyleydi cebinde param varsa gidip tütün alıyordum. Tütün o zaman, geçen sene 5-6 lira falandı. Bu sene tabii 12-13 lira falan oldu da. 5-6 lira veririz, tütün alıyordum. Tütün içiyordum. Yani çalıştığım zaman o gün, bir gün çalışmışsam eğer günü birlik işe gitmişsem otelde kalıyorum. Kalan parayla sigara alıyorum falan. O zaman otellerde ucuzdu tabii. Neyse öyle gidiyordum mesela Taksim İstiklal'e çıkıyordum bu Tarlabaşı falan filan oralar. Daha yukarısı. Gidiyordum denk… Milletin yemedikleri falan oluyordu böyle barların önünde sağlam yiyecekler falan oluyordu. Onları topluyordum. Sigaram bittiği zaman yerden izmarit topluyordum. Böyle büyük, sağlam izmaritler olsun onları alıyordum falan. Öyle geçti."

"G1K3: O kendine gerekli olan ne ise, onu tedarik ettikten sonra tamam. Onun için gün bitmiştir. Onu tedarik edecek. O günü atlatacak. Gece yapacak. Yatacak yatabilirse. Sabah tekrar aynı. O tedarik, ona o gün ne lazım bu sefer? Ha, bir paket sigara lazımsa onun için o."

Beslenme ihtiyacının karşılandığı bir denklemde öne çıkan diğer rutin gelir getirici faaliyetlerle ilgilenmektir. Bu noktada kimi katılımcılar kağıt toplayıcılığı, şişe toplayıcılığı ve sokak sanatçılığı gibi düzenli yürütebildikleri işlerle ilgilenirken kimileri düzensiz günlük işlerle meşgul olmaktadır. Bunların yanında dilencilik veya sokak diliyle "sinyale çıkmak", bir gelir kapısı olarak görülmektedir.

"G1K6: İş, müzik yapıyorum. Sokaklarda müzik yapıyorum. Akşam yemeğimi alıyorum. Geçiyorum bir şeye, yani normal bir vitrin şeyine. Geçiyorum orada, yatıyorum… Klarnet çalıyorum."

"G1K3: Ben şöyle yapıyorum. Şimdi ben kağıt topluyorum. Gündüz buralardayım. Ben gece çıkıyorum sahillere. İşte bazı mahalle aralarına, işte ne bileyim? Sütlüce tarafına falan. Kağıt topluyorum. Plastik, pipet, teneke kutu. Onları topluyorum gece. İşte saat üçe kadar. Dokuzda çıkıyorum. Geliyorum işte sabaha doğru biraz yatıyorum beş, altı saat. Kalkıyorum. Gidiyorum, onları satıyorum. Tekrar buraya geliyorum işte. Buradakilerle oturuyoruz, sohbet muhabbet. Kendi şahsi bir işim olursa ona gidiyorum. O şekil geçiyor. Yani gece çalışıyorum. Kağıt falan topluyorum, o şekilde."

"G1K10: Çok yollarda görürsün. Denk geldin mi gelmedin mi? Alır eline 15- 20 tane 2 buçuk 3 liralık tesbihi. Trafiğin içine karışır. Hani sokak lambaları trafik lambalarının olduğu yerlerde işte. Tesbih yani, ondan sonra artık ısrarlı. Mesela adam taktik güzel de işte "Evde çoluk çocuğum bekliyor." İşte "Allah aşkına hiç olmazsa almıyorsun üç beş kuruş bir yardım yap filan."

"G1K5: Bir anlık oldu her şey. İşte Taksim'e gittim, dedim ki ne yapmalıyım? Bir çalışmalıyım herhalde dedim kendimi biraz şey yapmam için. Şu cebimde kalan para bir süre sonra bitecekti ve ben kalacaktım… Birkaç gün otelde kaldım. Otelde kaldığım dönemde iş aradım birkaç gün. Taksim Sütiş vardı kebap dükkanı. Mesela oraya girdim. Orda bir dönem çalıştım. Oranın müdürüyle biraz takıştım. Psikolojim daha düzelmemiş. Benle ters konuştu. Kavga ettik, ayrıldım. Sonrasında Şişhane'de başka bir kebapçıya girdim. Yine orda biraz çalıştım. Orda da başka bir mevzu oldu. Oradan ayrıldım falan."

"G1K10: Ayrıştıracak olursak bazı gençlerimiz var. Sabah kalktıkları zaman poşetleri alırlar ellerine, işte çöp konteynerlerine, duvar diplerinde kutu yani bira kutusu, meşrubat kutusu yahut buna benzer hani üç kuruş, beş kuruş yapacak… Hani çok özür dilerim. Hani bu hepimizden artık. kanıksadığımız bir olay. Bu olay alkol kullanımı. Artık mekanlar olduğu kadar sokaklarda da parklarında alkol kullanan var. Bazı içki çeşitlerinin şişeleri vardır. Hani onlar 15 lira, 20 lira yapar. Mesela marka dediğimiz viski çeşitlerinin işte onlardan denk gelirse."

Sokak yaşamında temel ihtiyaçların karşılandığı bir denklemde bireylerin geniş zaman dilimlerine sahip oldukları görülmüştür. Günlük rutinin önemli gündemlerinden birisi de elde kalan bu geniş zaman dilimini "geçirmek" ve "tüketmek" üzerinedir. Bu noktada yardımcı hobi ve uğraşlar geliştirmekle birlikte, sokak yaşamında zamanın çoğu kez planlan(a)mayan ve yönetil(e)meyen bir kavram olduğu görülmüştür. Saha görüşmelerinde edinilen gözlem ve tecrübelerle birlikte düşünüldüğünde sokakta yaşam sürdüren bireylerin zaman algısının zayıf olduğu; bunun yerine anlık, saatlik veya günlük uğraşlarla vakit geçirdikleri söylenebilmektedir.

"G1K2: Şimdi kendi açımdan söyleyeyim. Ben nasıl geçer? Şimdi gün ağrıyor, bende de boğaz olmadığı için. Öncelikle boğazı düşünmüyorum, okuyacak bir şeyler arıyorum. Ya işte sahaflara gidiyorum, orda vakit geçiriyorum. Veyahut işimle ilgili gazetelerde herhangi bir ilana bakıyorum. Öyle."

"G1K13: O gün ne yapacaksın mesela... Şimdi bazen şimdi, diyorum Allah, diyorum büyük. Uyuyabiliyorsam uyuyorum. Uyurken uyanana kadar, varsa eşyan içersin. Rahat rahat yaşarsın ama şimdi, bazen öyle bir hallere geliyorsun ki. Hani o kadar hani zor durumdasın. Şöyle film şeridi gibi yalnızsın. Herkes evine gitmiş. Bir zamanlar sen de o saatlerde evindesin. Aklına geliyor. Anladın mı? Arkadaşların, yanında olan arkadaşların. İki saat geçmiş. Hava kararmış. Herkes eve gitmiş. Uyuyup bir kalkmışsın, saat 12. Sadece arabalar, sokaklarda arabaların korna sesi çok nadir ve arabalarının çalışma motoru sesini duyuyorsun."

"G1K1: Tabi, dışarıdayım bir de. Ne yapacağımı bilmiyorum. Akşama kadar bazen oturuyorum orada çay içiyorum. Sonra tekrar gidiyorum bankta oturuyorum. Uykum

geldi mi yatıyorum. Namaz saatleri kalkıyorum camiye. Binde bir yemek bulursam, yiyorum."

"G1K3: Şöyle diyeyim size. Sokağın iyi yanı yok. Şans, on aydır burada. Bak. Buradan şu karşı yola çıkmamış. Hiçbir yere gitmemiş. Hiçbir yeri gezmemiş. "Gideyim, bir yere oturayım. İşte param var. Allah razı olsun. Birisi para verdi. Çalıştım, kazandım. Gideyim, yemek yiyeyim. Gideyim, bir çay içeyim." Böyle bir şey yok. Görmedim. Dediğiniz gibi sabah kalkıyor. Ki, uyuyorsa kalkıyor. Uyumadıysa zaten. Kalkıyor. Bugünü nasıl kurtarırım? O kendine gerekli olan ne ise, onu tedarik ettikten sonra tamam. Onun için gün bitmiştir. Onu tedarik edecek. O günü atlatacak. Gece yapacak. Yatacak yatabilirse. Sabah tekrar aynı. O tedarik, ona o gün ne lazım bu sefer? Ha, bir paket sigara lazımsa onun için o. Bir tane yemek lazımsa onun için, o veya farklı bir şey. O lazımsa o. Onu tamamladıktan sonra başka hiçbir kaygısı yok. Başka yani, başka yapabilecek benim gördüğüm yani. Konuşuyorum, gördüklerim için konuşuyorum yani. Başka hiçbir şey yok. Hadi şuraya gidelim. Hadi, yani mesela diyelim. Arkadaş, hadi kardeş bir yere gidelim. Şurada bir çay içelim. Sahile gidip oturalım. Hadi gel, gidelim. Şurada biraz oturup kafamızı dağıtalım, muhabbet. Öyle bir şey yok. Görmedim. Birkaç kişi arasında var. Başka kimse yapmaz. Yani günlük. Günü kurtarmak."

Katılımcıların sokak yaşamındaki günlük rutinleri "sürekli bir arayış hali" olarak ifade edilebilmektedir. Sokakta kalan bireyler pratik olarak birtakım ihtiyaçları karşılamak üzere hareket geçerken, bu yöndeki arayışların hiç bitmediği, en iyi ihtimalle sonraki gün yeniden başladığı bir yaşam düzeninin oluştuğu görülmüştür. Bu noktada sürekli olarak "yürüme" halinde bulunmaları, bu arayışın bir ifadesi ve zamanın bir şekilde geçirilmesi olarak değerlendirilmiştir. Bu anlamda sokakta kalanların zaman yönetimine gerek duymadan anlık ihtiyaçlara ve/veya faaliyetlere odaklanan yaklaşımları, sürekli arayışın gerekli olduğu bir yaşam tarzı içinde anlam kazanmaktadır. Zaman yönetimine en çok ilgili destek noktalarındaki gıda dağıtımlarını kaçırmamak için ihtiyaç duyan bu bireyler gün içinde sürekli bir arayış içinde olduklarından, daha doğrusu sürekli olarak aramak zorunda olduklarını bildiklerinden, zaman ve saat kavramlarına daha az ihtiyaç duymaktadırlar.

"G1K1: Bir, bir buçuk veya yakın orada yattım. O da nasıl? Geceleri Bakırköy'de yatıyorum, sahilinde. Sabahları da Çarşamba'ya yürüyorum her gün."

"G1K5: Yürümek, hep yürümek, yürümek, yürümek. Fatih Cami'nin avlusuna gittim. Orada kameraların olduğunu biliyorum. Artı güvenliğin olduğunu biliyorum. Oraya gittim. Orada tabi ki geceyi rahat sabah ettim."

"G1K1: Kalktığında ilk işi arayış. Birincisi yemek arar. İkincisi de şey arar yani. Yani bir, biraz para bulur muyum? Tabi, bu mideye dayalı, açlığa dayalı ilk önce bunla alakalı kalktığında. Doyduktan sonra da kalacak yer, böyle kendisine zarar

verilmeyecek şekilde köşe yerleri seçmeye çalışırlar. Bir de üzerine battaniye, yorgan. Bunları arayıştalardır. Hiçbir şey bulamazlarsa, karton ararlar. Üzerini kapatmak için, şey yapmak için. İlk önce mekan aramaya çalışır. Kendisine sokakta kalacak, yani yer. Duvar dibi, bank. Kimsenin ücra, hani kimsenin göremeyeceği yerler. Yani herkesin belki kale almadığı yerlerde takılmak, öyle diyeyim. Tenha köşeler."

"G1K5: Sabah şöyle oluyordu. Gece hiç uyumadığım için Taksim'de, gece üçlerde dörtlerde çok pis insanlar vardı çünkü. Başıma bela olacak tipler çoktu çünkü. Gelip çok salça olanda oldu gerçi. Yani bıçak çeken falan bile oldu. Yani sallamayla falan. Saldırmak isteyen bile oldu. Gece uyumadığım için sabah Taksim camisine gidiyordum. 6.30, 7 civarı falan sabah namazını kılıyordum orda. Ondan sonra yatıyordum falan böyle direğin dibinde böyle. Kolonun dibinde 11'e kadar. Sonra temizlik ekipleri geliyordu. Sonra güvenlik geliyordu. Uyandırıyorlardı, ben öyle gidiyordum cebimde kalan parayla simit falan alıyordum. Ne bilim çay may işte çay ocağına gidiyordum. Çay içiyordum simitle beraber. Sonrasında durmadan dolaşıyordum öyle. Yorgun argın düşene kadar. Durmadan yürü Allah yürü. Durmadan yürüyordum yani. Akşama doğru tekrar bir yemek arayışı başlıyordu. Sigara tabii şöyleydi cebinde param varsa gidip tütün alıyordum. Tütün o zaman, geçen sene 5-6 lira falandı. Bu sene tabii 12-13 lira falan oldu da. 5-6 lira veririz, tütün alıyordum. Tütün içiyordum. Yani çalıştığım zaman o gün, bir gün çalışmışsam eğer günü birlik işe gitmişsem otelde kalıyorum. Kalan parayla sigara alıyorum falan. O zaman otellerde ucuzdu tabii. Neyse öyle gidiyordum mesela Taksim İstiklal'e çıkıyordum bu Tarlabaşı falan filan oralar. Daha yukarısı. Gidiyordum…Milletin yemedikleri falan oluyordu böyle barların önünde sağlam yiyecekler falan oluyordu. Onları topluyordum. Sigaram bittiği zaman yerden izmarit topluyordum. Böyle büyük, sağlam izmaritler olsun onları alıyordum falan."

4.2.4. Nerede, Niye Kalınır?

Sokakta yaşam süren bireylerin ne tür yerlerde, hangi saiklerle kaldıklarını anlamak, sokak yaşamının pratiğini kavramak adına oldukça önemlidir. Öncelikle ifade edilmelidir ki sokakta kalan bireyler, sokak yaşamından devşirdikleri tecrübeler neticesinde rastgele konum ve mekanlarda değil, bilinçli ve amaçlı tercih ettikleri yerlerde kalmaktadırlar. Her ne kadar sokaktaki bireylerin yaşam tecrübeleri kişisel olsa da sokak yaşamının pratiğinde benzer yaklaşımlar geliştirdikleri görülmüştür. Bu noktada ihtiyaç noktalarına yakın olan, güvenlikli ve ekonomik getirisi olabilecek nitelikteki mekanlar daha çok tercih edilmektedir. Bu anlamda parklar, sahiller, camiiler ve çevreleri, hastaneler, geçici internet kafe ve oteller bu nitelikleri taşıyan mekanlar olarak öne çıkmıştır. Mekan tercihleri çoğu zaman ihtiyaç temelli olurken kimi zaman sokağın kendi dinamikleri bu bireyleri sokakta göç etmeye zorlamıştır. Zira sokak yaşamında bireylerin refleksleri benzerlik gösterdiğinden sokak yaşamına uygun mekan ve konumların paylaşımı konusunda zaman zaman çatışmalar

söz konusu olmaktadır. Yine camilere ilişkin değerlendirmelerde herhangi bir kişinin rahatlıkla, sorgulanmadan ve güvenle gidebileceği bir mekan olması ve pratik açıdan temizlik ve tuvalet ihtiyaçlarını karşılayacak kaynakları içermesi yönündeki yorumlar öne çıkmıştır. Bu yorum, çalışmamızda zaman zaman öne çıkan camii ve imam hatip vurgusunu da temellendiren bir değerlendirme olarak da kabul edilmiştir. Ancak diğer yandan camii çevresinde bulunan vatandaşların dini duygularını istismar etmeye yönelik gizli bir niyetin de bulunabileceği belirlenmiştir:

Şekil 4.7. Sokakta Nerede, Niye Kalınır?

"G1K1: İstanbul'a geldim. İstanbul'a geldiğimde ilk önce Pendik'e gelmiştim. Pendik'te kaldım sokakta. Caminin avlusunda yatıyordum, merdivende yatıyordum."

"G1K5: Bazen Eminönü'nde yatıyordum bazen oluyordu şeyde yatıyordum Karaköy'de. Bazen Taksim'de. Bazen sahile gidiyordum, sahilde yatıyordum."

"G1K2: Fakat Yenibosna'da daha önce evim barkım ordayken orda insanların beni görmemesi için oradan muhit değiştirip yine bildiğim bir muhite geleyim dedim. Buraya geldim. Buradan İstiklal'deki benim deva çıkmazında ulusal kanalda çalışmıştım. İstiklal'e gideyim, tercih edeyim dedim. Baktım İstiklal hepsinden berbat. Yani böyle bir arayış içinde kaldım. En iyi yer olarak da bu sefer dedim ki o 29 Mayıs Parkı veya da Anıt Park."

"G2K7: O abdest alan yerde yatanı gördüm. Tuvaletin üstünde kimse bana ulaşamaz diye yatanı gördüm Beşiktaş'ta ve denizin kenarında o gidenler oluyor genelde mesela adam orayı bir şekilde kesmiş, orda yatanı gördüm. Tahta Kale'de tezgahların altında beton üstünde yatan adamı gördüm ben."

"G1K3: Orası kalabalık yer. Orada para almaya çalışıyor. Yardım veriliyor. Onun için. Değişik tabirle, biz buna sinyal diyoruz. Sinyale çıkıyorlar. Burada da var. Bizim içimizde de yapanlar var. Öyle yani. O şekil, sabit yerlerde kalanlar öyle. Çünkü onun da şeyi var. Mesela burası biliyorsunuz. Türbeler falan, insanlar gelip gidiyor. Adam burada kalıyor, sinyal. Tabi, herkesin geçerli değil. Eyüp Sultan'da sinyal. E, sokakta kalan insanın yeri sabittir. Çok fazla değiştirmez."

"G1K8: Bayrampaşa semtine yerleşmeye çalıştım. Yani yerleşme derken şöyle, gene sokakta kalıyorum. Cami avlusunda ikamet etmeye çalıştım fakat izin vermediler. Her mahallenin her semtin bir mafyası var. İşte kendi sokakların bir mafyası var. İşte orayı parsellemişler. Oradan kaçtım, Bayrampaşa'dan kaçtım. Edirnekapı tarafına geldim. Orda yine sıkıntılar devam etti. Sokak çocukları tarafından rahatsız edilmeye devam ettim. Orası da olmadı en son çare birisi elimden tutana kadar, birisi hayatıma dokunana kadar Emin hocamda Edirnekapı şehitliğinden buraya gelip giderken tanışma fırsatım oldu. Buradaki imkanları gördüm, hizmetleri anladıktan sonra bir yardım istedim, bir yardım eli uzanmasını istedim, bir çıkış yolu beklediğimi dile getirdim. Onlarda kapılarını açtılar."

"G2K1: Camiler bütün insanları kucaklayan bir mabettir. Yani bütün mabetleri kucaklar. Yani adam gidip sahilde içer. Sonuçta gelir caminin önünde yatar. Caminin önünde yatma sebebi vardır. Camide kendini güvende hisseder. Yani o bilir ki, camiye gelen insan bana bir zarar vermez. Uyuşturucu da içen adam yine gelir caminin önünde yatıyor. Ya beyni ne kadar gitse, yine bir şey idrak edip oraya geliyor. Camilerin etrafında çok olur. Mesela kendilerini mesela güvende hissederler. Mesela o dışarıda yatmaz da gelir bu içeride yatarlar. Güvende olmaları için işte, camide insanların güven, güven duydukları yerler olduğundan dolayı böyle yararlanabilecekleri yerlerde dururlar."

"G2K1: Mesela insanlardan faydalanabileceği yerlerde daha çok dururlar. Dini duyguların yoğun olduğu yerlerde çok dururlar. Yani şöyle ki, işte sizden bir şey almak için bir şeyi kullanacak adam yani… İşte dini duygularını kullanacak. Oradan sizden daha kolay bir yardım alır veya yemek, içmekle alakalı kullanarak böyle geçinmeyi sağlar bu arkadaşlar."

"G1K3: Sadece o bölgede kalmasının sebebi, oraya yardım geliyor. Yemek geliyor. İnsanlar onu çevre tanıyor, benimsiyor, yardım ediyor. Onun için. Çünkü burada kalıyorsun. Bu bölgede kalıyorsun. İnsanlar seni benimsiyor. Kıyafet yardımın var. Duşun, duş imkanı veriliyor. Yemek geliyor. Harçlığını verenler de oluyor bazen. Şimdi sen buradan gidip başka bir bölgeye gitsen, seni orada tanımazlar. Diyecekler, farklı gözle bakacaklar. Diyecekler "Hırsız mıdır, hırlı mıdır?" Ama bu çevrede tanınıyor. Onun için burada kalıyor. Biliyorlar onu çünkü."

Sokakta kalınacak yer belirlenirken güvenlik kaygısı, önemli bir motivasyon olarak öne çıkmaktadır. Zira sokak yaşamındaki güvenlik ihtiyacı, çeşitli başlıklar altında sıklıkla vurgulanmakla birlikte kalınacak yer seçiminde de etkili olmuştur. Bu anlamda sokaktaki

bireylerin ağırlıklı olarak güvenliğin kamera ile takip edildiği, aydınlatmanın ve insan hareketliliğinin olduğu mekanları tercih ettiği belirlenmiştir. Bu niteliğe sahip yerlerde kalırken ise olabildiğince tenha, sakin bir köşe lokasyonun seçilmeye çalışıldığı anlaşılmıştır. Zira her ne kadar güvenlik ihtiyacı nedeniyle kalabalığa yakın olmak zorunda kalsalar da sokakta görünür olmak istekleri oldukça düşüktür. Genel alıntılar bu yöndeki fikrimizi desteklese de bir katılımcı kalabalık yerlerde kalmayı güvenlikle ilişkilendirmek yerine kalabalıktan çıkar sağlamakla ilişkilendirmiştir. Ancak o yorumda da genel olarak görünür olmak istememeye yönelik bir vurgu belirlenmiştir:

> *"G1K9: Hastaneye gideceğim çünkü orası daha güvenli, daha sıcak yani içerisi şey diye. 2. gecem şeyde oldu hatta 2.ci, 3.cü gecem ya 2. Ya 3. Şeyde geçti Eyüp Sultan Devlet Hastanesi'nde geçti. Üç beş gün orda kaldım."*
>
> *"G1K10: Bu bağlamda bir sene daha uzattılar. Şu anda 25000 küsur insan var sokakta kalan. Yani bunların yani şeyleri dediğim gibi hep ıssız yerlerde kalmaktansa kalabalık yerlerde kalmayı tercih ediyorlar."*
>
> *"G1K3: Güvenlikle alakalı değil. Sokakta insan zaten her şeyi göze almıştır. Bir şeyden korkusu yok. Oraya da gitse aynısı olacak. Gitmese de aynısı. Çünkü yüzde seksene yakın hayatla bağını kesmiş artık. Yani bir tekrardan bir işe atılıp bir yuva kurmak, aile kurmak, çalışmak, başarılı olmak, hayata tutunmak gibi bir umudu yok benim gördüğüm. Yüzde sekseninde bu yok."*
>
> *"G1K2: Bekçi polis gibi. Tabii her 10 dakikada bir devriye atılır orda. Artı bu kolluk kuvvetleri olabilir. Ki oluyor. Artı oranın sivil güvenlik grubu da oluyor. Orda kendimi güvenli hissettiğim için en azından kamera altında olduğum için, en azından orada bazı bağımlıların, madde bağımlıların barınamayacağı bir yer olduğu için onu da bildiğim için oralarda vakit geçirmeye yani geceyi orda gündüz etmeye karar verdim. Ki orda doğru karar verdiğimi düşündüm. Hakikatten de öyleymiş."*
>
> *"G2K1: Bu daha çok güvenli yerlerde kalma, daha kameraların altında kalmaya çok... Mesela kameranın olduğu yerlerde kalıyorlar."*
>
> *"G1K10: Yedi sekiz kişi. Orada parklarda kalan mesela 40 kişi, 50 kişi aşağıda şu şeyin çaprazında. Bina eski binaların mesela altları vardır böyle yani şey gibi giriş katları elinde. Kapıların şeyleri kolon koymuştur, destek koymuştur oralarda yatan. Şu anda Tophane'de ve Kabataş, Kabataş'a kadar şu anda 100 150 kişiden aşağı kalan insan yok yani Tophane'de. Ama dediğim gibi o ıssız yerlerin nereleri tercih ediyorsunuz filan. Şimdi hep kalabalık yerlerde kalıyoruz yani. Birleşik olarak kalıyoruz yani."*
>
> *"G1K1: Görünmez olmak isterler daha çok. Yakın yerlerde yatmazlar sokakta. Sokaktakiler genelde meydanda yatmazlar. Meydanda yatanlar şovdadır. Yani şeydir, sinyal yapıyordur. Dileniyordur. O şekildir ama sokağa düşmüş adam daha çok böyle*

kenarlara, köşelere. Kimsenin görmeyeceği, halkı rahatsız etmeyecek yerlere. Zaten onlar kendilerince ikinci sınıf görüyor. Onlar, onları ikinci sınıf görüldüğünü hissediyorlar zaten ve köşeleri tercih ediyorlar."

"G1K10: Yer seçme yöntemini şöyle diyeyim artık. Bu bundan dediğim gibi 8-10 sene evvel, 12-13 sene evvel hep böyle sessiz insan uğramayan, hani gece yatarken mesela. İnsanların uğramadığı ıssız yerler tercih edilirdi."

"G1K2: Seçerken ki arayışım güvenlik oluyordu. Güvenlik, öncelikle güvenlik. Öncelikle aydınlatma, ışık ve kamera. Artı hemen yanı başımda bir güvenlik ünitesinin sabaha kadar, geceli gündüzlü gündüzlü geceli güvenlik sisteminin var oluşu. Ki orada geceli gündüzlü, gündüzlü geceli güvenlik sistemi var."

Sokak yaşamında kalınacak yeri belirleyen önemli unsurlardan bir diğeri ise mevsimsel şartlar ve hava koşullarıdır. Sokakta kalan bireylerin yazları genel olarak park ve sahil gibi açık alanlarda kalmayı tercih ettikleri görülürken kış aylarında hastane, cami, belediye misafirhanesi, valilik ve kaymakamlık otelleri gibi kapalı mekanlarda ya da geçici olarak internet kafe ya da bekar otellerinde kaldıkları belirlenmiştir. Saha araştırmasını yürüttüğümüz Fatih, Eyüp ve Beyoğlu gibi bölgelerde sokakta kalan bireylerin genelde kış aylarında belediye, kaymakamlık ve valiliğin barınma hizmetlerinden faydalandığı görülürken kimilerinin bu hizmetleri misafirhane şartlarının olumsuzluğu nedeniyle kabul etmediği anlaşılmıştır.

"G1K4: Merkezde. Hastanede falan kalıyordum. Çok soğuk olduğundan dolayı hastaneye kendimi atıyordum."

"G1K3: Balat sahilde kaldım. Yenikapı'da kaldım iki gece, sahilde. Yazdı çünkü."

"G1K1: Meydanlara ne zaman gidilir? Kışın. Cami diplerine, köşelerine, rüzgar almayan yerlere ama şu an herkes sahillerde daha çok yatarlar veya cami. Açık kalan camilerin bahçelerinde ve tenha yerlerinde, banklarında yatarlar yani."

"G1K1: Ya İstanbul'un şu güzelliği de var ama kışın kimseyi dışarıda bırakmıyorlar. Şöyle söyleyeyim. Mesela biz burada kışın, bize müracaat, müracaat eden en az yüz kişi biz Kıraç'a yönlendirdik. Kıraç diye bir yer var belediyenin. Ha, tabi oranın da büyük bir sorunu var. İlgi sıfır. Örnek veriyorum. Orada insanlar uyuşturucu da pazarlayabiliyorlar. İnsan, oradaki insanlar aynı sokakta kalmış gibi kalıyorlar bu sefer. Orada yeri geliyor uyuşturucu pazarlığı oluyormuş. Yeri geliyor birbirine bıçak çekmeler, öldürmeler, yaralamalar oluyor ve bunlara müdahale etmedikleri için oradaki insanlar huzursuz olduğu için oralara ilk girdiklerinde tabi, bir yer diye biliyorlar, kapalı bir yer. Sonra "Biz sokakta da yatarız," diyorlar "burada yatacağımıza," deyip dışarı kaçıyorlar. Yani barınağın da öyle bir sıkıntısı var ama oteller açıyor bazen. Geçen sene açılmış galiba, devlet tarafından."

"G1K5: Misafirhane. Benim tabirim şu, toplama kampı. Ben öyle diyorum oraya. Yaklaşık kışın tam en böyle ayvalı zamanında, en civcivli döneminde yedi sekiz yüz kişiyle beraber kaldığımız bir bina. Bu binada eski FETÖ'den kalma. Harç dizilmiş bina yani. Fetö'den kalma bir bina, Esenyurt Kıraç'ta. Orada kaldım"

"G1K3: Büyükşehir'in, İBB'nin belediye kampı var. Oraya götürüyorlar. Genelde oraya yaşlıları götürüyorlar. Bir de valilik, cumhurbaşkanlığı, vali var. Tam gitmediğim için bilmiyorum. Oteller açıyorlar. Otelde götürüyorlar gitmek isteyenleri. Yine otele gidiyor. Yine gündüz işte, iş, çalışan çalışıyor. Yine sokakta gezen geziyor. Oteller var, kamplar var. O şekil. Yani kışın daha az. Çünkü soğuk, kar yağıyor. Kimse kalmıyor kolay kolay."

"G1K5: Yaa o hani otellerde kaldığım oldu. Günü birlik çalıştığım zaman bazen 1-2 gün otele gidiyorum falan yani. İnternet kafelerde yatıyordum Taksim'de falan. Öyle geçti."

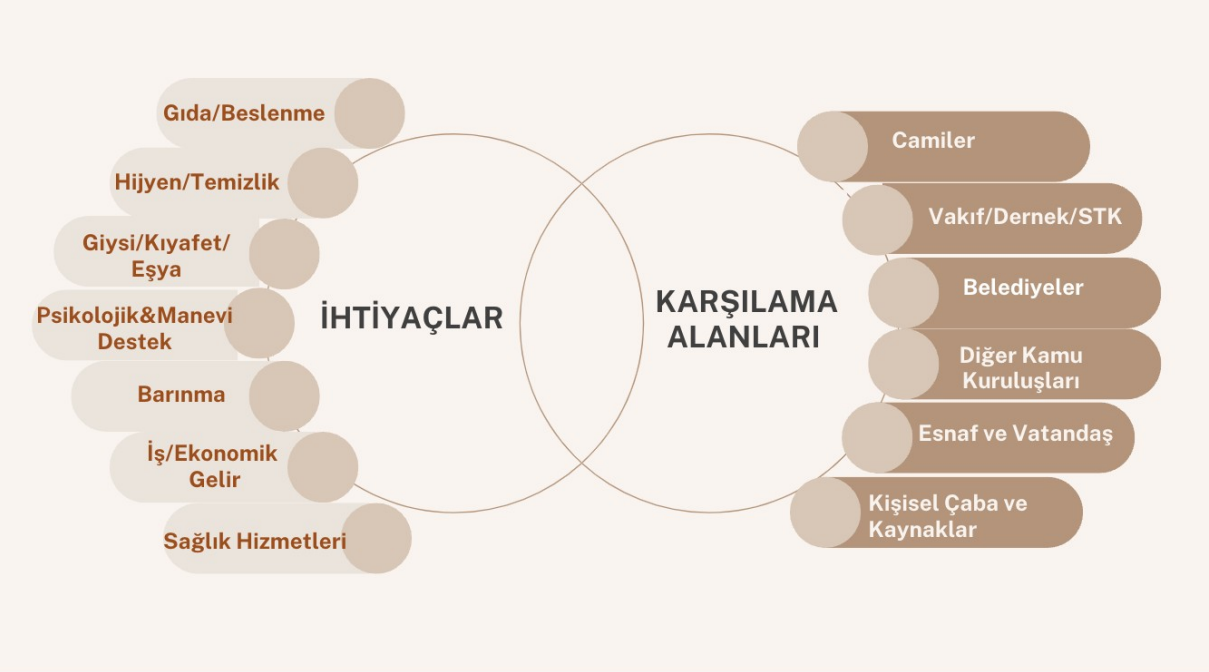
"G2K3: O geçici evsizlerin çoğu internet kafelerde yaşar mesela. Aksaray, Laleli, Taksim arasındaki internet kafeler geceleri mesela o evsizlerin şey, gidersin saatlik masaya oturursun mesela başına koyarsın uyursun. Kaç saat geçirdiysen o bilgisayarın başında onu ödersin. Bir otele gitmemiş olursun ama başını sokacak bir yer bulursun falan. O yüzden o internet kafeler mesela rol çatışması yaşıyor. Rolleri nedir internet kafelerin? İnternet hizmeti verilen kafedir ama gece yatakhaneye dönmüş durumda. İşte bunu şu an internet kafeler göğüslüyor."

*"G1K5: **K:** Gece gece, 24 saat açıktı Taksim'dekiler ve Aksaray'dakilerde mesela açık internet kafe vardı gece kalabiliyordun, yatabiliyordun yani. **A:** Yatacak yerleri mi var? **K:** Ya yok, yatacak yerleri yok. Koltukta yatabiliyordun hani. Para veriyordun. Mesela belli bir saatten sonra senin internetini kapatıyordu. Mesela 40 50 lira veriyordun, o kadar oturuyordun. Ondan sonrasında kapadıktan sonra yatabiliyordun gece vakti. 9'dan sonra falan gidince genelde. Öyleydi yani.*

4.2.5. Sokakta İhtiyaçlar Nelerdir, Nasıl Karşılanır?

Sokakta yaşam sürdüren bireylerin çeşitli başlıklarda ihtiyaçları ve sokağa özgü olarak bu ihtiyaçları karşılama yolları mevcuttur. Bu ihtiyaçların bir kısmı temel insani ihtiyaçlar iken bir kısmı sokakta bulunmaya bağlı olarak ortaya çıkan ihtiyaçlardır. İhtiyaçları karşılama yolları ise sokak yaşamının dinamikleri içerisinde oluşan veya üretilen, özgün ilişki ve temaslarla sağlanmaktadır. Bu noktada bölgesel farklılıkların söz konusu olabileceğini hatırda tutarak çalışmamızda öne çıkan kaynaklar vakıf ve dernek oluşumlarının yanı sıra diğer gönüllü kuruluşlar ve camii kaynakları olarak belirlenmiştir. Bunların yanında çeşitlik kamu kurumlarının da özellikle temel ihtiyaçlar noktasında aktif olabildiği görülmüştür. Sokakta kalan bireylerin bu kaynakları düzenli veya sınırlı bir kullanımından söz etmek mümkün

değildir. Bunun yerine bölgeye ve ihtiyaca göre tüm kaynaklarla farklı dönemlerde temas ettikleri bir yaşam düzeninin yerleşmiş olduğu söylenebilmektedir:

Şekil 4.8. Sokaktaki İhtiyaçlar ve Karşılama Alanları

İlgili alıntılara bakıldığında sokaktaki bireylerin öncelikli ihtiyaçlarının beslenme ve temizlik olduğu görülmektedir. Bu anlamda sokakta yaşayan bir bireyin en temelde ihtiyaçlarını karşılama doğrultusunda bir günlük rutin şekillendirdiği ifade edilmiştir. Bu noktada bireylerin özellikle beslenme ve temizlik kaynaklarına yakın bölgelerde yaşamayı ya da bu bölgelere kolay ulaşım sağlayabilecekleri alternatif konumlarda kalmayı tercih ettikleri söylenebilmektedir. Beslenmenin temel bir ihtiyaç olmasının yanı sıra sağlıksız beslenme şartlarının oluşuyor olması ve sokak ortamının genel olarak hijyenden uzak olması, bu iki ihtiyacı öncelikli kılan etkenler olarak görülmüştür.

> *"G1K8: Evet, ilk aklına gelen şey eğer madde bağımlısıysa tabi ki madde olacaktır. Yani onun haricinde hayatını idame ettirebilmesi için aşevlerine ihtiyacı var. Aşevlerinin nerde olduğunu tek tek onları keşfetmek zorundadır. Avrupa yakasında onu keşfettim. Yani Anadolu yakasında olmayan bir özellik var Avrupa yakasında. Anadolu yakasında ben bu kadar aşevi olmadığı görmedim ve duymadım."*

> *"G1K1: Yemek var. İkinci ihtiyaçlarda tuvalet sorunu var işte. Çünkü parasız, sokakta bu adam. Parasız. Belli başta yerlerde var, bazı yerlerde. Mesela ben Bakırköy sahilinde tuvalet ihtiyacımı gideremiyordum. Bakırköy'de çok zorlanıyordum. Çünkü tuvalet yok. Dışarı, dışarıda yapma alışkanlığı da olmayan biriyim ama yaşadığın, o gezdiğim şehirde her yer affedersin idrar kokuyordu…En*

büyük ihtiyaç duş. Duş ihtiyacı. E, imkanın yoksa kıyafet çünkü değişmen gerekiyor. Duşunu alman gerekiyor. O da sağ olsunlar zaten yardımcı da oluyorlar. O konuda sıkıntı yok. İşte yeme, içme sıkıntı olmuyor. Çünkü yardım kuruluşları var. Çünkü sokakta kalan insanların yerleri sabit. Yemek geliyor. Onları bir sıkıntı olmuyor."

"G1K5: Şöyle bir şey var mesela bir iş yerine gittiğin zaman adam senin üstüne bakıyor. Yıkanma imkanımız yok, sıfır. Hani temizlenme babında işte caminin tuvaletine gidip el yüzünü yıkadın, ayaklarını falan yıkadın bu kadar. Onun dışında üstünü yıkama şansın yok."

"G1K7: Hani bir banyo için belki hiç muhatap olmayacağınız insana gidiyorsunuz muhatap oluyorsunuz. Abi bir banyoya aç diye. İkincisi ne var hocam? İkincisi gıda çok önemli. Gıdasızlık. Allah razı olsun. Sabah çorbamız var ama şükürler olsun ama her günde çorbayla olmuyor ki hocam. Sabah akşam, sabah akşam çorba. Mide hep bozuk yani vücut hep bir izolasyon halinde."

"G1K3: En büyük ihtiyaç duş. Duş ihtiyacı. E, imkanın yoksa kıyafet çünkü değişmen gerekiyor. Duşunu alman gerekiyor."

"G1K6: Bence zor yani, banyo ihtiyacını karşılayamıyorsun. Tırnaklarını kesemiyorsun. Bir tırnak makasın yok. Ne bileyim? Banyo yapamıyorsun. Yani, evin yok."

Gıda ve temizlik başlıklarında sokakta kalan bireylerin kaldıkları bölgede, ilgili alanda faaliyet gösteren vakıf, dernek ve sivil toplum kuruluşlarına sıkça başvurduğu görülmüştür. Yine kimi belediye ve kamu kurumlarının da gıda, kıyafet ve diğer ayni desteklerde etkin olabildiği aktarılmıştır. Bu noktada dikkat çekici hususlardan birisi gıda ve beslenmeye ilişkin olarak katılımcılar destek noktası bulamadıklarında kişisel girişimleri ile sorunu geçici olarak da olsa çözebilmekte iken temizlik ve duşla ilgili olarak bir çatıya/kuruma ihtiyaç duymaktadırlar. O nedenle özellikle temizlik ve hijyene ilişkin destek noktalarının, sokakta kalan bireyler açısından daha elzem bir statüye sahip olabileceği düşünülmektedir. Diğer yandan bu alanda özellikle camii kaynaklarının, ilgili imamların inisiyatifinde temizlik hizmetlerine tahsis edildiği görülmektedir.

"G1K7: İç ve dış temizliğimizi camiden Allah razı olsun hocamızdan, orada bulunan görevlilerden, yetkililerden sağ olsunlar. Onlar ellerinden geldiklerini yapıyorlar. Tabii yani onların da gücü bir yere kadar. Sizin de gücünüz bir yere kadar. Hani iç ve dış temizliği oradan sağlayabiliyoruz. Yeme içme konusu sabah akşam çorba oluyor."

"G1K5: Onu sonrasında camiye geldikten sonrasında ve camiden sonrasında fark ettim hani. Şöyle oldu. Otelde kaldığım dönemde Vezneciler tarafında çorba ve yemek dağıtan yardım kuruluşları olduğunu öğrendim. Şehzade cami var Vezneciler'de."

"G1K10: Tümyad var. Güzel işler var, Fatih'in Torunları var. Hani Derviş Ali var. Ondan sonra yukarıda Çorbada Tuzun Olsun derneği var. Gençlerden müteşekkil. Taksim'de. Hayata Sarıl Lokantası, Ayşe Hanım yine videoda bahsettim ben. Hayat hikayesi de çok farklıdır."

"G1K10: Hani Zeytinburnu Belediyesi var yemek veren. Bunları, bunlarda ile günde işte bazı dernekler var. Birkaç dernek var günde iki öğün verir. Bazıları günde bir sefer verir. Bunun yanında birkaç esnaflar var. Mesela gece saat on birde, 12'de kapandığı zaman kalan yemeklerin ziyan olmaması bağlamında o gene sokakta kalan insanlarımıza dağıtıyorlar. Yani bir kısmı da böyle artık."

"G1K8: Tamam aşevleri fazla olabilir ama bir aşevi bu semtteyken öbür aşevinin ulaşmanız için baya bir yol kat etmeniz gerekiyor. Yani araba paranız yok cebinizde, işte ne bileyim ulaşım sıkıntısı var. Bir şekilde ikinci aşevine ulaşabilirsiniz büyük küçükler doğrultusunda. Ama zamanınız böyle aşevlerini gezerek olur. Yani o girdaptan kurtulmanıza yetmez. Mecbur kalacaksınız bir lokantaya gideceksiniz bir karnım aç diyeceksiniz. İşte ilk girdiğiniz lokanta yüzde 50 verir veya vermez. Evet, oldu, vermedi ama yılmadım ikinci lokantaya girdim. Üçüncü restoranda sordum. İllaki iki tanesi vermediyse bir tanesi verdi. O hayal kırıklığını yaşıyor insanlar. Mecbur kalıyor, istemek zorunda kalıyor. İsteyemeyen insanlarda var onlarda dediğim gibi aşevlerini kovalıyorlar. Bütün bir günlerini o aşevlerini ulaşmak için harcıyorlar."

"G1K7: ...Şimdi bir yemek için o kadar yolu kat etmek. Ya burada diyorum bir tas çorba olsun veya cebimde varsa diyorum. Ayıptır söylemesi biraz param varsa diyorum. Ne yapabilirim? Kendime diyorum bir ekmek arası yapabilirim. Veya diyorum bir sandviç yapabilirim. Varsa cebimde. Günümü öyle tamamlıyorum yani."

Sokak yaşamı açısından öne çıkan bir diğer ihtiyaç başlığı giysi, kıyafet ve yardımcı diğer eşyalar üzerine olmuştur. Sokak yaşamının bir getirisi olarak bireylerin "görünüşleri" çoğu kez toplumun diğer üyeleri tarafından dikkat çekici ya da rahatsız edici bulunabilmektedir. Katılımcılar, özellikle görünüş ve temizlik kriterleri üzerinden bu yaklaşımı sezebildiklerini, dolayısıyla temiz ve düzenli giyinmenin de önemli bir ihtiyaç olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanında kişisel battaniye, kutu, çanta, çadır gibi eşyalar da sokak yaşamını kolaylaştırıcı unsurlar olarak birer ihtiyaç olarak aktarılmıştır:

"G1K5: Zaten ki benim üstüm çalınmış. Üstüm ortada yok. Değişme şansım yok. Cepte para yok, yine kıyafet alayım. Zaten kıyafetler almış başını gitmiş. Yeni bir şey alma şansım… Öyle. Girse mesela bir iş yerine adam bakar üstüne, önce üstüne başına bakar. Saçına tipine bakar. Tıraş olamıyorum mesela saç baş dağılmış. Birbirine girmiş, yüzüm simsiyah. Ne kadar yıkasan da o şey belli oluyor, sokakta kalmışlık belli oluyor yani."

"G1K1: Yani ister istemez üstün başın kirleniyor."

"G1K3: İşte kıyafettir, duştur. O da bazı işte, burası gibi karşılayan yerler var. Dışarıda, sadece dışarıda, sokakta kalan insanlara karşı bir şey var. Mesela sokakta kaldığın senin şeklinden, şimalinden bir şekilde belli oluyor. Anlıyor insan. O bir önyargı var. Onların sıkıntısını yaşıyorsun. Başka bir sıkıntı yaşamıyorsun. Yani insanlara karşı, dışarıdaki insanlar."

"G1K10: Yani eşya problemimiz vardı zaten. Mağazaya gidip bir eşya alamıyoruz. Sokak hayatı çünkü."

"G1K1: Çanta olması onların daha kolaylaştırıyor hayatını. Sırt çantası şekli. Çünkü ufak bir battaniyesini koyabilir. Üzerine, içine bir eşyalarını. Yani onu bir küçük bir gardırobu olarak kullanabilir sırt çantasını. Zaten en büyük tecrübesizlik sokağa çıkıldığında çanta olmaması. Çanta olmayınca böyle oradan bula bula, derken oraya koşturuyor. Buradan buraya gideyim derken, buraya koşturuyorsun veya bunu buraya saklayayım diyorsun. Battaniye saklıyorsun çalılıklara ama sonra onu başkası alıyor ama çantan olursa, sırt çantan. Hiçbir sorun olmaz. Bunların hepsini kendi üzerinde taşıyabilirsin onla da.

Sokakta yaşam sürdüren katılımcıların öne çıkan diğer ihtiyaçları çalışma, sağlık hizmetlerine erişim ve psikolojik destek arayışları başlıkları altında derlenmektedir. İşle ilgili süreçlerin daha çok temel ihtiyaçların karşılandığı dönemde, yaşama tutunma çabasının bir göstergesi olarak gündeme geldiği anlaşılmıştır. Bu anlamda sokakta kalan bireylerin bir amaç ve rutin oluşturmak adına düzenli bir işe girmek yönünde niyetleri gelişebilmektedir. Ancak sokaktan çıkma isteğinin böylesi düzeye erişmediği kişi ve durumlarda sokak düzeni içinde kendi girişim ve çabalarıyla düzensiz de olsa gelir kaynakları oluşturmaya çalıştıkları görülmüştür. Bu anlamda dilencilik, mendil satma, su satma, kağıt toplama, hurda toplama gibi kazanç getirici girişimlerde bulunmaktadırlar. Öyle ki bu girişimlerle ilgili sokağın kendi içinde bir parselasyon yapıldığı, yerleşik olunmayan muhitte bu yönde faaliyetleri yürütmenin zor olduğu; dolayısıyla sokak içinde gayrı resmi bir düzenin oluştuğu görülmektedir. Diğer yandan sokağın sağlıksız barınma ve beslenme şartları içinde sağlık sorunlarıyla ilgili ihtiyaçları gündeme gelirken sosyal güvencenin bulunmaması, bireylerin sağlık hizmetlerine erişiminde bir engel oluşturmaktadır. Bu noktada bireylerin dışardan bir destekle sağlık hizmetlerine erişebildikleri anlaşılmaktadır. Son olarak psikolojik destek ihtiyaçlarına ilişkin anlatılar da öne çıkar ihtiyaçlardan birisi olarak notlanmıştır. Genel olarak hem kişiyi sokak yaşamına iten hikayenin varlığı hem de sokak yaşamın kendi dinamikleri, katılımcılar açısından öncelikli bir psikolojik destek ihtiyacının varlığını göstermektedir.

"G1K10: Şimdi şurada mesela Tophane'de, şurada yollarda su satma olsa bu sefer orayı zaten gasp etmiş birileri. Diyorlar ki "Burada su satamazsın sen." Yahu bir

termos alacak var bu mesele. Üç beş kuruşu vardır, çay satacak. "Kardeş burada çay satamazsın sen. Burası bizim…Eğer belli muhiti yoksa hurdaya bile çıkarttırmazlar seni yani."

"G1K1: Görünmez olmak isterler daha çok. Yakın yerlerde yatmazlar sokakta. Sokaktakiler genelde meydanda yatmazlar. Meydanda yatanlar şovdadır. Yani şeydir, sinyal yapıyordur. Dileniyordur."

"G1K5: Tamamen baştan aşağıya değiştirme gibi bir şey hiç söz konusu değil. Ben onu fark ettim. Ne oluyor? Alıyor camiye getiriyor, camiden sonra ee? Bu adama başka herhangi bir desteğin yok. Mesela ben burada kaldığım dönemde bana iş bulacaklarını söylediler. İşte sana kalacak yerli bir bakıyoruz, şöyle böyle. Bir ay oldu yok, iki ay oldu yok, üç ay oldu yok. Kimseden bir haber yok. Ben o dönemde kendimi günlük işlere falan gidiyordum, çalışıyordum yine. İş arıyordum, iş de sürekli kalabileceğim evli falan. Hani kalmalı bir iş arıyordum sürekli."

"G1K10: Dediğim gibi sağlıklı bakımı yok, sağlıklı beslenme yok, banyo olayı yok."

"G1K7: İkincisi gıda çok önemli. Gıdasızlık. Allah razı olsun. Sabah çorbamız var ama şükürler olsun ama her günde çorbayla olmuyor ki hocam. Sabah akşam, sabah akşam çorba. Mide hep bozuk yani vücut hep bir izolasyon halinde."

"G1K7: Ama tabi normalde şimdi bir hastaneye gitseniz, bir sosyal güvenceniz yok. Sigortanız yok, yeşil kartınız yok, paranız yok. Tabi hocam yani şu günümüzde artık her şey ateş pahası oldu. Bir ağrı kesici 5 lirayken 45-50 lira oldu yani. Düşünün ki size 3-5 tane ilaç yazılacak. Bu ilaçları sigorta veya paranız yoksa 300-500 milyonlara çıkıyor, 600 liralara çıkıyor. 3-5 tane ilaç."

"G1K13: Bizim öncelikle dediğim gibi psikolojik ve ruhsal ve fiziksel, öncelikle sağlığımıza ihtiyacımız var.

"G1K14: Şahsen mesela hocam ben birisinin vesilesi, öncelikle ben "Bitti," dediğim yerde hayatım başladı. Allah'ım dedi ki "Ben buradayım. Daha," dedi. Belki kendimi öldürecektim. Kaç tane ipten döndüğüm günler de oldu. Bakma yani, zaten vücuttan bellidir psikolojimiz…"

Sokakta kalan bireylerin ihtiyaçlarına yönelik hizmet ve destekleri sunan kaynaklar açısından bakıldığında da genellikle beslenme desteği rutin bir hizmet olarak verilirken özellikle kış aylarında giyinme ihtiyacına yönelik çalışmalar buna eşlik etmektedir. Beslenme ve kıyafet dağıtımları sabit lokasyonlarda veya mobil olarak yürütülebilirken bu alanda gönüllü çalışan camii imam hatipleri, camilerin yerleşik kaynaklarını geçici barınma, banyo ve kişisel bakım hizmetlerine tesis edebilmişlerdir. Bu noktada aynı bireylerle tekrarlı biçimde temas kurma imkanı doğarken, bu bireylerin ileri ihtiyaçlarına dokunabilecek bir ilişki zemini de gelişebilmiştir. Bu aşamalarda da sıklıkla iş ve istihdam desteği öne çıkan

hizmet biçimi olarak belirlenmektedir. Özellikle aynı desteklerin dağıtımında ve istihdamla ilgili süreçte hizmet sunucusu bireyler, çeşitli bağlantıları harekete geçirerek adı konulmayan bir toplum organizasyonu yürütmektedirler.

> *"G2K1: Adam şimdi çorbasını içiyor. Mesela çorba gelip içiyor. Dinlenmek için camiye çıkıyor. Şimdi bu adam sokakta yatıyor veya üşümüştür. Camiye çıktığı zaman bunun ayaklarındaki çoraplar, Yani kokuyor. Çorapları temiz değil. Şimdi siz de bu vatandaşı oradan gelerek işte, "Sizin ayağınız kokuyor. Şuyunuz kokuyor," diyemezsiniz…İşte, "Delikanlı bakın. Banyomuz var. İşte iç çamaşırı alabilirsin." İşte "Çorap, sana temiz çorap da verebiliriz," dedik. Ondan sonra, onun size diyecek bir şeyi kalmıyor o zaman. Çünkü ona bir şey sunuyorsunuz. Yani bir, ona bir yardım etmek için bir alternatif sunuyorsunuz. O işi yapman için. O da onu kabul etti. Daha sonra "Gelip camide yatabilirsiniz," dedik. Daha sonra şöyle bir şey dedik ya bu adam, bu insanlar işte yıkandıktan sonra dinlenmeleri gerekiyor bunların. Dedik, caminin altında böyle bu insanların dinlenebilecekleri bir yer yapalım. Yirmi kişilik bir yer yaptık. Ya bu da şimdi, banyodan sonra bu şey çıktı. Yani bu iş, yatma işi, istirahat işi. İnsanın zaten dinlenmesi gerekiyor. Dinlenme işini çıkardık. Dinlendikten sonra biz bu insanlarla ne yapabiliriz? Mesela daha tamam, çorba verdik. Banyo yaptı. İstirahat da etti. İstirahat etmesi, istirahat etti. Sonra dinlendi. Sonra onu alıp karşımıza konuşuyoruz. Eğer bu arkadaş bir iş arıyorsa iş bulmasında da yardım ediyoruz…Size de iş de buluruz, dedikten sonra artık bu duyulmaya başladı. Herkes işte gelmeye başladı."*

> *"G2K4: Şu anda saat 5 ile 6 arasında her akşam 17-18 arasında yaklaşık bir 100 150 kişilik yemek çıkıyor. Bu çıkan yemeğin paylaşımı dediğimiz şeyde yaklaşık 30-40 civarındaki arkadaş sokak insanı ve bağımlı diye tanımlayabileceğimiz arkadaş. Bir o kadarı cami cemaati ve yaşlı diyebileceğimiz hem eşi hem kendisi yaşlı, kuru gıda desteği de verseniz evde ürüne çeviremeyecek yaşlı dilimi 80 ve üstü diyebileceğimiz cami cemaatimiz. Bir bölü üçü kadarı da işte buranın kendi sosyalitesi, geçen giden insanı. Ama dolasıyla ben her gün bu tür arkadaşlardan yani ya hayatını bir şekilde bizim normalitemiz dışında sokakta devam ettiren, artı üzerine bir kısmı dediğim gibi malzeme kullanımı devam eden kişiyle günlük bir saatlik cami bahçesi teması var. Bu temas dediğimiz şey esnasında her defasında işte mal bulmuş mağribi gibi çorbayı iç, arkasından namaz çorbayı iç arkasından gel sana biraz tebliğ edeyim modeli yok. Ama açıkçası kimlik olarak biz şuradan çıkıp Kadıköy belediyesine veya Mopaş'a kadar ki alanı kendi şey alanımız, nöbet alanımız gibi düşünüyoruz. Yaklaşık 1,5 kilometreye yakın bir alan."*

> *"G2K6: ...Adam 3 ay 5 ay hiç banyo yapmamış. Belki iç çamaşırını 6 aydır değiştirmemiş. Düşünebiliyor musun yani? Dedim ki yeter la, yani aynen böyle yeter dedim da yeter. Canım sıkıldı bir gün, zoruma gitti. Efendim, şey yaptım; termosifon koydum aşağıya. Banyo aşağı oradan bir kağıt yazdım. Sokakta yaşayan kardeşim, sana tinerci sana şarapçı, sana balici diyebilirler ama bütün bunların günahları*

bizimdir. Ve yazdım; size tinerci, size balici, size şarapçı diyebilirler ama bütün bunların günahları sizin değil bizimdir. Hakkınızı helal edin. İstediğiniz zaman burada kova var, tas var, sabun var, sıcak su var, banyonuzu yapabilirsiniz diye yazdım. Zaman geçti. Tabi 3 kişi 5 kişi duyan birbirine söylüyor, gittikçe üçer beşer üçer beşer artıyor banyo yapmaya gelenler… Elhamdülillah, inat ettik; bitlilerdi, pirelilerdi. Tıraş ederken makinenin üzerinden bitler yuvarlanıyordu. Allah'a şükür ben tiksinmem. Bir insanı böyle berbat gelip de yıkayıp, temizleyip, tıraş edip, tertemiz elbiseleri giydirdiğim zaman kendi çocuğumu damatlığa giydirmiş gibi mutlu oluyorum. Dolayısıyla elhamdülillah şimdi, tıraş etmeye adam arıyoruz. Gel sen saçın bir uzamış, gel, hava sıcak rahatsız etmesin gel tıraş edelim diye yalvarıyoruz biz. O zaman kirliliğinden dolayı, pis olmasından kokmasından dolayı uzaklaşan birçok insan, bu adam desem ki bir adam sokakta yaşıyor desem, yok ya tertemiz adam ya, niye sokakta yaşasın der. Senden benden farkı kalmadı şu anda."

"G2K7:… Aynen, orayı oluşturmaya çalışıyoruz. Gerekli arkadaşlarla görüşüyoruz, elimizdeki o sırada kim varsa mesela hemen çevremize yönlendiriyoruz. Anlatıyoruz böyle bir tane kardeşim var güvenilir. O çocuk istihdam sağlayacağız diye. O çevrede de zaten yardımcı olan arkadaşlarımız var elhamdülillah. İlk etapta biz hep Tahta Kale'yi kullanıyoruz. Tahta Kale'de çünkü sürekli insan sirkülasyonu olduğundan dolayı sürekli bir ticaret, şey oluşuyor orda."

"G2K6: İnsanlar getirdi, biz de onları sokaktaki kardeşlerimizle haftada bir gün dağıttık ve her hafta iç çamaşırı dağıttık. Her hafta tıraş makinesi, her hafta tıraş bıçağı dağıttık ve berber bulmaya çalıştık. Berber geldi gelmedi, ben tıraş etmeye başladım derken berber oldum."

"G2K5: Nedir yani aşhane; evsizlerle ilgilenen, insanların sabah akşam beslenmelerini dert etmiş, yaz ve kış vakti kıyafetleri, özellikle kışın mont, bot, mont, bot, atkı, bere, içlik, kazak işte kışlık birtakım ihtiyaçların, ilaç, ulaşım, zaman zaman memlekete dönecek, şuraya gidecek, hastane, berber ve hamam, yani banyo ihtiyacını, acil durumlarda işte ekstra ilaçlar oluyor işte hastaneden çıkmış doktor ve bir ilaç alacak parası yok, devlet karşılamıyor, karşılasa da adamın sigortası yok, kimliği yok. O adam yok yani, cüzdanı yok, kaçak. Bu insanların, evsizlerin günlük ihtiyaçlarını karşılayan bir oluşum."

Sokakta yaşam sürdüren bireylerle çalışan kaynakların önemli bir kısmı, bireylerle kurulan temel yardım ilişkisini araçsallaştırarak, sokaktaki bireylerin yaşamlarına daha kalıcı dokunuşlar yapmaya çalışmaktadırlar. Bu anlamda, salt bir "verme" ilişkisinden ziyade daha yatay ve uzun süreli bir ilişki biçimi ortaya çıkmakta; sokakta kalan bireylerin yaşantılarına eşlik eden bir yaklaşım geliştirmektedirler. Bu yaklaşım içerisinde sunulan hizmetlerin temel gayesi nihai olarak sokaktaki bireylerin psikolojik iyilik halini arttırmaya yönelik bir çaba olarak algılanmaktadır. Dolayısıyla bu bireylerle kurulan ilişkilerde sokaktaki bireylerle bağ kurma, kabul edilme ve anlaşılma hissiyatının güçlü biçimde hissettirildiği görülmüştür:

"G2K6: Mesela 1995'te İstanbul' a gelmiştim.96-97'lerden itibaren hadi sen de 2000 yılından itibaren ilk projem şuydu: sokakta oturanları kıyıdan köşeden ilgilenirken fakir ailelere, fakir ailelere kravatlı çocuklar, fakir ailelerin evine kravatlı çocuklar sokmak. Projenin adı buydu. Neden? Balık vermek değil, balık tutmayı öğret derler ya. Biz de zaten yanlış olanlardan birisi bu. Bir fakir aile var. Yirmi senedir onu finansman ediyorum diyor adam, kötülük yapıyor. Niye? O fakir ailenin çocuğu yok muydu? Niye okutmadın da o çocuk yetişip de artık ailesine sahip çıkmadı? O çocuğun o ailede hasta vardı da tedavi ettirip de sağlığına kavuşup niye bir işe girmesine vesile olup da artık kendi yağıyla kendisi kavrulmasına sebep olmadın? Ne yaptın? Hep verdin. Onlar da nasıl olsa, efendim Hakan Bey veriyor, emmioğlu veriyor, dayıoğlu veriyor, yan gelip yattılar… Olmaz. Alıştırmamak lazım. İşte biz dedik ki fakir fukaranın çocukları geri zekalı değil. Zenginin çocuğu Allah'tan torpilli de zekası bu kadar, fakirinki bu kadar veya küçük mü? Bütün insanlar eşittir. Allah ahsen-i takvim üzerine yaratmış hepsini. Biz bu çocukları eğer sahip çıkıp okutursak onları öğretmen yaparsak, mühendis yaparsak, efendim kimyacı yaparsak, astronomiden gelen bir şey yaparsak, öğretim üyesi yaparsak sizin gibi mesela yaparsak nolacak? Şimdi sen atıyorum 10 bin lira, 15 bin lira maaş alıyorsun. Annen de babanın da memlekette ayda iki bin lira ihtiyacı var. Sen başkasından zekat almasına müsaade eder misin? Dedin ki anne baba siz beni yetiştirdiniz ben devletten 10-15 bin lira maaş veya da çalıştığım yerden on beş… Ben size iki değil, her ay üç bin lira gönderirim aman kimseden bir şey almayın dersiniz. Ne yaptı, fakirin birisi bir çocuk yetiştirmekle ne yaptı fakirlikten kurtuldu. Elhamdülillah, böyle nerde yetim, öksüz, fakir çocuğu bize ulaşırsa biz onların çocuklarını okuttuk. Kimisi doktor oldu, kimisi öğretmen oldu. Şimdi bir sürüdür."

"G2K6: Dernek değiliz, inisiyatif. Biz yani bir yardım kuruluşu değil, dertleşme topluluğuyuz. Yani X[7] topluluğuyuz. Yani insanlarla dertleşiyoruz."

"G2K8: Burada yani, bura zaten gördüğünüz gibi burası Beyoğlu. Bir cadde var aramızda, İstiklal caddesi karşı tarafta. Curcunalı alışverişlerin bol olduğu yerler yani. Zengin kesimlerin olduğu bölge. Bide bu tarafa geldiğiniz zaman, bir caddeyi geçtiğiniz zaman arka sokaklar. Sosyal dışlanmış insanların yaşadığı bir semt burası. Her ırktan insanlar barınıyor. Onun için bizde burada, tabii zor bir bölgedeyiz ama zorun çok şükür o zincir kopardık burada başardık yani. İnsanların birbirlerinden dil, ırk ayrımı yapmadan herkese dokunmaya çalıştık burada…11. Seneye girdik. Burada Tarlabaşı Dayanışma grubunu kurduk. Sokakta yaşayan insanlara, madde bağımlılarına, efendime söyleyeyim kimliksiz göçmenlere, efendime söyleyeyim işte mağduriyetlik yaşayan ailelerimize, efendime söyleyeyim herkese dokunmaya çalıştık burada."

"G2K9: Biz daha çok insanların çok görmediği arka sokakta diye tabir edilen bölgelerde yaşayan bir şekilde hayatın yoğunluğu içerisinde gerek okulundan kopmuş gerek ailesinden kopmuş gerek işte belli başlı hatalara düşmüş gençleri tekrardan

[7] Katılımcı burada sokakta çalışma yürüttükleri oluşumun ismini vermektedir.

ayağa kaldırmak istiyoruz. Biz bunu tabir ederken şöyle söylüyoruz hep hani bir ilçe bir mahalleye ya da bir köye gidersiniz. İlçe merkezinde çok güzel hep binalar yapılmıştır. Tatlıdır hoşunuza gider. Ama biraz daha kırsala geçtiğinizde binalar metruklaşmaya başlamıştır. Aslında o binalar metruk olan binaların bir tarihi, bir mazisi vardır. Ve siz tekrardan onları onarırsınız çok daha güzel hale getirirseniz. Biz de aslında gençlerle ilgili çalışmalarımızı bunu minvalde yapmaya çalışıyoruz. Çünkü onlar da metruklaşmışlar. Hayatlarından birçok darbe görmüşler. Ve birçok yerde yıkılıp kalmışlar ya da düşmüşler kalkmışlar düşmüşler kalkmışlar bir çizgi tutturamamışlar. Onların o çizgilerini tutturmaları için gerekli olan imkanları elimizden geldiğince sunmaya gayret ediyoruz. Bütün mesele bu aslında."

4.3. SOKAĞIN VE SOKAK YAŞAMININ DİNAMİKLERİ

Bu tema altında sokağın ve sokak yaşamının içerdiği çeşitli dinamikler detaylandırılmıştır. Bu anlamda sokağın ve sokakta yaşamanın ne olduğu, nasıl tanımlandığı ve etki oluşturduğu gibi hususlar üzerinden geniş perspektifli bir kavrama çabası söz konusudur. Bu noktada sokağa ilişkin tanımlamalar, sokakta yaşamanın psikolojisi, sokaktakilerin aile, toplum ve kurumlarla olan ilişkileri, sokakta yaşanan dönüşüm, sokakta kullanılan baş etme mekanizmaları, sokak yaşamını sonlandır(a)mama, sokağın ve sokaktakilerin istismarı gibi başlıklarda bu dinamikler detaylandırılmıştır. Tüm bu dinamikleri keşfetmiş olmak, sokaktaki yaşam kültürüne adapte olmuş bir bireyi ve dahil olduğu bağlamı anlamak adına önemlidir.

Şekil 4.9. Sokağın ve Sokak Yaşamının Dinamikleri Alt Tema Şeması

4.3.1. Sokağa İlişkin Tanımlamalar: *"Sokak Nedir?"*

Sokağın düzeni ve işleyişinin anlaşılması adına katılımcıların sokağa yönelik geliştirdikleri algı ve tanımlamaları anlamak önemlidir. Bu algı ve tanımlamaların, görüşmecilerin kendi hikayeleri ve sokak deneyimleri çerçevesinde özelleştiğini ifade etmek mümkündür. Katılımcıların sokak tanımları, pratik olarak tecrübe edilen sokak deneyimlerinin nasıl çerçevelendiğini anlamak ve arka planda nasıl bir sokak düşüncesiyle pratiklerin sürdürüldüğünü kavramak adına önemlidir.

Şekil 4.10. Sokağa İlişkin Tanımlamalar

Sokakta kalan bireylerin sokağa ilişkin tanımlamalarında olumlu ve olumsuz algıların her ikisi de bulunmaktadır. Ancak olumsuz anlatı ve algıların ağırlıklı bulunduğu görülmüştür. Bu yöndeki yorumlarda katılımcılar sokağı genel olarak geçmiş deneyimlerin nihayetinde varılan ve psikolojik birtakım zorluklar barındıran bir "varış noktası" veya bunun da ötesinde geleceğe ilişkin "umutsuzluğun ifadesi olan bir alan" olarak tanımlamışlardır. Bu açıdan bakıldığında olumsuz anlatıların daha çok katılımcıların duygu durumlarının ve/veya psikolojik ihtiyaç ve problemlerinin bir ifadesi olarak açığa çıktığı görülmüştür. Olumlu yüklü anlatılarda ise sokağın geçmişte tecrübe edilen hata ve pişmanlıkların gözden geçirildiği ve farkındalık kazanılan bir yer olması, benimsenen, uyum sağlanan ve vakit geçirilen bir "ev" olması, doğayla ve hayvanla yakın temasın olduğu bir mekan olması gibi değerlendirilmeler öne çıkmıştır. Bu açıdan olumlu anlatıların duygusal durumlardan ziyade daha çok bilişsel ve pratik deneyimlerle ilişkilendiği anlaşılmıştır:

> *"G1K5: Risk tabi. Yani benim yapıdaki insanlar için risk. Sokak sadece bir araç, amaç değil yani. Sokak benim için bir araç. Bir yerden bir yere ulaşmak. Ne bileyim? Oturup bir istirahat edip bir çay içmek veyahut da bir pazar alışverişi, bir gezintisi yapmak. Yani bir araçtır, amaç değil ama az önceki söylediğiniz şeyler kimilerine amaç olmuş. Yani onları dört dörtlük bir eve yerleştirseniz, kral dairesine yerleştirseniz. Bir gün, iki gün zor idare ederler. Yine "Sokak, sokak," derler onlar. Çünkü zihniyetleri, yapıları, safları o."*

"G1K2: Zelil olma ya. Sokağa düştüm mü zelil olursun. Yani siz, ben gibi Allah göstermesin. Kimileri de bundan mesut ve bahtiyar, rahatlık duyuyor. İşte görüyorsunuz, bakın. Ya, nerede sabah oldu akşam. Öyle. Bunlarınkisi öyle gelmiş, öyle gider. Allah sizin ve benim gibileri sakın, katta düşürmesin sokağa. Ha, ona göre adımını atsın, düşünerek yani diye düşünüyorum. "Dışarıda kafam rahat yaşarım. Öyle rahat götürürüm," diye heveslenmesinler."

"G1K5: Sokak demek çaresizlik demek benim genelde. Büyük bir çaresizlik. Mücadele demek. Çırpınış, en büyük belki tanımı… Çırpınıştı yani. Bir şeyleri başarabilmek için tekrar ayağa kalkmak için benim adıma çırpınıştı. Arayış ya da. Öyle belki."

"G1K7: Bataklık demek, bitiklik demek… Yani bütün kelimelerin son bulduğu yer işte. Ondan sonra söyleyecek bir kelime bulamıyorsun."

"G1K10: Sokak artık bir şekilde geleceğini artık bitirmiş, geleceğine olan ümitlerini yitirmiş, geçmişinde yaşanmışlıklar, hani travmalar, geçmişinde ne yaşadıysa yaşadı. Ekonomik kriz yaşadı. Aile, geçimsizlik yaşadı. Yaşadıysa yaşadı. Hani bu bağlamda ondan sonra bu psikolojiyle sokağa düşmüş insanın, hani bu halden gelip de geçmişinden umutlarını kesmiş olanların yaşam şekilleri sokaklar."

"G1K8: Sokak insanların hata yapma yüzdesinin fazla olan insanlar, sokaktaki insanlar ya potansiyelleri hata yapma şeyleri olabilir. Kötü insanların, işlerinin bozuk olan insanların daha olduğunu sokaktaki insanların… Kötü insan sayısının daha fazla olduğu yani kötü insandan kastım şu, çevresinden ziyade kendisine daha çok kötülük eden."

"G1K1: Sokak aslında nedir biliyor musun? Pişmanlıklarını gözden geçirmenin adresi, sokak. Dışarı düştün ya. O pişmanlıkların hepsini gözden geçiriyorsun. "Keşke şunu da yapsaydım. Bak böyle olmayabilirdi hayatım." Hep böyle sorularla, kafasındaki o soruları burada hep anlatırlar kendileri de, arkadaşlardan da çok dinledim. Ya ben onlara göre konuşuyorum aslında. Kendime göre değil bir nevi. Bunların hepsini dinlediğim için. Bunların hepsi bir hayallerinin, yaşantılarında yaptıkları hataları anlatırlar. Bunları söylerler. "Şunu yapsaydım. Bunu yapsaydım. Böyle olabilirdi, şunu yapsaydım." O pişmanlıklarını şeyini burada düşünceyle işte hayata ilk, ilk şeyleri o yani. Pişmanlıklarını, yapamadıklarını anlatmaları. O yaşantılarında, aklında kalanları şey yapıyorlar pişmanlıklarını."

"G1K6: Sokağı tanımlamak şiddetli, korkutucu ama bir o kadar da doğa olarak güzel. Doğanın içindesin. Güneş tepende. Sıcaktasın. Yani, aslında evimi kaybettim deyip yani, şuna çok şahit oldum. Hani evimi kaybettim, dedim. Ailemi kaybettim, dedim ama sokağı düştüğümde aslında gerçekten yani buranın sahte bir ev olduğunu, yani her şeyin var olduğunu, her şeyin tek olduğunu öğrendim."

"G1K9: Sokak evsizlerin evidir. Şu an burası benim yatak odam. Mutfağım karşıda. Güneşleneceksem terasım caminin dışında sokak evsizin evidir."

"G1K6: Yani, doğayı anlıyorsun. Yani kedileri anlamaya çalışıyorsun. Onları izliyorsun. Yani insanın doğada olması, sokakta olması. Sokak da bir doğadır aslında."

"G1K13: O yüzden sokak bence benim için her şey yani. Bazen kafamı dinliyorum. Bazen mahkeme yapıyorum. Bazen yatıyorum. Bazen insanlara sokakla ilgili şaka yapıyorum. "Eve gitmiyormuşsun," diyorlar bana. "Oğlum salondasın," diyorum. "Çık lan." Makara yapıyorum onlara misal."

"G1K3: Sokak şöyle…Gitmek istediğin yöne bağlı. Çok kötü tarafa da gidersin, çok iyi tarafa da gidersin. Yanlış tarafa da gidersin, iyi tarafa da gidersin. Hani benim için sokakta kalmak nasıl oldu? Bir rahatlık oldu"

Sokakta kalan bireylerle çalışma yapan katılımcılar açısından bakıldığında ise sokağa dair tanımlamalar da çeşitlilik göstermektedir. Bu noktada sokakta kalan bireylerin penceresinden yapılan yorumlarda sokağın bir "ev" olarak algılanmasına atıfta bulunulmakta iken kendi tecrübeleri açısından bakıldığında sokağın genel itibariyle olumsuz ve risk içeren bir yapıda oluşu dikkat çekmiştir. Bu anlamda insanların hayatlarında karşılaştıkları sorunların aşılamadığının bir göstergesi olarak değerlendirilen sokak, gelecek tahayyülü açısından umutsuzluğu simgeleyen, sokak öncesi yaşamın sona erdiğini ve kaçınılmaz bir değişimin yaşandığını kanıtlayan, pratik anlamda da risk ve tehlikeler içeren bir yaşam alanına karşılık gelmektedir:

"G2K5: Sokak şey yani aslında, yolun sonu diyebilirim yani ya da başka bir hayatın başlangıcı diyebilirim. Yani bizim bildiğimiz manadaki hayat işte, çocuk, sonra büyüyorsun, evleniyorsun, askere gidiyorsun, çocuk yapıyorsun, bir yere geliyorsun, bu başka bir yer ama sokak hayatı bambaşka bir hayatın başlangıcı…Bir mağlubiyetin başlangıcı da sokak aslında."

"G2K6: Sokakta kalmak ayrı bir derttir; hastalıktır, rahatsızlıktır, problemdir. İnsanoğluyuz ya, hep düz yollarda yürümeyiz. Bazen yokuş, bazen iniş, bazen kasisli, bazen sıfır asfalt gibi günlerimiz geçer. Hepimizin başında iyi günler de vardır, kötü günler de vardır. Evlenirken bile iyi günde kötü günde demez miyiz? Dolayısıyla biz bu kötü günleri bazen kemdi kendimize, çevremizdeki ailemizle, eşimizle, dostumuzla aşarız ama bazı insan da üzerine gelen bu sıkıntılı anları aşamıyor. Aşamadığı için de efendim, o yaşadığı sıkıntıyı, yaşadığı mekandan ortamdan kendisini dışarı atmak istiyor. Lanet olsun eviniz de, lanet olsun senin gibi karıya da, lanet olsun senin gibi kardaşa da, anneye de, babaya da diye isyan ediyor; aşamıyor ve kendisini sokağa atıyor. Belki bir yerde çalışırım. Kendi başıma ayakta dururum niyetiyle çıkmıştı belki de bir anlık sinirle çıktı dışarı. Ama sokağa düştü mü, kaptı onu. Kaptı onu. Hele hele büyük şehirlerde sokağa düşmek demek; yani tabiri caizse kurtlar sofrasına düşen bir yem gibisindir"

"G2K8: Ya sokak çok kötü yani. yani gerçekten hayat çok acı. Yani bu acı gerçekleri de yaşıyoruz burada, görüyoruz yani.

"G2K9: Yani şöyle söylemek gerekiyor. Sokağa bakan kişinin bakış açısına göre değişiyor. Yani kimileri sokağa kendi evleri görürken, mesela sokakta kalan evsizlerle konuştuğumuzda, sokaklar bizim evlerimiz. Anne kucağı gibi hissediyoruz. Sokaktayken huzur buluyoruz, rahat ediyoruz. Kapalı bir alanda biz rahat edemiyoruz diyorlar."

Sokakta kalan bireylerle çalışma yapan katılımcıların sokağa ilişkin öne çıkardıkları bir diğer boyut, sokağın olgunlaştırıcı ve kişiyi geliştiren bir yapıya sahip olmasıdır. Bu anlamda sokak, gerek sokakta kalan bireyleri gerekse bu bireylerle çalışan gönüllü ve profesyonelleri güçlendiren, kişiye farkındalık ve iç görü kazandıran bir alan olarak tarif edilmiştir. Bu açıdan "hayatın gerçeklerini barındıran bir okul" olarak değerlendirilmiştir:

"G2K2: Şimdi sokaklar tehlikeli olduğu kadar öğretici olabiliyor. İnsanlara tecrübede kazandırabiliyor. Sokakta bilinçli bir şekilde bulunursanız bunu iyiye evirebilirsiniz."

"G2K9: Tabii biz sokağı biraz daha farklı görüyoruz. Sokak biraz daha hayatın gerçeklerinin gün yüzüne çıktığı yerler olarak görüyoruz. Çünkü biz son dönem özellikle teknolojinin gelişmesiyle beraber gerek telefonlarımızda gerek sosyal platformlarda gerek televizyonlarda gerek de iş hengamesinde çok fazla insanların artık dertlerini, sorunlarını göremiyoruz maalesef. Çünkü bize farklı bir dünya yansıtılıyor. Farklı bir dünyanın izleyicileri haline gelmiş oluyoruz… Gecenin bir arası çıkıp dezavantajlı bölgelerdeki sokaklarda gezdiğinizde insanların nasıl bir yaşam içerisinde olduğunu görebilirsiniz. İşte o yaşam, gerçek bir yaşam. O yaşamlara dokunmak gerekiyor diye düşünüyorum."

"G2K5: Sokak yaşamı, sıkıntılı bir yaşam tabi kesinlikle, onu şey yapmaya gerek yok. Orada ne diyebilirim yani sokak yaşamı; sokakta kalmak, evsiz kalmak. Ben şey gibi görüyorum bazen yani, böyle kalın kayış kopma hali. Yani onu benimseme, o süreçler mesela büyük bir halat düşünelim, o halat böyle koptu koptu koptu, koptu ha koptu ha koptu derken bir anda bir kopuyor ya hani, tam o kopuş aslında sokak yaşamını teşkil ediyor. Bir kabullenme hali belki de. Bir düşme, düşürülme yani toplum tarafından, anne baba tarafından ne biliyim hayat tarafından bırakılma, ötekileştirilme ama düz manada sokak yaşamı işte bu insanların bir şekilde kendi öz güvenliklerini, çeşitli stratejilerle korumaya çalıştıkları, ne biliyim kim nerde çorba dağıtıyor, kim nerde yemek dağıtıyor, kim nerde işte, belediye nereye gelmiş de meyve suyu ve sandviç dağıtmış gibi, nerde yatarsam çok soğuk gelmez, nerde yatarsam işte bu gece buraya vatandaş beni şikayet etmez parkımda bir adam yatıyor, nerde yatarsam zabıta gelip benim battaniyemi çalmazın öğrenildiği, belki de ne derler yani, sen doktora tezi yazıyorsun, ben yazıyorum, işte birçok insan bir şey yapıyor, birçok şey öğretiyor yani

teori, okul, büyük büyük adamlarız böyle ama belki de şey var ya hani sokak üniversitesi derler ya, hayat okulu falan, hakikaten öyle bir şey ya sokak."

"G2K7: Sokak dediğin zaman kardeşim ben kelimesi geliyor aklına ya. Benliğini sokakta buluyorsun aslında. Hani insan kendini nasıl olgunlaştırır ya sokakta kendi benliğini buluyorsun. Hani insan diyor ki ben sokakta kendimi kaybettim. Asla öyle bir şey yok. Sokakta kendini buluyorsun aslında. Kendini kaybetmiş insan sokakta her türlü kendisini buluyor. Bence ben kelimesi orayı cuk diye doldurdu bana göre."

Sokak tanımına ilişkin yapılan yorumlarda öne çıkan bir diğer boyut ise sokağın değişken ve dinamik bir yapıya sahip olması olmuştur. Bu yöndeki alıntılarda mekânsal ve zamansal açıdan sokağın günlük rutinlerinin farklılaştığı görülmüştür. Gündüzleri rutin yaşamın bir parçası olan sokakta iş ve sosyal yaşam akışı belirgin iken geceleri daha çok güvenlik kaygılarını ve suç unsuru davranışları öne çıkartan bir yapının öne çıktığı anlaşılmaktadır. Yine aynı bölgenin çeşitli dinamiklere bağlı olarak zaman içinde demografik dönüşüm geçirebildiği ve buna bağlı pratiklerin de değişebildiği aktarılmıştır. Dolayısıyla sokağın değişken ve dinamik yapısı, sokak yaşamının doğasına ait bir niteleme olarak katılımcıların anlatılarında yer almıştır.

"G2K3: O yüzden sokak çok dinamik, durağan bir yer değil yani. Sokak kendi yaşamını, kendi kurallarını, kendi raconunu yeniden kuruyor. Sokakta ekseriyetle güvenlik politikaları daha belirleyici, sokak hep tekinsizliğin bir adresi olduğu içinde hayli sokak dışlanmışlar ve ötekileştirilmişlerle biraz daha böyle polisin işte karşılaştığı yerler olarak kendini kuruyor. Yani sokak bu anlamda benim için çok dinamik, çok devingen. Tanımı itibariyle sabit bir tanımla karşılanmayacak kadar böyle dinamik bir yer olarak duruyor yani. Çünkü mesela eskiden sokaklarda görmediğimiz mültecileri şimdi görüyoruz. Haliyle o mültecilerin sokakta tuttuğu iş ilişkileri, ondan sonra alışveriş hikayeleri falan mesela sokağın çevresini bile değiştiriyor yani. İşte Aksaray mesela. Herhalde 15 yılda 3 defa değişti benim gözümde. Eskiden Diyarbakırlıların, Mardinlilerin aktif olduğu bir yerdi. Sonra Senegallilerin aktif olduğu bir yer oldu. Şimdi Araplaştı mesela. Haliyle bir yerde durmuyor, sürekli böyle değişiyor."

"G2K3: Sokakta gündüzleri midyeciler var. Akşamları midyecilerin sabah saat 6'da kavurmaya başladığı soğan ve pilavlarla başlayan, o kokuyla başlayan gün akşamları yerine polislere ve torbacılara bırakır. Çok net iki ayrımdır bu yani. Arada işine gücüne ekmeğini kovalayan insanlar. İşte mesela gündüzleri 13-14 yaşındaki Suriyeli kızlar akşam birden bi 21 yaşında olurlar. Ondan sonra gündüz sokakta oynadığını görürsün mesela küçük kız çocuğu, akşamleyin boyanmıştır mesela… Aynı çocuk. Ağır bir makyajla babası abisi elinden tutup Taksim'deki barlara, striptizci dansçı, o barlara falan götürürken görürüz mesela. Bütün Suriyeliler böyledir demiyorum ama bu tipler daha çok Tarlabaşı'nda tutundukları için bunlarla yoğun karşılaşırız. Yani

daha gayri meşru hayatın içerisini dolduranlar gece başında çıkartır. Gündüz biraz daha işinde gücünde ekmeğinde olanlar vardır yani. O yüzden sokağın gündüzüyle gecesi çok farklıdır yani."

"G2K9: …Çünkü gündüzleri hayatın akışının içerisinde karışıyorlar. Siz çok fark edemiyorsunuz. Ama gecenin bir yarası ıssız bir sokakta yürüdüğünüzde, elinde bali poşetiyle ya da elinde bir ateş başında 3 tane genci gördüğünüzde, bir meydanda, bir arsada, bir şeyde sizin daha çok dikkatinizi çekiyor. Neden? Çünkü ürperiyorsunuz. Neden? Çünkü korkuyorsunuz, çekiniyorsunuz. Acaba bana burada bir sıkıntı olur mu? Bana bir zarar verirler mi diye düşünüyorsunuz. Pür dikkat oraya kitleniyorsunuz ve görüyorsunuz. Ama gündüz sizi etkileyecek bir tehlike olmadığından ya da sizi ilgilendiren bir konu olmadığından dolayı o insanlar sizin çok dikkatinizi çekmiyor."

4.3.2. Sokakta Kalmanın Psikolojisini Anlamak

Bu tema altında sokakta yaşam sürmenin psikolojisine ilişkin dinamikler derlenmiştir. Bu noktada sokakta yaşanan deneyimlerden bağımsız bir durum olarak sokakta yaşamanın veya yaşamak zorunda olmanın, bunu tecrübe eden bireyler için kabullenilmesi zor bir düşünceye karşılık geldiği görülmüştür. Bunun yanında sokaktaki yaşantılara bağlı olarak bireylerin deneyimledikleri duygular açısından ayırıcı bir tablo mevcuttur. Diğer yandan sokak yaşantısının önemli bir unsuru olan madde kullanımının neden olduğu psikolojik etkiler söz konusudur. Başlık altında derlenen alıntılar genel itibariyle katılımcıların geçmiş yaşantıları ile mevcut sokak tecrübeleri arasındaki kıyası içeren duygu ve düşüncelerden oluşmaktadır.

4.3.2.1. Sokakta Yaşıyor Olmanın Düşündürdükleri: "Kendime Yakıştıramıyorum"

Bireylerin sokakta yaşıyor olmaya ilişkin düşüncelerinde en dikkat çekici durum, sokak yaşamını kabul etmede zorlanmaları ve bunu kendilerine layık gör(e)memeleri olmuştur. Bu durumu da genel itibariyle geçmiş yaşantılarıyla kıyaslayarak aktarmışlardır. Bu noktada katılımcıların büyük kısmı geçmişte sahip oldukları kaynaklara dolaylı bir referans vererek sokakta kalmayı kendisine yakıştıramama, insanlardan bir şey istemekte zorlanma, o durumda görünmekten çekinme, sokağa uyum sağlamak için olmak zorunda olduğu kişiden utanma ve yaşadığı bu ambivalanslara öfkelenme gibi refleks ve düşünceler geliştirmişlerdir.

"G1K7: O çünkü hocam şöyle bir şey. Çok ayrı bir hayat tecrübesi isteyen bir olay. Herkesin kaldırabileceği bir şey değil. Yani parkta yatıyorsunuz, parktan hani eski komşularınız belki geçiyor, belki mahallede sizin arkadaşlarınız… Mahalleniz yani orada, siz oturuyorsunuz. Oraya geçiyorlar, geliyorlar size diyorlar ya kardeşim,

akşam baktım parkta yatıyordun, hayırdır ne oldu? Ya kusura bakma biraz geç kalınca eve gidemedim. Bu yalanı bir uyduruyorsunuz, iki, üç uyduruyorsunuz. Artık uyduracak bir yalan yok. Artık yavaş yavaş, yavaş yavaş kendinizi de oraya alıştırıyorsunuz."

"G1K5: Gidiyordum mesela adam burun kıvırarak bakıyordu. Sokakta oturduğum zaman bir insanın böyle şeyle bakması…Acıyarak bakması. O mesela benim uyanmama sebeplerden biri oldu. Çünkü ya dedim ki X[8] ya, insanlar sana nasıl bakıyorlar farkında mısın dedim ya. Sen bu hale düşmemelisin."

Bu noktadaki itirazlar, kimi anlatılarda geçmişte sahip olunan kaynaklara referansla ifade edilmiştir. G1K7, geçmişte kullandığı mesleki beceriyi bu noktada anarken G1K5 Avrupa'daki yaşam tecrübesini hatırlatarak mevcut durumunu kabul etmede zorlandığını göstermiştir:

"G1K7: Yani hocam bir şey olmuyor, olmuyor. Artık bu şey bana bıkkınlık getiriyordu. Ben burada yapmayı kendime yakıştırmıyorum. Artık benim bir şeyler yapmam lazım. Benim ayağa kalkmam lazım. 35 yaşındayım ben. Benim elimde bir mesleğim var. Ben elimde işimde gücümde olabiliyorum."

"G1K5: Çünkü ben tek başıma Avrupa'da yaşadım. Avrupa'da bir sürü şehir gezdim. Türkiye'de bir sürü yer gezdim. Bir sürü işler yaptım. Ünlülerle çalıştım. Dizi setlerinde çalıştım. Bir sürü işler yaptım tek başıma ve bunların hiçbirinde ailem yanımda yoktu. Arkadaşlarım yoktu. Bunu yapabilecek şeyde insanken o hala düştüm. Ve bu bana çok kötü hissettirdi"

"G1K2: ***K:*** *Hayvan hastanesinin önündeki kemerlerde, önüne düşen böyle kemerler var. Yağmurlarda falan oraya gittim. Onu da söylemeyi unuttum, bak. Kimisi battaniye getirir. Kimisi elinde bir yiyecekle gelir. Tam yiyecekle geliyor, battaniyeyle geliyor. Ben çaktırmadan kayıyorum.* ***A:*** *Niye?* ***K:*** *Ya bir başkasının bana öyle acıyarak işte, yiyecek veya battaniye veya ayakkabı… Yiyecek, giyecek getirmesine tahammül edemiyorum. Yani içim eziliyor, diyeyim. Yani zoruma gidiyor o davranış."*

Bireylerin sokak yaşamıyla birlikte fark ettikleri durumlardan biri ise diğer insanlardan "istemenin zorluğu" olmuştur. Bu durum aslında sokak yaşamını kabullen(e)memenin de bir ifadesi olarak okunabilmektedir. Bu noktada tüm katılımcılar açısından standart bir tecrübeden söz etmek pek mümkün olmamakla birlikte sokak öncesi yaşamda ekonomik açıdan görece daha olumlu tablo çizenler bu noktayı daha belirgin ifade etmişlerdir. Diğer yandan insanlardan cesurca isteyebilmenin de *"pişkinlik ve ar damarını çatlamak"* olarak ifade edilmesi, sokak yaşamındaki isteme davranışının, sokağa uyum sağlanamayan dönemlerde zorlayıcı bir eylem olduğunun bir başka göstergesi olmuştur.

[8] Katılımcı burada kendi ismini söylemektedir.

"G1K9: Katılımcı: Abi herkes isteyemez. Hakan bana bir 100 lira borç versene diyemez. Çünkü ben bile diyemem. Ben mesela hayatımda ilk defa Emin hocayı tanıdığımdan beri ilk defa geçen hocam dedim ya sigara parası varsa versene dedim. Çıkardı 20 lira verdi. Vermek zorunda değil. Adam diyor ben seni yatırıyorum, ne parası diyebilir. İşte ben ilk defa mesela yaptıysam tanıdığım, tanımadığım insandan yaparım. Oo acayip, pis yaparım. Hiç, o dedim ya o ar damarı çatlattım. Hani sinyalciliğin tezini yazdığım olay oydu yani."

"G1K5: İnsanlardan da artık bir şey istemeye çekiniyordum yani. Sigara istemeye çekiniyordum. Yemek istemiyordum kesinlikle kimseden. Çünkü 3 aylık Taksim döneminde gidip poşetleri karıştırıyordum ya da izmarit yerden toplayıp böyle içiyordum. Kimseden bir şey isteme gibi huyum yoktu benim. Çünkü öyle alıştırılmamışım ve alışık olmadığım bir durum yani. Yani hani bazıları gibi alışılagelmiş pişkinlik yoktu bende."

İstemenin zorlayıcı bir davranış olmasının ötesinde insanlardan yardım alıyor olmanın getirdiği "ezilmişlik" ve "mahcubiyet" düşüncesi, sokakta yaşıyor olmanın neden olduğu baskın düşüncelerden birisi olarak belirlenmiştir. Bu noktada yardım ilişkisinin tek taraflı olması ve bu ilişkinin yalnızca pasif bir alıcısı konumunda bulunmak, sokaktaki bireylerin kendilerine "yakıştıramadığı" bir durum olarak değerlendirilmiştir. Katılımcılardan G1K2'nin, bu ilişkide kendisini değersizleştiren bir ifade ile "layık olmadığını" hissediyor olması ve G1K9'un aldığı yardıma öfkelenmesi, bu noktada katılımcıların alıcı oldukları yardım ilişkilerinde aslında rahatsız oldukları bir konumda bulunduklarını göstermektedir:

"G1K2: Yani bana yapılan iyilik yani yapan insanlara Allah gani gani razı olsun ama onlara ben kendimi hem layık görmediğim veyahut da o durumda olmadığımı düşündüğüm için o yaşadığım o an, vakitler, anlar bana çok zor geldi. Anlatamam yani. İçime ne kadar attıysam, yuttuysam yutamadım yani. Çünkü ben o durumu yaşayacak veya görecek durumda değilken maalesef o durumların içinde olmak yine yıprattı."

"G1K9: Ben Aydın'dan İzmir'e gittim. Bir şeyler yapabilir miyim diye ilk önce kafamı dağıtmak için uğraşıyordum. Ne olduysa İzmir Kaymakamlığı, İzmir Valiliği sağolsun 50 lira çıkarıp yardım etmeye başla, yardım edince benim cinnet tepeme iyice çıktı, sinir tepeme çıktı.

"G1K7: Hocam cebimde sigara yok. Hocam kimseden sigara isteyemiyorum."

Katılımcıların sokakta yaşama düşüncesine baskın bir olumsuz yüklemesinde, sokaktaki zorlayıcı yaşam standartlarına rağmen yaşamlarını sürdürme çabalarının yer aldığı söylenebilir. Bu noktada sokaktaki günlük rutinlerini "sığ" ve "sağlıksız" nitelemelerle ifade eden katılımcılar, sokaktaki yaşam standartlarını sokakta bulunmayan bireylerin yaşam

standartlarıyla kıyaslayarak kendi durumlarını daha olumsuz görme eğilimi taşımaktadırlar. Bu zorlayıcı şartlar içinde sürdürülen yaşam rutini, sokaktaki yaşamın daha olumsuz bir tablo ile aktarılmasına neden olmaktadır:

> *"G1K10: Banklara bir bak bakalım kaç kişi yatıyor? Nasıl yatıyor? Kir. Bu bir yorganı, battaniyesi. Bir yerlere koyacak tuzun toprağın içine koyuyor, poşete koyuyor ama toz toprak içine bir yere koyuyor. Akşam oluyor, tekrar oradan alıyor. Aynı örtüyü kullanıyorsun. Ama evinde, o evinde olduğun zaman senin nevresimini en fazla iki ya en fazla iki gün kullanırsın. Üçüncü gün çamaşır makinesine atarsın. Ben bir battaniyeyi beş seneden beri kullanıyorum yani. Ben ne kadar temiz olabilirim Hakan kardeşim? Hadi buyur."*

> *"G1K9: Ya çünkü şimdi sen beni buradan evine gideceksin, bunları bilgisayarına aktaracaksın. Sesi yaza dökeceksin ve yahuttur tezini yazacaksın. Ne olacak: bir neskafeni alacaksın, içeceksin, ıvır zıvır, yatacaksın pijamanla ve sabah kalktığında bir pijama. Ayağında ayakkabın yok. Ayağında günlük giydiğin bir pantolonun yok, ayağında günlük giydiğin bir ceketin veya tişörtün, bir kazağın yok. Özgürsün. Ne yapacaksın: duşunu alacaksın, üstünü değiştireceksin giyinip tekrar vazifeni, görevini neyse onu icra etmeye çalış… Sokakta ne yazık ki bu yok ve bu kitlenmiş bir şey. Mahkûmiyet zinciri olur."*

Bu olumsuz tablo içerisinde katılımcılar sıklıkla kendilerini toplumun dışında konumlandırarak, sokak yaşamının nihai bir sonucu olarak içselleştirilmiş bir dışlanmışlığı ve damgalanmayı ifade etmişlerdir. Aslında baskın duygu durumlarından birisi olarak ifade edilecek bu durum, katılımcıların yaşadıkları tecrübelere istinaden değil de sokaktaki şartları sürdürmek zorunda olmalarına bağlı olarak ortaya çıktığından dolayı bu başlık altında anılmıştır. Dolayısıyla toplum tarafından bir dışlanma ve damgalanma olarak değil; kendilerinin sahip oldukları şartlar neticesinde bu yönde bir düşünceye erişmiş olmaları, bu düşüncenin sokakta yaşıyor olmaya bağlı olarak açığa çıktığını aslında doğrulamaktadır.

> *"G1K7: Pek çalışma ve sosyal hayatınız olmuyor, olamıyor. Çünkü çalışmıyorsunuz cebinizde paranız yok. Paranız olmayınca ne oluyor? Sosyal bir aktivite yapamazsınız. Sosyal bir ortamlarda bulunamazsınız. Yani bir insan vardır, düzenli çalışan bir insan vardır. Yani insanlar gezebilir. İnsanlar mesela gün içerisinde bir yerleri merak edebilir. Müzeleri gezebilirler, şehirleri gezebilirler veya ilçeleri gezebilirler. Sizin böyle bir şansınız olmuyor. Siz içinizde daha kapanık, toplumdan dışlanmış, soyutlanmış olarak daha farklı bir psikolojiye bürünüyorsunuz."*

> *"G1K8: İşi gücü yok, evi yok geçimini nasıl sağlıyor düşüncesi uyanıyor onlarda. Ama suçlu insan psikolojisiyle size yaklaşmaları hoş bir şey değil. Yani evet bir madde kullanıyor olabilirim ama hırsızlık yapmam mesela. Kötü alışkanlık derken işte ne bileyim kendime zararım olabilir en fazla veya ne bileyim böyle gaspa, ya da ne*

bileyim bir yağmalamaya böyle şeylere karışmam. Herkesi bu şekilde görmek, değerlendirmek doğru değil."

"G1K9: Ama bunu bir ömür boyu sokakta kalarak yaptığın zaman işte orda o mahkumiyeti anlıyorsun. Zincirlenmişsin yani. Kalkıyorsun aynı kıyafetler. Yüzünü yıkayacak bir çeşme arıyorsun ya da affedersin bir tuvalet arıyorsun küçük veya büyük abdestini icra etmek için ya da yapmak için. Daha konuşamadım. Yani ilk gün kalktığımda da bu duygular içindeydim, hala şu an burada kalmam değiştiren bir şey yok. Sokağın hangi noktasında kalırsam kalayım hala o duygunun içindeyim. Değişmiyor bende."

"G2K5: Çünkü evsizliğin psikolojik bir boyutu da var ve o, o mecburiyet, o psikolojik boyutu sürekli böyle azdıran, orayı harlayan; orayı ateşle karşına bir odun verirsin ya o ateşi, o ıstırabı, o acıyı, o kederi, o özsaygıyı yitirmeni sürekli besleyen bir şey aslında bir yönüyle orada kalmak yani pratik boyuttan fiziksel sağlık, onu da geçtim, böyle bir şey de olabilir, evet. Ya ben ne hallerdeyim yani, niye burada kalıyorum falan ve bunları eşlik eden bir öfke hali, buna eşlik eden bir çaresizlik, bir yalnızlık hali. Evet, o zaman niye gidip orada kalasın, madem sağlıklı değil. Kışın soğuktan donmamak için bir de o acziyeti mi hatırlayacağım? Gider bir tane köprü altında kalırım mesela daha mantıklı."

Sokak yaşamında bulunuyor olmak, bireyleri sorumluluk gerektiren ve olumsuz sonuçlar doğurabilecek davranışlar açısından "daha rahat ve esnek" davranmaya itebilmekte ve onları daha özgür hissettirebilmektedir. Bu noktada bireyler sokak yaşamına uyum geliştirdikçe, sokaktan çıkmaya yönelik girişimlere daha az yönelmekte ve bu konuda isteksiz olmaktadırlar.

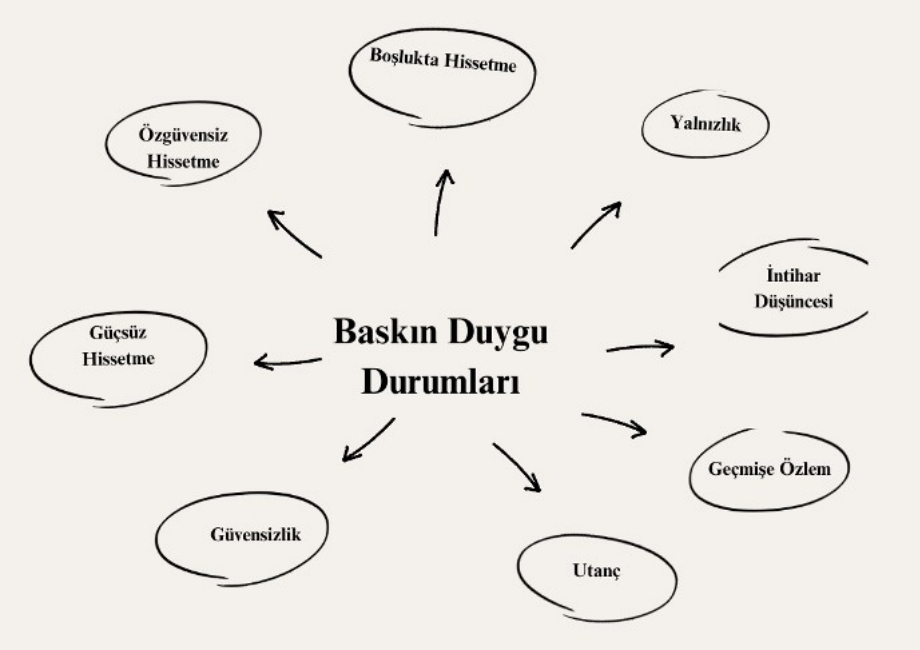
"G1K2: Çünkü sokakta yaşamanın belli bir yere kadar bir almış özgürlüğünü, güya özgürlüğünü. Artı "Zaten benim önceden sabıkam var. İkincisi, üçüncüsü, beşincisi, elli beşincisi olsa ne yazar?" şeklinde böyle gözü kararmış yapıları olanlar da var."

"G1K5: Düştükten sonra maddeye düşüyorlar. Çünkü bağlanmak istedikleri bir şey var ortada. Bir şeye tutunmak istiyorlar. Ve direkt kolaya kaçıp maddeye bağlanıyorlar. Hani bir çalışayım, ya da hayata sağlam basayım, ayağımı yere sağlam basayım gibi bir şey kesinlikle yoktu. Direkt madde bağlanmışlar ve sonrasında bağımlı hale gelmişler."

4.3.2.2. Baskın Duygu Durumları

Sokak yaşamında olan bireyler, geçmiş hikayelerine ve sokak deneyimlerine bağlı olarak birtakım duyguları belirgin olarak yaşamakta ve yansıtmaktadırlar. Bu duygular, sokakta yaşayan bireyleri anlamak ve onlarla etkili iletişim kurmak adına önem arz etmektedir. Bireyler açısından sokak yaşamı genel itibariyle bir "mücadele" alanı olarak görülmekte iken sokak yaşamının sağlıklı biçimde sonlanması bir "kurtuluş" olarak ifade

edilmektedir. Dolayısıyla sokak yaşamında baskın olan duygular genel itibariyle olumsuz olmaktadır. Bu anlamda umutsuzluk, güçsüzlük, yalnızlık, güvensizlik, geçmişe özlem, anlamsızlık, özgüvensizlik, utanç, boşluk gibi hislerin baskın olduğu bir ruh halinin sokak yaşantısında daha belirgin olduğu görülmüştür. Bu noktada geçmişteki olumsuz tecrübelerin etkileri ve sokak yaşamına uyum sağlamanın getirdiği gündelik rutinler, bu süreci besleyen pratik unsurlar olurken bireylerin sokaktaki günlük rutinleri içerisinde hayata ilişkin anlamın ve önemin kaybolmaya başladığı psikolojik bir döngünün oluşmaya başladığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sokak pratiğinde ifade edilen baskın duygular, bireylerin bu halini yansıtan olumsuz anlatıları içermiştir:

Şekil 4.11. Sokak Yaşamında Baskın Duygu Durumu

Sokakta kalan bireylerin duygularını yansıtan ifadeler incelendiğinde umutsuzluk, yalnızlık, boşluk hissi gibi anlatıların belirgin biçimde varlığı dikkat çekmektedir. Bu duygular, kimi zaman sokaktaki bireyin değişim gücünün, hayattan ifade edebildiği bir beklentisinin ve sokağın ötesinde bir yaşam hayalinin bulunmadığını yansıtırken kimi zaman değişim girişimlerinin başarısız sonuçlanmasını ve değişimin mümkün görünmediği bir döngüyü temsil etmektedir. Bu noktadaki anlatılarda katılımcılardan G1K7 baskın olan bu duygusunu öfke yüklü bir anlatımla anlamlandıramadığını itiraf ederken, sokaktaki bireyler açısından bu ruh halinin içselleştirilmiş bir çaresizliğe dönüşebildiğini göstermektedir.

> *"G1K7: Çünkü insan bir kere, hocam nasıl diyeyim? İnsan kendini aşağılık…Önce kendini, aşağılıktan daha aşağılık… Çünkü yapabilecek durumumuz var. Kendinizi*

burada yapmayabilirsiniz kardeşim. Benim burada ne işim var ya? Ben deli miyim ya? Ben kafayı mı yemişim kardeşim? Ben ne yapıyorum burada? Niye çalışamıyorum? Niye çalışıyorum, düzene giriyorum, aklım niye sonra kayıyor gidiyor? Niye atlatamıyorum kafamdan? Niye böyle oluyor? Belli bir süre düzelirken niye bir anda teker patlıyor? Ne oluyor yani? Niye hala orayı aşamadım?"

"G1K3: Yani burada bir mücadele var. Kurtulanlar var, birkaç kişi ama yüzde otuz istisna. Yüzde yetmişi için, kimse sokaktaki insanı kurtaramaz. Sanmıyorum çünkü ben onu gördüm. Açık konuşacağım. O burayla alakalı. Çünkü burada gitmek istemiyor. Burada bitirmiyor olayı. Yani ben kurtulmak istiyorum. Şunu yapmak istiyorum, bunu yapmak istiyorum. Gördüklerimi söylüyorum. "Tamam. Gel oğlum. İşte sen ne istiyorsun?" "İş." "Sen ne istiyorsun?" "Kıyafet." "Sen ne istiyorsun?" "Aileyle barışmak." "Sen ne istiyorsun?" "Bunu." Hepsi sağlanıyor. Üç gün sonra bir bakıyorsun ki, tekrar aynı yerde."

"G1K1: Evet, evet. İmkansızlıktan, mecburiyetten değil. Artık benimsemiş, çünkü hiçbir şey yok. Yani geleceğe dair bir umudu kalmamış. Yok yani. Hiçbir şey istemiyor. Evim olsun, istemiyor. Arabam olsun, istemiyor. Eşim olsun, istemiyor. Düzenli bir hayata geçeyim, bunu istemiyor artık. Yok yani, bitmiş. Çünkü zamanında sıkıntı yaşamış. Onlardan gelmiş zaten. Bitirmiş. Bak gerçekten benim gözlemlediğim kadarıyla çok kendi şahsi düşüncemdir. Yüzde altmış beş diyorum. Yüzde almış beş sokaktan kurtulmak gibi bir niyeti yok, istemiyor. Şu bölgede de, şu olduğumuz şu konumda da ne diyeyim size? Burada da yine var. Yüzde yetmiş, yüzde seksen de bulur."

"G1K5: Hiç alışık olmadığım bir konu olduğu için böyle bir boşluk hissi vardı. Sanki hani tamamen dünya kararmış, benim için bir anlam ifade etmiyordu. O üç aylık bir dönemde ben böyle sokakta geziyorum ama nereye gideceğimi, ne yapacağımı bilmiyorum…Bir sürü işler yaptım tek başıma ve bunların hiçbirinde ailem yanımda yoktu. Arkadaşlarım yoktu. Bunu yapabilecek şeyde insanken o hala düştüm. Ve bu bana çok kötü hissettirdi. Yani yok olmuş gibi hissetim kendimi. İnsan o haldeyken bir anda arkasında bir dağ arıyor, bir şey arıyor, bir sebep arıyor. Ben bakıyordum hiçbir sebep yok. Düşmüşlükte biri, ha biri bir sebep olmalı bana. O yoktu."

Sokak yaşamındaki bu olumsuz duyguların içerisinde bireylerin depresif ve güçsüz bir profil çizdikleri görülmüştür. Sokak yaşantısından dönüşüme öncülük edecek güçten ve destekten yoksun olduklarını ifade eden anlatılarda G1K3, yaşadığı sorunlar karşısındaki yalnızlığını itiraf ederken G1K7 depresif duygu durumunu tarifleyen bir anlatı sunmaktadır. Bu noktada aslında katılımcılar içsel bir değişim gücüne sahip olduklarını ifade etmelerine rağmen bu gücü açığa çıkartacak ve destekleyecek bir kaynaktan yoksun olduklarını göstermektedir.

"G1K7: Yani bilmiyorum hocam. Yani hiç çalışma isteği gelmiyor. Psikolojim daha da bozuluyor. Yani vücuduma vurmaya başladı. Ya çok düşünceden ya çok sıkıntıdan."

"G1K3: İyice kafamı toparlayamadım bir türlü. Çünkü yalnızım ve beni yani şey yapan, toparlayabilecek kimse yok. Ben kendimi toparlamaya çalışıyorum ama ittire ittire, çok zor."

"G1K7: Bunları yapabilecek bir kapasitedeyim. Ama kapasitede olduğum halde yapmıyorum. Ben o kadar aşağılık olamam. Yani kendi kendime konuşuyorum. Kendi kendime düşünüyorum. Muhakeme yapıyorum. İnsanların bunu kendisiyle konuşması delilik demek değil mi? Akıllı insanlar veya akıl edebilen insanlar bunları yapar yani. Hocam, ben de acizlenmiyorum. Bakmıyorum. Niye? Benim gücüm var. Burada yapmayabilirim ben. Niye bunu yapmıyorum? Artık salmışım kendimi. Ne olsa olsun. Salmışım kendimi."

Sokaktaki bireyler, böylesi bir olumsuz duygu durumu içerisinde yaşamda amaç ve anlam bulmakta zorlandıklarını gösteren ve yaşamı sorgulayan tutumlar geliştirebilmektedir. Bu noktada intihar ve ölüm düşünceleri bir alternatif olarak akıllarına düşmektedir. Bu nokta, ilişkili anlatılarda geçmişteki kayıpların kabul ve telafi edilememesi, sokak yaşamındaki döngünün anlamsız ve zor olması ve derin bir yalnızlığın hissedilmesi gibi çeşitli unsurlarla birlikte anılmıştır.

"G1K1: Çoğu insan ya intihar eder. Öyle düşünüyorum. Ya bu duruma düşmek çok basit değil yani. Yani her şeyin varken bir anda yok olması ve ben ona değil. Ondan sonra etrafında kimsenin olmamasına çok üzülüyorum."

"G1K5: O dönemde işte ilk başlarda psikolojimin tamamen düzelmediği için ne çalışmak istiyorum, ne bir şey istiyorum. Böyle yorgun gibiydim. Hani bezmiş gibiydim. Hatta o dönem ne bir iki kere bile aklımın ucundan geçti, intihar etmek bile geçti yani. Ne yalan söyleyeyim mesela sahilde yürürken ayağıma taşı bağlayıp şuradan kendimi atsam kim bana şey yapacak veya kimin umurunda olacak gibisinden çok geçti kafamdan."

"G1K7: Sabah kalkıyorsunuz. Yaşamak için hiçbir sebebiniz yok."

Sokaktaki bireylerin duygu durumlarındaki bu tabloların temelde geçmişteki olumsuz deneyimlerle ilişkili olduğunu söylemek mümkündür. Geçmiş yaşantıdaki kayıpların ve travmaların aşılamamış olması bireylerin bugünkü duygu durumlarında hala belirleyici faktör olmaktadır. Diğer yandan geçmişin böylesine yoğun bir etkisi varken mevcut yaşam pratiğinin zorlayıcı ve "anlamsız" rutinlerle dolu olması, bireylere bu noktada bir çıkış yolu önermemektedir. Dolasıyla bireylerin, yaşantılarının kontrol edemedikleri boyutunda

yüzleştikleri kayıp ve travmalara karşın yalnız ve savunmasız biçimde sokak yaşantılarını sürdürmek zorunda kaldıkları görülmektedir.

> *"G1K13: O gün ne yapacaksın mesela... Şimdi bazen şimdi, diyorum Allah, diyorum büyük. Uyuyabiliyorsam uyuyorum. Uyurken uyanana kadar, varsa eşyan içersin. Rahat rahat yaşarsın ama şimdi, bazen öyle bir hallere geliyorsun ki. Hani o kadar hani zor durumdasın. Şöyle film şeridi gibi yalnızsın. Herkes evine gitmiş. Bir zamanlar sen de o saatlerde evindesin. Aklına geliyor. Anladın mı? Arkadaşların, yanında olan arkadaşların. İki saat geçmiş. Hava kararmış. Herkes eve gitmiş. Uyuyup bir kalkmışsın, saat 12. Sadece arabalar, sokaklarda arabaların korna sesi çok nadir ve arabalarının çalışma motoru sesini duyuyorsun."*

> *"G1K9: Vardır muhakkak. Yani şöyle düşün Tom ve Jerry hikayesi gibi. Yani evsiz rüyasında koşturur yemeğe, huzura ya da ne bilim o an mutluluğunu yaşar. Yani o an… Ben çok yakaladım onu gülerken böyle gülümserlerken uykularında fark ediyordum ve sormuyordum ama bir şekilde muhabbeti dönüyordu ve ya akşam emin ol var ya şunu, rüyamda şunu gördüm Ali derlerdi ya da otururken sohbet soran kişilerle. Ya evimdeydim sanki derdi hani böyle hanım bana çorba getirmiş ya da ne bilim çayımı getirmiş falan. Al sana yeni bir soru."*

> *G1K7: Hocam ben bu kadar şey yaşamışken, daha otuzuma gelmeden saçlarım dökülmüşse, daha otuz beş yaşında elimde bu yaralar çıkmışsa. Sizce hocam birinin gelip gelmesinin, bir şeylerin düzelecek demesinin ne anlamı var?"*

> *"G1K5: Beni annemin verdiği, anneme verdiğim sözler tuttu. Annem dedi ki oğlum ne olursa olsun, dedi kesinlikle insanlara zararlı bir kişi olmayacaksın. Kendine zarar ver ama insanlara zarar verecek bir kişi asla olma. Bu hem senin iyiliğin için hem etrafındaki insanlar iyiliği için. Bu hep aklımın ucundaydı. Ve benim annem çok inançlı bir insandı. Yani toprağı bol olsun, beş vaktin üstüne beş vakit kılan bir insandı yani. Tespihini çeker şey yapar, kimseyle işi olmaz. Dedikodu falan kesinlikle bilmez. Bana 6 yaşında kuranı sevdiren, kuranı okutmayı, namaza başlatan kişi odur. Hani beraber büyüdüğüm için normaldi. Onun verdiği bütün öğütler kafamın ucundan böyle geçip gidiyordu, o anlar sürekli kafamda dolanıyor zaten. Halüsinasyon gibi sürekli gözümün önüne geliyor. Bazen sokakta gördüğüm bir kadını anneme benzetebiliyordum. Eşarplı, şeyli çarşaflı kadın gördüğümde anne diyesim geliyordu bazen."*

> *"G1K7: Anne yok, baba yok, var ama yok. Bakın, var ama yok. İşte bu insana bitmeyecek. Var ama yok. Yoksa yok diyorsunuz, hayatınıza devam edebilirsiniz. Var ama yok. Niye yok? Niye mesela tövbe haşa Allah'ı sorgulamak değil. Ben ister istemez bu soruları kendime sordum. Ya Rabbim niye ben Allah'ım, niye isyan etmiyorum, haşa. Niye yani, niye ben böyle bir şey yaşamak zorunda kaldım, bir anda her şey güzel giderken niye böyle oldu yani? Niye böyle kaldım? Niye insanların içinden dışlanmak? Hep bir dışlanmıştık, hep böyle bir şeydi. Zaten ben kolay bir çocukluk geçirmedim Hakan Hoca. Biraz dayakla, biraz hakaretle."*

Bu duygulanımlar içerisinde sokaktaki bireylerin psikolojik destek ihtiyaç ve arayışlarına ilişkin belirgin anlatılar da belirlenmiştir. Bireyler sıklıkla yaşadıkları karşısında sokak yaşantısında yalnız olduklarını vurgulamaktadırlar. Bu noktada gerek anlatılardaki açık psikolojik destek talep ve arayışları gerekse de mücadele süreçlerinde kendilik ve yalnızlık vurguları, bireylerin duygu durumlarıyla baş etmeleri için psikolojik desteğe ihtiyaç duyduklarını açıkça göstermektedir.

"G1K8: Evet. Psikolojik bir destek yani bugün örnek veriyorum benim maddi durumum iyi olmuş olsaydı psikolog yerine uzman bir psikolog. Yani örnek veriyorum atıyorum 200 tl vereceğime 500 tl veririm ama uzman bir psikolog bulurum benim hayatıma destek olacaksa bu bedeli ödemek isterdim. Çünkü gerçekten insanları ihtiyacı var. Sokağa düşmüş, salıvermişlik bir boş vermişlik psikolojisinden geçmiş tekrardan hayata tutunmak istiyor fakat çalışma hayatından geri kalıyor. Yani iş hayatındaki o hıza yetişmekte zorlanıyor, güçlük çekiyor. Bir destek yani manevi anlamda da bir destek, psikolojik anlamda da bir desteğe ihtiyaç duyduklarını kendi çalışma hayatıma tekrardan başladığım zaman fark ettim geçen sene."

"G1K7: Hiç açılmadı hocam yani. Hani hep, hep, hep, hep... Yani nereye gidiyoruz? Nereye gidiyorsun? Dedim kendime ne güzel kafamda mahkemeler yapıyorum. Diyorum niye böyle şeyler yapıyorsun sen? Ne kadar diyorum acı verdi sana. Aldı, aldı, aldı, aldı, götürdü. Hep bunun yüzünden bazı şeyleri yapamadım. Bazı şeylerden geri kaldı. Hayattan geri kaldın arkadaşlarından geri kaldın. İşinden, gücünden, peşinden, dostundan. En, en ideali kendinden uzak kaldın. Kendin olamadın. Hocam ben kendim olamadım."

"G1K5: Hiçbir psikolojik tedavi görmedim, hiçbir psikoloğa da gitmedim. Ben kendi kendime o konuda biraz tedavi ettim. Benim bundan 3-4 ay önceki halimi görseydiniz inanın… Hatta iş yerinde bazen o psikolojik sıkıntıları ufak tefek yaşayabiliyorum. Mesela şöyle bir şey hiç tepki vermeyeceğim, hiç umursamayacağım şeyleri bir anlık böyle parlamayla tepki verebiliyorum. Tabii bunlar hala var üzerimde ister istemez kalmış yani kalıntı olarak. Ki bunlarda kolay kolay geçecek şeyler değil."

"G1K8: Ben iki sene sokakta kaldıktan sonra burayı keşfettim. Burayı keşfettikten sonra geçen sene bir iş buldum. 5 ay bir iş hayatı tecrübem oldu. Fakat sokağın bir salıvermişliği var. Yani insanlar bir boşvermişliğe psikolojik olarak o boş vermişliği kapılıyorlar. O boş vermişlik, o boş vermişliğinden kurtulmak, kendine çeki düzen vermek, iş hayatına adapte olmak da güçlük çektiklerini fark ettim. Yani kendimden örnek veriyorum. Ben o 5 aylık zaman zarfı içerisinde iş hayatına adapte olamadığımı fark ettim. Yani sokağa düşen insan bir şekilde bir şeyleri boş veriyor, kendini salıveriyor. Kurtulmak istiyor fakat o salıvermişliğin verdiği o psikoloji tekrardan hayata, iş hayatına bağlamaya yetmiyor. Yani bir destek."

Sokakta kalan bireylerin yaygın hissettikleri duygulardan bir diğeri güvensizlik olarak belirlenmiştir. Önceki başlıklarda da ifade edildiği üzere sokakta kalan bireyler için sokak yaşamında güvenliği sağlamak önemli bir ihtiyaç ve sorundur. Bu durumun birey üzerindeki etkisi, baskın bir tedirginlik ve güvensizlik hissi olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada sokak yaşamındaki fiziksel şartlar ve ilişki biçimleri, sokaktaki bireylerde güvensizliği de sürekli biçimde canlı tutmaktadır.

> *"G1K10: Sokak hayatı, kimseye güvenemezsin."*
>
> *"G1K9: Çünkü sokaktasın ve yabancısın. Kimseye güvenemiyorsun, biri dokunsa böyle yavru kedi gibi köşeye pusup ne yapıyor abi falan hani kekelemeye başlıyorsun."*
>
> *"G1K6: Aslında parayı bilerek de harcıyorum yani. Yirmi, yirmi beş lira kalıyordu cebimde "O artık yarına," diyordum kendi kendime. Yani, hiç böyle para durması, üstüne bakmaları yani olabilir. Önünü kesebilirler. Yaşamadım ama yani birçok şeylerle karşılaşıyorlar."*

4.3.2.3. "Tutunuyorum Derken Düşmek": Madde Kullanımı

Sokakta yaşayan bireylerin zorlayıcı duygu durumlarına karşı verdikleri cevaplardan birisi, madde kullanımıdır. Sokaktaki birey için madde kullanımı, çoğu kez taşımak zorunda olduğu olumsuz duygular ile mücadele etme aracı olarak görülebilmektedir. Bu anlamda madde kullanımı, sokaktaki bireylerin yaşadığı olumsuz tecrübeler karşısında hissedilen yalnızlık ve çıkmaz karşısında bir baş etme aracı olarak gelişmekte; aslında bu bireylerin hayattan vazgeçmeme çabaları olarak tarif edilmektedir. Zira sokak yaşantısıyla birlikte derinleşen kayıplar neticesinde bireyler açısından başvurulabilecek alternatifler oldukça sınırlıdır. Bu noktada madde kullanımı, başa çıkılamayan sorunlar karşısında unutma ve rahatlama davranışı veya bir psikolojik destek aracı olarak görülmektedir. Dolayısıyla sokaktaki bireyler açısından bu duygu durumları, sokak yaşantısında maddenin bir kurtarıcı olarak görülmesine neden olmakta ve sokakta madde kullanımın artmasında ve derinleşmesinde ayırıcı bir unsur olarak gelişmesine sebep olmaktadır.

> *"G1K2: Kendini, tabi tabi… Bir nevi ona sığınıyor yani. Ona sığınmış oluyor. Psikolojik olarak kendini rahat hissediyor güya. Onlar üzerinde olabiliyor. Çünkü haletiruhiyesi ona, o anda nasıl hareket etmesi gerektiğini söyleyemiyor. Hayvani içgüdülerle, içgüdülerle, şeytani içgüdülerle muvazenesini tam olarak kullanamayıp sizinle her an ters düşebilme durumunda oluyor. Anlaşamama durumunda oluyor. Yanlış anlamaya müsait oluyor, meyilli oluyor. Çünkü muvazenesini kullanmaktan aciz. Hali bozulmuş, sarsılmış."*

"G1K8: Yani insanlar bir şekilde kafalarını dağıtmak istiyorlar, işte geçmişiyle ilgili sorunları var. Onları unutmak, onlardan kaçmak istiyorlar. Kendi gerçeklerinden kaçmak istiyorlar. Alkole de herkes yetişemiyor, yetişemeyen insanlar kolonya içiyorlar. Bir grup kolonya içtiğini gördüm. İşte bir grubun bali çektiğini gördüm. Bir grubun tiner çektiğini gördüm. Yani daha ucuz, daha bulması kolay işte onlar için, sokakta kalan insanlar için. Öyle olduğunu düşünüyorum yani."

"G1K5: Düştükten sonra maddeye düşüyorlar. Çünkü bağlanmak istedikleri bir şey var ortada. Bir şeye tutunmak istiyorlar. Ve direkt kolaya kaçıp maddeye bağlanıyorlar. Hani bir çalışayım, ya da hayata sağlam basayım, ayağımı yere sağlam basayım gibi bir şey kesinlikle yoktu. Direkt madde bağlanmışlar ve sonrasında bağımlı hale gelmişler."

"G1K8: Benim daha önceden işte bir arkadaş ortamından kaynaklanan, mesleki alandan kaynaklanan, kötü bir çevreden gelmemden dolayı ben bu illete bulaştım ama tabii bunu şey olarak görmüyorum bir bağımlılık olarak görmüyorum da bir psikolojik destek olarak görüyorum. Yani bana psikolojik destek sağladığını düşünüyordum o zamanlar."

"G1K1: Uyuşturucu pazarlığının da en büyük sebebi, yani en büyük ilerlemesinin sebebi bu sokakta kalan gençlerdir, insanlardır. Çünkü onlar çare bulamadıkları için torbacılık yaptırılıyor bu çocuklara ve bu sektör daha hızlı ilerliyor bu sayede. Altları çok yani sektörün, dağılma altları çok. Bunu şimdi buradan sal adamı, Taksim'e yürür. Bırak, Bakırköy'e de yürür. Ver yüz lira, iki yüz lira yürür. Çünkü çaresiz adam. O malı götürecek, satacak...Çaresiz adam, yapar yani bunu...Bu çaresizlik kötü şeyleri hayata daha çok kazandırıyor. Kötülüğü daha çok kazandırıyor. Böyle bir sorunla da herkes bu işe hepimiz göz yumuyoruz."

Sokak ortamında madde kullanımı, her ne kadar başlangıç itibariyle psikolojik bağlamda meşru/mecburi bir davranış olarak algılansa da pratik olarak kişiye ciddi zararlar verdiği ve aslında içinde bulunduğu krizi derinleştirdiği görülmüştür. Bu noktada sokaktaki bireylerin kullanıma yönelmesindeki süreçler göz önüne alındığında madde, sokağın zorlu dinamikleri içerisinde bir meşruiyet kazanırken kullanım ilerledikçe fiziksel, psikolojik ve sosyal açıdan sorunların da arttığı ve aslında sokak hikayesindeki çıkmazın derinleştiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla sokak dinamikleri içerisinde bireylerin madde kullanım davranışını, sokak öncesindeki zorlu yaşam hikayesi, sokağa bağlı derinleşen kriz ve kullanıma bağlı artan sorunlar bağlamında geniş bir çerçeveden okumak gerekliliği görülmektedir.

"G1K13: Benim tek sağlık sorunum bu madde bağımlılığı. Hayatıma girdiğinden beri yani hayatımı zindana çevirdi. Bütün bembeyaz bütün sayfalarımı leş gibi kirletti…

Çok dostumuzu, sevdiklerimizi kaybettik. Arkadaşlarımızı kaybettik. Hani bu aslında bizim gençliğimize yapılan en büyük darbeydi bu bonzai."

"G1K10: Kendilerine zarar veriyor çünkü kendilerine. Çünkü gerek sağlık, gerek beyinsel, gerek bedensel olarak, zihinsel olarak, düşünsel olarak hep zararları kendilerinedir yani."

"G1K11: Hocam kısaca kendimize bakmıyoruz. Ne hastane kontrolü var, ne şey var. Zaten bir yerin ağrısa uyuşturucu içiyorsun. Ağrı da gidiyor. Hissetmiyorsun, unutuyorsun… Hırsızlık yapacak bir insan değilim ama ne zaman bu maddeye elimi sürdüm, abi karakterimiz değişti. Menfaatçi olduk. Hırsızlık var. Ondan sonra nasıl söyleyeyim? Böyle gözümüz dönmüş. Ne para eder, ne etmez? Hayatım boyunca girmeyeceğin yerlere giriyorsun ağabey. Normal bir insan olsan, normal bir hayatın…"

"G1K13: Aslında çocuğa baksan on numara ama madde çocuğu artık ne yapsın? Çaresiz."

4.3.3. Sokakta Karşılaşılan Riskler ve Zorluklar

Sokak yaşamında olmanın getirdiği birtakım riskler ve zorluklar bulunmaktadır. Bu risklerin bir kısmı sokak yaşamının fiziksel şartları ile ilişkili iken bir kısmı sokaktaki ilişkilere bağlı olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada öne çıkan ilk başlık, sokağın içerdiği tekinsiz yaşam alanları ve ilişkiler nedeniyle "güvensiz" bir yer olmasıdır. İkinci başlıkta ise temel fiziksel ihtiyaçların karşılanamaması veya sağlıklı biçimde karşılanamaması, sokak yaşamının barındırdığı bir risk unsuru olarak belirlenmiştir. Son olarak ise çalışmamızda belirgin bir cinsiyet ayrımı yapılmamış olsa da sokak yaşamında kadın olarak bulunuyor olmak, mevcut kırılgan yapı içinde ayrıca bir dezavantaj olarak değerlendirilmiştir.

4.3.3.1. Sokakta Bulunmanın Getirdiği Tehlikeler

Sokak yaşamında bulunuyor olmanın getirdiği en büyük risklerden birisi temel güvenlik problemidir. Sokak yaşamında bulunan bireyler, sokak ortamında çeşitli tehlikelerle yüzleşmek zorunda kalmaktadırlar. Bu noktada kimi tehlikeli iş ve ilişkiler sokakta kalan bireyin aktif olduğu ilişkilerle şekillenirken kimi tehlikeler sokak yaşamının doğasında bulunan, birey ne kadar tedbirli olsa da her an açığa çıkabilecek olan tehlikelerdir. Bu tehlikeleri keşfetmek, sokak yaşamındaki pratiğin nasıl şekillendiğini anlamak açısından önemlidir:

Şekil 4.12. Sokak Yaşamının Getirdiği Tehlikeler

Sokak yaşamı pratiğinde karşılaşılan tehlikeler ilk olarak bireylerin güvenliklerini tehdit etmektedir. Bu anlamda sokak yaşamında bulunan "tehlikeler" en temelde sokağı "güvensiz" bir alan haline getirmektedir. Bu noktada özellikle sokağın fiziksel şartları içinde bireyler güvenlikli kalacak bir yer bulma konusunda sorunlar yaşamaktadır. Açık alanda kalıyor olmaya bağlı ortaya çıkan güvenlik problemleri, sokaktaki bireyleri bir anda çok çeşitli riskli olay ve gelişmelerin öznesi haline dönüştürebilmektedir. Bu anlamda bireyler sokakta sürekli olarak tetikte bir yaşam sürmek zorunda kalmaktadırlar. Bu zorunluluk, aynı zamanda sokaktaki bireylerin normal yaşam akışları içinde ne kadar kırılgan ve telafisi zor risklere yatkın olabildiklerini açıklamaktadır:

> *"G1K1: Şimdi şöyle bir şey söyleyeyim. Senin hiçbir suçun olmayabilir. Bankta yatıyor olabilirsin. Yandaki banktaki adamlar uyuşturucu içiyordur. İçtikleri eğer sert bir kimyasalsa yani sana gelip sataşıp seni bıçaklama ihtimalleri, sana yara verme ihtimalleri bile var. Seni denize atma ihtimalleri bile var. Sokak o kadar güvenilir bir yer değil. Bir, emniyet mensubu bile şikayet olmadığı sürece kavgaya karışmıyor burada."*

> *"G1K5: Valla zaten yarı, tek göz uyuyorum. Kapalı tek göz açık uyuyorum."*

> *"G1K2: Yani her türlü sıkıntılarla karşılaşabilirim. Çünkü sokaktakilerin bak, Hakan Bey çoğu da boş dolaşmıyor. Üzerinde mutlaka bir çakı, bir şişe, bir cam kırığı mutlaka oluyor."*

"G1K5: Gece hiç uyumadığım için Taksim'de, gece üçlerde dörtlerde çok pis insanlar vardı çünkü. Başıma bela olacak tipler çoktu çünkü. Gelip çok salça olanda oldu gerçi. Yani bıçak çeken falan bile oldu. Yani sallamayla falan. Saldırmak isteyen bile oldu."

"G1K8: Bayrampaşa semtine yerleşmeye çalıştım. Yani yerleşme derken şöyle, gene sokakta kalıyorum. Cami avlusunda ikamet etmeye çalıştım fakat izin vermediler. Her mahallenin her semtin bir mafyası var. İşte kendi sokakların bir mafyası var. İşte orayı parsellemişler. Oradan kaçtım, Bayrampaşa'dan kaçtım. Edirnekapı tarafına geldim. Orda yine sıkıntılar devam etti. Sokak çocukları tarafından rahatsız edilmeye devam ettim."

"G1K1: Sokakta her an ölebilirsin…Her an ölebilirsin. En büyük risk bu sokakta."

"G1K10: Sokakta kalmanın riskleri her zaman var kardeşim. Dediğim gibi, gece yatıyorsun. Yani tabiri caizse Allah'a emanetsin. Şimdi, gene birbirine ilinti bağlantılı kuracağım madde bağımlı bilmem ne diye bir şuur kaybı yaşayan insanlar ve beyinleri uyuşmuş insanlar, yani şuurları, bilinçleri kayıp olduğu için ne olduklarının farkında değiller. Sen bu isimli gece yatarken geliyor paldır küldür. Artık ne yaptığının farkında değil ya sen bu insana müdahale etmeye kalkarsan yani maazallah. Zaten hani elinde muhakkak bir aleti vardır, bir çakı bıçağı vardır, bir tornavidası, bilmem nesi vardır. En birinci riskin, tehlikelerinden bir tanesi bu can güvenliği."

Sokak yaşamında karşılaşılan güvensiz ortamın yine sokağın kendi dinamiklerinden geliştiği belirlenmiştir. Bu noktada sokakta çeşitli sebeplerle zayıf düşmenin çeşitli risklere kapı aralayan bir etken olduğu aktarılmıştır. Katılımcıların büyük kısmı sokak yaşamında kimi tehlikelerin bulunduğunu ve sokaktaki bireylerin kendi çabalarıyla bu tehlikelerden korunmak zorunda kaldıklarını; gerekli çabayı ve/veya gücü gösteremediklerinde bu tehlikelere daha açık hale geldiklerini belirtmişlerdir.

"G1K3: Sokakta yani, sokaktaki insana zararı sokaktaki insan veriyor zaten. Yani verirse sokaktaki insan verir. Kimse evinden gelip de sana zarar vermez. Sokaktaki insana zarar sokaktaki insan verir. Sokakta zayıf olursan, maddeye düşme riskin var. Zaafın olursa maddeye düşme riskin var. Yanlış kişiler edinirsen, farklı yani bunun hırsızı var. Farklı yolları var. Ne bileyim? Değişik değişik işleri yapan insanlar var. Yani bunlardan kendini koruyamazsan bu tehlikelerin içinde olursun. Maddeye düşersin. Biriyle gidersin, hırsızlık yaparsın. Öbürüyle gidersin, gasp yaparsın. Ya bu tehlikeler var. Bunlara kendini koruman gerekiyor."

"G1K2: Sokakların nabzını iyi tutmak gerek ama tabii sokaklar da tehlikelerle dolu. Şimdi ne tür tehlikelerle dolu? Bir çocuk evden çıktığı zaman artık ailesinin koruması altında olmuyor. Tamamen dışarda oluyor. Ve bu çocuğa sağlıklı bir şekilde bilinçlenme sağlanmadıysa bu çocuk sokaklarda kötü insanlar diyelim, kötü insanlar

demeyelim de dezavantajlı insanlarla karşılaşabiliyor. Daha sonra bu dezavantajlı insanlara özenip, orada benliğini bulduğunu zannedip farklı suç unsurlarının içine bulaşabiliyor."

Sokak yaşamında karşılaşılan tehlikeler, suç unsuru davranışlarla yakın ilişkilidir. Bu davranışların ortaya çıkmasında sokak ortamındaki ilişkilerin ve sokağın fiziksel olarak metruk, terk edilmiş yapılarla suç unsuru davranışlara alan oluşturmasının etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada madde kullanımı ve satıcılığı, hırsızlık, çocuk ve insan kaçakçılığı, gasp, yaralama, taciz, tecavüz, fuhuş, dolandırıcılık gibi eylemler, sokak yaşamında bulunanların karşılaşabileceği suç unsuru davranışlardır. Sokaktaki bireyler bu suçlarda kimi zaman fail kimi zaman mağdur olarak yer alabilmektedir.

"G2K9: Suça iten etmenlerin başlarından bir tanesinin de metrukluk olduğu söyleniyor. Bir yerde metrukluk ne kadar fazlaysa, metrukluğun olduğu bölgede de suça meyil olur. Çünkü suç oralarda odaklanır, kendilerine yaşam alanı bulur. Yani bir virüs gibi düşünün, bir bakteri gibi düşünün. Bakteriler ve virüsler nerede ürerler, nerede çoğalırlar? Yaşam koşullarının oluştuğu ortamlarda. Suç da yaşam koşullarının oluştuğu ortamlar varsa alevlenecektir, doğacaktır."

"G2K2: Suçla madde ilişkisi birbiriyle paralel. Bugüne kadar bunu da gördük. Uyuşturucu madde kullanan, yasaklı madde kullanan kişiler genellikle belli bir dönem sonra doyumsuzluğa başlıyor. Kullandığı madde yetmiyor, istediği hazzı alamıyor. Bunun için daha fazla para harcayıp ya bir üst maddeye geçmesi lazım, daha çok haz veren bir maddeye geçmesi lazım ya da kullandığı maddenin dozunu arttırması lazım. Bunun içinde bir arayışa giriyor. Bu arayışlar da suçu doğuruyor. Yani ailesinden belli bir para alıyor sürekli. Daha sonra aile problemleri olduğu için ya çocuk ailesine sırt dönüyor ya ailesi çocuğa sırt dönüyor. Ondan sonra dışarıda bu parayı bulmak için küçük çaplı hırsızlıklara yönelebilir. Zaten son zamanlarda televizyonlarda falan görüyoruz işte. Caminin muslukları çalındı, kapı tokmakları çalındı. Genelde bunu yapanların büyük bir bölümü uyuşturucu, madde kullanan küçük hırsızlıklar yaparak onu kurtarmaya çalışıyor."

"G2K3: Yani sokağın çocuğa yasaklanması söz konusu şu içinde yaşadığımız süreçlerde. O yüzden sokak ve çocuk ilişkisi çok böyle, bize böyle güzel resimler veren bir şey değil. Çünkü bu sokaktan hızlı motor geçer, kurye geçer, araç geçer, biri çocuğunu alıp götürebilir. İnsan kaçakçılığı ve çocuk kaçırmaların yoğun olduğu bir zamandayız. İnsanlar bu hikayelerden korkuyorlar. İşte çocuk dışarda bonzainin işte dokuzlu yaşlara, sekiz yaşa indiği zamandayız. Çocuk mutlaka uyuşturucuyla karşılaşır. Öyle olduğu için çocuk açısından durum bu. Büyütme açısından mutlaka şiddettin, gruplar, çeteleşmeler, ondan sonra alternatif ekonomiye dönen torbacılıktır. Yani bir yıl yapayım, polise yakalanmadan yaparsam işte evimi alırım, işte ihtiyaç duyduğum parayı toplarım gibi bir şeyde torbacılık sokakta o anlamda insan kaynağı buluyor kendine…Sokak o yüzden toparlayıcı değil dağıtıcıdır aynı zamanda yani.

Kadınlar için ayrı bir risktir. Mesela bizim tanıdığımız kadınların sokakta olan, sokağı tutmuş olan ve fuhuşa sürüklemiş olan kadınlar aynı zamanda uyuşturucu bağımlısıdır. Aynı zamanda hırsızdır. Çünkü onları uyuşturucuya alıştıran gruplar, onlardan hırsızlık yapmasını ister. O kadınlarda bonzai ve sigara uzatırlar müşterilerine. Müşteri bayıldığında, düştüğünde, iki duman alıp düştüğünde onun pasaportunu, cüzdanını ve parasını alır. Sonra gelip pasaport pasaportçulara, cüzdan cüzdancılara dağılır. Ondan sonra kadında bunun karşılığında kalacak yer ve ihtiyaç duyduğu maddeyi tekrar bulur. Sonra tekrar sokağa yönlendirilir kadın. O yüzden kadın hırsızlık, gasp, fuhuş, hırsızlık gasp hırsızlık üçgeninde kadın bir insan kaynağına dönüşür yani. Bu alanın ihtiyaç duyduğu şeye dönüşür."

"G2K6: Ya dedi çocuğun yüzü, gözü biraz parlaktı. Zorla taciz tecavüz ede ede ibne yapmışlar, çalıştırıyorlar şimdi dedi. Travesti olarak çalışıyor şimdi biliyor musun? Yol boyunda dedi, gördüm dedi. Bana seslendi dedi. Atıyorum Hasan, Hüseyin, Hakan, Osman neyse isim vermeyeyim şimdi, seslendi dedi. Baktım dedi. Sizinle işim olmaz dedim, dedi. Lan oğlum benim ben demiş. Ben işte Osman'ım demiş. Ne Osman' ı lan. La Osman ben seni çoktan beri görmedim. Ya demiş, kusura bakma vallahi. Beni zorla kullana kullana bu yola düşürdüler demiş. Çıkamıyorum bu işten demiş. Öldürürler beni demiş. Çalışıyoruz demiş. Düşünebiliyor musun ya? Sokakta kalmak ne kadar pis iş biliyor musun… "

"G2K3: Ya sokakta her şeyden önce çok dinamik bir şekilde uyuşturucu alışverişi var, insan kaçakçılığı var, bu ülkeden ayrılmak isteyen, kaçak yollarla ülkeyi terk etmek isteyenler sokaklarda hep temas halindeler. Sokaklardaki esnaflarında mesela bazıları bu insan kaçakçılığı işinde mesela kasa konumundadır."

Sokak yaşamında belki telafisi görece daha kolay olan ama en sık rastlanan tehlikelerden birisi olan hırsızlık, pratik anlamda sokakta yaşayan bireyleri zor duruma düşüren deneyimlerden birisidir. Diğer başlıklardaki risklere kıyasla maddi bir kaybı ifade eden hırsızlık, sokakta kalan bireylerin yine sokakta kalan diğer bireyler tarafından mağdur edilmesini ifade etmektedir. Kimi durumlarda can güvenliğini riske atacak boyutta sonuçlar içerebilen hırsızlık, polisler tarafından da sokaktaki bireyler arasında normalleşen bir deneyim olarak kabul edilmektedir. Bu noktada güvenlik güçlerinin dahi sokaktaki bireyin eşyalarının çalınmasını önemsemeyen bir yaklaşım geliştirebildiği görülürken bu durum hırsızlığın, sokak yaşamının temel ve yaygın dinamiklerinden birisi olduğu düşüncesini desteklemektedir:

"G1K1: Aksaray ve Taksim'e ilk düşenler, ben istisnayım. Genelde Aksaray ve Taksim'e düşüyorlar sokağa düşen arkadaşlar. Ben oradan biliyorum bunu daha çok. Düşüyorlar ve orada, oralarda güvensizlik de şöyle bir şey var. Hemen orada bir şeyleri çalınıyor. Yani hiçbir şeyi yok olanlar buraya geliyorlar, çalıntı. "Ağabey neredeydin?" "Aksaray'da malzemelerim çalındı. Buraya geldim ağabey."

"G1K5: Öyle bir yerde uyuyordum işte. Bavullar falanda yanımda böyle. Sıkı sıkıya sarılmışım yatıyorum. İkinci günü zaten benim eşyalarım çalındı. Çünkü ben 3 gündür hiç uyku uyumuyorum. 2 saatlik uykuyla ayaktayım. Dayanamadım artık gitmiş… O ara bir kalktım başımın altındaki çantam hariç diğer iki bavul komple gitmiş. İçinde kameram falan vardı. Tripodum işte özel eşyalarım falan filan hepsi gitti."

"G1K9: Şey var mesela, hırsızlık. Yani bu insanların kiminin cebinde, çantası bile yok, kimimin üzerinde sadece kıyafeti var, hiçbir şeyi yok ama kiminin üzerinde ne biliyim bir cep telefonu, bir cüzdan işte ne biliyim bir akbil bulmuş bir yerden, bir sigara bulmuş, bir para yapmış, eşya taşımış, taş taşımış. Bunlar bazen çalınıyor işte evsizler arasında."

"G1K10: Ya sokakta kalıyorsun sonuçta. Kaldığın yerde mesela garantin yok ki. Polise gitsen, polis diyor ki "Zaten sokakta kalıyorsun lan," diyor. "Serseri, eşek oğlu eşek. Senin," diyor "eşyanı nasıl saklayayım ben?" diyor. Sokakta, şurada giderken şunu almışım götürmüşüm. Ha, benim eşyamı çalmışsın. Fark etmez onda."

"G1K9: Birincisi eşyalarının çalınabilir, ikincisi her şeyden önce canın çalınabilir. Çünkü yattığın zaman hani yarı ölü oluyorsun ya o gün mesela örnek veriyorum 4 kilometre, 3 kilometre çok yoruldun ve deli gibi uykun var, ölü gibi yattın derler ya adam bir şeyini almaya çalışır o uyku sersemi sen belki hiç farkında olmadan müdahale etmeye çalışırsın adam gırtlağını sokar, geçer. Yani riskler çok. Eğer bu bazda sorduysan. Tehlikesi bu. Yani canın açıkta. Yani kapalı bir alanda değil."

Sokak yaşamına ilişkin risklerin içinde madde kullanımıyla ilişkili olarak belirlenen riskler oldukça belirgindir. Sokak ortamında madde kullanımı sokakta bireylerin potansiyel kullanımı açısından bir risk iken madde satıcılığı sokakta hızlı para kazanmanın yollarından biri olarak görülmektedir. Diğer yandan kullanıcı bireylerin sokak pratikleri maddeyi temin etme üzerine geliştiğinden, bu durum maddeye götürecek riskli ve suç davranışların daha kolay ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu noktada hırsızlık, torbacılık, gasp, yaralama, fuhuş gibi eylemlerin maddeyle yakın ilişkili olduğu görülmüştür. Bu anlamda madde kullanımıyla ilişkili boyutta sokakta, eşlik eden risklerin çeşitlendiğini ve daha ciddi boyutlu olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte son yıllarda sokakta madde kullanıcılarının daha görünür oldukları aktarılırken bu durum karşısında kullanıcı olmayan bireylerin sokakta, güvenlik amacıyla birlikte ya da birbirlerine daha yakın şekilde konumlandıkları anlaşılmıştır. Dolayısıyla sokakta madde kullanımına ilişkin görünürlüğün artması ve sokağın madde ile daha yüksek düzeyde ilişkilenmesi, sokakta pratiği de değiştirdiğini söylemek mümkündür.

"G1K3: Madde yönünden de çok var. Gençler mesela buraya çıkıyorlar. Buraya geliyorlar. Genelde bir umutla geliyorlar İstanbul'a, tahminim, böyle bir şeyle. İşte "Ben okuyacağım," veyahut da "Ben yürüyeceğim. Ben de ünlü olacağım. Meşhur

olacağım sosyal medyada, meşhur olacağım," falan gibi gelenler de var. Bunların çoğu da bağımlı oluyorlar buraya geldiklerinde. Bağımlı oluyorlar. Başka da bir şey oldukları yok. Bir yere ilerleyemiyorlar. Maddeye alışıyorlar… Uyuşturucu pazarlığının da en büyük sebebi, yani en büyük ilerlemesinin sebebi bu sokakta kalan gençlerdir, insanlardır. Çünkü onlar çare bulamadıkları için torbacılık yaptırılıyor bu çocuklara ve bu sektör daha hızlı ilerliyor bu sayede. Altları çok yani sektörün, dağılma altları çok. Bunu şimdi buradan sal adamı, Taksim'e yürür. Bırak, Bakırköy'e de yürür. Ver yüz lira, iki yüz lira yürür. Çünkü çaresiz adam. O malı götürecek, satacak…"

"G1K7: Uyuşturucu satan da tamamen gözünü para bürümüş.. Hani bir şey misali, çene gibi, yarasa gibi. Onlar nasıl kanıyorlar? Bununla ilgili tamamen para. Uyuşturucu satan da nasıl para kazanacağını düşünüyor. İşte bazıları gelir abi hani, şu olsun bu olsun, size bir verir, iki verir. Üçüncüye nerde kardeşim paran? Para nerde der. Uyuşturucu satanlar böyle bir hayat. Ama merhametler yoksun, sevgiden yoksun, acımasız bir hayat."

"G1K3: Yani dışarıda zaten madde kullanan insanın hiçbir hedefi yok."

"G1K8: Tek sorun maddiyat. O maddiyatı da nasıl çözer sokakta kalan bir insan? İşyeri almaz, sokakta kaldığı için ona bir hırsız önyargısıyla veya işte ne bileyim madde bağımlısı önyargısıyla bakacağı için işyerleri bir kere sokakta kalan insanları işyerlerinde çalıştırmayı istemiyorlar. Ne yapacak peki bu insan? Ya mendil satmaya çalışacak ya su satmaya çalışacak, aynı benim yaptığım gibi. Bir arkadaşım mendil satıyordu, onun yanında bir müddet devam ettim. Sonra kendim su satmaya başladım gene bir arkadaşımla birlikte. O parayı bulmak zorundasınız çünkü sadece hani aşevleriyle geçim olmuyor. Onun yanı sıra arkadaşlarınızda sizi kötü şeylere teşvik ediyorlar, kendilerini de aradan çıkartabilmek için. Sizi de kullanabiliyorlar yani. Sizin de zaafınız var. Bir kere o maddeyle tanışmışsınız. Nasıl bir şey olduğunu biliyorsunuz. Birkaç saniyede olsa sizin kafanızı dağıtmaya yetiyor. Bir çıkış yolu olarak görüyorsunuz madde kullanmayı o psikolojiyle. 3-5 hani harçlığımızı bulup gene gidip arkadaşlarımla birlikte madde arayıp, madde bulduğum oldu, kullandığım oldu."

*"G1K10: **K:** Madde bağımlısı ise çok farklı yollardan değişik yollardan elde ettiği hangi yollardan elde eder?..Ya af buyur, kendini pazarlar. Af buyur, gasp yapar… Hırsızlık yapar. **A:** Kendini pazarlama dediğin, bir erkek için mi? **K:** Erkek için de geçerli. Maalesef ne acıdır ki yani…Eşcinsel…Dediğim gibi, hele genç diye mesela genç yaşta 17-18 yaşında olsa bir kere bu madde bağımlısı artık bu maddeyi temin edebilmek için her yol onun için mübahtır…Hiç fark etmez, ne istenirse yapar. Der ki işte "Gel bana kuryelik yap" Yok "Torbacılık yap. Gel, bilmem ne yap." Yahut çok ufak çapta vardır bir alışveriş yapmış olduğu torbacı vardır. Geldiler işte "Filanca yeri patlat." Yani patlat derken her argo konuşurum. "Soy orayı." İşte böyle."*

"G1K7: Ya bakar ki sizin cebinizde biraz para var. Ben bunun cebinden bu parayı nasıl alabilirim? Veya nasıl bunu uyuşturucu içtirebilirim? Yani bazı insan karakterleri var. Bu uyuşturucuyu herkes gidip de özenerek, merak ederek içmiyor hocam. Arkadaş kurbanları da var. Bile bile arkadaş, ona onu kurban ediyor."

"G1K9: Hırsızlık mesela lafını böldüm ama işte dedim ya demin söyledim ya bu adamın buna ihtiyacı var. İşe ihtiyacı var. Şunu almaya ihtiyacı var. Yani bir yemek yemeye ihtiyacı var en basit. Sen bu adama bunu vermezsen adam hırsızlığa yönelir. Sen teşvik ediyorsun, potansiyel suçlu haline sen sokuyorsun. Ee hırsızlık öyle başlar. Yani ben, benim anladığım bu. Madde, eğitilemediği için pardon özür dilerim, tedavi edilemediği için. Adam ne yapıyor gidiyor bunu çalıyor. Hem madde bağımlısı hem hırsız. Ee sen bunu vermiyorsun, gecenin 1-2'sinde adam seni bıçaklıyor. Paranı gasp ediyor. Hem hırsız hem katil hem madde bağımlısı. Üçü bir arada. Üçü bir arada adam."

"G1K7: Risk anlamında da bu risk biraz insanın kendisine bağlı. Nasıl dedim kendisine bağlı. Şimdi gene konumuz uyuşturucuya geliyor. Eğer uyuşturucu ortamındaysa yani hayatınız zaten çok... Her saat her dakikası risk. Tehlikelerle de dolu yani. Her an başınıza bir olayın gelmeyeceği malum. Çünkü hayırlı bir yolda değilsiniz. Şer olan bir yoldasınız."

"G1K10: Onun için artık madde bağımlıları kullanıcılar, gaspçılar maspçılar o tenha yerlere de dadanma çoğaldı çünkü yani. O da madde bağımlısı da gelip tenha yerde, mesele gayrimeşru bir şey olduğu için. Hani polisten kaçmak bilmem ne, hani yakalanmamak bağlamında ve bu sefer senin yattığın yere geliyor. Hani çoğaldıkları için ve bu bağlamda tehlike arz ediyor şimdi. Ama son 8 10 seneden beri hep böyle. Sokakta kalan insanlarımız gruplar halinde kalabalık yani yerlerde ve birbirini görecek şekilde hani herhangi bir şey olursa müdahale edebilelim gibi tarzlarda yani birleşik yeni şekilde kalmaya başladılar."

Sokakta madde kullanımıyla ilişkili olarak kullanım davranışlarının genellikle tenha, köşe ve görünür olmayan konumlarda gerçekleşmesi nedeniyle maddeye bağlı gelişen olumsuzluklarda bireylerin yalnız ve desteksiz kalma riskleri dikkat çekmiştir. Madde kullanımının genel sokak yaşantısı içinde görece daha az görünür konumlarda gerçekleşmesi, kullanıcıların birbirlerine yönelik zarar verici davranışlar göstermesi, madde etkisine bağlı olarak yüksek bir yerden düşme veya atlama risklerini taşıması ve çoklu ve/veya yoğun kullanıma bağlı krize girme riskleri açısından bireylerin dışardan desteğe erişimini zorlaştıran ve olası olumsuz sonuçları ağırlaştıran bir unsur olarak tespit edilmiştir.

"G1K11: Ölümü de arttırıyor ağabey. Biz milletten kaça kaça, ta nerelere gidiyoruz. Birimize bir şey olsa, kimse görmeyecek mesela ağabey orada…Çocuk surlardan düştü, kalktı. İki adım attı, yere düştü. Bir daha kalkamadı…Vallahi ambulansı

aradık. Gittik, taa surları öbür taraftan dolandık da geldik…Çünkü aşağı insek, aynen ağabey. Bizim üstümüze atacaklar. "Kafanız da güzel. İttiniz çocuğu," diyecekler."

"G1K13: Yani kalp krizi geçirebilir. Artı yormuştur. O kadar aşırı kullanmıştır ki midesinde su bile yoktur. Kupkuru olmuştur adam. Anladın mı? Artık kalp dayanmaz."

Sokak yaşamının tehlikeli boyutlarından bir diğeri ise sürekli bir kavga ve çatışma ortamının varlığıdır. Bu noktada sokak ilişkilerinde basit ve küçük anlaşmazlıkların dahi ciddi bir tartışma ya da kavgaya dönüşebildiği bir psikolojinin hakim olabildiği görülmektedir. Sokak yaşamındaki bu şiddet, sokaktaki bireylerin kendi aralarındaki ilişkilerden gelişebildiği gibi, özellikle madde kullanımının olduğu ilişkilerde şiddet atıfları daha sıktır, bireylerin sokakta "bulunuyor" olmalarına bağlı olarak da karşılaşabilecekleri bir risk olarak değerlendirilmektedir.

"G1K2: Orada otelin oraya düşen kısımda da su, gaz bir blok var orada. Onun yanında birkaç şeyler yuvalanmış. Madde bağımlıları falan, alkolikler, madde bağımlıları falan onlar yuvalanmış. Gece ateş yakıyorlar. Bağırıyorlar, çağırıyorlar. Bıçaklar elinde, kırık şişeler ellerinden düşmüyor. Koşuyorlar birbirlerinden, sürekli polis bekçi falan geliyor…Sürekli kavga ve gerilim ortamı."

"G1K7: Hiç olmayacak bir şey. Yani çok saçma sapan şeylerden bile tartışıp da kavga edebilirsiniz, birbirinizi yaralayabilirsiniz. Çünkü saçma sapan bir ortam yani"

"G1K2: Abi gidiyorlar oynaşıyorlar, yarım saat bir saat sonra bıçaklarla kırık şişelerle birbirlerine dalıyorlar. O yapıdaki insanlar sürekli karanlık, süfli, izbe yerleri seçiyorlar."

"G1K8: Yani kavga var, dövüş var, işte ne bileyim zaten gene aynı şekilde uyuşturucu illetiyle devam ediyoruz. Çevremizdeki insanlarda uyuşturucu içiyorlar. Huzursuz bir ortam. Sürekli kavgaların, dövüşlerin işte olduğu bir ortam…"

"G1K10: Hani sokak insanı ne şekilde şey yapar? Tehlikelere, oluşabilecek gelişebilecek tartışmalara, tehlikelere, kavgalara, gürültülere zaten kendisini bir şekilde hazırlıktır yani. Çünkü karşısındaki insan da aynı psikolojidedir. Kendisi de aynı psikolojide. Ya kaybeder hani ya döver, ya dövülür."

Sokaktaki bireylerin kimi güç ve kaynaklardan yoksun olmalarına bağlı olarak suiistimal edildikleri ve "mağdur oldukları" ilişkiler de sokakta karşılaşılabilecek tehlikeler arasındadır. Özellikle dolandırılma ve madde satıcılığında kullanılma gibi durumlarda, sokaktaki bireylerin dezavantajlarından faydalanıldığı görülmektedir. Bu noktada para karşılığında bireylerin vatandaşlık haklarının suiistimale uğramaları ve sonucunda karşılayamayacakları maddi mağduriyetler yaşamaları ya da madde satıcılığında suçun asıl

satıcılara değil de sokakta kalan ve torbacılık yapan kişilere kalması, ayırıcı örnekler olarak belirlenmiştir. Dikkat çekici bir husus ise sokaktaki bireylerin yaşadıkları sorunlar içinde bir umut ve alternatif göremiyor oluşlarının bu suiistimallere zemin hazırlayan bir unsur olmasıdır. Bu durum, sokak yaşamının derinleştikçe bireyin yaşadığı dezavantajların arttığı, zamanla yerleşik ve döngüsel bir hal aldığı ve nihayetinde aşılması zorlaşan bir sürece işaret etmektedir.

> *"G2K6: Geçenlerde bir arkadaşın, sokakta kalan bir arkadaşın e- devletine baktık. Sekiz yüz yirmi üç bin küsur lira devlete vergi borcu var. Adamın üzerine şirket açmışlar sahte. Demişler ki al sana dört bin lira, beş bin lira. Sokakta yirmi senedir yaşayan bir adamı, on senedir yaşayan bir adama beş bin lira demek, beş milyon dolar demektir yav. Bitmez zannediyor o parayı. Büyük para onun için."*

> *"G2K1: Mesela adam geliyor. Senin üzerine şirket kuruyor. Sana diyor ki işte, dini terim de vardır. Adamın mesela doksan dokuz tane şeyi vardır. Günahı vardır. Bir tane daha işlesem ne olur? Yani bir tane daha ne olur yani? Doksan dokuz tane. Bir daha işle, yüz olur yani. O mantıkla beraber bunlar… Adam diyor ki, "Nasıl olsa ben sokakta yaşıyorum. Artık benim ümidim yok. Ben, bana gelip yapılan teklifi kabul ediyor." Adam diyor ki "Al," diyor "sana bir milyar veriyorum. Sadece bir şirket kuracağız. Şirket senin üzerine olacak. Sana da her ay para vereceğiz. Sen de, sen de geçineceksin. Biz de geçineceğiz," diyerek böyle sokakta yaşayanların yüzde altmış, yetmişini bu durumda olan insanlar var. Üzerlerine şirket olan insanlar var. Devlete borçları olan o kadar insan var ki. Yani bu riski var. Ya sizi sokakta yalnız kaldığınızı hissettiğinde veya kimsenin, kimsesi, kimseniz olmadığını anladığı takdirde böyle açıkgözlü insanlar sizleri zaaflarından yararlanıyor. Mesela size bir para veriyor. Sonra on lira, işte bir milyar veriyorsa senin üzerine şirketi kurduğu zaman, istediği kadar şirketin üzerinden para çekiyor. İşte onun üzerine şirket açıyor. Sonra üzerine telefon falan alıyor. Öyle insanlarla çok karşılaştım."*

> *"G2K6: Dikkat edersen torbacıların çoğu evsiz barksız, ipsiz sapsız, yuvasız insanlardır. Sokakta kalanların çoğu içeri girmiştir. Ya hırsızlıktan, ya uyuşturucudan girmiştir. Uyuşturucu yakalanır, sokakta kalana yüklenmiştir. Satıcı budur yani. Kendileri kurmuştur. Malı götüren, parayı kazanan ağababalar hiç ortada gözükmez. Hep makinenin önüne gelen, kırılan, çıkan kimsesizlerdir."*

4.3.3.2. Temel İhtiyaçları Giderememe Riski

Sokak yaşamında karşılaşılan risklerden bir diğeri, asgari yaşam şartlarını sürdürmek için gerekli olan temel ihtiyaçların giderilememesi olarak belirlenmiştir. Genel itibariyle barınma, beslenme, temizlik, giyim ve güvenlik olarak kategorize edebileceğimiz temel ihtiyaçlar, bireylerin karşılamakta zorlandığı durumlar olmaktadır. Bu anlamda kimi zaman beslenme ve gıda konusunda yemek veren bir yer bulmak ya da oraya ulaşmak bir sorun

olmaktadır. Dahası tüketilen gıdaların niteliği de sağlığı tehdit eder düzeyde olabilmektedir. Diğer yandan açık alanda kalmaya bağlı olarak soğukla mücadele etme mecburiyeti, kış dönemindeki en önemli ihtiyaçlardan biri iken kimi zaman bu konudaki ihtiyacın karşılanamaması, sokakta donarak ölümlere sebebiyet verebilmektedir. Aynı zamanda tehlikeli yaşam alanlarında bulunuyor olmak, güvenlik ihtiyacının sıkça yinelendiği bir tecrübeye karşılık gelmektedir. Yine yaşam koşullarının sağlıksız olması; buna karşın sağlık hizmetlerine erişimde zorlukların olması, asgari sağlık düzeyinin korunmasını zorlaştırmaktadır. Sokak yaşamındaki kaynakların sınırlı oluşu, bireylerin bu kaynaklar arasında tercih yapmaya iten bir düzen sunabilmektedir. Zira ulaşılan kaynaklar farklı zamanlarda farklı bölgelerde sağlanabildiği için, sokak yaşamındaki bir bireyin tüm kaynaklara aynı erişimi pek mümkün olmamaktadır.

> *"G1K2: Şimdi bir kere sıhhat yönünden risklisiniz. Sağlık yönünden risklisiniz. Ben çoğu zaman çimende ıslandığımı biliyorum. Uzanıyorum çimene bir bakıyorum ki su içinde kalmışım. Aaa öte taraftan şey açmışlar: gece sulama şeyleri var ya vanaları… Bi de dışardaki sokakta kalanların yüzde yüzü demiyorum da yüzde 90'nın jargonu bozuk, yaşam şekilleri şeysiz sağlıksız. Temizlik sıfır zaten, sıfırın altında. Yani hem fiziksel hem ruhsal tamamen sağlıksız insanların içinde buluyorsunuz kendinizi."*

> *"G1K4: İnsan soğukta yaşayamaz. Ölür. Ölür yani…Hadi yemeği çöpten buluyorsun. Yemek çöpten, nasıl yani? Ekmeği çöpten buldun. Gittin, onu sattın. Kendine ya temiz bir ekmek aldın ya da gittin pazardan bir kilo salatalık her neyse alabiliyorsun. Yemeği bulabiliyorsun ama ısınma çok sıkıntı. Isınamıyorsun."*

> *"G2K5: Başta güvenlik. Ya ben ilk zamanlar şey diyordum, son iki seneye kadar, psikolojik birtakım sıkıntılardan bahsediyordum, en önemli sorun bu diyordum ama belki de yani yaşanmayla, ne biliyim, bir şekilde bir şeyle, bir şeylerle ilişkili olarak benim o öncelik sıralamam değişti. Ben sokak yaşamının en önemli sorun alanı olarak sağlık yani, güvenlik derken sağlık; ne biliyim işte kışın sokakta yatmak, adam grip bir şekilde sokakta yatıyor ve işte o gribi daha da büyüyor, tedavi olamıyor."*

> *"G1K8: Yani o hayal kırıklığını gün içerisinde yaşıyorsunuz. Çünkü her yerde aşevi yok. Tamam aşevleri fazla olabilir ama bir aşevi bu semtteyken öbür aşevinin ulaşmanız için baya bir yol kat etmeniz gerekiyor. Yani araba paranız yok cebinizde, işte ne bileyim ulaşım sıkıntısı var. Bir şekilde ikinci aşevine ulaşabilirsiniz…Ama zamanınız böyle aşevlerini gezerek olur. Yani o girdaptan kurtulmanıza yetmez. Mecbur kalacaksınız bir lokantaya gideceksiniz bir karnım aç diyeceksiniz. İşte ilk girdiğiniz lokanta yüzde 50 verir veya vermez. Evet, oldu, vermedi ama yılmadım ikinci lokantaya girdim. Üçüncü restoranda sordum. İllaki iki tanesi vermediyse bir tanesi verdi. O hayal kırıklığını yaşıyor insanlar. Mecbur kalıyor, istemek zorunda kalıyor. İsteyemeyen insanlarda var onlarda dediğim gibi aşevlerini kovalıyorlar. Bütün bir günlerini o aşevlerini ulaşmak için harcıyorlar."*

"G1K8: Evet, tabi bir gün çamaşır yıkamak isteseniz örnek veriyorum bir çeşme bulsanız bir elbisenizi yıkamak isteseniz elbisenizi yıkacağınız zamana harcadığınız zamanda öbür aşevine yetişebilirsiniz. Eğer bir öğün aç kalmayı yeğliyorsanız o elbisenizi yıkarsınız veya o elbisenizi yıkarsınız bir lokantaya gidersiniz karnım aç dersiniz gibi."

"G2K5: En kötü battaniye yani. Kıyafeti belki giyersin üç ay, beş ay; o da çok doğru değil, insani değil ama battaniye şart özellikle kışın ama en önemli şey abi, güvenlik yani sağlık, en büyük sıkıntı bu. E tabi ki de e nasıl olmalı bunu da söylemeye gerek yok, bilhassa yaz da dahil ama özellikle kışın kötü, yani soğuk hava şartlarından korunamama hali. Bir tane battaniye yoksa, karton da yoksa mesela ne yapacaksın?"

"G2K8: Sokakta her türlü tehlike var. Şimdi madde kullanan var, alkol kullanan var, psikopatı var, ya ben efendime söyleyeyim birbirine zarar verenler var, efendime söyleyeyim soğuktan donup ölenler var. Risk her şeyin riski var yani. Sokakta yaşadıktan sonra sokakta her şeyle karşılaşırsın. Bu sokak artık, güvenli değil. Çünkü açık bir alandasın."

4.3.3.3. Sokağın En Kırılgan Hali: Sokakta Kadın Olmak

Sokak yaşamının riskleri, kadınlar açısından daha özel deneyimler barındırmaktadır. Kadınlar, doğrudan sokak yaşamının etkilerinin yanında "kadın" olmaya bağlı olan etkenler ile de baş etmek durumunda kalmaktadırlar. Bu bağlamda genel sokak riskleri ile birlikte erkeklere kıyasla daha güçsüz ve dayanıksız olma, taciz ve istismar risklerine daha açık olma, hizmet ve yardım ilişkilerinde olumsuz ön yargılara maruz kalma, biyolojik olarak kadınlığın özel ihtiyaçlarını taşıma, "beden" vurgusu üzerinden fuhuşla daha yakın ilişkilendirilme gibi spesifik durumlar da söz konusudur. Özellikle cinsel istismara uğrama konusunda yalnızca "kadın" olmaya bağlı olarak yükselen bir risk söz konusudur. Öbür taraftan sokaktaki kimi ihtiyaçların karşılanmasında "kadınlığın" bir kaynak olarak da görülebildiği anlatılardan anlaşılmaktadır. Ayrıca sokaktaki mevcut hizmetlerde kadınlara özgü hizmet ve uygulamaların eksikliği, sokakta kadınlara yönelik dezavantajları arttıran bir unsur olarak belirlenmiştir.

"G1K1: Şimdi onlar dışarıda kaldı mı, bir erkek gibi değiller. Sokağa bir tane yalnız bayan düşünün, yalnız bir bayan. Sokağa düşmüş. Ne yapabilir aç kalmamak için?....Her teklife açık olur....Başka bir şey yapamaz. O teklifler de cazip geldiği için, aç kalmamaktan, sokağa düşmemekten ve tekrardan maddeye alıştıkları için sokağa devam ediyorlar."

"G1K3: Ben burada kadın olmakla ilgili gözlemlerim birkaç tane gördüm. Çocuğu var. Kendisinin işte, evlenmiş, eşinden boşanmış. Kendi çocukları var. Biriyle tanışıyor, sokaktan biriyle. Sokaktan biriyle tanışıyor. O kadın evinde yaşayan o kadın

da sokağa düşüyor. Ona madde kullanımı başlıyor. Ailesiyle arası kötü oluyor. Her kadının hayatını bitirmişler. Onun dışında, sokakta kalan kadınlara her türlü farklı insanlar tarafından gözümle de gördüm. Yani engel olduğumuz da oldu. Taciz eylemleri oluyor. Kadın daha zor. Çünkü nasıl diyeyim? Onu da maddeye başlıyor. Farklı bir şeye başlıyor. Onlarınki daha tehlikeli. Yani taciz olayı çok fazla. Kadınları kullanıyorlar."

"G1K3: Kadın için daha sıkıntı. Çünkü kadın biraz daha erkeğe göre daha savunmasız…Şimdi kadın mesela bazı dediğim gibi duş imkanı veren yerler var. Burası gibi. Ama burada bir kadın duşu alması için bir imkan yok. E, kadınlar için bu imkan çok az aslında. Sokakta kadınların barınması, bak. Burada İBB'nin barınması var. Valilik işte, cumhurbaşkanının kış oteli açıyor ama kadınlara açmıyor. Ben bir tane kadının otele gittiğini veya kampa gittiğini görmüyorum. Öyle bir kamp yok."

"G1K7: Kadınsanız, insanların yani sizi alıp evinde beslemesini de pek beklemeyin. Kadınsanız. Kadın da kızı da bilir bunu…Şimdi kimse iyi gözle bakmaz, dışarıda kalan bir kıza şimdi çoğunlukla yanaşan insanlar iyi niyetle yanaşır mı sizce hocam?"

"G1K20: Adamın biri içmiş içmiş gelmiş. Çocuğuma yemek alacağım dedi. Adam da ben alırım dedi. Sonra ben de içinden geldiyse tamam dedim. Sonra bana gel otele gidelim dedi. Bağırarak kovdum onu. .İnsanlar yararlanmaya çalışıyor. İnsanlar bize bir şey yapar diye uyuyamadık ki. Uyumuyorduk.

"G1K20: Erkeklerden bağırarak, küfür ederek, polisi arayarak kurtulursun. Erkek güçlü baş edebilir tabi. Kadın öyle değil bir ağzını kapatsa bile bitti yani."

"G1K9: Ama kurtulmak isteyenler gerçekten zordur. Çünkü bunların kadınsal olarak yaradanın verdiği regli dönemleri oluyor, işte ne bileyim hamile hatırlıyorum bir tane hamile vardı. Mesela onun için çok zor yani. Daha yeni kucağında bebeğiyle dünyaya, yani bebeği dünyaya yeni gelmiş 10 günlük, 15 günlük sokakta. Yani çok zor…Ve kadınlar ben görüyorum ya sadece çocuğuna süt alabilmek için kadın şey yaptı ya bedenini satmaya çalışıyor… Kadın, kadın şey olarak görüyorlar cinsel obje, et parçası, 5 dakikalık zevk."

Kadınların sokakta karşılaştıkları bu risklere karşın özgün bir takım mücadele yöntemleri geliştirdiği öğrenilmiştir. Kimi kadınların, taciz/tecavüz gibi risklerden korunmak adına kendilerine bilinçli zarar verdiği ve kendilerini "çirkinleştirdiği" belirlenmiştir. Yine sokakta yabancılardan korunmak için köpek sahiplenip gece köpekle birlikte uyumak bu mücadele yöntemlerinden biri olarak keşfedilmiştir. Bunun yanında, sokak ortamında kadınların dahil olduğu kalabalık gruplarda, grubun kadınları grup dışından gelebilecek tehlikelere karşı koruduğu; kadın kadına bulunulduğunda ise geceleri nöbetleşe uyunduğu, bir kadının gece uyanık kalarak nöbet tuttuğu öğrenilmiştir:

"G1K3: Bir tane kadın var. Buraya da gelir, gider. Uzun zamandır gelmiyor ama bu ilçeyle alakası yok. Dışarıdan birkaç kişi bilir. Kadının anlattığı, kadın şu an elli üç yaşında. Sokakta o kadar çok dayak yiyor ki. "Niye dayak yiyorsun?" diyorum. "Tecavüz edilmemek için," diyor. "Artık canım acımasın. Dayak yemeyeyim. Burnum kırılmasın. Gözlerim şişmesin diye," diyor. "Ben," diyor "yani tecavüze, yani yapsın artık. Ne yaparsa yapsın. Sırf," diyor. "Canım yanmasın. Bir yerim kırılmasın." O şekilde, kadın yani. Koruma şansı yok. Karşındakinin, erkek sonuçta. Zarar verecek olduktan sonra veriyor. Yani kadın "Canım yanmasın. Elim, kolum kırılmasın," diye bir şey olmasın diye yani şey yapıyor artık, bıkıyor. Çünkü direndikçe, bir şey yapıyor. Bir şey oluyor. "Dayak yiyorum," diyor. Yani yıllarca kadının hayatı o şekil. Yani mahvolmuş, bitmiş. Yani o şekil. Var. Kadınlar için tehlikeli. Çok tehlikeli."

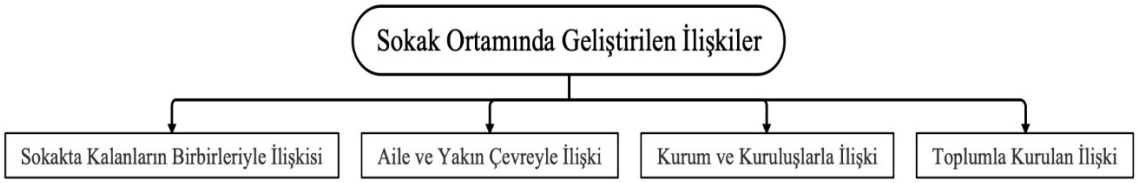
"G1K9: Ana - kız çok gördüm. Anne kız, ana oğul hani biz öyle eski ekibimiz olsaydı çembere o kadınları alırdık. Etrafında biz yatardık, hani dışardan gelecek herhangi bir şeye müdahale edelim ki zarar gelmesin."

"G1K21: Bir köpeğimiz vardı bizim, ismini Lady Diana koymuştuk. Bizimle yatıyordu. Kimseyi yanımıza yaklaştırmıyordu, havlıyordu. Gündüz hastanede gece de bahçesinde kalıyorduk. Gece X"[9]i uyutuyordum, ben sabahları uyuyordum. Öyle geçiniyorduk."

4.3.4. Sokak Ortamında Geliştirilen İlişkiler

Sokakta kalan bireylerin sokak ortamında kurdukları ilişkileri dört başlık altında derlemek mümkündür. İlk olarak bireylerin kendi aralarında sokak pratiğinde kurdukları ilişkilerin ayırıcı birtakım özellikler barındığı ve kendi aralarındaki ilişkilerin, sosyalleşme pratiklerinde önemli bir yer edindiği görülmüştür. Diğer yandan her ne kadar geçmişle ilişkileri zayıflamış ya da büyük oranda kopmuş da olsa sokak öncesi yaşamdaki aile ve yakınlarla ilişkilerin devam edebildiği görülmüştür. Bu noktada ailesini tamamen kaybeden ya da ilişkisini tamamen koparan katılımcılar da söz konusudur. Ancak genel itibariyle bireylerin sokak öncesi yaşantılarından devam ettirebildikleri aile ilişkileri mevcutsa bu ilişkileri sürdürme eğilimi içinde olduklarını söylemek mümkündür. Yine özellikle günlük yaşantıyı kolaylaştırıcı yardım ve destek ilişkilerinin çeşitli topluluk, kurum ve kuruluşlarla sürdürüldüğü anlaşılmış olup bu ilişkilerin sokak yaşamında önemli bir yer tuttuğu anlaşılmıştır. Son olarak toplumsal yaşamın doğal akışı içerisinde toplumun diğer tüm kesimleriyle olan ilişkiler de sokaktaki bireylerin sokak ortamındaki davranış ve iletişim örüntüleri hakkında önemli bilgiler vermektedir.

[9] Katılımcı burada, sokakta birlikte kaldığı arkadaşının ismini söylemektedir.

Şekil 4.13. Sokak Ortamında Geliştirilen İlişkiler Alt Tema Şeması

4.3.4.1. Sokakta Kalanların Birbirleriyle İlişkisi

Sokakta kalan bireylerin kendi aralarındaki ilişki ve iletişim örüntüleri, sokak pratiklerinde belirleyici unsurlardandır. Genel itibariyle kaynağı sokak olan ilişkilerin sağlıksız iletişim ve güvensizlik içeren, şiddete ve suça yönelten bir tarzda geliştiğini söylemek mümkündür. Bunların yanında sınırlı anlatılarda da olsa ilişkilerin birliktelik ve sosyallik oluşturan bir yapısının olduğu da aktartılmıştır. Nihayetinde bireylerin kim olduklarından bağımsız olarak sokak yaşantısında baskın bir ilişki biçimlerinin varlığından söz etmek mümkündür. Bu anlamda iletişim açısından sokaktaki bireylerin kendi aralarındaki iletişimin sınırlılık arz ettiği, açık ve paylaşıma dayalı iletişim kanallarının genel olarak bulunmadığı ifade edilebilmektedir. Böylesi iletişim kanalları içinde bireylerin sokaktaki diğer bireylerle ilişki kurmaktan çekindiği ya da ilişki kurmak istemediği bir sosyal pratikten söz edilebilmektedir.

> *"G1K3: Bugüne kadar ben hepsini dinledim. Beni dinleyen ilk defa sensin, varsın. Çünkü kimseyle konuşmadım. Hocamla bile fazla konuşmadım bu konuda."*

> *"G1K2: Çoğu zaman yalnız takıldım. Bu arada tabii kimseyle de şey yapamıyorsunuz ya yani Hakan Bey sizinle konuştuğum gibi de konuşamıyorsunuz. Siz ayrı siz güvenilir bir insansınız. Kaynağınız güvenli, güvenilir. Şimdi yolda merhaba diyen bir insanla sizinle konuştuklarımızın yüzde 1'ini konuşamazsın. Merhabaya merhaba, ya bir ateş ister ya bir sigara ister o kadar. Bakarım kişinin evsafına ya o gider, bakarım ki evsafına ya da ben giderim. Onunla aynı ya bankta belki en fazla 4 dakika 5 dakika oturmuş olurum yani. Böyle durumlarım çok oldu. Ama sizin gibi beraber hem fikir olduğumuz, rahatlıkla konuşabileceğim yapıda insanlar olmadı mı? Oldu ama çok nadir oldu. Binde bir rastladılar."*

> *"G1K3: İnanın şuradan bir tanesini o, işte beş altı kişi diyeyim. Onlardan bir tanesi sizin karşınıza gelse, oturur. İşte böyle böyle sohbet edeceğiz. Sorarsınız, "Ne yapıyorsun?" "Burada yaşıyorum." "Niye yaşıyorsun?" "Bunun için." Üç dakika sonra, "Bitti mi?" der. "Ben gidiyorum." Onu konuşmayı bile tercih etmez. Konuşmaz bile. Yani çünkü, şey yok yani."*

"G1K2: O banktan kalkıyorum ötekine oturuyorum. O banktan kalkıyorum ötekine muhit değiştiriyorum öyle. Yani bu şekilde kaçışları yani aradaki kaçışlarımda, insanlardan kaçışlarımda bu yüzden, bu sebeplerden ötürü kaçmışımdır."

Sokakta kalan bireylerin kendi aralarındaki ilişkilerin en belirgin nitelikleri güvensiz ve menfaat odaklı ilişkiler olmasıdır. İlişkilerin güvensiz olmasıyla ilişkili olarak taraflar hem insani olarak birbirlerine güvenmemekte hem sokağın getirdiği tehlikelerden endişeyle her zaman için ilişkilerde tedbirli davranmaktadırlar. Nitekim yardım sağlayan kişi ve kurumlara dahi bu konudaki güvensizliklerini yansıtmaktadırlar. Dolayısıyla ilişkilerin samimiyete ve güvene dayalı ilişkiler olmasından ziyade tanışıklığa ve menfaate dayalı, kırılgan ilişkiler olduğu söylenebilmektedir. Bu konudaki alıntılarda G1K7 sokak ortamındaki ilişkileri "merhametsiz" olarak tanımlarken G1K13 "güvenirsen bedeli ödersin" ifadesiyle ilişkilerin tehlikeli sonuçlara götürebileceğini ima etmiştir. Diğer anlatılarda da bireylerin sokakta birbirlerine yönelik şiddet eylemlerinde bulunabildiklerini ifade etmişlerdir. Bu noktada ilişkilerin çıkar odaklı boyutu, aralarındaki şiddet ve kavgayı körükleyen dinamiklerden birisi olarak belirirken önceki bölümlerde ifade edilen hırsızlık, gasp, yaralama gibi eylemlerin genel itibariyle ilişkilerdeki güvensizliği tetikleyen unsurlar olduğu görülmektedir:

"G1K7: Ve ne çok acımasız. Acımasız bir hayat. Acımasız bir ortam. Merhametsiz bir ortam. Kimsenin kimseye merhamet etmediği bir ortam."

"G1K14: Sokak kısmı şu, tamam mı? Sokakta iki tane seçenek var. Ya kahpelerle birlikte olursun, hainlerle birlikte olursun ya da bağımlılarla birlikte olursun."

"G1K8: Ben bu hayatı biraz geç anlamaya başladım. Artık arkadaşla dost kavramını daha iyi idrak etmeye başladım. O 10 taneden 2 tane dost aramaya başladım ama maalesef o ortamda onu da bulamıyorsunuz. Bir tane bile bulabiliyorsunuz bu sizin için bir miras gibi bir şey yani. Böyle gerçek dostluk o ortamda bulmak zor."

"G1K2: Kimileri var ya inanır mısınız dört tarafın kamera olsun, dört tarafı aydınlık olsun Hakan Bey orada oturmaz, gider en kuytu yer. Onları da gördüm. En böyle süfli yer, en kuytu, en karanlık, en izbe yerleri tercih eder. Bir kişide değil, birkaç kişi. Üstelik de beraber. Onları çok uzaktan takip ederim. Biliyorum oradan mutlaka bir sıkıntı, bir arbede çıkacak. Abi gidiyorlar oynaşıyorlar, yarım saat bir saat sonra bıçaklarla kırık şişelerle birbirlerine dalıyorlar."

"G1K14: Maddede güven yok. Maddede babanın oğluna güven yok."

"G1K13: Güvenirsen kendinden bir şey feda etmiş olursun. Bedelini ağır ödersin. Ya özgürlüğünle ödersin, ya sağlığınla ödersin ama bir şeyle ödersin."

"G1K8: Yani kavga var, dövüş var, işte ne bileyim zaten gene aynı şekilde uyuşturucu illetiyle devam ediyoruz. Çevremizdeki insanlarda uyuşturucu içiyorlar. Huzursuz bir ortam. Sürekli kavgaların, dövüşlerin işte olduğu bir ortam. Kendi arkadaşlarına bile yanlış yapabiliyorlar. Yani dostum zannettiğimiz insanlar, yani arkadaşlar ve dostlar. Hani bunları ayırt etmeye başladım artık. Arkadaşlıkla dostluk farklı kavramlarmış. Bunu anlamama sağladı bu madde ve kötü arkadaşlar."

"G2K5: Hadi biraz daha böyle buçukla 6-7 tane olay duydum, ufak tefek kavgalar var yani kendi aralarında. Bunu bu son zamanlarda körüklenen, beslenen bir mülteci düşmanlığı da çok ciddi pay sahibi. Ya Türklerle mülteciler işte tartışıyor mesela, dün çorba sırasında da tartışıyorlar bazen ya da işte akşam vakti 3-5 tane Türk bir tane mülteciyi gözüne kestiriyor, ona saldırabiliyor bazen."

"G2K3: Neden çünkü sokaklarda olan insanların birçoğu ekseriyetle paranoid kişilik bozukluğu vardır. Ondan sonra asosyal kişilik bozuklukları vardır. Mesela paranoidler her şeyden şüphelenirler. Selam verirsin, şimdi bu bana niye selam verdi, bir yemek yiyelim mi senle dersin bana niye yemek yedirmek istiyor acaba. Ondan sonra sana yardımcı olmak istiyorum, işte gel seni bir güzel… Şimdi bu bana niye yardımcı oluyor acaba falan. Onunla iletişim kurmak, yakınlaşmak, böyle işte senin gönlün kalbin temizde iyi niyetlerle ona… O seni tersinden bu sefer çarpar. İşte senin duygularını manipüle edebilir mesela. Kendini acındırır, yüzde doksan da yanlış olan veya sahte olan bir hikaye anlatır."

Bireylerin sokakta kendi aralarındaki ilişkinin ayırıcı bir diğer niteliği çıkara dayalı olmasıdır. Özellikle madde kullanımının söz konusu olduğu ilişkilerde çıkar odaklı ilişkilerin daha baskın olduğu görülmektedir. Madde kullanımı konusunda paylaşımcı ve ortaklık olarak görülen ilişkilerde aslında taraflardan biri diğerini madde kullanımına özendirerek ve ona madde temin ederek aslında bir kullanıcı çevresi oluşturmak ve ilerleyen aşamalarda ona madde satmak gibi gizli bir hedefinin olduğu aktarılmaktadır. Zira madde kullanımı sokakta etkileşime dayalı olarak gelişmekte ve bunun için bir ekoloji gerekmektedir. Kullanıcılar sokakta bu ekoloji oluşturmak ve korumak adına paylaşımcı bir yaklaşımı benimseyebilmektedirler. Öyle ki maddesiz kalındığında, harman olunduğunda, kullanıcıların birbirlerine karşı anlayışlı yaklaşımları bu ekoloji içerisinde paylaşımın, madde merkezli yürütüldüğünü ifade etmektedir.

"G1K7: Ya bakar ki sizin cebinizde biraz para var. Ben bunun cebinden bu parayı nasıl alabilirim? Veya nasıl bunu uyuşturucu içtirebilirim? Yani bazı insan karakterleri var. Bu uyuşturucuyu herkes gidip de özenerek, merak ederek içmiyor hocam. Arkadaş kurbanları da var. Bile bile arkadaş, ona onu kurban ediyor."

"G2K1: Bunlar öyle bir sistem var aralarında ki mesela bugün B Cami'nde ayakkabı dağıtılıyor. A Cami'nde para dağıtılıyor. İstanbul'daki kaç bin tane sokakta yaşayan varsa birbirilerine haber veriyorlar. Böyle bir ağ var aralarında."

"G1K8: Onun yanı sıra arkadaşlarınızda sizi kötü şeylere teşvik ediyorlar, kendilerini de aradan çıkartabilmek için. Sizi de kullanabiliyorlar yani. Sizin de zarfınız var. Bir kere o maddeyle tanışmışsınız. Nasıl bir şey olduğunu biliyorsunuz. Birkaç saniyede olsa sizin kafanızı dağıtmaya yetiyor. Bir çıkış yolu olarak görüyorsunuz madde kullanmayı o psikolojiyle. 3-5 hani harçlığımızı bulup gene gidip arkadaşlarımla birlikte madde arayıp, madde bulduğum oldu, kullandığım oldu."

"G1K8: Yani işte yemek bulmak, işte yatmak, işte ne bileyim tekrardan bir çevre oluşturmaya çalışmak. Şunu anladım: madde kullanan insanın etrafındaki arkadaşlarının aslında yalancı arkadaşlar olduğunun farkına vardım. Yani gerçek dostluğun olmadığını, herkesin kendi menfaatini, kendi çıkarını işte kendi hastalığını düşünerekten size yaklaştığının farkına vardım ve bu benim uyanışım oldu."

"G1K3: Diğer insanlar öyle yani, çıkar olmuş. Biraz çıkar bu. Kimin kiminle çıkarı varsa, onunla. Burada da o var. Yani kullananlar var, kullananlar var. Selamünaleyküm, selam ama bir gün ben kendimden bahsetmiyorum. Burada farklı kullanmayanlar da var. Hiç kimsenin, kimseyle konuşmuyor. Çünkü ondan bir çıkarı yok. Gelip benden para alamaz. Benden para isteyemez. Niye isteyemez? Ben bilirim ki o parayı harcayacağı yeri bildiğim için, onun nereye gideceğini bildiğim için ona para vermeyeceğimi bilir. O da gelip benden istemez. Onun için o gider, aynı kendisi gibi olanla iletişim kurar."

"G1K11: Harman olduğumuz zaman ağabey, ben kötü oluyorum. Harman oluyorum. Beni o halimden sen değil de en çok bu adam anlar. Ben de o adamın halinden anlarım kötü olduğunu…"

Tüm bunların yanında sokaktaki bireylerin kendi aralarındaki ilişkilerde sahici ve samimi ilişkilerin gelişebildiği sınırlı da olsa aktarılmıştır. Bu yöndeki anlatılara bakıldığında anlayış ve güvenin olduğu ilişkilerde tarafların "benzerlik" taşıdıklarını fark etmeleri ve sokak ortamının riskleri içerisinde bir dayanak ilişkisi kurmaya yönelik ihtiyaçlarının belirgin olduğu görülmektedir. Aslında tarafların yine bir "ortaklık" üzerinden birliktelik geliştirebildikleri görülürken anlaşılma, desteklenme, kabul edilme gibi hislerin bu yöndeki ilişkilerin pekişmesi için önemli unsurlar olduğu anlaşılmaktadır:

"G1K13: Bana ağabey olduğunu hissettirebilirsin. Bu hissiyatı verdiğin zaman benim ailem olarak ben seni görebilirim, kabullenebilirim. Yeter ki hani senin bana hissettirdiğin ve benim seninle hissetmek istediğim ve almak istediğim frekansı yakaladığım zaman, seni benimsedikten sonra sen ister beni kabul et, istersen etme. Kapıdan kovsan, bacadan girerim. Bırakmam seni."

“G1K14: Aile, arkadaş da olabiliyor. Yanındaki arkadaşın aile de olabiliyor. Bazen sokakta.”

“G1K13: Çünkü niye hocam? O o parayı bulana kadar neler çekti. Gidip alana kadar ne terler döktü ama neler yaşadı. Şimdi ben de neler yaşadım. Birbirimize samimiyetimiz var. Birbirimize bir bağımız var. İlişkimizi iyi, bir şeyimizi paylaşabiliyoruz yani. Birbirimizle bir şeyimizi paylaşabiliyoruz."

“G2K9: Şöyle söyleyeyim yani çocuk ailede göremediği aile ortamını dışarıda, sokakta kendine oluşturacağı bir ortamda aslında hazırlıyor. Kendine yeni bir aile kurmaya çalışıyor. Şimdi bu ailenin içerisinde kime kendini yakın hissederse, kim ona değer verirse, kim ona sevgi beslerse ya da öyle görürse bu çocuk, öyle hissederse orayı kendine aile biliyor. Ve genel itibariyle sokakta da bu tür aile mekanizmalarının hepsi suçla ya da bağımlılıkla ya da başka diğer durumlarla bir arada olmak durumundalar.”

4.3.4.2. Aile ve Yakın Çevreyle İlişki

Sokakta kalan bireylerin aile ve yakın çevreleriyle ilişkileri genel itibariyle oldukça zayıftır. Bu noktada aile üyelerinin vefat etmiş olması ve buna bağlı hiç görüşmeme, aile ve yakın çevreden haberdar olunsa da uzun yıllardır görüşmeme, temasta olunanlarla ise sınırlı görüşme gibi düzeylerde ilişkiler sürdürülmektedir. Bireylerin bu noktadaki ilişkileri, sokak hikayesinin başlamasıyla bir kırılma yaşamıştır ve aslında sokak öncesi döneme ait ilişkiler olarak var olmaktadır. Dolasıyla sokak yaşantısı içerisinde ailesi veya yakın çevresi ile sağlıklı ve rutin bir ilişki kuran yalnızca bir katılımcı bulunmaktadır. Bu durum, sokak hikayelerinin gelişim aşamalarındaki etkenlerden birisi olarak düşünüldüğünde anlamlı bir zeminde durmaktadır. Zira önemli bir kısmı aile deneyimlerinde patolojiler barındıran ve akrabalık ilişkilerinin eskiden beri zayıf olduğu bir geçmişten gelmektedirler. Yalnızca katılımcı G1K1 bir baba ve eş olarak ailesiyle görüşmeye devam ettiğini aktarmıştır. Ancak önemli bir kısmının mevcut durumda özellikle anne, baba, kardeş gibi aile üyeleriyle veya yakın çevre ile bir şekilde temaslarını sürdürme imkanı varken bunu yapmamaları, sokak yaşantısının etkisi açısından dikkat çekicidir:

“G1K7: Şöyle söyleyeyim. Korona oldu, işte 1. sokağa çıkma yasağını. Belki dedik hani babamla bir şeyler yapabiliriz. En son orada zaten beraber geldik, orada 2 senedir falan babam orada. Zaten annemi, boşandıktan sonra annemi hiç görmedim. Daha doğrusu hiç görüşmedik.”

“G1K19: Dört senedir evet. Dört senedir İran’da yaşıyorlar onlar. Ama bu tarafa getiremiyorum.”

"G1K7: Zaten görüşmüyorum Hakan Hocam. Benim yani Esenler'de dayı çocukları var. Yüzümüzü unutmadık yani. 2 ayda 1, 3 ayda 1 o da onların yanına giderim. Halamı mesela, halamı 35 yaşında, 36 yaşındayım. 2 kere görmüşüm ben. Şu an yolda görsem yeğenlerimi tanımam ya akrabalarımın çoğunu"

"G1K5: Teyzemle de zaten eskiden beri çok şey yapmıyorduk. Öyle. Amcamlar desen zaten biri Bursa'da. 20 senedir görmemişim yüzünü. Diğeri desen vefat etti. Diğeri üveydi zaten, öteki bizle hiç… Bayburt'ta olduğu halde hiç görüşmezdi. Akrabalık bağları çok güçlü değildi yani eskiden beri."

"G1K8: Evet, yıkık bir aileden geliyorum. Yani anne baba ayrı. İşte annem sonra ikinci evliliğini yapıyor, birinci evliliğinde şiddetli geçimsizlikten dolayı ayrılıyor. Bizi babamdan kaçırıyor. 28 yıl babamı göremiyorum. 33 yaşında babamı kendi çabalarımla arıyorum, buluyorum. İşte hasret gideriyoruz, helallik alıyorum ve ayrılıyorum. Şu anda 8 yıl oldu gene görüşemiyorum öz babamla maddi imkansızlıklardan dolayı."

"G1K1: X[10] Hanım da "Madem yılbaşında çocuklar geliyor. Ben size bir yer ayarlayayım," dedi. "Güzel bir aile oteli. Orada kalın," dedi. Üç gün orada kaldık onlarla birlikte. Daha sıkı fıkı olmaya başladık. Ailemle artık bir sorunum yok yani. Artık rahat rahat onlarla görüşüyoruz."

Sürdürebilecekleri aile ve akrabalık ilişkileri olmasına rağmen katılımcıların bu yönde bir eğilim sergilememeleri, sokak yaşantısının ilişkiler üzerindeki etkisine dair düşündürücü bir durumdur. Bu noktada bireylerin yakın çevresine sokak yaşantısında olduğunu duyurmadıkları veya bunu gizlemeye çalıştıkları görülürken bu durumun, önceki bölümlerde de ifade edilen sokağı kendilerine yakıştırmamaları ve durumu kabul etmedeki zorlukla ilişkili olduğu görülmektedir. Sokak yaşantısının gizleniyor oluşu, bunun açığa çıkmaması veya ihtiyaç halinde bulunulduğunun görülmemesi adına bireyleri aile ve yakın çevreden uzaklaşmaya iten bir unsura dönüşebilmektedir:

"G1K2: Beni de destekleyecek en yakın bir akrabam yoktu. Vardı. Doluydu. Ama onlara ben bildirmedim. Üzülmesinler diye. Çünkü kimseyi üzme sirayetim yok. Hakkım yok öyle bir şeye. Yani beni çünkü çok severler. Benden asla kötü bir şey beklemezler, ummazlar, düşünmezler dahi. Ki benim sıkıntıya düştüğümü de onların bilmesini, öğrenmesini, duymasını ben istemedim. Çünkü ben niye bir başkasını üzeyim? Ama bugün toparlanmazsam, yarın toparlanırım. Yarın olmasa, öbürü gün toparlanırım. Sağlam çıkarım karşılarına diyerekten."

"G1K7: Akrabalarım zaten çoğu vefat etti yani. Amcalarım falan hepsini kaybettim. Bir tane teyzem kaldı. Ona da zaten yani, pek gitmek istemiyordum. Bir dayım var, bir de teyzem var. Yani, zor bir dönem. Kimsenin kapısını çalmamak, gitmemek. Yani

[10] Katılımcı burada kendisine yardımcı olan bir hanımefendinin ismini söylemektedir.

kimseye, nasıl söylesem? Kimse rahatsızlık vermeden yani, yaşamak. Biri dışarıdayken zor. Yani bir iş tutacaksın. Onu yapamıyorsun. Bir hayata, yani gidiş açımız zordu yani"

"G1K4: Çok arkadaşları gördüm ama bilmiyorlardı. Çünkü biraz kendimize bakıyoruz yani. Çünkü gayrimeşru içerisindeyiz yani. Ne pisliğin ne olduğunu az çok biliyoruz yani."

Bunların yanında, sokakta yaşam süren bireyler için aile ile kurulan ilişkinin oldukça önemli olduğu görülmüştür. Zira bireyler sokak yaşantılarına ilişkin mevcut durumu aile ile ilişkilerindeki öfke ve pişmanlıklar üzerinden sorgulamakta veya anlamlandırmaktadırlar. Bu noktada ailedeki patolojik deneyimler açısından anne/babaya yönelik öfke ile özellikle madde kullanımına bağlı derinleşen sokak hikayelerinde aile üyelerine verilen sıkıntı ve üzüntü, mevcut durumda aile olan ilişkinin minimum düzeye inmesine neden olmaktadır. Katılımcıların aile ile olan ilişkilerinin geleceğine dair çizdikleri umutsuz tabloların, geçmişle bu denli güçlü bağlantılanması ve değişmeyeceğine ilişkin katılımcıların kanaatlerinin güçlü olması, sokak yaşantısında yerleşik olmanın ve bir şekilde yaşamı sürdürüyor olmanın bir etkisi ile açıklanabilir:

"G1K7: Anne yok, baba yok, var ama yok. Bakın, var ama yok. İşte bu insana bitmeyecek. Var ama yok. Yoksa yok diyorsunuz, hayatınıza devam edebilirsiniz. Var ama yok. Niye yok? Niye mesela tövbe haşa Allah'ı sorgulamak değil. Ben ister istemez bu soruları kendime sordum. Ya Rabbim niye ben Allah'ım, niye isyan etmiyorum, haşa. Niye yani, niye ben böyle bir şey yaşamak zorunda kaldım, bir anda her şey güzel giderken niye böyle oldu yani? Niye böyle kaldım? Niye insanların içinden dışlanmak? Hep bir dışlanmıştık, hep böyle bir şeydi. Zaten ben kolay bir çocukluk geçirmedim Hakan Hoca. Biraz dayakla, biraz hakaretle."

"G1K11: Ailemde hafta sonları şöyle bir keyfimiz vardı mesela. Ağabeyim olsun, baba, o, şu, bu ailece toplanıp Balat'a gidip bir piknik yapıyorduk. İnan ondaki zevki, bana şuraya diz ağabey. İstediğin kadar zevk alabileceğim bir şey, ben bulamam abi…Şu an olmuyor. Çünkü ağabey içtik, içtik, içtik. Aileden uzaklaştık. Sevdiğimiz insanlardan uzaklaştık. Geliyoruz buraya. Her gün birbirimizin yüzünü gördüğümüz insanlar. Başka bir surat yok ağabey ekstra. Hep aynı. Burası, oradan orası, oradan orası… Öyle dolanıyoruz ağabey."

*"G1K7: **K:** Hocam ben bu kadar şey yaşamışken, daha otuzuma gelmeden saçlarım dökülmüşse, daha otuz beş yaşında elimde bu yaralar çıkmışsa. Sizce hocam birinin gelip gelmesinin, bir şeylerin düzelecek demesinin ne anlamı var?...Onların söylediği gibi hiçbir şey olmaz. Çünkü bu işlerin böyle olmasını ben dilemedim. Ben dağıtmadım ki ben düzelteyim. Siz dağıttınız. Şimdi yıllar sonra benim annem bana*

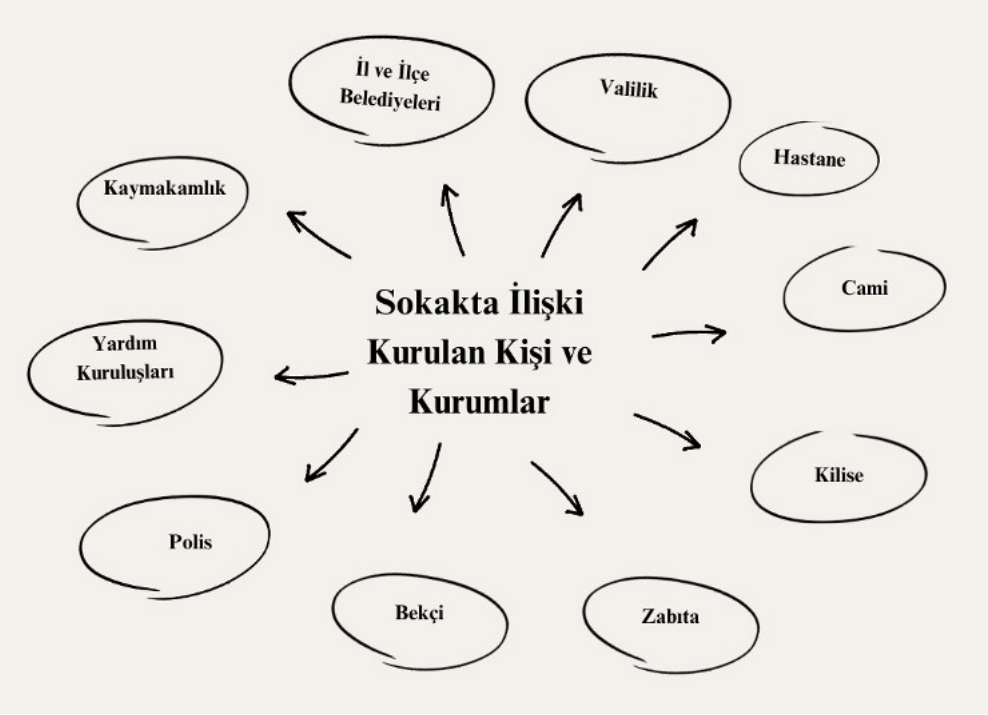
gelecek ki, diyecek ki oğlum gel ya sen böyle… Yok ya. ***A:*** *Affedemez misin?* ***K:*** *Allah affetsin."*

"G1K13: Ağabey nasıl oldum biliyor musun? "Para ver. Para ver." Yırtıyorum kendimi, kesiyorum. "Para ver lan." Babama demediğim sözler. Allah'ım, Yarabbim. O sözler de beni yordu ağabey. Karşımda ailem vardı. Onları çok incittim."

"G1K11: On sene öncesinde babama de ki "Bonzai."Sana der ki, "Bunlar ne? Köpek ismi mi?" der. Şu anda söyle adam nasıl çekileceğini bile anlatır. Altmış beş yaşındaki adamın met'in nasıl çekildiğini, nasıl içildiğini, etkilerini bilmesine ne gerek var ki abi? Adamın geçen telefonunu aldım. Google'a gireceğim. İşte "Metamfetamin etkileri", Youtube'a bakıyorum işte. "Nasıl içilir? Nasıl yener?"

4.3.4.3. Kurum ve Kuruluşlarla İlişki

Sokakta yaşam süren bireyler, farklı başlıklarda çeşitli kurum ve kuruluşlarla veya bu kurumların sokaktaki temsilcileriyle ilişkiler kurmaktadır. Bu noktada kolluk kuvvetleri, din görevlileri, yerel ve merkezi yönetimlerin sokaktaki temsilcileri, yardım ve sağlık kuruluşları ile olan ilişkiler bu noktada öne çıkmaktadır. Kolluk kuvvetleri ve sağlık kuruluşları ile olan ilişkiler genel olarak sokak pratiğinin bir getirisi olarak tercihe dayalı olmayan/zorunlu ilişkiler olarak gelişirken din görevlileri, yardım kuruluşu çalışanları, yerel ve merkezi yönetim temsilcileri olan ilişkiler tercihe göre veya rızaya dayalı bir destek ilişkisi olarak gelişmektedir.

Şekil 4.14. Sokaktaki Bireylerin İlişki Kurduğu Kişi ve Kurumlar

Sokakta yaşayan bireylerin en sık ilişki kurduğu kurum ve temsilcilerinin emniyet mensubu polis ve bekçilerle belediyelerin denetim memurları olan zabıtalar olduğu anlaşılmıştır. Bu bağlamdaki ilişkilerin temelde sokak yaşamındaki güvenliği ihlal edecek ihbar ve olaylara istinaden denetim ve kontrol faaliyetleri kapsamında geliştiği aktarılmıştır. Emniyet ve zabıta ekibinin genel itibariyle çalışma bölgelerinde sokakta yaşayan bireyleri zaman içinde tanıdığı ve aşina olduğu; sokakta kalan bireylerin de sivil de olsa güvenlik güçlerini hal ve tavırlarından tanıma becerisinin geliştiği G1K3 tarafından aktarılmıştır:

> *"G1K3: Tanır, bilir. Hal ve hareketlerinden bilirsin zaten. Yani ben bugün bir sivilin ne olduğunu da biliyorum, resmiyi de biliyorum. Resmi zaten biliyorsun, hani buraya gelenlerin sivil olduğunu biliyorsun. Kimin ne olduğunu. Üç gün önceydi. Biz burada Mustafa diye bir arkadaşım var. Onunla oturuyoruz. İki tanesi üzerimize geliyor. Dedim ki "Kardeşim bunlar memur. Geliyor." Ben de kimliği çıkardım. Bana dedi ki "Kimliği niye çıkardın?" "Ne oldu? GBT yapmayacak mısın?" Dedi "Benim bir kimliğimi sor." Dedim "Senin kimliğini sormaya gerek yok. Polissin." Çıkardı kimliği, polis. Belli, hareketlerinden belli ediyor. Duruşundan, bakışından, bir kesişinden direkt belli ediyor. Tamam, üstünde kıyafetin yok. Sivilsin. Benim gibisin ama o gözler gitmiyor. Polis gözü. O gözler, kesiş polis yani. Direkt."*

> *"G1K3: Emniyet herkesi tanır. Yani mesela, ben mesela sokakta kaldığım için hiçbir vukuatım olmadığı halde burada polislerin hepsi tanır. İsmimi bilir. Çünkü öğrendiler artık. Bu çevrede kalıyorsam, burada polislerin hepsi seni tanır. Sıkıntılı olanı da tanır, diğerini de tanır."*

Sokakta kalan bireylerin polis, bekçi ve zabıta ekipleri ile kurulan ilişkilere yönelik düşüncelerine bakıldığında hem olumlu hem olumsuz düşüncelerin baskın olduğu anlatılar belirlenmiştir. Olumlu düşüncelerin ifade edildiği anlatılarda özellikle polislerin yaklaşım ve üslup itibariyle destekleyici bir tavır takındığı, sokakta tehlike oluşturan ve oluşturmayan kişileri ayırabildiği, kimi zaman gıda ve kıyafet desteği sunduğu ifade edilirken zabıtaların da gıda ve maddi kaynak noktasında destekleyici tavırları aktarılmıştır. Bu noktada kimi katılımcılar açısından özellikle emniyet güçlerinin sokağın tehlikeli kısımlarıyla da çalıştıklarına ilişkin bir anlayışın varlığı; aslında emniyet güçlerinin sokaktakilere ilişkin olası sert yaklaşımlarının da yürüttükleri iş gereği bir zorunluluk olduğunu göstermektedir.

> *"G1K2: Emniyet kurumuna hakkını ben ödeyemem. "Niye?" diyeceksiniz. Çünkü her türlü melanetle uğraşıyorlar. Eğer beni güvende, kendimi güvende hissediyorsam onların vasıtası ile, onların sayesinde iyi hissediyorum. Bana bugün bakın. Aynen şahidim. Ben burada oturuyorum. Beni sağ olsun, halimi hatırımı sorup işte çikolatasına kadar, konservesine kadar alıp getirip ihya eden o memur arkadaş kolluk*

kuvvetleri, sorumlu kişi iki üç bank ötede cebinde maddeyle, uyuşturucuyla, kamayla… Kama, kama, bildiğiniz kama ile tutup arabayı soktuklarını biliyorum. Ona da insan diyecek bir başkası, işi bilmeyen. Bana da insan diyecek. "Ona niye öyle davranıyor?" diyecek. Adamın cebinden her türlü melanet çıkıyor. Kamasına istinaden, her şeyi var. Kafası olmuş birkaç tane dünya. Tabi ki onu alıp götürecekler. Bana niye poşetle gıdasıydı, yiyeceği, içeceği onu bana ihya edip gidiyorlar? Aynı güvenlik, aynı polis memuru veya bekçi. E, demek ki burada bir fark var. Bana kimlik bile sormuyorlar. Ya kimliğim adeta yüzümde. "Ağabey otur. Rahatsız olma. Sana kimlik sormuyoruz," diyorlar."

"G1K8: Zabıtaların da desteği oluyor çünkü. Ben farkına vardım, karşılaştım. Sokakta kaldığım dönemlerde aşevi bilmiyorum, işte sokakta kalmışım karnım aç. Lokantalar gidiyorum karnımın aç olduğunu söylüyorum, zabıtalara söylüyorum. Zabıtaların da yardımı oldu. Cebinden para verdikleri bile oldu yani."

"G1K8: Emniyet görevlileri en başta görevlerini yapıyorlar. Her gördüğüm yerde görevlerine saygıdan dolayı kimlik kontrolünde olsun, üst baş aramalarında olsun hep yardımcı olmaya çalıştım. Sonuçta onların işi de o. Onun haricinde zabıta gene öyle, hep destekleri oldu. Bizden yana, hani bize yardımcı olmaya çalıştıklarını fark ettim. Seyyar satıcılara karşı biraz, tabii ki onlarında görevleri var. Onları, seyyar satıcılığı engellemek. Sonuçta devletten vergi kaçırmış oluyorsunuz seyyar satıcılık yaparak. Saygı duymak lazım, onlarda işlerini yapıyorlar."

"G1K2: Arada bir ikisi değil, hiç şey yapmıyorum. Hiçbir tane, iki tane aradan bir tane bile çıkmadı kötü davranan. Sivil olsun, işte resmisi olsun. Bu bekçi de dahil, polisler de dahil hiçbirisi bana sıkıntı vermedi. Tamamen güven verdi ama nereye kadar tabi?"

Diğer yandan özellikle emniyet mensubu polis ve bekçilerin kurdukları ilişkiler için olumsuz düşüncelerin de bulunduğu ve hatta daha yoğun olarak ifade edildiği söylenebilir. Bu noktada kolluk kuvvetlerinin gerek yaklaşım gerekse de üslup yönünden damgalayıcı ve rahatsız edici bir tutum takındıkları aktarılmıştır. Özellikle güvenlik kontrolüne ilişkin denetimler esnasında sokaktaki bireylere yönelik olan üslup ve yaklaşımın, aslında güvenlik güçlerinde bu bireylere yönelik potansiyel tehlike unsuru olarak yerleşen bir damgalamanın ifadesi olabileceği görülmektedir. Yine iletişim esnasındaki yaklaşımın ötesinde polislerin sokaktaki bireylerin güvenliğine ilişkin ihmalkar davranmasına yönelik anlatılar, kimi kolluk kuvvetleri tarafından geliştirilen damgalayıcı yaklaşımın sokakta kalan bireylere yönelik görevlerini aksatmalarına neden olabildiğini göstermektedir. Alıntılarda özellikle üslup noktasında olumsuz olarak anılan memurların nispeten genç, göreve yeni başlayan polis ve bekçi olmaları yönündeki vurgular, memurların bu noktadaki tutumlarının açıklanması açısından önemlidir. Bu noktadaki bir alıntıda polis – bekçi ayrımı yapılarak bekçiliğin yakın

zamanlı bir uygulama olmasına bağlı olarak bekçilerin polislere kıyasla daha tecrübesiz oldukları için üslup ve yaklaşım açısından daha olumsuz oldukları ifade edilmiştir. Aslında bu da memurların görece genç olmalarına ilişkin bir atıf olarak kabul edilebilmektedir.

> *"G1K1: Çok kötüdür. Çünkü bana arkadaşlarım, şu Sur dibinde yatan arkadaşlar söyler. Ben de kendim de burada şahit oldum. Adamları böyle ayaklarında, "Kalk. Kalk," diyor. Mesela GBT yapacak. "Kalk. Kalk," diyor. Adamın ayağına vuruyor. Bir gecenin üçünde, örnek veriyorum. Bizim kapıya vurdu. Normalde ben, GBT zaten yapılıyor. Üç, dört kere yaptılar. Neymiş? Bir şikayet uğruna. Biri gidiyor, biri geliyor. Biri gidiyor, biri geliyor. Gece üç oldu, yine dan dan vuruyor kapıya. Tabi, buranın da resmi bir şey olmadığından dolayı da yapıyor. Ben onun saygı duyuyorum. Bir şey demiyorum ama biraz daha kibar olabilirler bunlara karşı. Çünkü bu insanların psikolojisi haddinden fazla bozuk."*

> *"G1K7: Hani devletin içindeki insanlar sevilmeyebilir ama devlete bir insan olarak bakmamak lazım. Devlet başka bir şey. Abi kanımın kaynadığı dönemde işte biraz dedim ya karakolluk falan. Artık şimdi mesela askerden geldikten sonra öyle şeylerim pek olmuyor. Çünkü onun boş olduğunu anladım. Ben niye şu olay için gidip, atıyorum mesela şu polis memuru ile niye karşı karşıyayım geliyorum ki? Ben 35 yaşındayım, karşındaki memur 20 yaşında veya 25 yaşında. Hani benle konuşmaları, gel lan git lan, hepsi için konuşmuyorum. Tenzih ediyorum hani konuşanları için."*

> *G1K10: Ben sana bir örnek göstereyim. Deprem oldu mesela burada…Şu bizim kaldığımız aşağı Tophane şimdi Galataport'un bünyesinde. Orası da. Hani burası eski düzeninde. Bir deprem oldu. Üniversiteli öğrenciler burada toplanma alanına, buradan evlerden akın akın akın akın. Ertesi sabah saat 4 buçuk 5'te emniyet güçleri, memurlar, polis memurları, zabıtalar dolaşıyorlar. Dedim memur bey "Hayırdır?" "Ya işte bakıyoruz," dedi. "Evlerde kalanlardan," dedi. "Hani panik atak yapıp da korkudan evlerine geçemeyen varsa bunları araştırıyoruz." Bak çelişkiye bak. Orada 50 kişi de biz sokakta kalıyoruz. Peki, niye bana sormuyorsun? "Durumum nedir?" diye. Açık açık konuşuyorum bunu. Yine de söylerim, hiç fark etmez."*

> *"G1K10: Ya sokakta kalıyorsun sonuçta. Kaldığın yerde mesela garantin yok ki. Polise gitsen, polis diyor ki "Zaten sokakta kalıyorsun lan," diyor. "Serseri, eşek oğlu eşek. Senin," diyor "eşyanı nasıl saklayayım ben?" diyor. Sokakta, şurada giderken şunu almışım götürmüşüm. Ha, benim eşyamı çalmışsın. Fark etmez onda."*

> *"G1K8: Yani davranışlarıyla belli ediyorlar çünkü tecrübeleri yok. Yani bakıyorum yani şöyle genel bir şekilde, o şekilde tutum sergileyen insanları baktıklarımda hep genç. Yani yeni polis olmuş, işte ne bileyim işte yeni bekçi olmuş. Biraz daha böyle ne bileyim olayı nasıl görüyorlar artık bilemiyorum. Atraksiyonlu mu görüyorlar, nasıl bir bakış açısıyla yani işsiz insan, yani hak vermek gerekiyor aslında şöyle, öyle ya bu adam işsiz. İşi gücü yok, evi yok geçimini nasıl sağlıyor düşüncesi uyanıyor onlarda. Ama suçlu insan psikolojisiyle size yaklaşmaları hoş bir şey değil. Yani evet bir*

madde kullanıyor olabilirim ama hırsızlık yapmam mesela. Kötü alışkanlık derken işte ne bileyim kendime zararım olabilir en fazla veya ne bileyim böyle gaspa, ya da ne bileyim bir yağmalamaya böyle şeylere karışmam. Herkesi bu şekilde görmek, değerlendirmek doğru değil. Genelde yeni görev almış, işte yeni işine başlamış artık işinin verdiği heyecandan mı diyeyim yapıyorlar ya da işte bu ön yargının, toplumumuzun genelinde sadece emniyet güçlerinde değil halkta da, esnafta da olduğunu vurgulamak istiyorum özellikle."

"G1K9: Yani mesela nereye gidiyordum? Metroya bindim şeye gidecektim, Kartala gidecektim galiba Maltepe Maltepe'ye gidecektim. Yanlış metroya binmişim. Ben oturmam, çantamı alırım ya da çantamı önüme koyarım. O böyle durur. Bir tane adam geldi, 60 70 yaşlarında bir şey. Şöyle bir yanaştı "Yıkanmıyon mu oğlum" dedi, bir de herkesin içinde yüksek sesle. Yoo dedim yıkanmıyorum dayı dedim. Pardon yıkanmıyorum amcacım dedim. Niye oğlum dedi evinde su mu yok dedi. Yok amcacım dedim. Ondan sonra Allah Allah nasıl insanlar var dedi, evi var dedi suyu yok dedi. Allah Allah. Bir tane kadın şey dedi, işte dedi metrolar dedi böyle insanlar yüzünden kokuyor dedi. Bir tanede sivil polis varmış orda. Bilader bir kimliğini ver bakayım dedi. Vereyim abi dedim, cüzdanı çıkardım basın kartım var. Şey yaptı, gazeteci misin sen dedi. Sen kimliğimi al abi dedim, sen kimliğimi al dedim şu kimliğe bir bak GBT'me bak. İnşallah bir tutuklamam vardır dedim. İnşallah götümü dedim rahat bir yere koyar yatarım dedim. Evsiz misin sen dedi. Evsizim abi dedim. Tamam sok kimliğini cebine dedi. Yani toplumdan kaçıyorsan sebepleri buna benzer şeylerdir. Yani bilmiyorum, daha neler söylenir. Toplumda ikinci sınıfsın sen ya. Bu ikinci sınıf vatandaş muamelesi görmek kötü bir şey."

"G1K3: Tabi sokaktakinin de kötüsü var ama polis biraz daha tecrübe. Sokaktaki insana nasıl müdahale etmesi gerektiğini, nasıl davranması gerektiğini, psikolojiyi çok iyi biliyor polis. Polisin sokakta kalan bir insana GBT yaparken yaklaşımı çok daha mütevazı, daha rahat. Yani böyle gelirken bile onu sıkıntıya sokmaz ama bekçilerde benim şunu anlamadığım bir şey. Özellikle son üç yıl, dört yıl, beş yıldır görevde olan bekçiler sokaktaki insanın psikolojisini bilmiyor. Ona gelirken öyle bir geliyor ki, "Ayağa kalk. Elini çıkar cebinden. Kimliğini ver." Böyle tavırlarla geliyorlar. Bize de yapıyorlar. Onun için tepki alıyor. Hani şimdi bana derseniz ki, bekçi. Ben bekçiden çok haz etmem ama polisle sıkıntım yok. Polis çünkü tecrübeli, biliyor. Onun eğitimi daha farklı. Yani sokakta kalan insan psikolojisini biliyor ama bekçi sıkıntı biraz."

Emniyet güçlerinin sokakta özellikle madde kullanıcısı olanlara yönelik tavrının kullanıcı olmayan gruba göre daha sert olduğu belirlemiştir. Öyle ki bu grupla fiziksel şiddet ve hakarete varan bir tutum içerisinde çalışabildikleri aktarılmıştır. Katılımcılar emniyet güçlerinin bu yöndeki muamelelerinden şikayet ederek, bu yaklaşımların bir madde kullanıcısı olarak yaşadıklarını daha zorlu hale getirdiğini ifade etmişlerdir. Aynı zamanda madde kullanımının suç olması nedeniyle polisle kurulan ilişkinin doğrudan bir "yakalama"

ilişkisine döndüğü, bu nedenle sokakta sorun yaşasalar dahi polisten bir destek veya yardım talebinde bulunmaktan çekindikleri belirlenmiştir.

> *"G1K13: Sicili olmayan gençler, şimdi uyuşturucudan sicili var. Hayattan koptular."*
>
> *"G1K11:Ya ağabey, içmeyen adamı bile yani içici olarak "Sen gel, buraya," diyor. Üstünü arıyor, bulamıyor ya. Bir tane tokat koyuyor. "Bulursam," diyor "üstüme oturturum seni…Zaten biz çökmüşüz. Daha neyin peşindesin sen? Köpek muamelesi yapıyorlar bize."*
>
> *"G1K13: Merdivenden çıkıyoruz. Bir yerden sonra zaten merdivenler, duvarda spiderman gibi çıkıyorsun. Öyle yani. Memur gelse, memur gelmesin diye sırf. Bize işlem yapmasınlar diye. Memurların da çok hataları var. Puan pirim muhabbetlerine koşup, gençlerimizi yaktılar."*
>
> *"G1K11: Mevzu ne biliyor musun ağabey? Sen satıcısın ya, seni yakalasa bir kere puan kazanacak ama ilk satıcının orada takılsa yüz kere, bin kere, on bin kere, milyonlarca puan kazanacak."*
>
> *"G1K1: Burada mesela yaralama oldu. Yaralamayı ben kendim ayırdım burada da. Adamı altı yerinden bıçakladılar. Olayı gördüğümde. Polisi arıyorum. "112'yi arayayım," dedim. "Çok kan kaybediyorsun," diyorum adama. "Hayır, arama. Aramayacaksın," diyor. "Arama ağabey," diyor. Telefonu elimden alıyor. Neden? Çünkü korkusu var."*

Sokakta kalan bireylerin yoğun ilişki kurduğu diğer kuruluşlar yerel ve merkezi yönetim temsilcileri olarak belirlenmiştir. Bu noktada İstanbul Valiliği, İstanbul Büyükşehir Belediyesi ve Fatih Belediyesi gibi kamu kurumlarının, araştırmamıza dahil olan bireylerle daha sık temas kurduğu anlaşılırken kurulan ilişkiye yönelik katılımcıların düşünceleri genel itibariyle olumsuz seyretmiştir. Bu noktada sokaktaki bireyler açısından sık anılan uygulamalardan İBB Kıraç toplanma alanı ile ilgili fiziksel ve hizmet şartları açısından eleştiriler söz konusu iken Fatih Belediyesi'nin gece dağıttığı yemeğin gece koşullarına aykırı olarak soğuk olması, İstanbul Valiliği'nin ise ikameti olanlara hizmet vermemesi bir eleştiri konusu olarak anılmıştır.

> *"G1K3: Çok da şey, ilgi alaka var, diyemem. Kışın bir kampa götürüyor gitmek isteyeni. O şekil. Yani İBB'nin ya da belediye fark etmez. İBB olur, başka bir fark etmez. Genel olarak konuşuyorum. Bir belediyenin gelip de, bir ekip gönderip sokaktaki insanlara işte bir yardımdır, bir sosyal destektir, bir psikolojik destektir. Denk gelmedim ben. Görmedim. Belediyeyle alakalı bir şey görmedim ben."*
>
> *"G1K1: Ben yani Kıraç, dedikleri yere gitmedim. Orada gitmediğim halde orada tanıyan bir sürü insan var, beni bilenler var. Bana orayı anlattılar. Ben şaşırdım. Adamlar kampette yatıyormuş mesela orada, sokakta kalanlar. Kampet, yani bildiğin*

böyle şezlong gibi bir şey ufak ve de koridorda. Şeyde, büyük bir salonun içinde. Hani oda yok. Bir korunaklılık yok. Şimdi bu adam barınağa, sokakta bulduğun bir adamı sokaktaki gibi yere koyuyorsun. Yani sadece ne? Üstü kapalı."

"G1K3: Var. Çünkü var. Nasıl var? Şimdi kurumlar, devlet kurumları olsun. Farklı şahıs kurumları olsun. Yardımlar var. Hizmetler var. Mesela yardım yapılıyor. Yapılacağı isim alınıyor, numara alınıyor. İşte kayıt yapıyor. Diyor ki "Şu gün şunu vereceğiz. Bugün bunu yapacağız." Gidiyorsun, alamıyorsun. Onu alamıyorsun, bunu alamıyorsun. Güvensizlikleri var. Yani devletin de çok yardım edebileceği yani, bakıyorsun. Devletle ilgili konuşmayayım ama herhangi bir kurum diyelim ya da özel bir kurum, dernek. İşte "Bak, bugün şu yardımı yapacakmış." Ya bırak onları. Onlar geçen sene de öyle söyledi. Bırak, gitmeye gerek yok gibi şeyler var. Çok fazla var."

"G1K8: Yani genellemek doğru değil ama yüzde 70'nin size yaklaşımı dışlanmış insansınız onlar için. Yani hata yapmaya meyilli, hatta suçlu gözüyle bile gördüklerini fark ettim yani."

"G1K9: İki gün önce sigara içmek için gece 2'de çıktım, aklımda birisiyle telefonda görüşüyordum. Abi Fatih belediyesi zabıta arabası gecenin 3'ünde yemek dağıtmaya gelmiş. Gecenin 3'ü getirdiğin yemek buz gibi. Hani ben getirdiğin nimete küfretmiyorum ya da hakaret etmiyorum, ya da kınamıyorum. Abi ya Allah aşkına gecenin 3'ünde kim yemek yer? Adam zaten uyuyor. Yani bir şey yapacaksan adam akıllı yap ki ben bunu yaptım ya da biz bunun için koşuşturuyoruz ama alelade gecenin 3'ünde al arkadaşa da bir tane ver. Ben senin arkadaşın değilim. Ben o gözle bakıyorum, belki başka gözle bakıyor olabilir. Benim için benim gibi olanların dışında hiçbir insan benim arkadaşım değil. Çünkü olamaz. Benim arkadaşım olacak insan gelir benim yanımda oturur, benim çorbamı içer ya da ne bilim benimle dertleşir, benimle sigarasını paylaşır veya ben sigaramı paylaşırım. Arkadaş olmak için hani parmakları kes hadi kan kardeşi olalım gibi bir şey değil yani. Yani şimdi sen evli misin bilmiyorum. Evli misin? Gecenin 2'sinde senin kapını çalsam Hakan çok sıkıştım bir tuvaletini girebilir miyim desem ne yaparsın?"

"G1K9: Yani şöyle söyleyeyim mesela ilk buraya geldim seneler önce İstanbul Valiliği'ne gittim. Cağaloğlu… Çantam sırtımda gittim. Dedim böyle böyle sokakta kalıyorum yani evsizim, cebimde bir kuruş yok banyo yapacağım. Ve dedikleri şey hani biz dedi ikamet adresi olanlara şey veremiyoruz. Dedim tamam vermiyorsun da dedim, ben ne yapacağım dedim."

Sokaktaki bireylerin ilişki içerisinde olduğu noktalardan bir diğeri yardım kuruluşlarıdır. Sokakta yaşamın sürdürülebilmesi ve ihtiyaçların karşılanabilmesi adına bireylerin yardım kuruluşları ile sürekli bir iletişim, ilişki ve bağlantısı söz konusudur. Kurulan ilişkinin niteliğine bakıldığında ise, görüşmecilerin daha çok çıkar, alma ve verme dengeleri üzerinden bu durumu ele aldıkları görülmüştür. Bu anlamda, verilen hizmet ve hizmete tepki noktasında farklı görüşler olmakla beraber kurumların çalışma prensipleri,

sokaktaki bireylere yaklaşımı ve sunulan hizmete yönelik bakış açısı eleştirilmiştir. Bu noktada hizmetlerin ve çalışmaların sokaktaki bireylerin yeteri kadar anlaşılmadan sunulması ve sokak odaklı olmaktan ziyade veren kurum odaklı olarak ilerlemesi, sokak yaşamını sürdürmeye yardımcı olması ve kişileri yardımlara bağımlı yapması ve sokaktaki bireylere uzun vadede bir katkısının bulunmaması gibi değerlendirmeler açığa çıkmıştır.

> *"G1K2: Adamı boşluyorlar ya adamı. Sen çalışma biz sana bakarız deyip sağlam adamı, insanı tembelliğe itiyorlar. Bunun adı hayır değil abi, Hakan Bey. Bunun hayır, hayır değil. Bunun adı sevap değil. Sen başka bir insanı tembelliğe alıştırırsan ona sevap, sevaplık değil o. Onun adı sevap olmaz. Hayır olmaz o. Peki sen ona bir iş buluyor musun? Arkadaş kalkıp da sen 3 lira, 5 lira para verip her gün akşam gündüz öğle akşam neyse. Her vakit karnını doyurup da sen ne fayda sağlıyorsun? Ona aslında zarar etmiş oluyorsun. Sen bir iş bul, götür işe yerleştir. Çalışıyorsa çalışsın, çalışmıyorsa da çalışmasın. Ona sen her gün yardım edecek durumda, mecbur değilsin"*
>
> *"G1K10: ...Almıştır 8 10 parça elbise. Gider, onu küçük pazarda satar. Neden satar? Yani "İhtiyaç için aldım" der ama ihtiyacı başkadır. Sigara alacaktır. Ya çay kahve parası yoktur ya da dediğim gibi kaçak içki içiyorlar mesela bunlar ama biz bunları "Ya işte Allah belanı versin. Sen oradan 3 kuruş 5 kuruş alıyorsun, alkole veriyorsun." Nedenlerini sormuyoruz yani. Neden buna düştü, neden kişilik yoksunu oldu bir insan? Neden akıl melekelerini kaybetmiştir bir insan? Sebeplerini araştırmıyoruz."*
>
> *"G1K10: Evet. Hem iyilik yaptıklarını zannediyorlar hem de bizi yerle eksen ediyorsun. İzah et. Sonuçta her kişinin anlayabileceği bir dil vardır yani. İlk etapta belki söylemek istediklerini, onun olması gerektiği şekilde belki onu başaramazsınız. Ama kelimeleri tane tane söylersen, dersin "Kardeşim bak hepimiz sıradayız burada. Sırana geç. Hepinize yetecek kadar yemek var. Hepinize yetecek kadar ihtiyaç var. Acele etme." Ama sen zaten o insan, o psikolojiyi her zaman yaşıyor. Argo kelimeler artık gırla gidiyor bizim sokakta yaşayan insanlarımıza. Düzgün, diksiyonu düzgün insan çok az bulursun yani."*
>
> *"G1K9: Şöyle herkes gidiyor, tamam ve kimin ihtiyaç sahibi olup olmadığını adam algılayamıyor. Çünkü sokaktaki çok güzel tiyatro yapar ve bunu kimse algılayamaz. Belki şu an senle konuşuyorum, tiyatro yapıyorum. Bunu da algılayamazsın çünkü artık o kadar deneyimlemişler ki başarabiliyorlar."*

Sokakta yaşayan bireylerin sokak pratiğinde temasta oldukları noktalardan bir diğeri, yoğun olarak vurgulanmasa da hastane ve sağlık kurumları olmuştur. Bu kurumlarla olan ilişkiye bakıldığında sokaktaki bireylerin sağlık durumlarıyla acil durumlar haricinde pek ilgili olmadıkları görülmektedir. Öyle ki kimi kaza ve yaralanma durumlarında dahi hastaneye gitmekten çekindikleri belirlenmiştir. Zira kişi sokak yaşantısına adli bir sorunla birlikte

devam ediyor olabilir. Bu noktada güvenlik kaygılarının, sağlık sorunlarının önüne geçebildiği görülmüştür.

> *"G1K1: **K:** Burada mesela yaralama oldu. Yaralamayı ben kendim ayırdım burada da. Adamı altı yerinden bıçakladılar. Olayı gördüğümde. Polisi arıyorum. "112'yi arayayım," dedim. "Çok kan kaybediyorsun," diyorum adama. "Hayır, arama. Aramayacaksın," diyor. "Arama ağabey," diyor. Telefonu elimden alıyor. Neden? Çünkü korkusu var. **A:** ne korkusu bu? **K:** Hani o zannediyor ki, beni alırlar, içeri atarlar. Çünkü hep hapse girmiş bu insanlar. Önce senin sağlığına bakacaklar. Sen zaten yaralanan da sensin, suçlu değilsin ki. Yaralanan sensin. Adam korktu, arkaya kaçtı. Yine biz aradık, çağırdık"*

> *"G1K3: Hastaneyle de işi olmuyor kolay kolay sokakta kalanın. Ben sokakta kalanın "Ya rahatsızlandım. Bir hastaneye gideyim," dediğini görmedim…Acı verici bir durum varsa, tabi geliyor. Buradaysa buradaki yetkililere söylüyor. Burada, imkanı yoksa kendi bir şekil gidiyor ama işte baş ağrısı olur. Elinde bir şişlik olur. Hafif bir kızarıklık olur, bir şey olur. Onlar için çok hani görmedim yani. "Ya benim bugün başım dönüyor. Bir hastaneye gideyim," diyenini görmedim sokakta."*

4.3.4.4. Toplumla Kurulan İlişki

Sokak gibi toplumun her kesimine açık ve görünür bir ortam içerisinde yaşam süren bireylerin, toplumun diğer aktörleriyle ile kurduğu ilişki, ayırıcı bir öneme sahiptir. Bu ilişkiye bakıldığında sokakta kalan bireylerin hemen hepsi tarafından ifade edilen ve çeşitli başlıklarda yaşamlarını zorlaştıran bir damgalanma ve dışlanma deneyimlerinin bulunduğu görülmüştür. Sokakta kalan bireyler bu deneyimleri toplumsal yaşamın akışı içerisinde temas ettikleri diğer insanların bakışları, söylemleri ve davranışları aracılığıyla tecrübe etmektedirler. Diğer yandan sokakta kalan bireylerle çalışma yapan katılımcılar da sokaktaki bireylere yönelik yardım ve destek çalışmaları açısından daha olumlu bir imaj çizse de genel olarak toplumun bu bireylere yönelik tutum ve yaklaşımlarından şikayet etmekte; toplumu bu alanda öncelikli sorumlulardan biri olarak değerlendirmektedir.

Sokakta kalan bireylere toplumun farklı kesimleri tarafından hissettirilen damgalanma ve dışlanma deneyimlerinin kimi zaman bir bakış, kimi zaman hakaretamiz bir ifade, kimi zaman ise bireyi değersizleştiren ve küçük düşüren bir tavırla sergilendiği görülmüştür. Bu anlamda G1K10'un bir vatandaşın köpeğini kendisinden sakınmak istediği olay, G1K5'in berberin dışarda kaldığı için kirli olacağını açıkça ifade ettiği olay, yine G1K5'in metroda yer verdiği kişinin yerine oturmaması olayı pratik açıdan dikkat çekici tecrübelerdir. Bu

deneyimlerin, sokakta kalan bireyler açısından kırıcı ve küçük düşürücü deneyimler olduğu yine katılımcıların ifadelerinden anlaşılmaktadır.

"G1K10: Ben de gitmiyorum bir yerlere pek fazla. Bir öğlen saat on bir buçukta o zaman Beyoğlu Belediyesi yemek veriyordu işte. Yemeğe gidene kadar, o arada köpeklerini gezdirmeye gelenler olurdu. Tabii salıyorlar köpekler. Ev köpek olduğu için, salıyorlar sağa sola. Köpek hoşuna gitmiş. Geldi benimle oynamaya başladı. Böyle bir şeydi ismi köpeğin. Valla "Gel, Leo gel buraya. Ne var o pisliğin içinde, yanımda?" Ve 5 dakika sonra köpek oraya kakasını yaptı. Düşünebiliyor musun? Yani kaka kadar değerimiz orada yok ya. Buna ben kendim şahit, kendim tanığım. Bizzat bize birebir yaşamış olduğum olay bunlar."

"G1K5: Mesela berbere gittiğimde de berberin bile beni şey yaptığını hissettim. Dedi saçlarını yıkayalım mı? Yıka abi dedim. Dedi, o kadar dışarda kalıyorsun pissin falan filan tabii ki yıkayalım. Dedim pis olduğumu bu kadar yüzüme vurmana gerek yoktu dedim. Pisim evet, ama yaşadıklarımı bir tek ben biliyorum. Mesela orda küçükseme örneği gösterdi. O da sinirlerimi çok bozmuştu."

"G1K8: Sokağa düştüğünüzün zaman insanlar bir kere size şüpheci gözle bakıyorlar. İşiniz yok, gücünüz yok işte başıboşsunuz. Halk olsun, işte devlet memurları, polisler, bekçiler işte vesaire olsun herkes size şüpheli gözle bakmaya başlıyor. Bir şeyleri yaparken de insanlara yakalanmam daha kolay oldu. Çünkü işsizim, bir işim yok. Maddeye düşmüşüm, kötü arkadaşlarla beraber geziyorum onlarla beraber görüyorlar. Daha zor bir süreç gündeme geldi. Ailemin de kopup memlekete gitmesi beni daha da zor duruma soktu burada."

*"G1K5: **K:** Telefonuma baktım konumuna. Fatih Aksaray falan. Oraya bir iki sefer anca gitmişimdir. Ondan sonra gittik öyle. Verdim oradaki şeye görevli kişiye işte sahibi mi neyse. O da oda anahtarını verdi şöyle böyle. İşte nasıl kalmam gerektiğini yani sanki ben daha önce hiç otelde kalmamışım veya o otel hani şey yapmamışım gibi görmemişim gibi bana ne yapmam gerektiğini anlatıyor. Çocuğa anlatır gibi. **A:** O niye? Dışarıdan geldiğin için mi? **K:** Heh. Yani bak otel odası şöyle böyle sen bilmezsin, böyle yani önyargıyla yaklaşıyor sana. İşte en çokta önyargılar benim sinirimi bozuyor."*

"GK10: Tiksinti, tiksinti ile bakıyorlar kardeşim. Toplumun çok altında kalan insanların genel olarak söylüyorum çok azını tenzih ederim ama geneli tiksinti var."

"G1K5: Adamı mesela… Adama yer veriyorum mesela metroda diyelim ki. Adam oturmuyor benim verdiğim yer."

"G1K8: Yani bakışları yetiyor zaten. Yani sizde sonuçta bir insansınız, karşınızdaki bir insan. Onun size nasıl baktığını yani illa bir şeyler konuşmasına gerek yok, o bakışlarıyla bile her şeyi anlatabiliyor size. İşte bir sigara istediğiniz zaman bile işte sen genç delikanlısın, utanmıyor musun sigara istemeye, git çalış hani gibi tepkiler. İşte karnınız acıkıyor lokantaya giriyorsunuz, karnım aç diyorsunuz. Burada patron

yok, patron şu anda burada değil işte dışarıya yemek vermiyoruz gibi hani bu tür şeylerle karşılaşıyorsunuz tabi ki."

İnsanların sokakta kalan bireyleri etiketlerken referans aldıkları en belirgin unsur, bireylerin fiziksel görünümleridir. Bu anlamda bireylerin kişisel temizlikleri, giyindikleri kıyafetler ve ayakkabılar, kendilerini toplumla ilişkilerde temsil eden ve diğer insanlara fikir veren ilk unsurlardır.

"G1K3: Dışarıda, sadece dışarıda, sokakta kalan insanlara karşı bir şey var. Mesela sokakta kaldığın senin şeklinden, şimalinden bir şekilde belli oluyor. Anlıyor insan. O bir önyargı var. Onların sıkıntısını yaşıyorsun. Başka bir sıkıntı yaşamıyorsun. Yani insanlara karşı, dışarıdaki insanlar."

"G1K7: Bir de mesela hocam, gerçekten görünüş, elbise, gerçekten şu yaşadığımız ortamda önemli. Bir iş yerine bile girseniz, yanlış anlamayın, bugün şu börekçi salona bile girerseniz, hani benim üstüm kir, pas içinde olsa şu mekanın bana bakış açısı çok farklı olur. Benim elimde, cebimde param olsa bile."

"G1K5: Onun dışında üstünü yıkama şansın yok. Zaten ki benim üstüm çalınmış. Üstüm ortada yok. Değişme şansım yok. Cepte para yok, yine kıyafet alayım. Zaten kıyafetler almış başını gitmiş. Yeni bir şey alma şansım… Öyle. Girse mesela bir iş yerine adam bakar üstüne, önce üstüne başına bakar. Saçına tipine bakar. Tıraş olamıyorum mesela saç baş dağılmış. Birbirine girmiş, yüzüm simsiyah. Ne kadar yıkasan da o şey belli oluyor, sokakta kalmışlık belli oluyor yani. Gidiyordum mesela adam burun kıvırarak bakıyordu."

"G1K9: Yani benim giydiğim ayakkabıyı hiçbir adam giymez, giyemez. Ama sen bi giy. Ha bugün Hakan'ı bu şekilde çantalı, tişörtlü, saçı başı temiz böyle tertemiz görsün 2 gün sonra bir bakalım yırtık pantolonla şöyle 2 gün sokakta takıl. Hakan ne oldu sana böyle"

Sokakta kalan bireylerin damgalanma ve dışlanma unsurlarından bir diğeri alkol ve madde kullanımı ile ilişkilendirilmeleri ve suça yatkın oldukları yargısıdır. Alkol ve madde kullanımının sokak pratiğinde sıklıkla suçla ilişkilenmesi, toplum tarafından bu profildeki insanların daha "tekinsiz" oldukları yönünde inancı desteklemektedir.

"G1K10: Ama dediğim gibi halkın genel bakış açısı olduğu için sokakta kalanlar madde bağımlısıdır. Sokakta kalanlar bilmem tinercidir, sokakta kalanlar alkoliktir."

"G1K9: Herkes, bütün herkes evsizlere potansiyel suçlu olarak bakıyor. Öyle görünüyor. Çünkü niye? Evsiz bu. E doğru ama evsizin kimin bilmiyorum ama buna ihtiyacı var ve sana geliyor ki güzelce anlatıyor. Diyor ki Hakan diyor benim buna ihtiyacım var ve ben sokakta kalıyorum. Alır mısın diyor? Hani Allah rızası için demesine gerek yok. İnsanlık için gelip söylüyor. Ve Hakan diyor ki seni tenzih

ediyorum, yanlış anlama "Hadi lan oradan". Ne yapacak? Buna ihtiyacı var. Belki bu onun ilacı. Bir kalp hapı, bir şeker yapı veya ne bileyim 2 gündür 3 gündür yememiş, yememiştir. Acizliği iyice düşmüştür almak zorundadır. Potansiyel suçlu olarak görüyorlar. Potansiyel suçlu hale getiren insanlar."

"G1K11: Birisinin başına bir olay geliyor ve olayı yapan da bizim kadar ot almışsa, içiyorsa, "Yok uyuşturucu içen kişiden işte böyle bir hareketler gördüm," deyince sosyal medyada bir gözükünce ağabey biz hep karalanıyoruz. Buradan herhangi bir hanımefendi geçsin ağabey. Birimiz böyle kafamız çevirip bakmaz. Herkesin kafası böyle önündedir ağabey. Dönüp bakmaz bile ama bu genelleme yüzünden toplum içindeki o bir şey…"

Toplumla kurulan ilişkinin böylesi bir niteliğe sahip olması, sokakta kalan bireyler açısından toplumun diğer aktörlerini güvensiz bir konuma itmektedir. İlişkinin böylesi güvensiz bir bağlamda şekillenmesi, toplum ve sokaktaki birey ilişkisinde dışlanmanın gelişimi açısından kaçınılmaz bir zemin oluşturmaktadır.

"G1K10: Evet. Her ne kadar toplumla iç içe yaşarlarsa bile ihtiyaçlarını yine halktan karşılasa da bir yerde güvenemezler. Sen desen ki onu oradan çekip aldığın zaman ilk önce o güveni sağlayacaksın ben de."

"G1K8: Tek sorun maddiyat. O maddiyatı da nasıl çözer sokakta kalan bir insan? İşyeri almaz, sokakta kaldığı için ona bir hırsız önyargısıyla veya işte ne bileyim madde bağımlısı önyargısıyla bakacağı için işyerleri bir kere sokakta kalan insanları işyerlerinde çalıştırmayı istemiyorlar. Ne yapacak peki bu insan? Ya mendil satmaya çalışacak ya su satmaya çalışacak, aynı benim yaptığım gibi. Bir arkadaşım mendil satıyordu, onun yanında bir müddet devam ettim. Sonra kendim su satmaya başladım gene bir arkadaşımla birlikte. O parayı bulmak zorundasınız çünkü sadece hani aşevleriyle geçim olmuyor."

"G1K9: Şimdi böyle bir şeyde benim mantığım belki evsiz olduğum için söylemiyorum, insan olduğum için bunu düşünerek şey yap… Bırak, pis o dokunma, yaklaşma diyen bir anne gördüm. Hani kızım işte bak okumazsan ya da ne bileyim daha güzel bir şeylerde nasihat verse şu an kafamda toparlayamadım o kelimeyi özür dilerim. İnsanları küçükken hani ağaç yaşken eğilir muhabbetti vardı ya tam şey yapamadım. Biz insanları küçükken eğitmezsek böyle düşman yaparsak o evsiz gelir senin malını çalar abi. Potansiyel suçluluk sendromu orda başlar."

"G1K2: Tabi. Tabi, olmaz olur mu? Mesela şimdi az önce dedim. Gidiyor, bir şey istiyor veya istemiş. Para mı istedi, elbise mi, giyecek mi, yiyecek mi? Ne istedi, bilmiyorum ama oradan dışlandığını hatta kapıdan kovulduğunu görüyorum. O kovulan kişinin daha sonra oraya zarar verdiğini görüyorum. Gecenin bir yarısı ya o cama taş atıyor ya da orada bir zararlık, bir işlemler çeviriyor."

Sokakta kalan bireylere yönelik çalışma yapan katılımcıların değerlendirmelerine bakıldığında toplumla kurulan ilişkide yardım ve destek hizmetlerine yönelik olumlu bir vurgu olsa da genel itibariyle toplumun sokaktaki bireylere yönelik yaklaşımları açısından eleştirileri bulunmaktadır. Bu noktada sokakta kalan bireylere yönelik yapılan yardım ve destek çalışmaları açısından bir övgü bulunurken bu konudaki "gereğinden fazla verici" bir yaklaşımın geliştiği konusunda şikayetler söz konusudur. Ancak diğer yandan sokakta kalan bireylere yönelik toplumun genel yaklaşımının bu bireyleri görmezden gelen, ihmal eden, bu bireylere yönelik sorumluluklarını ihlal eden bir tutumun geliştiği eleştirileri mevcuttur. Nitekim bu alanda çalışan insanlar olarak sokakta kalan bireylerle ilgilenmeyi bir "sorumluluk" hüviyetinde gördüklerini, G1K5'in anlatılarında dışarda donarak ölen birinin varlığını bir utanç kaynağı olarak yorumlanmasından anlamak mümkündür.

> *"G1K2: Esnaf, hakikaten esnaf çok duyarlı bak. Onu altını çizerek söylüyorum. Bizim esnafımız, insanımız hakikaten çok duyarlı. Dünyada zaten biz bir numarayız bu duyarlılık konusunda. Ya enayilik derecesine varacak kadar duyarlıyız biz."*
>
> *"G2K1: Yani kolaylıktan para herkes kazanır. Kolay adam, kolaylıkla biz onları sürüklüyoruz yani. Yani orada yatıyor, burada yatıyor. Bir de acıma duygusu var. Bir de bilmiyorsun mesela. Bizim vatandaşımız, dünyanın en belki en merhametli insanları bizleriz. Onu da bilmiyorum. Yani trafik ışıklarında dilenenlere bile biz para veriyoruz. Onun günde iki, üç milyar para kazandığını bile bile veriyoruz yani biz. Yani biz bunları balık vermektense, balık tutmayı öğretmemiz gerekiyor insanlara. Bunların ellerinden tutmamız gerekiyor. Yani ki, bunlar hayata tutunsunlar ya da asalaklığa alıştırmamamız gerekiyor."*
>
> *"G2K4: Hem mahalle kültürü korumak hem sizin o masalara oturmanız çok daha büyük bir hizmet. Bu vatandaş normal şartlarda dışarda buna selam vermiyor, adam yerine konmuyor. İnsan dediğimiz varlık için tabir rica etse kendisine yok gibi veya aşağılık bir solucan gibi davranılmasından daha büyük bir yıkıcı şey yok."*
>
> *"G2K9: **K:** Gecenin bir arası çıkıp dezavantajlı bölgelerdeki sokaklarda gezdiğinizde insanların nasıl bir yaşam içerisinde olduğunu görebilirsiniz. İşte o yaşam gerçek bir yaşam. O yaşamlara dokunmak gerekiyor diye düşünüyorum. **A:** Gündüz kayboluyorlar, gece biraz daha... **K:** Evet, o yüzden görünmez diyorum. Çünkü gündüzleri hayatın akışının içerisinde karışıyorlar. Siz çok fark edemiyorsunuz. Ama gecenin bir yarası ıssız bir sokakta yürüdüğünüzde, elinde bari poşetiyle ya da elinde bir ateş başında 3 tane genci gördüğünüzde, bir meydanda, bir arsada, bir şeyde sizin daha çok dikkatinizi çekiyor. Neden? Çünkü ürperiyorsunuz. Neden? Çünkü korkuyorsunuz, çekiniyorsunuz. Acaba bana burada bir sıkıntı olur mu? Bana bir zarar verirler mi diye düşünüyorsunuz. Pür dikkat oraya kitleniyorsunuz ve görüyorsunuz. Ama gündüz sizi etkileyecek bir tehlike olmadığından ya da sizi ilgilendiren bir konu olmadığından dolayı o insanlar sizin çok dikkatinizi çekmiyor.*

Hayatın akışına kaybolup gidebiliyorlar. O yüzden biz bu insanlara, bu tarz yaşantısı olan insanlara görünmez insanlar diyoruz. Yani görünmüyorlar. İnsanlar görmek istemedikleri için görünmüyorlar. Yok oldukları için değil."

"G2K5: Ben çorba getirmek zorundayım. Benden bunu bekleyenler var. Senden kimse bir şey beklemiyor. Yazın iki battaniye, bir battaniye hatta yalın ayak yatarsın; kışın bir battaniye tamam ama böyle bir hayatı da bu insanlara; bunu normal görüyorlar, aman canım bunlar da evsiz demek ya da işte ama kendi hatası vardır, adam olsaydı, ne biliyim işte şunu yapmasaydı, biraz dirayetli olsaydı diyerek bu insanları ötekileştirip vicdanımızı rahatlatmak da çok ciddi bir ahlaksızlık, ayıp. Ayıp çünkü bu İstanbul'da geçen sene 8 kişi donarak öldü, bu topraklarda hani mesela. Dağın başında, benim memleketim doğu mesela, benim memleketim dağın başında. Zaten benim memleketimde evsiz yok, senin memleketinde evsiz yok. Köy hayatı bir şekilde koruyup kolluyor ama işte Fatih'te, Aksaray'da; Aksaray'daki haber oldu hatta. Tam Eyüp'e, Rami Otakçılar'a giden bir sapak var, köprü altı, metro, orada bir tane adam donmuş ölmüş. Bu utanç yetmez mi bize yani, bilmiyorum."

"G2K9: Tabii ben biraz daha belki felsefi olacak ama, bana sorarsanız hangi taraf daha suçlu? Ben toplumun daha suçlu olduğuna inanıyorum yani. Yani suçlu mu suçlu yoksa toplum mu suçlu? Suçu oluşturan toplumsa suçu işleyenden daha suçlu. Çünkü çeşitli imkanları biz sağlıyoruz. Yani bu imkanların sağlanmasının nedeni biziz. Görmezden gelmek, empati kurmamak, insanlara yardım edip uzatmamak, komşusu açken karnı tok yatan bizden değildir diyen bir peygamberin ümmeti olan bizler. Nasıl olur da komşumuz bu kadar sorunla cebelleşirken gözlerimizi, kulaklarımızı, ağızlarımızı kapatabiliriz?"

4.3.5. Sokağın İstismar Edilmesi ve Sokaktakilerin İstismar Edilmesi

Sokak yaşamında bulunuyor olmak hem sokaktaki bireyler açısından hem de bu bireylerle yardım ilişkisi geliştiren kurumlar açısından istismar edilebilen bir durum olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda sokaktaki bireylerin sokak yaşamına bakış açısı ve sokak yaşamını devam ettirme motivasyonları ile sokak pratiğindeki deneyimleri arasında bir paralellik söz konusudur. Bu noktada sokakta, sokak yaşamını sonlandırma konusunda herhangi bir çabası olmayan, bu yöndeki girişimlere kapalı olan ve bu yönde sorumluluk taşımayan bireylerin bulunduğu ve bu bireylerin sokak yaşamını çıkar odaklı ilişkiler üzerinden sürdürdüğü belirlenmiştir. Dolayısıyla sokaktaki bireylere yönelik yürütülen destek çalışmalarının, bu yaklaşım çerçevesinde kısa süreli faydaya dayalı olarak istismar edildiği aktarılmıştır. Bu noktada sokakta kalmak zorunda kalan ve destek imkanı sunulduğunda harekete geçecek bireylerle sokağı çıkar amacıyla kullanan bireyler arasında bir ayrım oluşturulması gerekliliği anlatılarda belirlenmiştir. Diğer yandan ise sokakta faaliyet gösteren yardım kuruluşlarının sokaktaki bireyleri ve onlara yönelik destek çalışmalarını reklam

malzemesi olarak kullanabildiği ve bu sayede "yardımsever" bir kurum imajı çizerek çıkar sağlamaya çalışabildiği aktarılmıştır. Bu noktada sokaktaki bireylerin kişisel haklarını ihlali de bu istismarın diğer bir boyutu olarak belirlenmiştir.

Sokağı Tercih Edenleri ve Sokağa Mecbur Kalanları Ayırmak

Çalışmamızın ekseriyetinde sokakta kalan bireyler, çoğu kez sokak yaşamına mücbir sebeplerden katılan ve sokak yaşantısıyla birlikte sorunları derinleşen bireyler olarak tanımlandı. Ancak her iki gruptaki katılımcıların anlatılarında görüldüğü üzere sokak yaşamını tercihen seçen, çeşitli destek ve yardım girişimlerini kısa süreli faydalanmak amacıyla kullanan ve aslında sokağı ve sokağa yönelik hizmetleri istismar eden bireyler de bulunmaktadır. Bu bireyler, sokağa ilk bakışta destek ihtiyacı bulunanlar olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak anlatılara göre bu profildeki bireyleri, sokak yaşamında mecburen bulunanlardan ayırmak bir gerekliliktir. Bu noktada ifade etmek gerekir ki bireylerin sokak yaşantısında tercihe dayalı olarak kalmaları, nihai bir kanaat olarak kabul edilmemektedir. Yani bireyleri yalnızca "sokağı tercih ediyorlar" ifadesiyle tanımlamanın yeterli olacağı düşünülmemektedir. Ancak sokak yaşantısını mecburiyetten sürdüren bireylerle de eşdeğer tutmamak, yardım ve destek hizmetlerinin suiistimal edilmeden etkin biçimde sunulması adına önem arz etmektedir. Bu profildeki bireylerin sokakla kurdukları ilişkinin çıkara dayalı sür-git bir sokak pratiği arz ettiği görülmektedir. Bu noktada "alışmış olmak", "rahat etmek", "sorumluluktan kaçmak", "bedava yaşamak" gibi unsurlar, bu profildeki bireyler için tanımlayıcı niteliktedir.

> *"G1K1: Bunun adına asalaklık diyoruz ağabey. Neden? Biliyor musun? Şimdi çoğunlukla buraya gelen insanlar tabi, içlerinde gerçekten hayata tutunmak isteyenler oluyor. Bunları alıyoruz. Adam alışmış. Yukarıda, Fatih'te on birde yemek yerim. Sabah sekizde Kaab Camii'nde çorba içerim. Fatih Meydan'a giderim. Orada birilerinden dilenirim, para alırım. Bu şekil. Aksaray'da beşte yemek yerim. Varsa gelirim, burada banyo yaparım. Böyle bir hayat sürenler de var. Hayata tutunmak istemeyenler. Arada da çalışırım. Bir sigara parası çıkarırım. Bunlar gerçekten sokağı ev edinen insanlar. Sokağı ev edinmiş yani. Sokağın bütün nimetlerinden faydalanan insanlar."*

> *"G1K2: Yok, önüne dağları koy yine o sokakta yaşayacak. Yani temizlik ihtiyacını sokakta giderecek. Adabı muaşeretten tamamen uzak ya da yoksun. O şekilde yaşamak ona rahat geliyor. Yani o kendini öyle düstur edinmiş ya. Onu asla düzeltemezsiniz yani… Bunlar hayattan ümidini kesmemiş, bunlar hayata bağlı bak. Bunlar bedavaya alışmış, anladınız mı? Rahatlığa alışmış. Yani elinde bir yerden ekmek almak için yani ekmek almak için o ekmeğin parasını kazanmak istemeyen anladınız mı? Kazanmak*

istemeyen, bana getirip versinler diyen, sürekli bana yardım etsinler, bana baksınlar diyen tipler bunlar. Yani nasıl sorumsuz kişiler. Hiçbir sorumluluğu yok."

"G1K3: Vardır illa ki kurtulmayı bekleyen, gerçekten isteyen sokakta kalan insanlar var. İmkan isteyenler, destek isteyenler yok mu? Var ama yani ki, ben burada çok görmedim. Yani şu on aydır ben çevremde, benim çevremde çok görmedim bunu. Hani sokaktan, hani burada, burada çoğu insanlar kurtulmak istediğini düşünmüyorum. Gözlemlediğim bu. Yani çünkü rahat. Dışarıda istediğini yapıyor. Ne gerekiyorsa onu tedarik ediyor. Karışan yok. Görüşen yok. Bir şey diyen yok. Kafasına göre, o şekil yani."

"G1K2: Bedava nasıl kazanabilirim, acaba bugün kimi yonsam? Şeklinde böyle bu tutum ortalıkta kol geziyor yani. Bu belli. Onu sezinledim ve bunlarda bu tür tiplemeler genellikle akşam hava kararduktan sonra yuvalanmaları, hepsi bir yerlerde aynı yerlerde yuvalanmaları tesadüf değil. Çünkü birbirleriyle aynı konularda hem fikirler veya alışveriş içindeler."

"G2K4: Ha dolasıyla tekrar gayri meşruya çok açık, bir av halindeler şey olarak, sürekli cep harçlıklarını ve şey yapsanız bu çok gerçekçi değil. Taşıyabileceğiniz bir yük değil. En dürüst 10 tane tövbekarınız var. Ya hocam madem temiz işe sok. İşe sok da o malzemeyi şu kadar süre kullanmış, şu travmaları yaşamış bir vatandaşın ne sinir sistemi ne şeyi piyasadaki ya bunlar tembelliğe alışmışlar, geçip de 8 saat 10 saat çalışmıyor."

Bu noktada sokağa yönelik hizmetlerin belirli bölge ve dönemlerde yaygınlığı, aslında bu bireylerin sokağa bağımlılığını arttırdığı ve sokağı istismar unsuruna dönüştürdüğü için bir eleştiri konusu olmuştur. Öyle ki bu eleştiriyi yapanlar, yine sokakta kalan bireyler olmuştur. Bu noktada sokağı istismar eden bireyler açısından yemek hizmetlerinin yaygınlığı bu bireyleri rahatlığa iterken kıyafet destekleri de paraya çevirmek adına bir fırsat olarak görülmektedir. Yine kış dönemlerinde valilik, kaymakamlık ve belediyeler tarafından sunulan geçici barınma hizmetleri, soğuk hava şartlarında yaşanabilecek riskler açısından erişilmesinden emin olunan bir hizmet olduğu için suiistimale açık hale gelmektedir. Dolayısıyla sokaktaki bireylere yönelik hizmetlerin etkinliği açısından bu durum, hizmetlerin yalnızca kısa süreli, tek seferlik "verme" uygulamalarından ibaret olamayacağını, takibi olmayan faaliyetlerin suiistimale açık olabileceğini göstermektedir.

"G1K7: Ama şimdi şöyle bir şey var. Arkadaşlar şurası elbise veriyor. Buraya gidelim. Çok kişi söylüyor gitmiyorum inanın. İnanın gitmiyorum bak. Gitmiyorum. Gidenlerin çoğu da bunu paraya dönüştürüyorlar, paraya çeviriyorlar. Bunu yakıştıramıyorum kendime. Çünkü ben de gitsem biliyorum aynısını yapacağım. Niye aynısını yapacağım? Hocam cebimde sigara yok."

"G1K8: O kadar fazla aşevi var ki Avrupa yakasında yani sokağa düşmek, hiç düşmeyen bir insan çok kolay bir şekilde sokağın ortamına alışabilir. Kendini salıverebilir. Tekrardan hayata tutunması güç olabilir. Çünkü her türlü imkan var sokakta. Yani kalacak bir şekilde bulabiliyorsun. İşte aşevlerinden yemeğini yiyebiliyorsun. Maddeyi bir şekilde bir yerlerden temin edebiliyorsun. Elinizin altında her türlü imkan var."

"G1K10: Bu arada işte dernekleri öğreniyor. "Oradan o, oradan o," diyor. "Bu hakikaten, hani güzelmiş ya." Bir kış olduğu zaman birkaç dernek var. Mesela sokaklardan valilik, kaymakamlıklar alıyor, otellere yerleştiriyorlar ve Büyükşehir Belediyesinin bir iki tane kampı var. Alibeyköy, Esenler'de. Esenyurt'ta. Kıraç'ta. "Ee daha ne isteyeyim?" diyor yani. Ama işte bu bunu böyle ki sen böyle gördüğün zaman bunlar zaten işte bu hani yorumlarında da vardı bu."

"G1K1: Yani zorla, hayatın koşulları zor değil onun için. Onlar zorlaştırıyorlar. Böyle yaşamayı tercih ediyorlar. Şey yapmak istemiyorlar. Ben, "Kardeşim çalışıp da ne yapacağım? Kaab'da çorba içiyorum. Fatih'te yemek yiyorum. Ondan sonra Aksaray'da da yemek yiyorum. Geliyorum, burada banyo da yapıyorum. Sorun yok. Arada elbise dağıtıyorlar."

Burada "sokağı tercih edenler" olarak ifade edilen bireyler için dikkat çekici bir nokta, kimi anlatılarda bu bireylerin aslında bir takım psikolojik unsurlar nedeniyle sokaktan çıkamadıkları yönünde olmuştur. Katılımcılar temelde bu bireyleri "sokağı suiistimal eden" bireyler olarak tanımlamakta iken anlatılar detaylandıkça aslında psikolojik unsurlar nedeniyle sokaktan çıkamadıkları, düzenli hayatı "idrak edilemediği" için geri dönülemediği, "alışılmış boşvermişliği" aşmak için desteğe ihtiyaç duyulduğu, kapalı yerlerde kalınamadığı için sokağa geri dönüldüğü yönünde yorumlar öne çıkmıştır. Bu yorumlar, önceki yorumlarla birlikte düşünüldüğünde aslında sokağın suiistimali, daha çok yardım almak için sokakta kalıyor olmayı fırsata çevirerek hizmetlere daha yüksek düzeyde ulaşmayı ve ulaşılan hizmetleri de çıkar odaklı kullanmayı ifade etmektedir. Bireylerin bu davranışları yürütürken ki psikolojik tutumları ise bu suiistimali destekleyen bir durum olabilmekle birlikte aslında bu bireylerin de desteğe ihtiyaç duyabileceğini ifade eden bir gösterge olarak okunabilmektedir.

"G1K2: Burada bakın bir tanesi var ki gerekirse ismini zikrederim. Birileri binlerce lira, on binlerce lira masraf edildi. Buradaki arkadaşa tedavisi, ameliyatı şusu busu her şeyi karşılandı. Her türlü imkanla gönderildi ailesine ve görüşüldü ailesiyle. Hiç ummadığımız bir vakitte de kalktı geldi. Onlarla yaşamam, burada benim yaşantım bana daha uygun diyerekten. Düşünebiliyor musunuz ya? Böyle bir imkân size veya bana sunulsa nasıl terk edersiniz, nasıl böyle bir şeyi ala aşağıya edersiniz ya? Bu insanlar buna alışmış. Onu ne kadarda ihya edersen et ne kadar kollarsan kolla o bir noktadan sonra yine bir u dönüşü yapıp aynı noktaya geri geliyor."

"G1K3: Beş bin liralık kıyafet al. Altına araba verin. Ev verin. Üç gün sonra bir bakarsınız ki evi de bırakmış, arabayı da bırakmış. Yine aynı yerde. Çünkü kafası şey, yani o düzenli hayatta onu idrak edemiyor. Onu idrak etmesi lazım. Diyorum ya ailesiyle hiçbir sıkıntısı olmayan bir şahıs var burada. Ailesinin yanına gidiyor. Üç ay orada çalışıyor. Geliyor, bir sene burada sokakta kalıyor. Ailesi ayağına geliyor. "Gidelim oğlum. Gidelim oğlum. Allah rızası için evimize gidelim." Gitmiyor. Hiçbir sıkıntısı yok. Gitmiyor. Yani bu dediğim gibi maddi veya şeyle olmuyor. Biraz psikolojik. İdrak etmesi lazım o düzenli hayatı. Onu anlaması lazım."

"G1K8: Ben iki sene sokakta kaldıktan sonra burayı keşfettim. Burayı keşfettikten sonra geçen sene bir iş buldum. 5 ay bir iş hayatı tecrübem oldu. Fakat sokağın bir salıvermişliği var. Yani insanlar bir boşvermişliğe psikolojik olarak o boş vermişliği kapılıyorlar. O boş vermişlik, o boş vermişliğinden kurtulmak, kendine çeki düzen vermek, iş hayatına adapte olmak da güçlük çektiklerini fark ettim. Yani kendimden örnek veriyorum. Ben o 5 aylık zaman zarfı içerisinde iş hayatına adapte olamadığımı fark ettim. Yani sokağa düşen insan bir şekilde bir şeyleri boş veriyor, kendini salıveriyor. Kurtulmak istiyor fakat o salıvermişliğin verdiği o psikoloji tekrardan hayata, iş hayatına bağlamaya yetmiyor. Yani bir destek."

"G1K3: Aslında sokak insana biraz daha rahat geliyor. Yani rahat, kimse karışmıyor. Bir baskı yok. Ya şimdi şöyle, şöyle bir psikolojik sıkıntı var bende. Ben on yıldır, on yıldır fazladır dükkanda, babamın yanında. Beraberdik. Benim babamın en büyük yaşadığım sorun şuydu. Babam bana "Su iç," derse su içeceğim. "Yemek ye," derse yemek yiyeceğim. "Yat," derse yatacağım. "Kalk," derse kalkacağım. Ben bu şekil büyüdüm. Bu da bende büyük bir sıkıntı yarattı. Sonra iş hayatında, yani çalışıyorum. Orada baskı, orada baskı, bunaldım yani. İnsanların baskısından bunaldım. O diyor "Şunu şey yapmak zorundasın." O diyor "Bunu yapmak zorundasın." Yani o şekilde dışarıda, sokakta birkaç gün kaldıktan sonra rahat geldi sokak. Ondan sonra işte dışarı kaldım bir on aydır."

"G1K3: Ben diyorum, adam samimi. Hiçbir sıkıntı yok. Ailesi, telefonu var. Birisi yardımcı oluyor. Ailesi telefon aldı, hat aldı. Ailesi de görüşüyor. Annesiyle işte görüşüyor. Ablasıyla görüşüyor. Hatta Pendik'te falan ablası var. Oraya gidip geliyor ama keyfi. Hiçbir sıkıntı, sıfır sıkıntı. Aileyle hiçbir sıkıntısı yok ama adam dışarıda kalıyor. Gidemiyor. Kapalı bir yere giremiyor. Öyle insanlar da var."

Sokakta kalanlara ilişkin bu ayrım, sokaktaki bireylerle çalışma yapan katılımcı grubu için de geçerli bir ayrım olmuştur. Bu noktada insanların sokak yaşamıyla "bütünleşmesi" ve sokaktaki yerini kaybetme korkusuyla sokaktaki kimi hizmetleri reddetmesi, psikolojik unsurlarla bu ilişkinin beslendiği örnekler olarak değerlendirilebilmektedir. Diğer yandan özellikle sokakta kalan bireylere yönelik hizmetlere ilişkin ciddi eleştiriler söz konusudur. Yine bu alanda yardım ve destek faaliyetleri yürüten bu katılımcılar, sokakta kalan bireylere yönelik hizmetleri "ayağa kadar" götürülmesini, hizmet alıcılar gözünde bu hizmetleri

"değersizleştiren" bir unsur olarak görmektedir. Yine hizmet sunumlarında sağlanan süreklilik, bireylerin bu hizmetlerin geleceği konusunda "emin" olmasını; bu durumun da suiistimale kapı araladığı belirlenmiştir. Bu noktada kültürel kodlarımızın da yardım ve destek çalışmalarındaki saha pratiğinde yanlış yorumlanabildiği aktartılmıştır.

> *"G2K8: Mesela devlette açıyor, belli bir yerde diyor ki açtık diyor barınma yeri, gelip kışın topluyor. Gitmek istemeyenlerde var, çünkü madde kullanan adamı kapalı yerde tutamazsın. Alkol kullanan adamı da tutamazsın, illaki bu kayacak yani. Gelecek sokağa alışmış. 1 lira ondan, 2 lira ondan, 3 lira ondan lokanta da açıksa çorbasını da oradan içiyor bedava. Alkolünü işte gidiyor alıyor içiyor. Öbürü maddesine gidiyor. Yani onu sokaktan koparıp alamazsın."*
>
> *"G2K9: Mesela biz kışın sokakta kalanları, çeşitli belediyenin ya da kamu kurumlarının açtığı alanlara veya oralar doluysa, otellere yerleştirmeye çalıştığımızda, abi biz burada mutluyuz, burası huzurlu, burada huzurluyuz. Oteller vs. bize göre değil ya da kapalı alanlar bize göre değil diyen bir kesim de var. Bunlar artık sokakla bütünleşmişler."*
>
> *"G2K1: Şimdi sokakta iki türlü insan var benim anladığım kadarıyla. Yani bir, bir ailede sıkıntı olmuştur veya kendisine hür hissetmek için sokağa gelmiştir. Sokakta yatmıştır. Aileyle arası bozuktur. Gelmiş, burada geçici olarak sokağa düşmüştür bu insan. Bu geçici olarak sokağa düşen insanlara yardım ettiğin zaman, elini uzattığın zaman sana cevap veriyor. Mesela adam işte annesi, babası ölmüştür veya anne, baba ayrılmıştır. En çok anne, baba ayrılmasından bu iş meydana geliyor. İşte çocuk kendini boşlukta hissediyor. Birisinin onun elinden tutmasını istiyor. Biz böyle insanların elinden tuttuğumuz zaman onlar bize cevap veriyor. Elimizi uzattığımız zaman elimize, o da elini uzatıyor. Yani yardım ediyoruz. "Bana yardım edin," diyor. Biz böyle insanları ne yapıyoruz? İş bulma konusunda yardım ediyoruz. İşe koyuyoruz ve onları bir ay burada misafir ediyoruz. Hani bir maaş alana kadar misafir ediyoruz. Bir de ikinci kısımda şu var. Sokaktan geçinenler var. Ya sokaktan adam geçiniyor. Ya başka bir şeyi yok. Şöyle bir şey var. Bizim halkımızda şöyle bir kanı var. Mesela yani, Türkiye'de baya dernek, vakıf falan var. Biz bu vakıfları yanlış anlamışız veya yanlış yönetiyoruz. Şimdi bir adam sokakta yatan adam, hizmeti sokakta yatan adama yaptığımız hizmeti biz kendi evimizde ailemize yapmıyoruz. Bakın, iyi dinleyin. Ailemize yapmıyoruz. Yani hanım kocasına yapmıyor. Kocası hanımına bu hizmeti yapmıyor. Buna emin olun. Çünkü neden? Adamı görüyor. O adam burada sokakta yatıyor. Günde beş tane vakıftan yemek geliyor. Yemek nereye geliyor? Yattığı yere geliyor. Adam ayağa kalkmıyor. Yemeğini yiyor buradan. Ayakkabısı nereye geliyor? Yattığı yere geliyor, ayakkabı veriyor. Para nereye geliyor? Yattığı yerde parayı da alıyor. Şimdi böyle bir adam hayata tutunur mu? Nasıl olsa geliyor. Esasında sokağın, sokaktaki insanların sokakta yaşamalarını biz istiyoruz. Halk istiyor. Yani halk şunu demek istiyor. "Siz sokakta yatın. Bize bulaşmayın. Biz size yemeğinizi getirelim. Ayakkabınızı getirelim. Ara sıra da merhametimizden dolayı size de para da*

verelim. Burada yatın, kalkın. Gidip de çalışmayın. Bir aile kurmayın." Biz onu demek istiyoruz."

"G2K5: Barınak buluyorsun, ben diyor sokakta yatacağım diyor; beni kapalı alan kasıyor diyor, şey yapıyor, korkutuyor, yoruyor diyor, giremiyorum diyor mesela. Hayattan ümidi olanlar da var, hala çabalayanlar. Evsizliği bir konfor haline getirmiş, bir, işte o çorba götürüyor, bu yemek getiriyor, o oradan şunu yapıyor, bu buradan başka, kışın da bir battaniye bulursam falan bu kışı da geçiririz, yazın zaten sıkıntı yok, efil efil esiyor her yer, güneş vuruyor, böyle tipler de var. Dolayısıyla kompleks bir durum hani evsizlik; şudur, bu böyledir ya da işte böyle, sınır çizebileceğim bir alan değil bu profiller."

"G2K1: Adam ne diyor? Nasıl olsa verecekler, diyor. Atıyor. Bir şeylerin kıymetini bilmiyor. Yediği ekmeğin kıymetini bilmiyor adam. Bu neyden kaynaklanıyor? Biz getirdiğimiz için kaynaklanıyor bu."

4.3.5.1. Bireyin İhtiyacından Ziyade Kurum Kazanımlarının Öne Çıkması

Sokaktaki bireylerin sokağa yönelik yardım ve destek hizmetlerini suiistimal edebilmesi gibi bu yardımları organize eden yardım kuruluşlarının da sokakta kalan bireylere yönelik suiistimal ve istismarı söz konusu olabilmektedir. Bu noktada yardım kuruluşlarının sokaktaki bireylerin ihtiyaç analizlerini yap(a)madan yardım yapmaları "yanlış" bir hizmet modeli olarak yorumlanırken bu uygulamaların kalıcı çözümler olmadığı; aksine sokaktaki bireyleri tembelliğe alıştırmak ve yardıma bağımlı hale getirmek olarak değerlendirilebileceği aktarılmıştır. Diğer yandan bu hizmetlerin yardım kuruluşlarının form doldurtma, fotoğraf çekme gibi şartlara bağlaması ve yapılan yardımların reklam edilmesi, sokaktaki bireylerin istismarı ve kişisel haklarının ihlali olarak değerlendirilmektedir. Bu yöndeki uygulamalarda odağın bireylerin ihtiyaçlarından *"kurumların kazanımlarına"* kaydığı görülmektedir. Bu noktadaki eleştiriler, sokaktaki bireylere yönelik çalışma yapan kimi katılımcılar tarafından da ifade edilmiştir. Bu noktada yardım etme sürecinde kuruluş çalışanlarının sorunlu yaklaşım ve üslupları da bu istismar davranışlarının bir unsuru olarak değerlendirilmektedir.

"G1K2: Adamı boşluyorlar ya adamı. Sen çalışma biz sana bakarız deyip sağlam adamı, insanı tembelliğe itiyorlar. Bunun adı hayır değil abi, Hakan Bey. Bunun hayır, hayır değil. Bunun adı sevap değil. Sen başka bir insanı tembelliğe alıştırırsan ona sevap, sevaplık değil o. Onun adı sevap olmaz. Hayır olmaz o. Peki sen ona bir iş buluyor musun? Arkadaş kalkıp da sen 3 lira, 5 lira para verip her gün akşam gündüz öğle akşam neyse. Her vakit karnını doyurup da sen ne fayda sağlıyorsun? Ona aslında zarar etmiş oluyorsun. Sen bir iş bul, götür işe yerleştir. Çalışıyorsa çalışsın, çalışmıyorsa da çalışmasın. Ona sen her gün yardım edecek durumda, mecbur değilsin."

"G1K9: Özür dilerim al şu 3 lirayı, 5 lirayı hadi kaybol iki form doldur. Ben senin için söylemiyorum, genelleme söylüyorum. Bir şey kazanamaz. İyilik yapacaksan ve bunun üzerine sen ve senin gibi arkadaşlar, insanlar bunu yapacaksa ekleme yapmaları lazım. Yani bir adım evsizden önde olman lazım. Ama şu an bütün evsizler bütün insanlardan bir adım önde. Normalde bir adım geride demem gerekiyor ama bir adım önde çünkü insanlar karşıdan geldiğinde ne amaçla geldikleri, yüzleri kapak gibi meydanda oluyor. Bunun için geliyor bitti."

"G1K1: İnsanlar şunu yapıyor. Adam bana geliyor, diyor ki. "Benim için çorba yap ama videosunu da at bana." Bir elimde telefon, bir elimde şey çorba. Bu hale geldi. Güvensizlik meydana geldi."

"G2K7: Var, kesinlikle var. Yüzde yüz var yani. Ben birçok konuştuğum kişi var sokakta kalan. Abi diyor herkes diyor bir şeyin peşinde. Neyin peşinde oğlum? Abi diyor işte kimisi diyor ki sizi habere çıkartalım, kimisi diyor ki görüntünüzü şuraya yayalım, kimisi bir röportaj verin. Abi ne gerek var. Ben bugüne kadar yaptığım çalışmalarda bir kere bile olsun birisinin yüzünü çıkartmamak için birçok mücadele veriyorum ben. Adamın derdiyle gidip de pr yapmanın peşinde değilim yani."

"G1K2: Şimdi bak, bir hayır ediliyorsa Hakan Bey. Siz birilerine hayır edeceksiniz, iyilik yapacaksınız. Sağ elin verdiğini sol el görmez, diye bir kaide var. Kural var. Bu Müslümanlıkta da böyle, yabancı ülkelerde de böyle. Artık şimdi öyle değil. Sağ elin verdiğini bütün dünya alemi görüyor. Ya sen bir yemek getiriyorsun ya. Dağıtıyorsun. O dağıtıldığı sırada videolara çıkıyorsun. Kameralara çıkıyorsun. Yani hadi yemeğe ihtiyacı olan adam, kişi neyse işte. Alır, gider. Peki, o kameraya çekmek neyin nesi? Sen birine bir şey vermek, bir netice, bir ifade vermek zorunda mısın ki? Şu kadar bana yiyecek verdin. Şu kadar kişiye bak, böyle dağıttık diye bir şey vermek zorunda mısın? Bir fatura, bir gösterim…"

"G1K10: Evet. Hem iyilik yaptıklarını zannediyorlar hem de bizi yerle eksen ediyorsun. İzah et. Sonuçta her kişinin anlayabileceği bir dil vardır yani. İlk etapta belki söylemek istediklerini, onun olması gerektiği şekilde belki onu başaramazsınız. Ama kelimeleri tane tane söylersen, dersin "Kardeşim bak hepimiz sıradayız burada. Sırana geç. Hepinize yetecek kadar yemek var. Hepinize yetecek kadar ihtiyaç var. Acele etme." Ama sen zaten o insan, o psikolojiyi her zaman yaşıyor. Argo kelimeler artık gırla gidiyor bizim sokakta yaşayan insanlarımıza."

4.3.6. Sokakta Yaşamanın Kişiye Etkileri ve Kazandırdıkları

Sokak ortamında yaşam sürmek, bu tecrübedeki bireyler açısından bir takım psikolojik etkiler ve bilişsel kazanımlar sunmaktadır. Sokak yaşamına geçişle birlikte bireylerin yaşadıkları köklü değişimler, genel itibariyle ekonomik ve sosyal kaynakların kaybına ve süreç içinde yalnızlaşmalarına neden olmaktadır. Bu kayıp ve yalnızlaşma süreci ise çoğu kez bireylerin insani ilişkiler açısından bir iç görü ve farkındalık kazandıkları bir tecrübeye

dönüşmektedir. Bu noktada geçmişteki kayıplara ilişkin şikayet, sitem ve hayal kırıklıkları vurgulanmakla birlikte sokak yaşamında bulunuyor olmanın, kendi sosyal çevreleri tarafından dahi dışlanmaya iten etkisi doğrudan tecrübe edilen bir deneyim olarak dikkat çekmektedir. Bu tecrübelerde anılan kaynakların aslında bireylerin sokak yaşamıyla mücadele etmelerine yardımcı olacak kişi ve kaynaklar olması; bu kayıpların, bireylerin sokak hikayelerinin derinleşmesi sürecindeki etkisi hakkında da önemli bir fikir vermektedir:

> *"G1K5: Yakın dediğim insanların uzak kalışı beni zorladı. Hani bir destek bekle mesela, benim babamın iş yaptığı insanlar vardı. Çok yakın böyle, çocukluğumun beri belki tanıdığım insanlar. Ortağı dedim adam tamam mı, babamı oraya sürükleyen adam keyifle yaşarken hani gittim onun kapısına öyle böyle dedim. Ben bu durumdayım. Gittim kapısını çaldım böyle böyle. Dedim ki benim toparlamaya ihtiyacım var, bana yardımcı ol. Sen babamın en yakın arkadaşısın, dostusun. Ya dedi ki X[11] şu an şey yapamam gibisi bir sürü bahaneler falan dedi. Olmaz, alamam gibisinden. Yav dedim sen babamın arkadaşı değil misin? Ya bana burada destek olacak ki yapabileceğim bir şeyler ver. Dedi senin iş tecrüben var mı? Yok. Bu ne böyle? Sen şunu yapabilir misin? Ya yapmaya çalışırım dedim. Sen bir al, bi yapayım bir deneyim en azından psikolojimi toparlayayım. Yok, kabul etmedi. Sonrasında diğer iş yaptığı kişilerin kapılarını çalmaya başladım. Birkaç holding falan filan gittim, görüştüm. Yok, oralardan da hiçbir şey yok"*

> *"G1K9:…Türkiye'de ilk 10'a giren şirketlerden biri olmuştuk zamanında. Ve ben sokağa düştüm, dedim ki ben hisselerimi sana devrediyorum artık senindir istediğini yapabilirsin. Ben dedim başka branşlara kayacağım. Ondan dolayı bir şey olduğunda da gene sıkıştığında da ben sana yardımcı olurum. Şunu demek istiyorum: sokağa düştüm, Yalova'da oturuyor kendisi. Evini tuttuk, ofisi tuttuk, her şeyimizi hazırlamıştık. Sokağa düştüm ve aradım dedim ki xxx dedim ben dedim şu an dışardayım, dedim acil desteğe ihtiyacım var oturup sohbet edek. Abi dedi çocuk ağlıyor dedi arayacağım 5 dakika sonra seni dedi üstünden 3 sene geçti."*

Tecrübe edilen bu kayıp süreciyle birlikte sokaktaki bireylerin aslında yaşanan problem hikayesi karşında "güçsüzleştiği" ve bu güç kaybının sokak sürecine yönelik verilecek refleksi zayıflattığı anlaşılmıştır. Zira katılımcıların bu kayıp süreci karşısında kendilerini *"işlevsiz, çöküntü içinde, dışlanmış,"* şeklinde tanımlamaları, sürecin ağırlığı karşısında kendilerinin psikolojik olarak zayıfladıklarını göstermektedir.

> *"G1K8: Çünkü varlıktan yokluğa düşüyorsunuz. Yani eliniz tutmuyor, ayağınız tutmuyor, gözünüz görmüyor, diliniz konuşmuyor oluyorsunuz. Çünkü zamanında her şey vardı, her türlü imkanınız vardı, her türlü maddi manevi imkanınız vardı. Birden*

[11] Katılımcı burada kendi ismini söylemektedir.

yokluğa düştüğü zaman bütün organlarınız lâl oluyor. Yani işlevsiz hale geliyor. Psikolojikmen bir çöküntü içerisine giriyorsunuz."

"G1K7: Olumsuz bir kere toplumdan dışlanıyorsunuz. Akrabalarınızdan, isterseniz bağlantılarınız kopuyor."

"G1K8: Daha zor bir süreç gündeme geldi. Ailemin de kopup memlekete gitmesi beni daha da zor duruma soktu burada."

Bunların yanında sokak yaşamında bulunuyor olmanın bireylere kattığı bir takım bilişsel kazanımlar bulunmaktadır. Bu noktada bireylerin sahip olduğu sosyal kaynaklar açısından hayal kırıklığına uğramış olmaları, tüm yaşamlarında insan ilişkileri açısından daha tedbirli bir yaklaşım geliştirmelerine neden olmaktadır. Bu noktada sokakta kalan birisi olmak ve olmamak arasındaki farkın, yaşanan kayıplarla canlı biçimde tecrübe edildiği ve bunun da bireyler açısından bir kazanıma dönüştüğü görülmüştür. Yine sokakta bulunuyor olmanın, bireylerin sokak öncesi yaşamda aslında sokak yaşamında olan insanlara ilişkin farkındalıklarının ne kadar az olduğu konusunda öğretici bir sürece karşılık geldiği anlaşılmıştır. Diğer yandan yaşantılar karşısında bir sorgulama ve muhasebe yapılması; bunun sonucunda bireylerin kendi hata ve sorumlulukları açısından bir iç görü geliştirilmesi, sokağın sunduğu bilişsel etkiler yönünden dikkat çekicidir. Sokak ortamındaki diğer insanların hikayelerini dinlemek ve öğrenmek ise kimileri için bir kıyas unsuruna dönüşmekte ve sokakta kalıyor olsalar da sahip olduklarına ve/veya daha kötüsünü yaşamamış olmalarına şükrettikleri bir yaklaşım geliştirmelerine yardımcı olmaktadır. Ayrıca sokakta çalışma yapan kimi gönüllülerin iyimser yaklaşımlarından etkilenerek bu yönde de bir farkındalık kazanabilmişlerdir. Bu iki unsur, aslında sokak yaşamının bireylere getirileri olarak kabul edilebilecek ve yaşananlar karşısında bireylerin sağlıklı ve güçlü bir tutum geliştirmelerine yardımcı olabilecek kazanımlar olarak da değerlendirilebilmektedir.

"G1K9: Şöyle bir şey söyleyeyim: istediğin kadar çok zengin ol, hani Hazreti Süleyman'ın varlığı kadar zengin ol. Ben şu anki hayattan bahsediyorum. İnsanları tanıyamazsın. Varlığın var, her şeyin var. İstediğini alabiliyorsun ve herkes sana biat ediyor el pençe. Ve zannediyorsun ki sevildiğini zannediyorsun, değer gördüğünü zannediyorsun. Ama sokakta kalınca insanların ben gerçek yüzlerini gördüm."

"G1K5: Hiç bilmediğim bir şey. Sokak hayatı nasıldır, yani televizyondan gördüğüm kadar yani. Adam öyle sokakta yaşarken ölmüş mesela. Bunu duyarım. Ama o hayat, adamın hayatını merak etme gibi bir şeyim yoktu. Hani nasıl bir süreçte geçip de öyle bir hayata maruz kalmış gibisinden hiç düşünmezdim hani. Allah kolaylık versin. Dualar ederdim, elimden geldiğince hani yardım kuruluşlarına şey yapardım ama o

kadar… Yani böyle bir hale geleceğimi hiç düşünmezdim. Çok hazırlıksız bir anda kaldım öylece."

"G1K9: Merak ettim çünkü insanların yaklaşımı, insanların şeylerini merak ettim, hayatlarını merak ettim. Acaba ben mi hatalıyım derken ben ve benim gibi bir sürünün hatalı ve hatasız olduğunu fark ettim. Yani, evet ben bir hata yaptım. Kızdım, sokağa düştüm. Ama bazı insanlar var, hata yapmadıkları halde bazı şeylerin bedellerini ödedikleri için sokaklara düşüyorlar."

"G1K8: Her şeyi kulaktan dolma hayat öğrenilseydi kimse hata yapmazdı. Kimse suç işlemezdi. İllaki bazı şeyleri de deneyimlemeniz gerekiyor. Yani ateşi tutmazsanız elinizi yakmaz. Yakma hissini nasıl olduğunu anlamanız için ateşi tutmanız gerekiyor. Yani bu tecrübeye varmanız gerekiyor. Daha sonra ben bu hatayı neden yaptım, işte böyle yapmasaydım daha nasıl olurdu? Kendinizle bir muhasebe yapmaya başlıyorsunuz iç dünyanızda. İşte oradaki hatayı fark edebiliyorsanız, oradan tecrübe alabiliyorsanız bir daha aynı hatayı yapmamaya çalışıyorsunuz."

"G1K1: Buradaki insanları çok farklı görmeye başladım. Nasıl söyleyeyim? Ben benim derdim var diye geldim buraya ama benim derdim bazı şeylerin yanında dert bile değilmiş. Çünkü daha kötülerini gördüm. Aileleri istemiyor, eşleri istemiyor. Eşleri şöyle bir şey, ufak bir maddi zarar gördüğü için artık eşleri boşanmış arkadaşları gördüm burada. Menfaat uğruna hiç ailesinin olmadığını gördüm. O, o yönden elhamdülillah ben hiçbir sıkıntı yaşamadım. Yani beni maddi anlamda sevmediklerini öğrendim bu sayede. Beni manevi anlamda da sevdiklerini gördüm, ailemin. Hiç benden uzaklaşmadılar. Yani bu bana büyük bir sevinç oldu"

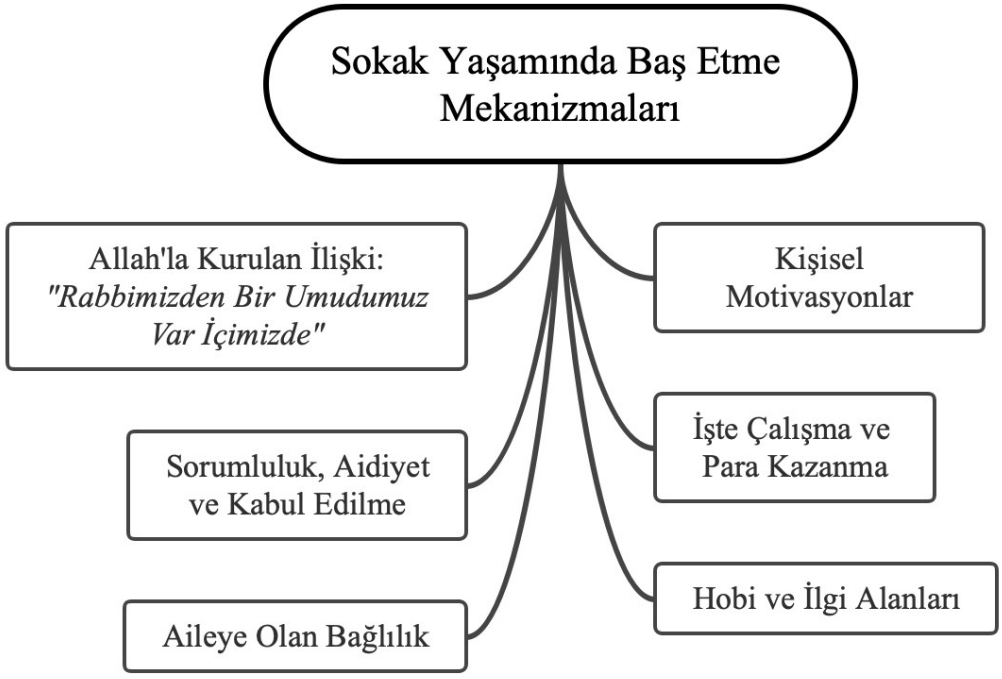
Bu değerlendirmeler haricinde katılımcı G1K9 sokakta kalanların, kalmayanlara kıyasla olumsuz hava şartlarına fiziksel olarak daha uyumlu ve dayanıklı halde olmalarını, sokağın bir getirisi olarak değerlendirmektedir.

"G1K9: Yav alıştık, evet şimdi sen kışın ortasında şu an üşüyorum dersin. Bize sıcak gelir. Sen donuyorum dediğin yerde evsizler üşüyorum der. Yani fark oradan başlar bir. Ama sorduğun sorunun cevabını da yani dediğim gibi alışkanlık artık bir yerden sonra umursamamazlık gibi bir şey oluyor diyebilirler."

4.3.7. Sokak Yaşamında Baş Etme Mekanizmaları

Sokakta kalan bireylerin, sokak yaşamanın risk ve zorlukları karşısında başvurdukları bir takım baş etme mekanizmaları bulunmaktadır. Bu baş etme mekanizmaları temelde bireylerin sokak yaşamına tutunmada ve yaşanan olumsuz deneyimlerle başa çıkmasında yardımcı olan unsurlar olarak bireylerin yaşamlarında yerleşmiştir. Bu unsurların sokaktaki bireylerin özellikle psikolojik sağlamlıklarını arttıracak nitelikte işlev gördüğü; bunun yanında sokak pratiğini kolaylamada da etkili oldukları anlaşılmıştır. Bu baş etme mekanizmalarının

keşfedilmesi, sokağa yönelik güçlendirme çalışmalarına öncülük edebilecek kaynaklar olması itibariyle değerlidir.

Şekil 4.15. Sokak Yaşamında Baş Etme Mekanizması Alt Tema Şeması

4.3.7.1. Allah'la Kurulan İlişki: "Rabbimizden Bir Umudumuz Var İçimizde"

Sokakta kalan bireylerin tecrübe ettikleri zorlu yaşam hikayeleri karşısında temel anlamda güç ve destek aldıkları en büyük kaynağın Allah'a yönelik inançları olduğu görülmüştür. Bu noktada sokaktaki süreğen ilişkilerde beslenme ihtiyacının bir şekilde karşılaşılacağına dair inanış, güvenlik risklerine karşı tedbirsiz olunsa da geceyi o şekilde geçirme cesareti, tüm yaşananlar karşısında yalnız olmadığına dair his, tüm yaşananlara rağmen geleceğe dair taşınan umut, temelde bireylerin Allah'la kurdukları ilişkiden aldıkları güç ve güvenle ilişkili olarak gelişmektedir.

> *"G1K5: Kimse kimseye yardım etmedi, ben kimseden de yardım istemedim. Sokaktan, bir yerden buluyordum yani. Mesela canım muz çekiyordu. Öyle bir o an beni hani Allah'ın büyülüğünü o kadar yakından hissetim ki yani orda canım öyle bir muz çekti ki yani bir şeyler yemiştim o ara. Simit mimit bir şeyler yemişim akşamüzeri. Canım muz çekti. Niyeyse bilmiyorum. Yolda gidiyorum bir baktım adamın biri kasayla manavın önünde bir kasa muzu koydu böyle. Böyle hafif böyle değmiş olur ya siyahlaşmış ama yenilebilir durumda. Bir baktım bir kasa muzun koydu oraya. Bi de poşet vardı orda. Bir tane poşet aldım. Adama sordum ki alabilir miyim? Al dedi, tabii*

ki çöpe gideceğine sen al. Öyle 3-4 tane muzu koyduğumu hatırlıyorum. Denk geldi mesela. Ya ben hiçbir zaman umutsuzluğa düşmedim o kadar. Aç kalacağımı hiçbir zaman düşmedim çünkü şunu biliyordum ki o kafam, psikolojinin ne kadar bozuk olursa olsun Allah'ın rıza kefil olduğunu her zaman kendime hatırlatıyordum. Diyordum çünkü Allah bir kulunu, yani şey bırakmaz. Karıncanın nimeti, şeyini veren suyu okyanusun en dibindeki varlığın dahi sesini duyup onun rızkını veren yaradan benimde elbet rızkımı verir."

"G1K1: Artık böyle kendim bittim yani, öleceğim açlıktan. Öyle düşünüyorum. Susuzluktan. Ya su içiyorum da, şeyden, çeşmeden ama karın ağrısından ishal yapıyor. Acayip ishali var yani bu suyunda. Onu da öğrendik. Her neyse ben oraya bakarken, artık vücut gitti gidecek açlıktan. Bir tane çarşaf gördüm. Ömrümde görmedim. Belki o an bile dikkat etmedim oraya gidene kadar onu. Kadın envai çeşit yemek bıraktı. "Bizimle, bizim yiyeceklerimiz. Senle de paylaşabilir miyiz?" dedi. Bıraktı. Yani o an ne geldi biliyor musun yani? Öyle bir şey oldu ki benim için, Allah'ın varlığını zerresine kadar hissettim yani. Öyle bir duyguyu, yani anlatılamaz bir tarifti benim için. Yani dedim ya hani. Bu şehirde ben yalnızım. Kimsem yok ama bana güvenecek bir şey de yok, dedim. O, öyle bir düşüncelerin içindeyken Allah öyle bir şey gönderdi ki. Hiç ömrümde göremeyeceğim bir şeydi yani. Sonra kadını bir daha da görmedim yani. Arkamı döndüm. Siyah çarşaflı bir kadın. Yavuz Selim türbesinin oraya kadar gitti. Bir, iki lokma aldım. Peşine gittim. Kimdir, neredelerdir dedim. Bir baktım kimseyi de görmedim orada. O alanda kimse de yoktu. Yani çok iyi bir yemek yedim ama nasıl biliyor musun? Bana birisi anlatsa, dese ki yani "Ben Allah'ı gördüm," diyemem. Yani inanmam o adama ama kendi içimde yani, bana göre ben Allah'ı gördüm yani o şekil. Şöyle söyleyeyim o anı bana öyle bir yaşattı ki. Bana varlığını hissettirdi. Yani çok farklı bir duyguydu ya."

"G1K1: Benim yanımdaki çoğu insan, belki biz birinin yüzü suyu hürmetine, duasını almışım gelmeden de buraya da. Çoğu insan ya intihar eder. Öyle düşünüyorum. Ya bu duruma düşmek çok basit değil yani. Yani her şeyin varken bir anda yok olması ve ben ona değil. Ondan sonra etrafında kimsenin olmamasına çok üzülüyorum ama şu da var. Aslında ben yalnız değilim. Yalnız, yalnız olduğumu düşünüyordum. Aslında ben çok kalabalığın içindeyim. Çünkü Allah var. Hepsine bedel. Hepsine bedel. Hepsine bedelmiş, onu gördüm."

"G1K9: Yukardaki, yaradan. Ben şöyle diyorum mesela burada da yatsam sokakta da kalsam ne şartta olursa olsun Allah'ım canım da malım da sana emanet, ben bu şekilde dua etmeyi seviyorum. Sen sana emanet edilenleri en iyi şekilde koruyan ve kollayansın. Teşekkür ederim, vur kafayı yat. Ve bu zamana kadarda rabbime şükürler olsun hani bir tane eşyamın ya da bir şeyimin değiştiğini hiç görmedim."

"G1K13: Hocam çok kaygılıyız, tedirginiz. Bunları yaşayacağız ama umutsuz değiliz hocam. Rabbimizden bir umudumuz var içimizde."

4.3.7.2. Sorumluluk, Aidiyet ve Kabul Edilme

Sokakta kalan bireyleri sokak tecrübesinin zorlukları karşısında destekleyen unsurlardan bir diğeri, sokak yaşamında sorumluluk, aidiyet ve kabul görme hissi veren davranış ve ilişkiler olmuştur. Bu davranış ve ilişkiler, sokakta yaşayan bireyleri sokağa karşı daha dirençli hale getirmektedir. Sokak yaşamındaki bireylerin değersiz ve önemsiz hissetme, damgalanma ve dışlanma yaşama, sağlıksız rutinlere sahip olma gibi sokağın zorluklarını derinleştiren tecrübeleri bulunmaktadır. Buna karşın bir kişi ve topluluk tarafından kabul görmek, orada sorumluluk almak ve diğer ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, sokaktaki bireylerin aidiyet duygusunu arttırmakta ve yalnızlıklarını azaltmaktadır. Bu noktada kabul görmek ve ait hissetmek, bireylerin yardım etme isteğini arttırabildiği gibi başkalarına yardımcı olmak, kabul edilme ve ait hissetmenin bir aracı olarak da gelişebilmektedir. Sorumluluk almak, değerli ve önemli hissetmenin ve ilişkilerde edilgenlikten kurtulmanın bir unsuru olarak etkili olmaktadır. Aidiyet ise bireylerin değişim gücü geliştirmesine ve sokak pratiklerini düzenlemesine yardımcı olmaktadır. Kabul edilme ise aslında tüm bu unsurların sonunda sokağın riskleri karşısında yalnız olunmadığını ve değişim gücünün tamamen kaybedilmediğini kişiye göstermektedir.

> *"G1K2: İşte burada Hz. Kaab Cami'nde, Ayvansaray'da kalırken Hz. Kaab Cami'ne getirdiler beni. Burada hayatımla alakalı bir düzenleme yapmaya başladım."*

> *"G1K1: Sonra ağabey, hocamla o binaya girdik. Bitirdik tamamını. Yani iç cephe, dış cephe. Sonra işte buradaki arkadaş banyoyu bıraktığını söyledi. "Durun ben yaparım." Gittim, orayı yaptım. Banyoya baktım. Sonra Armağan diye bir çocuk geldi. Zaten hayatımın buradaki dönüm noktası oldu Armağan benim için. Armağan felçli bir çocuk. Sokağa atmış ailesi bu çocuğu. Çocuğun şeyi var. Nasıl söyleyeyim sana ağabey? Yani uyuşturucu bağımlısı olduğu için beyninde pıhtılar atmış, felç kalmış. Eli ayağı zor tutuyor. Yürümekte zorlanıyor. Ayakta durmakta zorlanıyor. Tuvalet banyo ihtiyacını çok zor gören bir çocuk. O önemlisi. Bunu zabıta ağabeyler getirdi. Tabi, herkes şokta böyle birisi daha önce buraya gelmemiş. Ne yapacağız? Ne edeceğiz? Dediğim gibi, hani onlar banyo yaptırıp gönderecekler. Dedim "Banyoya ben giderim. Ben yaptırırım. Burada kalsın. Ben ilgilenirim. Ben yaparım," dedim "her şeyini." Ondan sonra böyle süreçteki arkadaşları da almaya başladık. Hocam bu sayede sorumluluk vermeye başladı bana. Bunların ortalama altı tane böyle bir arkadaş geldi bize bundan sonra. Bunların hepsiyle ben tek tek kendim ilgilendim. Hepsine bakacağımı söyledim."*

> *"G1K8: Emin hocamla Edirnekapı şehitliğinden buraya gelip giderken tanışma fırsatım oldu. Buradaki imkanları gördüm, hizmetleri anladıktan sonra bir yardım istedim, bir yardım eli uzanmasını istedim, bir çıkış yolu beklediğimi dile getirdim.*

Onlarda kapılarını açtılar. Yani onlara ne kadar teşekkür etsem azdır. Benim bi dönüm noktam oldu burası hayatımdaki. Yani her şeyden temizlenme, yani kötü arkadaşlardan, işte maddeden her şeyden temizlenmem için bir sebep oldu benim için."

"G1K11: Yani nasıl söyleyeyim. Buradaki insanlar yani, bizim halimizden anlıyor. Üstelik bizimle aynı kaderi paylaşmadan anlıyor, bir bakışta. Mesela diyor ki "Sen," diyor "kötüsün. Gel bakalım. Ne oldu sana?" Bunu sormayan aileler bile var ağabey hala günümüzde."

"G1K8: Ben iki sene sokakta kaldıktan sonra burayı keşfettim. Burayı keşfettikten sonra geçen sene bir iş buldum. 5 ay bir iş hayatı tecrübem oldu."

"G1K4: Burası, burası gerçekten iyi artık bizim için. Yani, güzel şeyler. Burada iş yapıyoruz. Ne bileyim? Ekmek oluyor gerektiği yerde, ekmek yapmaya çalışıyoruz. Çorba dağıtıyoruz."

"G1K11: Yardıma ihtiyaç oluyor. Onu oradan alıp oraya koymak mesela bizim için bir gurur, şey mutluluk veriyor ağabey bize…Çünkü, neden? Kabul edildiğini burada hissediyorsun."

"G1K13: Sevildiğini hissediyorsun. Kapı açık sana."

"G1K11: Mesela biz buradan çıkıp, yukarıdaki camiye gitsek. Oradaki caminin hocası bizi barındırmaz mesela. Tam tersine bize "Gidin. Burada millet sizden korkuyor. Kötü görüntü oluyor," diyenin yerine daha çok "Gelin. Burada durun," diyen bir hocamız var."

4.3.7.3. Aileye Olan Bağlılık

Sokakta kalan bireyleri, sokaktaki riskten ve riskli davranışlardan koruyan en önemli unsurlardan biri ailelerine ve/veya aile değerlerine olan bağlılıkları olmuştur. Sınırlı da olsa ailelerine karşı sorumluluklarını sürdürme çabası, özellikle vefat eden anne ve babaya atfedilen değerlere istinaden madde kullanımından uzak kalmaları, riskli davranışlardan ve insanlara zarar vermekten kaçınmaları ve değişim gücünü korumaları, aileye olan bağlılığın sokakta bir baş etme unsuru olarak gelişebildiğini göstermektedir.

"G1K1: Ben ailemi, varlığımı, oradaki varlığımı hissettirmek zorundayım. Çünkü benim olmam lazım hayatlarında. Ben olmasam da beni belli edecek şeyler mesela, ne gibi? Mesela elektriği kesmemeleri, sularının akmaları. Bunlar olması gerek evlerinde."

"G1K5: Ki ben hiçbir zaman maddeye düşme gibi bir şeyim olmadı. Şöyle daha öncesinde hiç kullanmamışım ve ben hep tek başımaydım. Kimseyle şeyim yoktu. Tek başıma öyle sessiz sedasız giderdim bir köşede otururdum. ***A:*** *Seni tutan neydi peki?* ***K:*** *Beni annemin verdiği, anneme verdiğim sözler tuttu. Annem dedi ki oğlum ne*

olursa olsun, dedi kesinlikle insanlara zararlı bir kişi olmayacaksın. Kendine zarar ver ama insanlara zarar verecek bir kişi asla olma. Bu hem senin iyiliğin için hem etrafındaki insanlar iyiliği için. Bu hep aklımın ucundaydı."

"G1K6: Kavgalara şahit oldum. Yani, insanların birbirlerine bıçaklarla, sopalarla vurulduğuna şahit oldum ama yine hiçbir şekilde babam "Beladan uzak dur ve kimseye uyma," derdi rahmetli babam."

"G1K5: Senin annen, baban bunun için yetiştirmediler. Sen bunun içinde üniversite okumadın. Öyle bir yavaş yavaş kendine gelme döneminde bunlar düşündüm kendi kendime. Günlük işleri dediğim gibi o zamanlar gitmeye başladım işte. Sonrasında iyice bu otel motel mevzusundan sonra işte dedim ki ayakta kalmalıyım. Kendim için. Aileme verdiğim sözler için ayakta kalmam gerekiyor dedim ama o dışlanmışlık hissi çok kötüydü gerçekten."

4.3.7.4. Kişisel Motivasyonlar

Katılımcıların bir kısmı, kişisel yaklaşımları ve geleceğe ilişkin motivasyonları aracılığıyla sokak yaşamındaki riskleri azaltmaya çalışmakta ve sokak yaşamını iyileştirmeyi veya sonlandırmayı hedeflemektedirler. G1K3'ün anlatılarında sokak yaşamındaki risklere yakın olmamak kişisel bir motivasyon olarak görülürken G1K8 ve G1K2 anlatılarında geleceğe dair planlarındaki iş ve meslekleri üzerinden bir hedef ve beklentilerini ifade etmişlerdir. Geleceğe dair hedef ve beklentiler, sokak yaşamında bulunan bireyler için çoğu kez kaybedilen bir güç kaynağı olarak ele alınmaktadır. Bu kaynaklara kişisel motivasyonları aracılığı ile sahip olan bireylerin, sokak yaşamını iyileştirme veya sonlandırma açısından daha yüksek potansiyele sahip olduğunu söylemek mümkündür.

"G1K3: Bir tane tartışmam, kavgam olmadı. Denk gelmedi. İnsanlara denk geldim ama öyle bir sıkıntım olmadı hiç. Hiç yaşamadım. Biraz insanın kendiyle alakalı. Sen nasıl hareket edersen, o şekilde yani. Nasıl tepki verirsen, o şekilde etki yani. Etki, tepki görürsün. O şekil, yani öyle. Yani çok o taraflara şey yapmadığım için, kendi şahsıma konuşuyorum."

"G1K8: İşte meslek hastalığımdaki sorundan dolayı biraz benim hayata tutunmam biraz daha zor oluyor. Eğer bu meslek hastalığımı yenebilirsem. Şu an tedavi sürecimde başladı. Tekrardan mesleğime geri dönmek istiyorum. Yeniden bir iş kurmak, işte kendi işimi kurmak işte hayatımı o şekilde idame ettirmek istiyorum. Fakat bu biraz zaman alıyor tabii ki. Kendime gelmem, toparlanmam, psikolojimin düzelmesi kendi çabalarımla, birazda Emin hocamın çabalarıyla 3 yıla yakındır devam etmekte."

"G1K2: Burada da ümitlendirdiler beni açıkçası. Buradan birkaç kişi "Sana bir laboratuvar açacağız" veyahut da işte "Araştırmalarını orada yaparsın," şeklinde. O

ümitlerle de burada şey yapıyorum ya, oyalanıyorum açıkçası. Vakit geçiriyorum. ***A:*** *Onlar mı tutuyor sizi burada?* ***K:*** *Zaten başka neyim kaldı ki ya? Bir o amaçlarım, o şeylerim, icatlarım, uğraşmam gereken, hakikaten insanlığa faydalı olmam gereken bir şeylerim var. Birkaç projelerin bir kısmı içeride zaten. Bir kısmı, birçok kısmı da kafamda. Onları hayata geçirmenin bir yolunu aramaktan başka şu an bir şeyim yok. Beklentim yok."*

"G1K3: Sokaktayım ama sadece dışarıda yatıyorum. Yine çalışıyorum. Yine para kazanıyorum. İdealim var. Hedeflerim var. Allah nasip ederse bu yazın sonu bitmeden de, bu yaz bitmeden de oraya da ulaşacağım."

4.3.7.5. Bir İşte Çalışma ve Para Kazanma

Sokak yaşamında iken bir işte çalışma ve para kazanma, bireylerin sokak yaşamında elini güçlendiren önemli kaynaklardan birisi olarak belirlenmiştir. Yapılan işlerin uzmanlığa ve/veya sanata dayalı ya da vasıfsız olarak ayrıştığı görülürken işlerin düzenli veya düzensiz değişebildiği anlaşılmıştır. Elde edilen kazançlar sokak yaşamında ihtiyaçları karşılamak ve yaşam şartlarını iyileştirmek için kullanılırken sokak yaşamını sonlandıracak bir değişim hedefiyle birikim de yapılmaktadır.

"G1K3: Emin olun, sokakta yaşamak için ya da sokakta yaşıyorum, şöyleyim diye sokakta yaşamıyorum. Şu an sokakta iyi para kazanıyorum. Bu da benim için bir gelir. Biraz daha birikim yapıp zaten kendi yapacaklarım var. Şimdi ben burada güvenlik sertifikasına da yazdım zaten. Özel güvenlik kimlik kartını da burada alacağım. Gideceğim zaten. Biraz da burada da para kazanıyorum. Borçlarımı bitirdim. Biraz daha rahatım. Yani sokakta kalıp da hiçbir şeye yaramaz olarak hissetmiyorum kendimi."

"G1K1:Kalktım. "Buyurun hocam." "Git," dedi. "İş var. Yapı market." Şimdi bana "Yapı market," deyince Allah Allah, bizi markette kim çalıştırır? Sokakta yaşayan adamız. Benim de hoşuma gitti. Bir gittim, meğerse şeymiş. İnşaat malzemesi taşıyan çimento, tuğla gibi yer. Gittim. Cüssemiz de var elhamdülillah. Hiç sıkıntı çekmedim. Çalıştım. Hep tek çalışan Türk de bendim, hepsi Suriyeliydi arkadaşların, oradakilerin. Orada çalıştım ağabey. Bir ay oldu çalıştım. Haftalık da sekiz yüz lira veriyorlar. Gece gündüz çalışıyorsun. Ortalama elli ton yük üzerinden geçiyor…Sonra hocam, dedi ki sekiz yüz lira aldığımı söyledim. Hani o da o sordu bana çünkü. O para olmaz," dedi "sana. Sen bırak orayı, gel. Boş ver. Başka bir şey bul." Ben yine işi de bırakmadım. Çalışacağım. Çünkü benim bir ailem var. Bir şeyler göndermem gerek."

"G1K2: Orada bana iş verdiler. Oranın bütün elektrik, aydınlatmasıydı, tesisatıydı. Hatta kaloriferine kadar, ısıtma sistemine kadar. Onlarla çalıştım. Orada da kaldım. Ha, oradan da harçlığımı da aldım."

"G1K6: İş, müzik yapıyorum. Sokaklarda müzik yapıyorum. Akşam yemeğimi alıyorum. Geçiyorum bir şeye, yani normal bir vitrin şeyine. Geçiyorum orada, yatıyorum."

"G1K5: Neyse günübirlik işlere gitmeye başladım. Çocuğun biriyle tanışmıştım. Bu o da burada kalıyordu. Bir tane bir çocuk. Onun akrabaları vardı. Günübirlik işlere gönderen bir organizasyon şirketi işte. Günübirlik işlere gidip günlük 200 lira, 180 lira yevmiye almaya başladım falan. Ondan sonra öyle geçti. Ufak tefek işte sigara param, yemek param çıkarmaya başlamıştım."

"G1K3: Çalışıyorsun sonuçta. Para kazanıyorsun. Yani ben sokakta kalmayı kendi kafamda "Ben bittim. Öldüm. Ailem yok. Mahvoldum," olduğu dönemler oldu ama kurtardım kendimi ben. Bittim ben. Aman, suça da, suç işlesem de olur. Bunu da içsem olur. Bunu da kullansam olur. Sokaktayım zaten. O kafada yaşamıyorum."

"G1K5: Şu an benim kenarda biraz birikmiş param var. Sokakta kalmak gibi tekrar oraya dönmek gibi bir niyetim yok. Çünkü orayı gayet net yaşadığımı düşünüyorum. Kenardaki o birikmiş paramla önce bi oradan ayrılana kadar…. Ve bi planım var tabii ki. Bir ev bulmayı düşünüyorum. Önce bir ayı mesela diyelim ki ilk aylığımı verdim, o bir aylık süreçte dedim ki işten de ayrıldım. İş arayışına direkt girme gibi planım var."

4.3.7.6. Hobi ve İlgi Alanları

Sokak yaşamında bulunan bireylerin hobileri ve ilgi duyduğu alanlar, sokak yaşamında oldukça geniş olan boş zamanı değerlendirmeleri için bir fırsat sunmaktadır. Bu ilgi alanları, hem vaktin verimli geçmesi açısından bireylere bir kaynak oluşturmakta hem de ilgi duydukları alanda bireyleri geliştirmektedir. Nitekim G1K9 senaryo yazımına ilgiliyken sokakta edindiği tecrübeleri bu alana aktararak bu alanda kendini geliştirebildiğini ifade etmiştir. G1K6 ise anlatılarında müziğin, sokak yaşamına tutunmasında ne kadar önemli bir araç olduğuna değinmiştir. G1K2 ise kitaplarla ve mesleğine uygun olarak elektronik aletlerle ilgilenerek boş vakitlerini genelde kendini geliştirmek üzere harcadığına değinmiştir.

"G1K9: Değişken bir şey yani. Benim hayatım, lafınızı kestim ama benim hayatım sokaktaki kalanlarla biraz daha farklıdır. Mesela çantamda şu an sokaktayken yazdığım iki tane film senaryosu var. Şu an çöpten bulduğum bir tablet aracılığıyla bir tane dizi, bir tane sinema filmi olmak üzere iki tane daha kafamda yazdığım bir senaryo. Hani sokaktayken nedense beynim daha değişik çalışmaya başladı. Onu anladım yani."

"G1K6: Hayatı, hayatta durabilmemin, kimseye muhtaç kalmadan sokaklarda yaşayabilmemin bir sebebi de elimde bir sanatın olmasıydı. Yani kimseden isteyip de kimseyle meşgul olmuyordum. Günlük yani söylenmez aslında da günlük 250-300 lira bir bütçem vardı, Allah'ın izniyle."

"G1K6: Eğer çalışmasaydım, sanatım olmasaydı, müzisyen olmasaydım gerçekten bu hayatta yani imkanı yok başaramazsın. İmkansız."

"G1K2: Kitaplarımı gidiyorum, alıyorum. Günübirlik okuyorum veya iki gün, üç gün sonra veriyorum. Başka kitap alıyorum. Sahaflara gidip geliyorum. Akşamına orada oturayım diye karar veriyorum, verdim. Birkaç gün orada oturuyorum."

"G1K2: Ya kitaplarımla uğraşırım, ya etrafı bir şeyler, bir arızalı bir aletle uğraşırım. Çoğu zaman dışarı çıkmam Ali Kaptan da bilir, hoca da bilir işte. Ya öyle sakınıyorum. Saklamaya, içeri çekmeye çalışıyorum."

4.3.8. "Sen Sokaktan Çıkarsın Ama Sokak Senden Çıkmaz"

Sokak yaşamının öne çıkan dinamiklerinden birisi, sokaktaki yaşamının süreklilik arz eden bir yapıda olmasıdır. Bu anlamda bireyler kalıcı barınmaya erişip sokak yaşantılarını sonlandırsalar dahi sokakta içselleştirilen psikoloji aşamayıp yeni yaşam düzenine uyum sağlayamamaktadırlar. Bu açıdan sokak yaşamını belirli bir süre tecrübe eden bireyler, sokaktan çıkmaya yönelik girişimde bulunma veya bu girişimleri sürdürme yönünden daha dezavantajlı bir konumdadır. Bu noktada ilk olarak sokak yaşamının içerdiği ucuz ve düşük maliyetli yaşam tarzı, sağlıksız günlük rutin ve psikolojik iyilik halinin sınırlanması, sokaktaki bireyleri sokak yaşamından çıkmaya yönelik girişimlerden alıkoymaktadır. Bu nokta, sokak yaşamını sonlandırmaya yönelik çalışmalarda öncelikle bu fikre hazır olmayı arttırmayı hedefleyen çabaların geliştirilmesinin önemini göstermektedir.

"G1K1: İyi yanı şöyle var ağabey. Yani maddi açıdan şöyle iyi yönü var. Bir sorumluluğun yok, birincisi. Bir sorumluluğun yok. Bir aile beklenti, bir bakmak istediğin kimse yok. Elektrik, su, doğalgaz… Böyle şeylerden uzak yaşıyor. Hiçbir türlü şey yapmıyor. Kimseye hesap vermiyor. Ha, bunlar iyi bir şeyse bunlar ona göre iyi. Hani içeride yaşayan, evde yaşayanlar için bunların hiçbirinden sorumlu, muaf değil bu insanlar."

"G1K3: Şöyle diyeyim size. Sokağın iyi yanı yok. Şans, on aydır burada. Bak. Buradan şu karşı yola çıkmamış. Hiçbir yere gitmemiş. Hiçbir yeri gezmemiş. "Gideyim, bir yere oturayım. İşte param var. Allah razı olsun. Birisi para verdi. Çalıştım, kazandım. Gideyim, yemek yiyeyim. Gideyim, bir çay içeyim." Böyle bir şey yok. Görmedim. Dediğiniz gibi sabah kalkıyor. Ki, uyuyorsa kalkıyor. Uyumadıysa zaten. Kalkıyor. Bugünü nasıl kurtarırım? O kendine gerekli olan ne ise, onu tedarik ettikten sonra tamam. Onun için gün bitmiştir. Onu tedarik edecek. O günü atlatacak. Gece yapacak. Yatacak yatabilirse. Sabah tekrar aynı."

"G1K2: Çünkü sokakta kalan yüzde doksan kişinin, kadının veya erkeğin sağlıklı düşünebilmesi imkansız ya. Doğru. İnsani düşünmesi zor. Çok zor. İmkansız mertebesinde. Zor."

"G1K3: Vardır illa ki kurtulmayı bekleyen, gerçekten isteyen sokakta kalan insanlar var. İmkan isteyenler, destek isteyenler yok mu? Var ama yani ki, ben burada çok görmedim. Yani şu on aydır ben çevremde, benim çevremde çok görmedim bunu. Hani sokaktan, hani burada, burada çoğu insanlar kurtulmak istediğini düşünmüyorum. Gözlemlediğim bu. Yani çünkü rahat. Dışarıda istediğini yapıyor. Ne gerekiyorsa onu tedarik ediyor. Karışan yok. Görüşen yok. Bir şey diyen yok. Kafasına göre, o şekil yani."

"G1K8: Sokağın iyi yanları yok. Sizi her gün daha da geriye atıyor. Toplumdan soyutluyor, sosyal çevrenizden uzaklaştırıyor, bir boş vermişlik psikolojisine kapılıyorsunuz, tekrardan iş hayatına atıldığınızda adapte olma sorunu yaşıyorsunuz."

Katılımcıların anlatıları, sokaktan çıkmaya yönelik girişimler açısından değerlendirildiğinde, öne çıkan bazı nedenler çerçevesinde bu girişimlerin başarısız olduğu anlaşılmıştır[12]. Bu noktada bireylerin sokaktan çıkmaya yönelik düşünceyi bir niyet olarak aslında hep taşıdıkları; ancak bu yöndeki çabayı sürdürürken yaşanan sorunlarla baş edemedikleri için sokağa geri döndükleri anlaşılmıştır. G1K5'in anlatılarında görüleceği üzere sokak yaşamını sonlandırma sürecinde basit bir tartışma dahi bu düşüncenin ertelenmesine neden olurken G1K9'un anlatısında bir süre toparlanma süreci söz konusu olsa da kırılganlığın devam ettiği ve sokağın her zaman için geri dönülecek bir alternatif olarak görülebildiği anlaşılmaktadır. Yine G1K7 ev yaşamına dönmüş olsa da alkol ve madde kullanım sorununa bağlı olarak sokak yaşamına geri dönüşün bir örneğidir. Bu noktada sokak yaşamını sonlandırmanın, pratik olarak bir evde kalmaya başlamak ya da bir işte çalışmak olmadığı; bireylerin sokağın psikolojik dinamiklerinden sıyrılması ile tamamlanabilecek bir süreç olduğu görülmektedir. Nitekim G1K7 ve G1K8'in anlatılarında pratik bir engelle karşılaşılmasa da, hatta pratik olarak destekleyici bir süreç de olsa, sokak yaşamını sonlandırıp düzenli bir yaşama uyum sağlama konusunda anlamlandırılamayan bir zorluğun olduğu görülmektedir. G1K8 tarafından *"boşvermişlik, salıverilmişlik"* olarak anılan ve G1K7'nin *"aşağılık"* olarak tanımladığı bu durum, sokak yaşamını sonlandırma noktasında psikolojik dinamiklerin ağırlığı ve belirleyiciliği üzerine önemli bir örnektir.

"G1K5: Neyse işte ondan sonrasında ben Ümraniye'de bir ev buldum. Oraya gidecektim, gidemedim. Bir aksilikler oldu, otobüs falan kaçırdım öyle bir şeyler oldu. Ya adamdan da sonra dedi ben gelmiyorum artık. Evi başkasına vereceğim gibi bir şeyler söyledi. Dedim vereceksen ver, ne halin varsa gör dedim."

[12] Çalışma kapsamında görüşülen katılımcılar hali hazırda sokak yaşamına devam etmektedir. Dolayısıyla aslında sokak yaşamını sonlandırmaya yönelik geçmiş girişimleri başarısızlıkla sonuçlanan bireylerdir. Sokaktan çıkmaya yönelik benzer girişimlerde başarı sağlamış başka bireyler olabilir. Bu değerlendirmede onların tecrübeleri yer almamaktadır.

"G1K7: Bir ay sonunda benim Mevlam bana ver, ben bir ev tutayım . Ondan sonra bir ev tutuyorsunuz, dayıyorsun, döşüyorsun. Bir düzene giriyorsunuz. Ha bu arada gene hocam yani rahat durmuyorsunuz. Yani şimdi başınızda ana yok, baba yok. Alkol kullanıyorsunuz, kafa yapıcı maddeler. Yani isterseniz teselliyi bunlarda arıyorsun."

"G1K9: Kötü alışkanlıklarımız olmadığı için ve insanların saygısını kazandığım için iş buldum hastane içinde. Taksicilik yaptım, değnekçilik yaptım. Yani acilin önünde bekleyerek hastanenin dışında duran taksi durağından telsiz aracılığıyla araç çağırıyordum. Para kazanmaya başladım, ev tuttum. Tabii o da bi zaman aldı. Sonra bazı aksilikler oldu. Ve o aksilikler sonucunda tekrar sokağa düşer gibi oldum. Bir yurt dışı çıkma sendromum gelişmişti o an evsizlik şeyinde. Ama o aksilikler içinde kalınca takdir edersin baya bir şey yaşadım yani."

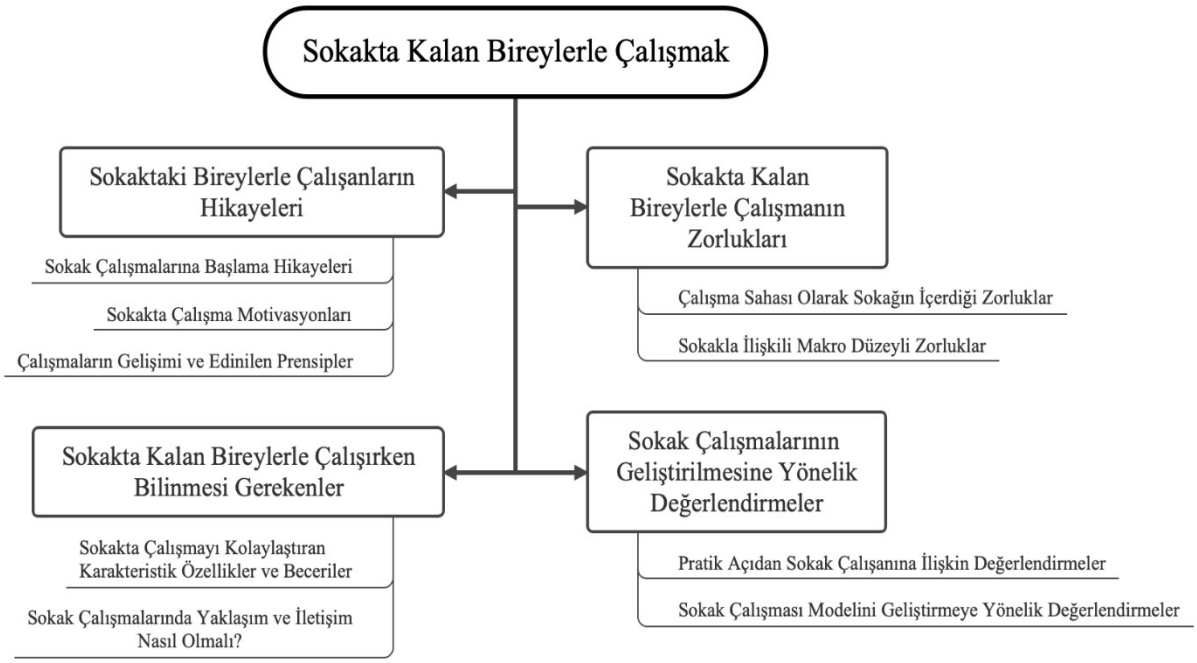
"G1K7: Aşağılıktan daha aşağılık. Çünkü yapabilecek durumumuz var. Kendinizi burada yapmayabilirsiniz kardeşim. Benim burada ne işim var ya? Ben deli miyim ya? Ben kafayı mı yemişim kardeşim? Ben ne yapıyorum burada? Niye çalışamıyorum? Niye çalışıyorum, düzene giriyorum, aklım niye sonra kayıyor gidiyor? Niye atlatamıyorum kafamdan? Niye böyle oluyor? Belli bir süre düzelirken niye bir anda teker patlıyor? Ne oluyor yani? Niye hala orayı aşamadım?"

"G1K8: Aynı işimi yapmıştım fakat iş hayatından biraz geri kalmışım. O sokakların vermiş olduğu başı boş vermişlik, bir salıvermişlik var. Tekrardan iş hayatına adapte olmaktan o 5 ay zaman zarfı içerisinde çok güçlük çektim. Sabahları işte tam saatinde iş yerinde olamadım. İşte işyerinde atik iş hayatının vermiş olduğu rutin, şeye ayak uyduramadım, atik olamadım. Patronumda ben işten ayrılırken bana şöyle söyledi. Daha yeteri kadar iş hayatına adapte olamadın. X[13], burası yeteri gelmedi, yeterli gelmedi. Bu kadar çalışman yeterli gelmedi. Daha da potansiyelin yükselmesi gerektiğini bana söyledi, vurguladı. Yani tam daha eksiğim var hani çok salıvermişsin, çok boş vermişsin. Tekrardan adapte olman biraz güç oldu. Daha da var diye mesaj verdi bana. Evet, bende zaten farkına vardım."

4.4. SOKAKTA KALAN BİREYLERLE ÇALIŞMAK

Bu tema altında, sokakta kalan bireylerle çalışmanın dinamikleri detaylandırılmıştır. Kullanılan alıntıların ekseriyeti, sokakta kalan bireylerle çalışma yapan katılımcılara aittir. Bu anlamda ilk olarak bu gruptaki katılımcıların sokakta kalan bireylere yönelik çalışma hikayeleri ve bu sürecin gelişimi ele alınmıştır. Ardından sokakta kalan bireylerle çalışmanın çeşitli açılardan içerdiği zorluklar derlenmiştir. Daha sonra sokakta çalışma yapmaya aday gönüllü ve profesyonellere yönelik birtakım kriterler ve nitelikler sunulmuştur. Son olarak ise sokak yaşamını ve sokak çalışmalarını geliştirmeye yönelik kişi ve kurum tabanlı öneriler belirlenmiştir.

[13] Katılımcı burada kendi adını söylemektedir.

Şekil 4.16. Sokakta Kalan Bireylerle Çalışmak Alt Tema Şeması

4.4.1. Sokaktaki Bireylerle Çalışanların Hikayeleri

Sokakta kalan bireylerle gönüllü ve/veya profesyonel çalışmalar yapan katılımcıların hikayeleri üç alt başlıkta ele alınmıştır. İlk olarak bu alanda çalışmaya başlama hikayeleri ele alınmış, bu süreçte kırılma noktaları belirlenmiştir. Ardından uzun süreli çalışma dönemlerinde devamlılığı sağlayan motivasyon unsurları üzerinde durulmuştur. Son olarak sokağa yönelik çalışmaların bugüne nasıl evrildiği detaylandırılmıştır.

4.4.1.1. Sokak Çalışmalarına Başlama Hikayeleri

Sokakta kalanlarla çalışma yapan bireylerin hikayelerine baktığımızda katılımcıların sokağa ve sokaktakilere yönelik çalışmalara bir iş gözüyle bakmayan, mizaç ve karakter özelliği olarak bu alana ilgi ve heyecan duyan bireyler oldukları görülmüştür. Bu profilin temelinde ise ailede edindikleri yardım kültürü, gençlik dönem alışkanlıkları ve sokak yaşantısındaki tecrübeleri yatmaktadır. Bu yönüyle sokağa yönelik çalışma hikayelerinin özünde geçmişte bu alana dair yerleşen öğretiler ve deneyimler yatmaktadır. Bu anlamda ailelerindeki yardım etme kültürü, gençlik döneminde dışlanmış gruplarla kurulan arkadaşlık ilişkileri ve geçmiş sokak yaşantısında suç ve madde kullanım unsuru davranışlarla ilişkilenmeleri, bugün bu bireylerin sokağa yönelen çalışma hikayelerinde ayırıcı unsurlar olarak belirlenmiştir.

"G2K1: Benim babamın küçüklükte, on yaşında Trabzon'dan çıkmışım babamın yanından. Ben babamda şeyi gördüm. Ramazanlarda babam şey yapardı. İftar vakitlerinde yoldan geçenleri çevirirdi. İftar etsinler diye. Böyle bir küçük dükkanımız vardı. İşte adam arabasından veya yaya giderken işte "Gel iftar edelim de yoluna devam et," derdi onlara. O benim aklımda kalmıştı. Yani iyilik yap. Ne yapıyor babam? İyilik yapıyor. Tanıyor mu adamı? Tanımıyor. Hiç kimseyi tanımıyor. Yani kim olursa olsun, "Gel," diyor yani. O benim içimde kaldı."

"G2K5: Yabancı, tanımıyorum. Bu kimi zaman erkek oluyor, kimi zaman genç bir kız, kimi zaman yaşlı bir insan. Ama akşamleyin işte annem, babam; annem işte arkadaşlarıyla oturmadan dönüşte, babam işten dönüşte birini buluyor eve getiriyor yani. Benim ilk ne derler hani, etnik bağlamda olmasa da işte sosyolojik pratik varlığında ötekiyle karşılaşmam aslında, mahallede arkadaşlarım, işte halam, amcam, ilkokul arkadaşlarımı kastetmiyorum, tanımadığım bir insan, yabancı yani aslında bir yönüyle, aslında direk yabancı ile karşılaşmam 10 yaşlarına tekabül eder yani. İnsanlar bir şekilde işte babamı, annemi yol güzergahında bulmuş. Bir tanesi bizim apartmanın giriş katında, ellerini iki başının arasına koyup duran böyle bir ablaydı mesela, teyze yani. Böyle benim başladı ya, bu insanlarla zaman içinde, bu insanların herhalde yaklaşık yüzde ellisi bizim evde uzun süre de kaldılar, üç ay, beş ay, altı ay falan. Büyük büyük kodaman abi ve ablaların olduğu binaların, bu ablaların yaşadığı yerdeki arka sokaklarda, ahşap yerlerde; kimsesiz, yalnız ve evet yani biraz da yoksul insanlara girip çıktığım fotoğrafları da hatırlıyorum. İşte annem ne biliyim BİM poşeti taşıyoru, market poşeti. Annemin arkadaş bir şey taşıyor. Babam dolap taşıyor arkadaşıyla, buzdolabı taşıyor. Ben de işte bir tane küçük poşet taşıyorum on yaşındasın, on beş yaşındasın. Öyle fotoğraflar hatırlıyorum. Dolayısıyla mizaç bu yönüyle şey yani, mizaç mı olur bu kişilik, benlik, pratikler benim bu yönüyle gelişti yani."

"G2K7: Sokaktaki ilgilenmeyle kişilerle ilgilenmek aşaması zaten sokakta büyüdük. Gerçekten sokakta büyüdük. Sokakta yatmadık ama sokakta büyüdük. Yani bir yatmadığımız kaldıydı ondan sonra. Onların çeşitli nedenlerini görüyorduk, çeşitli hikayelerini dinliyorduk. Birçoğu yakın arkadaşlarımız vardı ya da büyüklerimiz vardı. Bunları dile getire getire sürekli konuşuyorduk, sohbet ediyorduk, hasbihal ediyorduk. Böyle bir dert edinmeye başladı. Benim cebime her Allah'ın günü bi 20 30 tl bozuk para olur neden? Her sokakta gördüğüm çocuğa çıkartıp para verirdim. Hani böyle böyle paylaşmaya sebep oldum."

"G2K3: Sokakta karşılaştığım, okulda karşılaştığım işte dışlanan çocuklar mesela okulda, gittiğimiz okullarda şeyi çok hissedilirdi Kemalist, daha böyle çok Atatürkçü öğretmenlerin daha beyaz Türk çocuklara yönelik sevgisini hissederdik. Okullarda dışlanan çocuklar daha böyle Kürt ve İslamcı ailelerin çocukları olurdu o zamanlar. Ben o okuldaki, sınıftaki Kürt arkadaşlarım hem başarı seviyesi düşük hem de kürtlüğü başarı seviyesi düşüklükle ilişkilendirdikleri için işte sınıfın istenmeyen, sevilmeyen çocuklarıydı bunlar. Bunlar hep beden derslerinde başarı gösterirlerdi,

diğer derslerde gösteremezlerdi. Haliyle o hareketli, o hırçın, o işte okulun dışında çok hareketli olup okulda sönük olan çocuklarla başlayan o ilişkim, daha duygusal temaslarım falan bugünlere kadar getirdi diyebilirim yani."

"G2K2: Normalde Fatih bölgesinde bir grup arkadaştık. İlk okuldan beri, hatta ilk okul zamanından önceden mahalleden tanışıklığımız olan bi 10-15 arkadaş grubuyla birlikte bu serüvene başladık. Onun öncesinde tabii ki gençlik dönemlerimizde bölgemizin biraz dezavantajlı bölge sayılmasından dolayı çalışma alanlarımızla ilgili bazı kişisel tecrübelerimizde oldu. Bu tecrübeler binaen de daha sonra bir dernekleşme ihtiyacında bulunduk. Ondan öncede tabii gençlik yıllarımızda yaptığımız hatalar oldu. Tabii ki bu hatalarda bize şu an tecrübe oldu çalıştığımız alanla ilgili. Bu şekilde başladık serüvenimize. Özellikle uyuşturucu ve suç alanına yönelmemizin sebebi de bulunduğumuz ortamda çok yakın tanıdıklarımız, belki de arkadaşlarımızın birinci derece akrabaları, ikinci derece akrabaları, kardeşleri vesaire uyuşturucu batağına düştüğünden ki bir müddet bizde, ben şahsım adına konuşayım. Ben de düşmüştüm. Tabii ki sonra Allah'a çok şükür bu hatalardan döndük. Sonra kendi kendimize hani bu hatalara insanların düşmesini nasıl engelleyebiliriz, bulunduğumuz çevreyi, çevredeki gençleri önünü nasıl açabiliriz. Bununla ilgili kafa yormaya başladık. Sonra bir şekilde sivil toplum örgütü olmaya karar verdik."

"G2K5: İşte o demin bahsettiğim 2008'lerde Üsküdar Karadavud Camii'nde Selamsız'dan yapıp dağıttığımız çorbayla beraber, işte bu mülteciler, işte Üsküdar'da yaşayan, Fatih'te yaşayan, Beşiktaş'ta yaşayan yabancı ya da öteki diye tanımadığım evsiz, düşkün, tinerci insanlarla görüşüyorum, bir yandan da işte sosyoloji okuyorsun, böyle bir yoksulluk diye bir şey var, teori bir şey söylüyor, pratik bambaşka bir şey söylüyor. Bazen bunlar at başı gidiyor. Böyle bir süreçte benim, ilk gençlik yıllarım geliştiriyordu yani şöyle bir hayatım olmadı tabi, gidiyim de bugün Kadıköy, Etiler'de oturayım, takılıyım iki dakika çay çorba içiyim, elimdeki sınavı öyle bir şey olmadı ya."

"G2K8: Bu insanlar bak sokakta sahipsiz yaşayan insanlarımız, görüyorsunuz yani. Bu soğukta nasıl, ne şartlarda yaşıyorlar. Bunlar bu şekilde mesela bende eski madde bağımlısı olduğum için. Onun tecrübeleri zaten. Benim yaşadığım, yaşamışım yaşadığım hayatın aynısını zaten onlar işte bak bende bu süreçten geçtim, ama kurtulmak istedikten sonra bu sizin elinizde olan bir şeydir yani."

Katılımcıların sokağa yönelik çalışma hikayelerinin ilk pratiklerine göz atıldığında gönüllü ve sorumlu bir yaklaşımla gelişen uygulamalar söz konusudur. Bu anlamda ilk uygulamalarda soğuk bir gecede dışarda kalan birini fark etmek, sokakta kalan bir çocuğa doğum günü etkinliği düzenlemek, gönüllü olarak otobüs duraklarında çorba dağıtmak gibi pratiklerin yer aldığı görülmektedir. Bu pratikler genel olarak plansız, anlık duygusal refleksler olarak başlamış olsa da katılımcıların gönüllülüğünü ve sokağa yönelik çalışmaya

hazır bulunuşluğunu gösteren uygulamalar olmuştur. Bu anlamda sokaktaki bireylerle temas kurma eğiliminde ve becerisinde olmak, onlara karşı sorumlu hissetmek, girişken ve cesur olmak gibi niteliklerin de bu hikayelerde belirleyici unsurlar olduğu görülmüştür.

> *"G2K3: Aynen, aynen. O yıllardı. O yıllarda o çocuklarla olan tanışıklığım yani sokakta ilk onlarla tanıştığımda… Yani planlı programlı bir gidişim olmamıştı. Beşiktaş'a tesadüfen, karşılaştığım o çocuklara hal hatır edip de hem aç olduklarını hem de sıcak kanlı olduklarını görünce onlara çay kahve ısmarladım. Ondan sonra yemek ısmarladım. Sonra tanıştık. O tanışmanın içerisinde çocukların hikayelerini öğrenmeye başladım. Öğrendiğim hikayeler hep ailesizliğin getirmiş olduğu, parçalanmış ailenin getirmiş olduğu hikayelerdi. O hikayelerin içerisinde çocuklardan bir tanesi "benim yarın doğum günüm" demişti. "Bir ailem olsaydı doğum günümü kutlardı, benim bir ailem yok" deyince ona bir doğum günü kutlama fikri gelişti. Sonra sokakta çocuğun doğum gününü kutlayınca, bir pasta alıp tüm sokaktaki çocukları davet edip pastanın üstüne mum dikip üfleyip, iyi ki doğdun deyip işte ona dokununca. Bota ihtiyacı vardı, bot hediye etmiştim ona. Sonra bunu facebookta paylaşınca arkada diğer çocuklar doğum günü taleplerinde bulundular. Bu sefer sokakta kalan çocukların doğum günleriyle o doğum günlerin, gelmek katılmak isteyen, o çocuklarla tanışmak isteyen insanları davet ettiğim bir zemin oluştu. Ve biz herhalde 40'a yakın doğum günü kutladık. Böylelikle ne kadar evsiz, sokakta kalan madde bağımlısı, kâğıtçı, çöplerden kağıt toplayan, Türkiyeli ve Türkiyeli olmayanlarla tanıştım."*

> *"G2K5: Yani genel olarak yardımlaşma, işte yoksulluk bağlamında düşünürsek benim bir işte 10 yaşından beri şey var ama evsizlerle ilk temasım net olarak 2008'de, 2009'da. Üsküdar'da Selamsız Mahallesi'nde bir öğrenci evinde birkaç arkadaşla akşamları çorba yapıyorduk. Bir tencere işte ben tutuyordum, bir ekmek de bir arkadaş tutuyor, işte bardağı da biri tutuyor. Onla beraber Üsküdar'da, araba varsa bende, önce Karadavud Camii; bizim şu anda belediyede çorba dağıttığımız yer, işte araba varsa o gün, işte eleman varsa, ne biliyim işte daha rahat gidip ulaşımı sağlayabiliyorsak şeye kadar gidiyorduk, Harem'e kadar gidiyorduk otobüs duraklarına kadar. Çorba dağıtıyorduk, ha böyle bir toplasan 3-5 ay sürdü, evet ama şahsi bir şeydi."*

> *"G2K6: Tipiydi, yağmur yağıyordu. Yatsı namazından sonra bir yere kadar gitmiştim. Oradan döndüğümde baktım benim görev yaptığım caminin kenarında iki kişi yatıyorlar. Altlarında bir karton gibi bir şey var, üstlerinde de battaniye demeye şahit basit bir şey var ama çok soğuk. Yanlarına gittim, vardım. Merhabalar arkadaşlar. Ne yapıyorsunuz burada dedim. Size nasıl yardımcı olabilirim dedim. Adamlar çok sert şey ettiler, cevap verdiler. Git lan dediler, dedi. Sen kimsin, dediler. Sen devlet misin, dediler. Ne yapacaksın, ne yardımı yapacaksın dedi. Böyle sert, korktum. Korktum ve eve gittiğimde işte yemeğimizi yedik. Yemek yerken boğazımdan geçmiyor lan, bu adamlar dışarıda. Eve olsak orada yatmazlar. E ben yemek yiyorum sıcacık. Aha*

biraz sonra da çay içeceğim, anladın mı? Boğazımdan geçmiyor. Kafam hep orada. Affedersiniz yattık, yav hava çok soğuktu. Doğalgazlar petekler çalışıyor ama acaba yorganın üstüne bir tane de battaniye de atsak mı acaba diye hanım söyleyince uykum iyiden kaçtı. Biz ev sıcak, yorganımız yatağımız var, bir tane de üstüne battaniye atsak mı diye hesap ederken adamlar dışarıda yatıyor. Mesela o gece düzgün bir uyku uyumamıştım. Çok rahatsız olmuştum. Ertesi gün acaba aynı kişiler orada yatıyor mu diye bekledim, gittim. Evet, aynı kişileri yine yakaladım yatsıdan sonra orada. Gittim dedim ki, arkadaşlar ister küfür edin, ister kovun, ister dövün. Ben bu caminin hocasıyım. Sizinle görüşmek istiyorum. Niçin dışarıda yatıyorsunuz, ne sıkıntınız var? Bir tanesi Trakyalı, bir tanesi Orta Karadenizli; bir kız bir erkekti. Efendim, onlarla konuştum. Uzun uzun konuştum. Onlar belki alıştı bilmiyorum ama ben tir tir titriyorum soğuktan. Onlar da yattığı yerden konuşuyorlar. Çünkü soğuk. Üstlerinde şey yok, ayağında bot yok, üstlerinde mont yok. Karton altlarında, üstlerinde battaniye. Onlar yattığı yerlerinde konuşuyor, ben de yanlarında böyle. Efendim, konuştuk konuştuk. Garip bir geçmişleri vardı ama soğukta kala kala iyiden psikolojileri bozulmuştu. Ben zannediyorum ki İstanbul'da iki kişi sokakta kaldı, o da bana denk geldi. Takdir-i ilahi demek ki, Allah seni imtihan ediyor X[14] zannediyorum. Meğerki sokakta kalan çok insanlar varmış. Tabi o zamanki havayı söylüyorum. Efendim, derken, dedim yarın görüşelim. O akşam gittim ne yapabilirim diye düşündüm. Düşümdüm taşındım bir emlakçı Halil abimiz vardı. Tophanenin üstünde emlakçılık yapardı. Efendim, Halil Abi'nin telefonu vardı. Ertesi gün Halil Abi'yi aradım. Halil Abi, böyle bir durum var. Kiralarını ben ödeyeceğim, bu kış geçene kadar. Nisan-Mayıs ayına kadar 4-5 ay, anladın mı, bu arkadaşları bir yere sokalım, kapalı bir alan olsun, tuvaleti banyosu olsun yeter. Tek oda da olsa zararı yok, bir yer kiralayalım. Efendim, ücreti bana ait, Halil Abi tamam dedi."

Başlangıç hikayelerindeki ilk pratiklerin gelişiminde bireylerin özellikle ihtiyaç sahipleriyle temasta oldukları bir yaşam alanında bulunmaları ve buna bağlı olarak onlarla etkileşime girmeleri, bu bireylere yönelik çalışma fikrini geliştiren bir unsur olmuştur. Zira bu etkileşim katılımcıları, sokaktakilere yönelik çalışma yapma düşüncesine itmiştir. Bu noktada imam olan G2K1 cami merkezli bir faaliyetle mesleki kimliğini önceleyen bir uygulama ile çalışmaya başlarken sivil toplum gönüllüsü G2K8 kendisi gibi gönüllü ve girişken bir başkasıyla tanışarak ilk uygulamalara başlamıştır. Dolayısıyla sokaktakilerle iletişim ve etkileşim içinde olduran bir işte ve lokasyonda çalışmak ve bu alanda aktif gönüllülerle temas kurmak, bu alana ilişkin çalışma başlatma konusunda etkili olmuştur.

"G2K1: Esasında bu sokak, sokaktaki insanlarla karşılaşmamız Hz. Kaab Cami'ne atamamızla beraber oldu. Etrafında yerleşim yeri olmadığından dolayı yoldan gelip geçenlerin namaz vakti olduğunda gelip namazlarını eda ettikleri küçük bir mescid durumunda olan bu camiye geldiğimizde, yatsı namazını kılıp eve giderken

[14] Katılımcı burada kendi adını söylüyor.

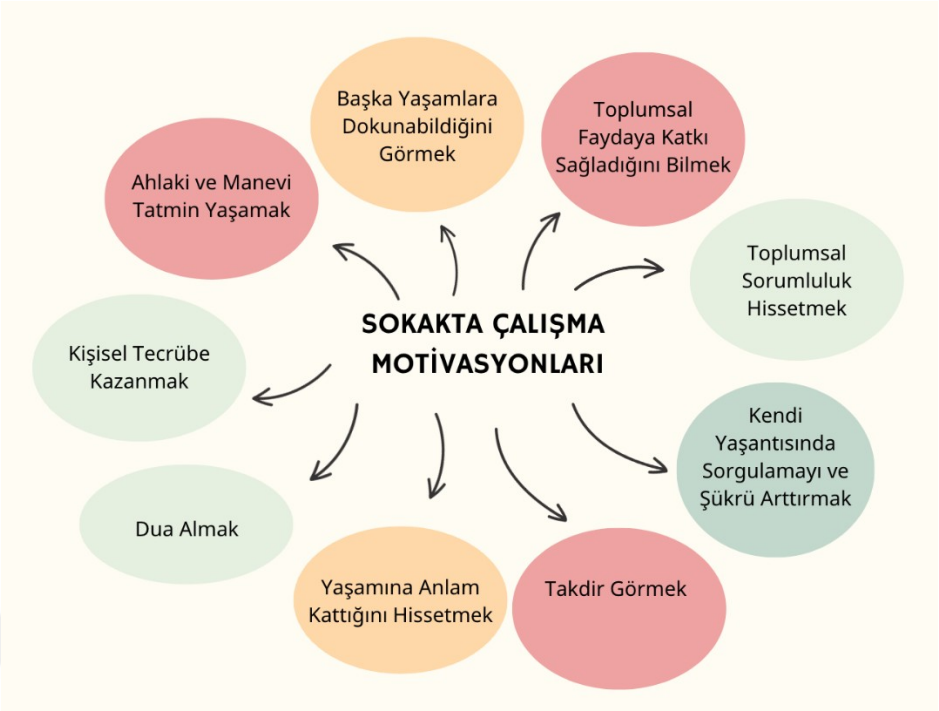
dezavantajlı insanların yani gençlerin surların diplerinde uyuşturucu kullandıklarını veya alkol aldıklarını görüyordum. Tam eve giderken bunlardan her akşam önümü kesiyordular. Yani benim burada görevli olduğumu bilmiyorlar tabi ki. İmam olduğumu da bilmiyorlar. Benden şey istiyorlardı, işte "Çorba parası ağabey. Verir misin?" diye. Ben de onlara mecbur biraz daha şeye, ürkerek veriyordum yani. Hani korkarak veriyordum. Her akşam böyle. Her yatsıdan sonra böyle devam ediyordu bu. Buraya geldiğimize yani yanlış mı yaptık, diye düşünmeye başlarken hanım dedi ki "Senden eğer çorba parası istiyorsalar, caminin bir yerinde bunlara çorba yap," dedi. "Belki," dedi "bunlarla şey yaparsın," dedi. "Kurtulma imkânın olur. Yani o para senin üzerinden çevirmiş olurlar." Ben onu geldim. Burada bir cemaatle başladım. İşte para istemeye gelenlere diyordum ki "İşte, camide çorba var. İçmek ister misin?" Onlar da gelip içiyordular."

"G2K8: X[15] diye kardeşimle tanıştık ilk önce. O kardeşim de işte bu anti-kapitalist Müslümanlarla berabermiş o zaman. Buraya doğru gelmiş, işte burada buradaki Afrikalılarla işte tanışmış. Onların derdine, sorununa işte böyle bir ortak olmaya çalışmış bir kardeşimiz. Rabbim bizi karşılaştırdı burada. Tanıştık, işte burada beraber sokak iftarı vermeye karar verdik bir gün. Ondan sonra bu çalışmalarımız işte bu seneyi buldu yani."

4.4.1.2. Sokakta Çalışma Motivasyonları

Sokakta kalan bireylerin çalışma motivasyonları incelendiğinde dikkat çeken ilk unsur, yapılan işle bireylerin kişisel bir ilişki kurmaları olmuştur. Yani sokağa yönelik çalışmaların, bu bireylerin kişisel tecrübelerinde önemli bir karşılığı ve etkisi bulunmaktadır. Dolayısıyla bu alandaki çalışmalarda salt profesyonel, görev odaklı bir yaklaşım kurmak yerine çalışmayı yürütenler açısından da kişisel bir karşılık oluşturmak önemli görünmektedir. Bu noktada etkili olan çalışma motivasyonları genel itibariyle şu şekilde özetlenebilir:

[15] Katılımcı burada kendisini sokak çalışmalarıyla tanıştıran katılımcımızın ismini söylüyor.

Şekil 4.17. Sokaktaki Bireylere Çalışma Motivasyonları

Sokaktakilere yönelik çalışma yapmak öncelikle bireylere mutluluk veren bir deneyimdir. Bu noktada bireylerin yaşamlarına dokunabildiğini görmek, toplumsal faydaya katkı sağladığını bilmek, sahip olunanlar üzerine daha fazla düşünmek, yaşamına ve kimliğine anlam kazandırdığını görmek ve takdir görmek gibi sonuçlar, bireyleri mutlu etmekte ve bu alandaki faaliyetleri sürdürme konusunda motivasyon sağlamaktadır.

> *"G2K1: Ben dedim, neden bu insanlara iyilik yapmayayım? Niye bunları ben şey yapmayayım, hoş görmeyeyim? Bunlar da Allah'ın kulu. Bunları da Allah yaratmış. Neden bunlara ben yardım etmeyeyim? Neden onlar dünyada daha huzurlu yaşamalarını istemeyeyim? Huzurlu yaşasınlar. Geçici dünyada onlar da zevk alsın. Onlar da yaşam, bir yaşam kalitesi olsun. Bir yaşamları olsun. Mesela ben biz, ben, benim şimdi mesela burada bir insanı hayata tutundurduğumuzda işte burada bizim yanımızda kalıp daha sonra gidip işine, işine gücüne başlayan insanları gördükçe, gördükçe mutlu oluyorum. Beni mutlu ediyor."*

> *"G2K9: Muazzam değişimler görüyorsunuz yani. Bir insanın hayatına dokunduğunuzda çökmüş, işte birçok şeyden umudunu kesmiş, hayata dair hiçbir beklentisi olmayan, amacı olmayan, belki ailesiyle komple kopmuş, ilerleyen dönemlerde belki de suç makinesi olabilecek birilerinin bir yanda da hayatlarındaki o mükemmel değişimi gördüğünüzde bu sizi hem manevi olarak tatmin ediyor, hem ahlaki olarak tatmin ediyor, hem ruhsal hem fiziksel olarak tatmin ediyor. Niye? Çünkü onlardaki bu değişikliği görmek, doğal olarak sadece bir bireyin değişikliği olarak görmüyoruz biz. Bu birey yarın aile kuracak, evlenecek, çoluk çocuğa*

karışacak, onların çolukları, çocukları veya temas ettiği arkadaşları, sosyal çevreleri olacak. Doğal olarak aslında küçük bir toplum dahi olsa, küçük bir topluluğun değişimini aslında görmüş oluyoruz."

"G2K5: Ben şöyle söyleyeyim yani; benim babamdan bana büyük şeyler kalmayacaktı yani, geldim, gördüm: bir kütüphane var, bir de bu araç. Benim tek iki mirasım bu yani. Hatta kütüphane, kitap bile bir tık lüks kaçıyor ya; oturacaksın işte seçkin bir faaliyet olarak kitap okuma, entelektüel falan. Ne kitabı ya, bu da güzel de sokakta adam var yani. Bana kalacak en büyük miras bu araçtır, bu faaliyettir, bu abilerdir yani. Yarın bu profiller değişir; biri gider, öbürü ölür, bir başkası düşer, önemli değil. Evsizlerin, evsizliğin kendisi ile benim kurduğum ilişki; kimi zaman eşim diyor yani, çık diyor bir on gün sen de yat sokakta diyor yani yaz vakti, kış vakti yat diyor mesela yani. Arkadaş senin gibiler yani ya. Hani o insanlarla oturup böyle çene çalınca böyle daha demin dediğim şey, dedim ya hani şükür, ne dedim sonra bir de üstten bakan yani üstten bakan bir dil dememin sebebi, hani kötüye bak şükret, ha şükür değil böyle mutlu oluyorum ya anladın mı?"

"G2K2: Gençlerle görüşmenin avantajları bir kere yaptığın işin karşılığını görünce çok motive oluyoruz. Birçok genç var suç potansiyeline yatkın ama daha sonradan bizim çalışmalarımızın içerisinde evrilip ya iyilik hareketlerin içine giren yani illa ki bizim kurumumuz da bu çalışmaları yapmasına gerek yok. Farklı kurumlarda da olabilir. İyilik hareketlerinin içine katılan, kendisine iş düz kuran çocuklar oluyor. Bir de bu çocuklar sahayı bildikleri için, bu çocuklardan bu tarafı, iyi tarafı evirdiğimiz çocuklarla birlikte sahada çalışmakta zevkli oluyor. Çünkü karşısındaki kişiyi biliyorlar. Atıyorum 3 sene önce aynı çalışma onun üzerinde yapılmıştı. O şu an bilinçlendi, ne yaptığının farkında. Şimdi daha farklı yaklaşıyor karşısındaki kişiye. Bu da bizim işimizi kolaylaştırıyor. E bir de bizimde biraz geçmişimiz o sokaklara dayandığı için bizde eğleniyoruz yaptığımız işlerden. Gençlerle iletişimimiz tutuyor. Eğleniyoruz. Ailelerden güzel dönüşler oluyor. Belli başlı sokaklarda gençlerin artık kendi arasında organizasyon yaptıklarını görüyoruz iyi yönde. İşte ramazanlarda bayramlarda vesaire güzel çalışmalar yaptığını görüyoruz bireysel. Bunlar bizi mutlu ediyor, aynı zamanda da motive ediyor. İyi tarafları da bizim için en iyi tarafı bu."

"G2K6: Elhamdülillah, inat ettik; bitlilerdi, pirelilerdi. Tıraş ederken makinenin üzerinden bitler yuvarlanıyordu. Allah'a şükür ben tiksinmem. Bir insanı böyle berbat gelip de yıkayıp, temizleyip, tıraş edip, tertemiz elbiseleri giydirdiğim zaman kendi çocuğumu damatlığa giydirmiş gibi mutlu oluyorum."

"G2K6: Gel seni on yaş on beş yaş gençleştireyim abi diyorum. Gel tıraş edeyim. Tıraşını, git bakayım aynaya bak. Aynaya baktı geldi. Söylediği söz şu: Hocam beni adama çevirdiniz be. Ya şu cümleye bak ya, ya ben kimim ki ya, ben kimim. Aciz, adi, alçak bir X[16], Allah'ın kulu ve bir adam geliyor, vallahi ismini cismini de bilmiyorum. Diyor ki hocam beni adama çevirdiniz be. Birçok insanlar adamı adamlıktan

[16] Katılımcı burada kendi adını söylüyor.

çıkarmak için zamanlarını, güçlerini, enerjilerini harcarken Allah, X[17]'e adama çevirme imkanı, şansı tanımış."

"G2K7: Ne değiştirdi? Ya yaşadığım hayat değiştirdi. Hani zorluklar değiştirdi. O anlattığım zaman içerisinde bende sokakta kaldım ya da yaşamış oldum. Ya da daha da devam etseydim daha farklı, belki bir gün sen bu zamanda sen beni konuşuyor olacaktın sokakta kalan olarak. Hani diyorum ya sokakta herkes kendi benliğini oluşturuyor. Ben benliğimi burada buldum. Sokakta buldum, sokakta bulduktan sonra buraya gelmeye başladım."

"G2K5: Sen geliyorsun, a diyoruz sözüme itibar eden biri var, benden fikir alıyor. Belki öyle, biraz böyle, demek ki bir şey yapıyorum; Hakan gibi güzel bir adam bu işi takdir ediyorsa oğlum devam et diyorum misal. Öyle kendimce motivasyonlarım var."

Sokaktaki bireylere çalışmaları devamlı kılan motivasyonlardan bir diğeri de bireylerin hissettiği yüksek sorumluluk duygusudur. Bu alanda çalışan bireylerde mutlu olmanın yanında öne çıkan sorumluluk duygusu, bu alandaki faaliyetlerin gönüllü de olsa bir görev olarak addedilmesini sağlamaktadır. Bu anlamda sokaktaki bireylerin yaşamlarında bir ihtiyacı karşılama ve boşluğu doldurma faaliyeti olarak mutluluk veren çalışmalar, süreklilik aşamasında bir sorumluluk bilinciyle yürütülmektedir. Genel itibariyle bu çalışmaları yürütmek yine sorumluluk anlayışıyla ilerlerken toplumdaki eşitsizliği azaltmak, gelecekte onların yerinde olma ihtimali, pratik anlamda o insanlara yakın olmanın getirdiği ahlaki yükümlülük düşünceleri, bu sorumluluk duygularının arka planda beslendiği fikirler olarak dikkat çekmiştir.

"G2K3: İlk başta zaten yüksek adalet duygusu. Bu. Yani içinde yaşadığı toplumun eşitsizliklerini çarpıttıkları anlamında kendi hem sorunlu hem müdahil hissetme. Onu neyle tanımlarız onu, yüksek sorumluluk duygusu diyebilirsin, yüksek adalet duygusu diyebilirsin."

"G2K5: Hadise belli yani. Biz bu işe bir şekilde başladık, bunu niyet ettik; Allah imkan verdi, nasip etti ve biz evsizlere her gün yemek götürüyoruz. Yani bir, aslında bir modern manada işçinin patrona karşı sorumluluğu neyse, onlar, benim de sorumluluğum o insanlara karşı bu yani. Ben o insanlara her gün yemek götürmek zorundayım ve bunu istiyorum ve bunda bir zorluk hissetmiyorum…Bunu bir, ben böyleyim, böyle güzel mükemmel bir adamım bağlamında söylemiyorum; beni oraya itiyor yani, bu evsiz adam belki alkolik olabilir, işte alkol haramdır değil mi, evet, kötü bir adamdır, hayır ben şeyi seviyorum ya, o kişi orada beni aradıysa ya da o anda yemek dağıtımı esnasında o araca ve bana geldiyse orada şahittir, orada Allah versin diyorlar ya, orada Allah da benim haşa; devlet baksın, devlet de benim yani. O

[17] Katılımcı burada kendi adını söylüyor.

sorumluluğu ben, gidip mesela belediyeyi aradım, zaten belediye bir şey yapmıyor; seni aramıyorum, ya Hakan battaniye ver. Orada benim işini çözmem lazım."

"G2K7: Ya bu ne gibi herkesin bu sorumluluk alanı var. Bu senin de sorumluluk alanın aslında. Bugün onlara yarın sen de olabilirsin. Hani senin çocuğun da olabilir, senin kardeşin de olabilir."

Sokaktaki bireylere yönelik çalışmaların ardındaki önemli motivasyonlardan bir diğeri, bireyler açısından sokakla olan ilişkinin "verme" davranışından öte bir "alma" davranışına dönüşmesi olmuştur. Bu nokta, çalışmaların sürekliliğini sağlama önemli kaynaklardan biri olarak belirlenmiştir. En temelde sokaktaki insanlarla etkileşim kurmanın bir getirisi olan bu durum hayatı daha geniş perspektifte yaşama, yokluğu ve yoksulluğu görme, şükür arttırma, duygusal olarak beslenme, dua alma, önyargısız olma, empatik tavır sergileme, insanlara ilişkin ayırıcı yaklaşımdan uzaklaşma gibi duygu ve beceriler açısından, sokağa yönelik çalışma yapan bireyleri geliştiren sonuçlar doğurmaktadır. Bu noktada sokağın, bu alanda çalışanlara bilişsel ve psikolojik açıdan katkı sunan öğretici bir saha olduğunu da söylemek mümkündür.

"G2K5: Abi hayatı daha geniş yaşıyorsun. Tabi daha geniş açılardan görebilmek bence ben buna ne kadar hakimim ne kadar sahibim bunu bilmiyorum ama şunu biliyorum yani; belli bir yaşa geliyorsun, belli bir görüş açın, bir bilgin birikimin oluyor ve hayatı bir şekilde yirmi yaşında gibi yaşamıyorum yani, yirmi yaşındaki gibi sen de yaşamıyorsun. Aklın olanın dediği başka bir şekilde gelişmelerin oluyor, zihninde, beyninde, fikriyatında, kalbinde. Evsizlerle temas kurmak, bir, ilk olarak yani şey, işte üstten bakan bir dile mani, şey, kötüye bak yani şükredesin, üstten bakan bir dil mi oluyor bilmiyorum ama biraz şükrün artıyor."

"G2K5: Akıllı insan bir başkasının hayatından da tecrübe edebilen insandır benim gözümde. O hayatlara bakıp o süreçleri o insandan dinleyip, ha demek ki böyle yapmamalıyım gibi çok basite indirgemece oldu ama oradan bir şey alabiliyorsun kendine. Başka bir hikaye yaşıyorsun aslında, başka bir süreç içindesin…Dolayısıyla kurduğum bu ilişkiler şey yani, dedim ya çok uzatmak istemiyorum; bu şekilde yani benim evsizlerle kurduğum ilişkide bana katan, kattıkları bu bağlamda biraz kalbi, belki biraz bir tık romantik ama beni besleyen, kesinlikle besleyen, derinden bir yerden beni besleyen bir yönü var bu ilişkinin."

"G2K5: Benim arkadaşım var savcı. Savcı değil mi, büyük bir şey. Savcısın yani, Cumhuriyet Savcısısın. Abi çok zor iş ya. Anladın mı? Çok zor iş. Adam hapse girsin mi, girmesin mi diye karar veriyorsun. Ben çorba dağıtıyorum. Benim yaptığım çok daha rahat bir iş. Yani ben para almıyorum belki adamdan, devletten ama dua alıyorum yani; anneme babama dua gidiyor, ceddime dua gidiyor."

"G2K6: Ben ağlamayı çok severim. Bana en güzel ağlamayı öğretti. Yani, insani olarak, yani, arabanızı çaldırırsınız, ağlarsınız, maddi kayıp ağlamasıdır. Eşinizi kaybedersiniz, annenizi kaybedersiniz en yakın can sevdiğinizi kaybetmişsinizdir. Ağlamaktır, bir maddidir, maddedir. Yani bir yakındır ama ismini cismini bilmediğin, memleketini, niceliğini, niteliğini bilmediğin, sırf Allah rızası için kucak açmış olduğunuz insanlar için ağlamak çok lezzet verici. Bana ağlamayı öğrettiler. Zevkli bir ağlamak. Çok zevkli bir ağlamak ve yardım etmenin insana ne kadar mutluluk verdiğini öğretiyor."

"G2K6: Ama bu işlerle uğraşmadan önce hemen önyargılarım öne çıkıyordu. Ahlaksız deyip geçiyordum veyahut terbiyesizlik yapmış sana deyip geçiyordum. Onun psikolojik tarafını hiç düşünmüyordum. Daha çok empati yapmaya başladım ve şunu anladım bir de, yani kimsenin benim hakkımda pozitif veya negatif yorumları beni etkilemiyor. Çok rahatım ve kimsenin hakkında da pozitif veyahut negatif yorum yapmam, arkasından konuşmam."

"G2K7: Yardımlaşmanın en büyük veli nimet olduğunu anladım zaten. Hee şu Küçükpazar gibi bir yer var, Küçükpazar'da herkesin ne olduğunu biliyorum. Ama bak onu bilmeme rağmen ben bunu meşgul durumu olduğunu bilmeme rağmen, adamın ne için yaptığını bilmeme rağmen hala elimdeki paketi ona seve seve ulaştırıyorum…Ya bakış açışın değişiyor ya. Yani insandan insana diyorlar ya hayır abi, ben herkese aynı bakıyorum. Benim için sen de birsin, benim çocukluk arkadaşım Yunus da bir."

"G2K5: Ben Bilgi Üniversitesi'nde okudum lisansı, özel bir okul ama hakikaten özel özel bir okul yani normal bir özel okul değil. Çok farklı tipler vardı bizim sınıfta, okulda falan. Aralarında muhabbetimi kurduğum birkaç arkadaşım vardı, çok başka hayatlar yaşıyorlardı. Yani yatta falan geziyorlardı yani, bir gün orada bir gün burada falan. Onlar da geldi çorbaya, zengin tipler de geldi çorbaya dağıtıma ve şeyi gördüm adamın buna ihtiyacı varmış. Mesela gelince şey diyor, bir saat kalmış dağıtıma, diyor ki Hakan bana; abi sana yardıma geliyorum ha tamam mı, beni unutma, beni şuradan al. Tamam diyorum. Abi gün bitiyor. Ya diyor ben sana yardıma gelmemişim, kendime yardıma gelmişim diyor yani; haberim yokmuş diyor evsizlikten, yoksulluktan. Bu insanları tanımıyormuşum diyor, kendinden utanıyor mesela, bunu söylüyor bana. Böyle dönüşler de oldu."

4.4.1.3. Çalışmaların Gelişimi ve Edinilen Prensipler

Sokakta kalan bireylere yönelik yapılan çalışmaların nasıl ilerlediği, geliştiği ve bugün ne gibi prensiplerle sürdürüldüğü konusu, bu sahada deneyim sahibi olan katılımcıların öne çıkardığı bir diğer başlık olmuştur. Bu anlamda ilk olarak çalışmaların bulundukları bölge ve semt merkezli gönüllü bir çalışma olarak yerel düzeyde başladığı görülmüştür. Hizmetlerin sokakta karşılık bulması ile zamanla hizmetlerin süreklilik kazandığı, faydalanıcı sayısının çeşitlendiği ve arttığı, çalışmaların önce semt/mahalle düzeyinde yerel bir tanınırlık kazandığı

ardından sosyal medya aracılığıyla daha geniş kitlelere ulaştığı anlaşılmıştır. Bu aşamada planlı olmayan ve gönüllü saiklere dayanan bu çalışmaların geniş kitlelere ulaştırılması amacıyla geniş ve kurumsal boyutlara eriştiği anlaşılmıştır. Hizmet sürecinin gelişim sürecinde faydalanıcı sayısının zamanla artış göstermesi ve yerel tanınırlığın gelişmesi, sokağa yönelik hizmetlerin sürdürülmesi ve genişletilmesi noktasında önemli eşikler olarak belirlenmiştir.

> *"G2K9: Çünkü kendi oturduğumuz mahallelerdi. İlk önce kendi kapımızın önünü temizleyelim istedik. Öyle başladık. Sonra bu konu yayılmaya başladı. Yani çalışmalar duyulmaya başladı. İşte demin dediğiniz gibi önce biz gençlere gidiyorduk. Şimdi bizi duyan gençler bize gelmeye başladılar. Hiç tanımadığınız bir genç kapıyı çalıp işte selamünaleyküm abi öyle muhabbete sohbete geldim deyip gelip oturup burada çay kahve içip bize derdini sorunlarını anlatabiliyor."*

> *"G2K3: Aynen, aynen. O yıllardı. O yıllarda o çocuklarla olan tanışıklığım yani sokakta ilk onlarla tanıştığımda… Yani planlı programlı bir gidişim olmamıştı. Beşiktaş'a tesadüfen, karşılaştığım o çocuklara hal hatır edip de hem aç olduklarını hem de sıcak kanlı olduklarını görünce onlara çay kahve ısmarladım. Ondan sonra yemek ısmarladım. Sonra tanıştık. O tanışmanın içerisinde çocukların hikayelerini öğrenmeye başladım. Öğrendiğim hikayeler hep ailesizliğin getirmiş olduğu, parçalanmış ailenin getirmiş olduğu hikayelerdi. O hikayelerin içerisinde çocuklardan bir tanesi "benim yarın doğum günüm" demişti. "Bir ailem olsaydı doğum günümü kutlardı, benim bir ailem yok" deyince ona bir doğum günü kutlama fikri gelişti. Sonra sokakta çocuğun doğum gününü kutlayınca, bir pasta alıp tüm sokaktaki çocukları davet edip pastanın üstüne mum dikip üfleyip, iyi ki doğdun deyip işte ona dokununca. Bota ihtiyacı vardı, bot hediye etmiştim ona. Sonra bunu facebookta paylaşınca arkada diğer çocuklar doğum günü taleplerinde bulundular. Bu sefer sokakta kalan çocukların doğum günleriyle o doğum günlerin, gelmek katılmak isteyen, o çocuklarla tanışmak isteyen insanları davet ettiğim bir zemin oluştu. Ve biz herhalde 40'a yakın doğum günü kutladık. Böylelikle ne kadar evsiz, sokakta kalan madde bağımlısı, kâğıtçı, çöplerden kağıt toplayan, Türkiyeli ve Türkiyeli olmayanlarla tanıştım. Ve bu tanışıklıklar bir süre sonra onların sokaktaki varlığına, onların ihtiyaçlarına, uğradıkları haksızlıklara, toplumun onları dışlama mekanizmalarını görmeye, onları nasıl öcüleştiriyor, nasıl ötekileştiriyor. Bunları görmeyi sağladı bizde. Ben ve beraber olduğum arkadaşlarımda. Ama henüz bir harekete, bir gruba, bir derneğe, stk'ya dönüşmemişiz. Yani adı konmamış bir hareketliliğin içindeyiz yani. İşte bu hareketlilik sokakta kalan evsizler, madde bağımlıları, cezaevinden çıkmış gidecek yeri olmayan, parklarda yaşlılar, küçük yaştaki sokak çocukları, büyük yaştaki evsiz insanlar, sokağa salınmış insanlar diyelim. Ondan sonra fuhuş sektörüne itilmiş insanlar, çocuğundan büyüğüne. Daha böyle dezavantajlı gruplar olarak itilgen, kırılgan çevreleri tanımaya, onlarla hemhâl olmaya itti bizi."*

"G2K6: Efendim, derken adama baktım, oraları temizliyor birisi. Selamünaleyküm. Aleykümselam. Ne yapıyorsun? Ya dedi burada duş aldım da dedi. Sakin, sabah sabah dedi, sabah namazı vakti. Efendim, ezan okunuyor 10-15 dakika var. Efendim duş aldım da dedi. Ortalığı pis bırakmayayım dedi, temizliyorum dedi. Çekçekle temizliyor oraları su ile. Efendim, dedim niye burada duş alıyorsun, evin yok mu? Ben sokakta yaşıyorum dedi. Bekle dedim. Gittim eve. Bir ekmek arası yaptım. Evde içecek ne varsa onu verdim, efendim. Dedim sizi tebrik ediyorum; burada banyo yaptınız ama pis bırakmadınız, temiz bıraktınız. Seni sevdim falan dedim. Onu ara sıra birkaç defa denk geldim. İşte Taksim'e falan çıkıyoruz, Gezi Parkı'na falan gezi, dışardakilerle ilgileniyoruz. İnsanların sokakta yaşayan insanlardan uzak durduğunu anladım. Neden uzak duruyor? Sokakta yaşıyorsa bu pisliktir, sokakta yaşıyorsa bu hırsızdır, sokakta yaşıyorsa bu işte şudur budur. Bir de üzerlerinin çok aşırı derecede pis olduğunu, kirli olduğunu, koktuğuna şahit oldum. Yani öyleleri var ki belki 10 metreden kokusunu hissedersiniz. Adam 3 ay 5 ay hiç banyo yapmamış. Belki iç çamaşırını 6 aydır değiştirmemiş. Düşünebiliyor musun yani? Dedim ki yeter la, yani aynen böyle yeter dedim da yeter. Canım sıkıldı bir gün, zoruma gitti. Efendim, şey yaptım; termesifon koydum aşağıya. Banyo aşağı oradan bir kağıt yazdım. Sokakta yaşayan kardeşim, sana tinerci sana şarapçı, sana balici diyebilirler ama bütün bunların günahları bizimdir. Ve yazdım; size tinerci, size balici, size şarapçı diyebilirler ama bütün bunların günahları sizin değil bizimdir. Hakkınızı helal edin. İstediğiniz zaman burada kova var, tas var, sabun var, sıcak su var, banyonuzu yapabilirsiniz diye yazdım. Zaman geçti. Tabi 3 kişi 5 kişi duyan birbirine söylüyor, gittikçe üçer beşer üçer beşer artıyor banyo yapmaya gelenler. Efendim, birisi lavaboyu kullanmaya veya abdest almak için geldiğinde onu görüyor ve şaşırıyor. Galiba abisi de işte gazeteci mazeteciymiş galiba, sosyal medyada çalışıyormuş derken medyada çalışıyormuş. Abi demiş böyle, la git demiş sen, camilerde öyle şey olur mu demiş ya. Camiler namaz vakti açılır, de hadi salla başını hocalar o işi yapar falan. Vallahi ya demiş böyle. Aha demiş gönderiyorum. Whatshaptan göndermiş resmini. Oğlum bir sosyal medyaya bir yayıldık. Efendim, röportajlar, gelenler gidenler… Bizim banyoda termesifon yetmez oldu, yetiştiremiyoruz sıcak suyu."

İlerleyen çalışma süreçlerinde edinilen tecrübeler, bu alanda çalışan bireylerin bir takım çalışma prensipleri geliştirmelerine yardımcı olmuştur. Bu prensipler, sunulan hizmetlerin gelişimiyle birlikte edinilen; ayrıca hizmetlerin de gelişimini ve etkinliğini destekleyen prensipler olmuştur. Bu noktada sokakta hedef kitleye yönelik yürütülen çalışmaların niteliği, bireyin zorluk yaşadığı dönemlerde sunulan "güçlendirici" çalışmalar olarak tanımlanmakta ve kişi talebinin önemli bir kriter olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada özellikle çorba dağıtım faaliyetleri, sokakta kalan bireylerle iletişim kurmanın bir aracı olarak değerlendirilmekte ve nihai hedefin çorba desteğinin ötesinde daha kalıcı çözümlere öncülük etmek olduğu anlaşılmaktadır.

"G2K1: Mesela uyuşturucu kullanmış adam. Ailesiyle barışmış. Hanımı hamile. O çocuğunu sevmek için uğraşıyor. Biz ona devamlı destek veriyoruz. Çünkü geri dönmesin. Yani şöyle bir misal verirsek bir arabayı götürmüşsün, rampada duruyor. Ortasında, rampanın ortasında durmuş. Bunu geri kaymaması için ne yapmamız lazım? Bunu takviye etmemiz lazım ki düzlüğe çıksın. Eğer takviye vermezsen, geri kayar. Nereye? İner, rampanın dibine. Dibine indiği zaman başa dönmüş oluyor."

"G2K1: Kendisi isteyecek. Yani sen, insan istemedikten sonra sen hiçbir şey yapamazsın."

"G2K5: Onların bana katkısı daha çok. Zaten daha demin de söyledim; sadece çorba dağıtmak, bu insanları doyurmak değil yani. Mevzu kişiye; işte okul, ev, iş, güç gibi birtakım sonu gelmeyen dertlerden onları çekip alıp kurtarmak ve başka bir hayat belki mümkün yani, daha anlamlı bir hayat."

"G2K1: Önceleri çorbanın vermemizin sebebi şey, şuydu. Yani dışarıda kalan işte uyuşturucu almış, alkol almış insanların karınlarını doyurmak için bu çorbayı veriyorduk. Daha sonra bu değişti. Daha sonra baktık ki, işte çorbayı verdiğin zaman insanlarla iletişime geçmen daha kolaylaşıyor. Nasıl kolaylaşıyor? Mesela caminin önünde çorba veriyorsun. Mesela çorba dağıtılıyor. İşte diyelim, dezavantajlı bir arkadaş gelip çorba aldığında oradaki oturakta oturuyor. Çorbasını içiyor. Siz de onunla iletişime geçmek için yanına gittiğinizde o insanla iletişime girmek için bir şey söylemeniz gerekiyor. Bu adam uyuşturucu kullanan bir insan. Normal bir insan gibi davranmayabilir. Yani adama "Merhaba," desen "Sana ne?" diyebilir veya "Nasılsın?" desen, "Sen kimsin?" diyebilir ama biz ona çorbayı iletişim aracı olarak kullanmaya başladık. Nasıl kullanmaya başladık? Biz de bir çorba aldık, yanına oturduk. Sadece "Afiyet olsun," dedik. "Afiyet olsun," dediğimiz zaman onun tepkisini ölçüyorsun o zaman. "Sağ ol," diyor o zaman. Ondan sonra onunla iletişime geçiyorsun. İşte "Ne yapıyorsun? Ne ediyorsun? Nerede yaşıyorsun? Durumun nedir?" diye o kendisi artık çözülüyor. Böyle, bu arkadaşla tanışmamız böyle oldu."

Bu noktada çalışma yapan bireylerin sokaktaki bireylerle kurdukları ilişki ve iletişime dair, süreç içinde edindikleri birtakım tecrübeler bulunmaktadır. Bu tecrübeler, bireylerle esnek bir iletişim modeli kurmak, onların sürece aktif katılımını sağlamak, onlarla sürekli temasta kalmak, güven, samimiyet ve sabır odaklı bir yaklaşımla çalışmak gibi prensiplerin gelişmine zemin hazırlamıştır. Bu prensipler, alandaki uzun senelere dayanan deneyimlerden edinilen birer kazanım olarak kabul edilmelidir. Bu yönüyle bireylerin mevcut gönüllü çalışmalarında, hizmeti sunan taraf olarak aldıkları konumu ve kullandıkları iletişim tarzını gösteren; aynı zamanda ilişkinin "ne"liği ve "nasıl"lığını açıklayan ilkeler olarak yerleşmiştir.

Tespit	**Örnek Alıntı**
	"G2K9: Sırf bu amaçla yani hiçbir şey yapmadan

Sokaktaki bireylerin dünyasına dahil olmak adına "onlardan birisi olarak" rahat ve esnek bir yaklaşım üslubu belirlemek	*hatta oturup gençlerle ateş başında semaverde çaylar yapıp oturup muhabbetler sohbetler. Hayattan, gelecekten, geçmişten yani sıradan muhabbetler yapıyorduk. Sonra bu tabii bu muhabbetler sohbetler ünsiyet kurmamıza neden oluyordu. Bu ünsiyetten sonra da zaten gençler yavaş yavaş size açılmaya başlıyorlardı. Dertlerini anlatmaya, sorunlarını anlatmaya, sıkıntılarını anlatmaya başlıyorlardı. İşte o dönem bizim bu sorunları iyi tespit edip bu sorunlara binaen gerekli bütün imkanları oluşturacak eylem planları yapmamız gerekiyordu. Çünkü adam size sorununu anlattı. Sorunu, beklentileri tespit ettiniz. Beklentilere ait ihtiyaç ve kaynakları oluşturmadığınız sürece o beklenti hep kalacak ve belli bir süre sonra size olan güveni yok edecekti. Aranızdaki ünsiyeti bozacaktı. O yüzden dedim ya ilk başladığımızda üç mahallede başladık diye. Çünkü kısıtlı imkanlar ve kaynaklarımız vardı."*
Yardım sürecinde bireylerin aktif alıcı olarak katılımını sağlamak	"G2K1: O içtiği işte madde, uyuşturucu kullandığı bütün ne ise. Onlarla alakalı eğer "Ben bırakmak istiyorum," derse biz o zaman onun elinden tutuyoruz. Yani elimize, elimizi uzattığımız zaman o da elini uzatması gerekiyor. Bizim elimizi uzatmamız bir kıymeti yok. Kime uzatıyorsak o da elini bize uzatması gerekiyor ki, biz ona yardım edelim."
İletişimin zorlu ve zayıf olduğu bilinciyle sürekli temasta kalmak	"G2K2: Sürekli iletişim halinde olmak lazım o kişilerle. Biz de çalışmalarımızda aslında bunu yapıyoruz. Suçlusuyla da oturuyoruz, sohbet ediyoruz. Yeri geliyor dertlerini dinliyoruz, yeri geliyor derdimizi anlatıyoruz."
Hizmetlerin ilk aşamalarında hiçbir şekilde ayrım yapmamak	"G2K1: Mesai de yok. Yani bir de kimsenin kaşına, gözüne bakmıyoruz. "Ne olursa olsun," diyoruz. Gelsin, üç gün yatırmamızın sebebi. Üç günde bir adam ne olduğu belli olur. İyiyse durur. İyi değilse gider. Yani en büyük şey, önyargısız insanlara. Yani bize şimdi önyargı var. Yani adamın kaşına, gözüne bakarak ona şey yapıyoruz. Hüküm veriyoruz yani. Bu adamdan adam olmaz, şundan olmaz, bundan olmaz diyerek insanlara önyargılı baktığımız için bu insanları topluma kazandıramıyoruz ama biz ne yapıyoruz? Geleni, "Ya kardeşim ne sıkıntın var?" Adam şey de olsa, hırsız da olsa, müptezel de olsa ne olursa olsun. Biz ona diyoruz "Gel, buyur. İsteğin nedir?" İsteğini karşılıyoruz. İsteğini karşıladıktan sonra zaten onun durumu belli oluyor."
	"G2K1: Camiye çıktığı zaman bunun ayaklarındaki çoraplar, yani kokuyor. Çorapları temiz değil. Şimdi siz de bu vatandaşı oradan gelerek işte, "Sizin ayağınız kokuyor. Şuyunuz kokuyor," diyemezsiniz. Demeniz için ona bir şey sunmanız lazım. Dedik ki, bu arkadaşlar bir banyo yapalım. Hani sizi buradan kaldıracağımda, sizin çoraplarınız eğer kirliyse… "Sizin çoraplarınız kirli," demektense "Size bir adet çorap vermem gerekiyor." Değil mi? Bunun bir karşılığı olması lazım. Yoksa siz "Kirlisin. Çık dışarı," diyebilirdik ama biz dedik ki "Camiye gelip öyle yatanlara şu, şu tepkileri yapabiliriz." İşte, "Delikanlı bakın. Banyomuz var. İşte iç çamaşırı

Tespit edilen ihtiyaç ve dezavantajlara somut tekliflerle yaklaşmak	alabilirsin." İşte "Çorap, sana temiz çorap da verebiliriz," dedik. Ondan sonra, onun size diyecek bir şeyi kalmıyor o zaman. Çünkü ona bir şey sunuyorsunuz. Yani bir, ona bir yardım etmek için bir alternatif sunuyorsunuz. O işi yapman için. O da onu kabul etti. Daha sonra "Gelip camide yatabilirsiniz," dedik. Daha sonra şöyle bir şey dedik ya bu adam, bu insanlar işte yıkandıktan sonra dinlenmeleri gerekiyor bunların. Dedik, caminin altında böyle bu insanların dinlenebilecekleri bir yer yapalım. Yirmi kişilik bir yer yaptık. Ya bu da şimdi, banyodan sonra bu şey çıktı. Yani bu iş, yatma işi, istirahat işi. İnsanın zaten dinlenmesi gerekiyor. Dinlenme işini çıkardık. Dinlendikten sonra biz bu insanlarla ne yapabiliriz? Mesela daha tamam, çorba verdik. Banyo yaptı. İstirahat da etti. İstirahat etmesi, istirahat etti. Sonra dinlendi. Sonra onu alıp karşımıza konuşuyoruz. Eğer bu arkadaş bir iş arıyorsa iş bulmasında da yardım ediyoruz."
Güven tesis etmenin zaman alabileceğini bilmek ve kademeli, acele etmeyen bir ilerlemeyi esas almak	"G2K3: Ablamız kafede eski at pazarında bir kafeleri var. O kafede yemek yapardı kafe müşterilerine. Ama kafe müşterileri yemekleri tüketmedikleri zaman artardı o yemekler. Abla da o yemekleri çöpe dökmek istemezdi, çünkü temiz ve dokunulmamış yemekler. Çöpe gitmesin ama bir yere vermek isterdi. Gecenin bir vakti verecek bir yer yok, çünkü 1'de kafe kapanıyor, 2'de kafe kapanıyor mesela bana verirlerdi. Bende alırdım Taksiyle çocuklara götürürdüm, sokakta evsizlerin kaldığı yere götürürdüm. 35-40 evsiz bir arada kalıyor mesela. Götürürdüm onlara yemek getirdim, severdim. İşte ikram ederdim falan. Ondan sonra çok sonra çocuklar bana söyledi. Senin getirdiğin yemekleri biz arkandan çöpe döküyorduk diye. Niye dedim, çünkü senden korkuyorduk bir insan bu kadar iyi olamaz, bizimle bu kadar ilgileniyorsun kesin bir puştluk vardır, bu kesin bizi uyutup böbreklerimizi alacak. O zaman onun getirdikleri yemekleri çöpe, köpeklere veriyok dediler bu sefer. Mesela ben şaşırmıştım. Oysa ben ne niyetlerle onlara gitmiştim, beni onlara götüren saikler çocuklar bunu hak etmiyor, bunlar hepimizin çocuğu, sokak çocuğu olmaz, sokaklar çocuk doğurmaz, bunlar toplumun vicdanını mutlaka işte sorunlu çocuklar, Allah bize bunun hesabını soracak gibi motivasyonlarla ben onlara ulaşmaya çalışıyorum. Onlar da bu abi kesin bizim böbreklerimizi alacak diye getirdiğim yemekleri çöpe atıyor. Yani işte bu hikaye de karşılaşan birisinin bunu aşması için ne lazım? Burayı okuyabilmesi lazım. İşte burayı okuyamayan, bunlar beni kandırıyor der evine çekilir yani."
	"G2K1: Gittim müftünün kendisine dedim. "Ben," dedim "bu iş…" "Niye bırakıyorsun?" dedi. "Ben," dedim. "Böyle böyle." Dedi ki "Size, sana bir şey söyleyeyim," dedi. Dedim "Söyle." Dedi ki "Hz. Nuh'u biliyorsun, değil mi?" dedi. Dedim, "Peygamber. Tabi ki biliyorum." "Hz. Nuh'un gemisinde kaç kişi vardı tufan olduğu zaman? Üç yüz kişi. Yani, altı yüz, dokuz yüz elli senede," diyor.

Kimi bireylere katkıların sınırlı olabileceğini bilmek ve hizmetleri daha potansiyel alıcılara yönlendirmek	"Gemiye üç yüz kişi toplanmış. Üç yüz. Yani sana ne olmuş? Ya sen bir kişi kurtulmazsa kurtulmasın. Takdir Allah'ındır. Senlik bir şey yok. Yani sen ona iyilik yapmışsın. O bunu değerlendirememiş yani. Senlik bir şey yok ama yine de sen emekli olmak istiyorsan, buyur," dedi. Onun demesi bana benim geri dönüşüme vesile oldu. Yani dedim ki yani. Demek ki bu doğru yani. Yani peygamberimiz, peygamberlere bakıyorsun. Peygamberlere bizim örneğimiz, önderimiz bakıyorsun elimizde bir şey yok. Takdir Allah'ın. Sen iyilik yaparsın. Kabul eder veya etmez. Üzülmemize değmez. Gerek yok, dedim. Sonra geldim. Orada bir tecrübe ettim ve artık biz çalışmalarımıza devam ediyoruz. Bize, bizim eli uzattığımızda eli tutanlarla devam ediyoruz. Elimizi uzatıp da bize cevap vermeyenlerle de yine devam ediyoruz ama insan ilişkilerimiz devam ediyor."
İlişkide hizmet sunucularını değil sunulan hizmeti öne çıkartmak	"G2K5: Yani ben oraya tek başıma gitsem ya da kendi arabamla gitsem, senin arabanla gitsek, kimse doluşmayacak ama sarı araçla kim giderse gitsin, sarı aracı gören Üsküdar'da, Fatih'te; evsiz abiler, vatandaşlar sana bana selam veriyorlar ama sana bana vermiyorlar, arabaya veriyorlar yani oradan yemek yemiş. Hani ben tek başıma Fatih'e gitsem şimdi Şehzade Camii'nin oraya, birkaç kişi gelir. A X[18] naber ama araçla gitsem yüz kişi falan gelir, yüz elli kişi geliyor."

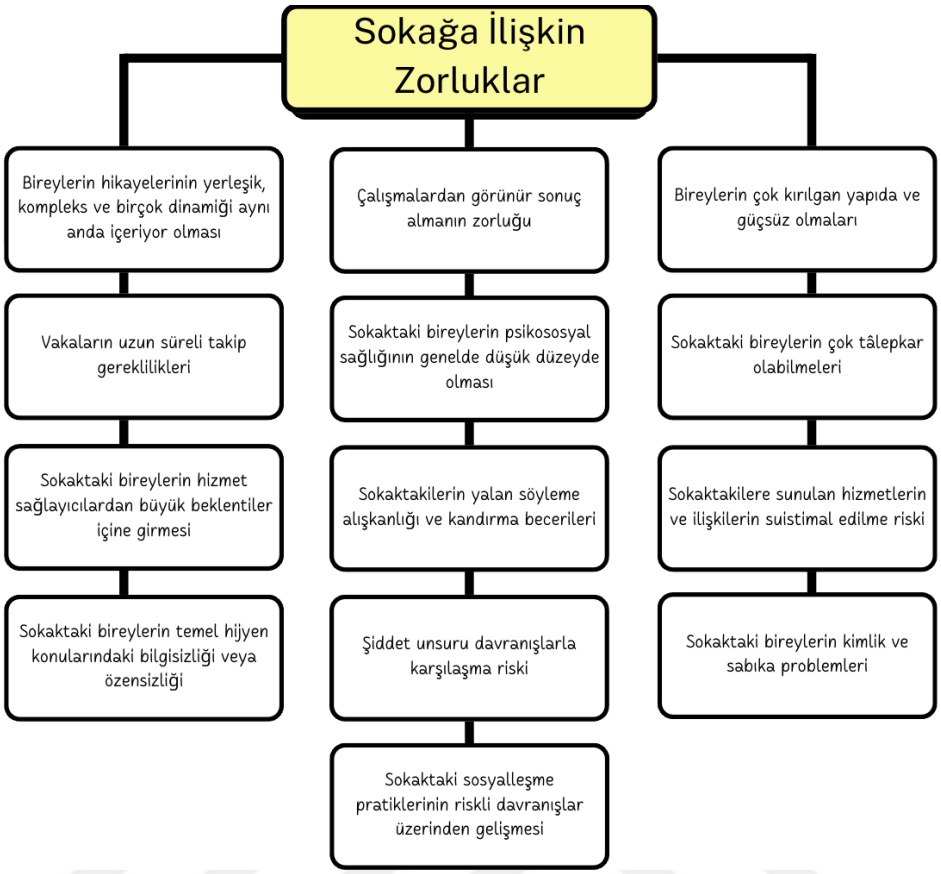
4.4.2. Sokakta Kalan Bireylerle Çalışmanın Zorlukları

Sokakta kalan bireylerle çalışmanın içerdiği zorluklar, bu alanın anlaşılması adına önem arz etmektedir. Sokak alanı, oldukça hareketli ve çeşitlilik arz eden kişi ve grupları barındırmaktadır. Bu gruplara yönelik çalışmalar ise birden fazla kaynağın aktifleştiği bir süreci gerekli kılmaktadır. Böylesine çok çeşitli dinamikleri içeren bir süreç, elbette birtakım zorlukları barındırmaktadır. Bu zorluklar en temelde sokakta kalan bireylerden ve bu bireylere yönelik çalışma yapan kurumlardan kaynaklı olmak üzere iki başlık altında derlenmiştir.

4.4.2.1. Çalışma Sahası Olarak Sokağın İçerdiği Zorluklar

Sokaktaki bireylerle çalışırken sokağa ilişkin zorluklar temelde sokağa ilişkin dinamiklerle, sokaktaki bireylerin davranışlarıyla ve çalışma sürecindeki pratik zorluklarla ilişkilidir. Bu noktada sokak, bir çalışma sahası olarak kabul edildiğinde zorlayıcı dinamikleri doğallığında içermektedir. Bu dinamikler, halihazırda sokağın dezavantajlı unsurları baskın biçimde içermesiyle, bu dinamikler çerçevesinde sokaktaki bireylerin "normalleşen" davranışsal zorluklarıyla ve sokakta çalışmanın pratik dezavantajlarıyla açıklanabilmektedir.

[18] Katılımcı burada kendi adını söylemektedir.

Şekil 4.18. Sokağa Yönelik Çalışmalarda Sokakla İlişkili Doğal Zorluklar

Sokağın içerdiği zorlayıcı dinamikler açısından bakıldığında vakaların yerleşik, kompleks ve birbiriyle iç içe geçmiş problemleri içermesine bağlı olarak zorlayıcı oluşu, bununla ilişkili olabilecek şekilde yapılan çalışmaların bireyde tatmin edici değişim oluşturma konusunda zayıf kalabilmesi, buna paralel vakaların kırılganlığı dolayısıyla uzun süreli takibi gerekli kılması bu anlamda öne çıkan zorluklar olmuştur. Yine sokaktaki ilişkilerin sokak düzeyinde sorunun yayılma ve genişlemesi konusunda müsait bir yapıda ilerlemesi ve zorlayıcı ve yalan üzere gelişen ilişki biçimleri karşısında bireylerin çalışmalara ilişkin inancını yitirmesi dikkat çekici dezavantajlar olarak dikkat çekmiştir.

> *"G2K8: İşte mesela maddeye düşmüş insanlar… Mesela burada şeyden çok karşılaştık biz bu geçtiğimiz seneler: Sokakta yaşayan bir kadın, madde bağımlısı bir kadın ve bir de bebekle. Yani madde kullanıyorlar, mecbur seks işçiliğine çıkıyorlar. Halinden…Düşüp kalktıklarından korunmada yok. O şeyden maddenin etkisinden. Hamile düşüp, burada bebek doğurup tekrar bebeğinle beraber maddeye düşmüş insanlara. Bunlarla bizim çalışmalarımız oldu. Ama çok zorluk çektik yani."*

"G2K1: Çünkü ama birde, çalışıyorum. Çabalıyorum. Adamı kurtarmaya uğraşıyorsun. Daha sonra bakıyorsun ki, iki sene çaba sarf ettiğin adam yine başa dönüyor. Seni tabi yıkıyor bu iş. Yani böyle şey de başımızdan geçti bizim. Yani iki sene uğraştık, uğraştık. Adamdan bir şey alamadık ama şunu öğrendim. Onda da bir tecrübe oldu. Neden? Çünkü şöyle bir mesele var. Biz onu düşünemedik. Şimdi peygamber efendimiz amcası var, Ebu Leheb. Eğer peygamberimizin elinde olsaydı. Onları Müslüman ederdi, değil mi? Amcası. Demek ki bizim elimizde bir şey yok. Takdir Allah'ındır. Sen iyilik yapacaksın. Takdir Allah'ındır. Biz onu bilemiyorduk. Biz zannediyorduk ki, ya biz bu adama o kadar iyilik yaptık. Ya buna niye? Ya biz bunu yatırdık, kaldırdık burada. Yattık, kalktı. Ev verdik, kirasını ödedik ama biz zannediyoruz ki bu, biz buna yardım ettikçe bu da iyileşecek. Takdirin Allah'tan olduğunu unuttuk."

"G2K1: İnşallah oradan, onları yatırmakla tabi iş bitmiyor. Takip etmen gerekiyor yani. Yani bir adamın, tamam. Şu vardı, zaten kanunda şu vardır. Bir bağımlı, madde bağımlısı size başvurduğu zaman siz bunu önce Yedam'a gönderiyorsun. Psikologlar görüşüyor. Psikolog görüştükten sonra Sağlık Bakanlığı'nın, ilçenin Sağlık Müdürlüğü'ne gönderiyorsun. Sağlık Müdürlüğü ona AMATEM'e yatacağını söylüyor onun. Ambulansla alıp AMATEM'e götürüyor. Orada bırakıyor. Daha sonra ne olacak? Yirmi bir gün yatıyor vatandaş veya bir ay yatıyor. Daha sonra vatandaş çıkıyor. Yine başlıyor. İşte bunun çözümü nedir? Ben bunun çözümünü söyledim. Bu böyle olmaz. Çözüm vatandaşı götürdük mü? Tamam. Götürdük. Yirmi bir gün sonra, çıktıktan sonra rehabilite merkezleri açılması lazım. Yeni yeni açılıyor şimdi. Yani bu adam oradan çıktıktan sonra bunu üç ay, dört ay, beş ay neyse. Rehabilite merkezine alacaksın. Orada bunu nedir bunun el becerisi nedir? Bayansa yemek yapmasını öğreteceksin. Yavaş yavaş açılmaya başladı ve bu insanı en, en kötü ihtimal iki sene takip etmen lazım ki bu adam hayata tutunsun. Kolay tutunmuyor. Takip edilmesi lazım."

"G2K2: Suçla madde ilişkisi birbiriyle paralel. Bugüne kadar bunu da gördük. Uyuşturucu madde kullanan, yasaklı madde kullanan kişiler genellikle belli bir dönem sonra doyumsuzluğa başlıyor. Kullandığı madde yetmiyor, istediği hazzı alamıyor. Bunun için daha fazla para harcayıp ya bir üst maddeye geçmesi lazım, daha çok haz veren bir maddeye geçmesi lazım ya da kullandığı maddenin dozunu arttırması lazım. Bunun içinde bir arayışa giriyor. Bu arayışlar da suçu doğuruyor. Yani ailesinden belli bir para alıyor sürekli. Daha sonra aile problemleri olduğu için ya çocuk ailesine sırt dönüyor ya ailesi çocuğa sırt dönüyor. Ondan sonra dışarıda bu parayı bulmak için küçük çaplı hırsızlıklara yönelebilir. Zaten son zamanlarda televizyonlarda falan görüyoruz işte. Caminin muslukları çalındı, kapı tokmakları çalındı. Genelde bunu yapanların büyük bir bölümü uyuşturucu, madde kullanan küçük hırsızlıklar yaparak onu kurtarmaya çalışıyor."

"G2K3: Neden çünkü sokaklarda olan insanların birçoğu ekseriyetle paranoid kişilik bozukluğu vardır. Ondan sonra asosyal kişilik bozuklukları vardır. Mesela

paranoidler her şeyden şüphelenirler. Selam verirsin, şimdi bu bana niye selam verdi, bir yemek yiyelim mi senle dersin bana niye yemek yedirmek istiyor acaba. Ondan sonra sana yardımcı olmak istiyorum, işte gel seni bir güzel. Şimdi bu bana niye yardımcı oluyor acaba falan. Onunla iletişim kurmak, yakınlaşmak, böyle işte senin gönlün kalbin temizde iyi niyetlerle ona… O seni tersinden bu sefer çarpar. İşte senin duygularını manipüle edebilir mesela. Kendini acındırır, yüzde doksan da yanlış olan veya sahte olan bir hikaye anlatır. Donuna kadar alır mesela senin. Bir bakmışsın kullanılmışsın. Bu sefer sen tersinden bu iş gözüktüğü gibi değil, bu her şey yalancı, bunlar yaşadıklarını hak ediyorlar dersin sahadan çekilirsin. Bu da olabilir."

"G2K9: Tam anlamıyla bilmiyorlar. Niye bilmiyorlar? Çocuk işte ortaokulda, lisedeyken, ortaokul son ve lise bir başında, madde kullananları görüyor. Kim madde kullananlar? Mahallenin abisi diye adlandırdığı tipler. Onun için bir rol model olması lazım. O rol model kim? Mahallenin abisi. Bu adam kullanıyor. Bakıyor, keyif yapıyorlar. Herkes böyle çocuk bunlardan çekiniyor, saygı duyuyor. Bilmem ne yapıyor. Bu çocuk buna özenmeye başlıyor. Kullandığı zaman da onu sigara gibi düşünerek kullanıyor maddeyi. İlk kullanmaya başladığında sigara gibi düşünüyor yani. En fazla ne yapabilir ki diyor. Ama sonra bir bakıyor ki, sigara hiçbir şeymiş yani. Sonra işin içinden çıkamayacak bir duruma geliyor."

Dinamikleri itibariyle sokağın zor bir saha olmasının yanı sıra sokakta kalan bireylerin pratikte sergiledikleri zorlayıcı davranışlar da bu alandaki çalışmaların zorluğunu arttırmaktadır. Bu noktada hizmet alıcıların kimi zaman temel hijyen davranışlarında bilgisiz ve/veya özensiz olmaları, çok talepkâr olmaları ve hizmet sunuculardan büyük beklentiye girmeleri, şiddet unsuru davranışlara yatkın olmaları ve yalana kolay başvurarak hizmeti ve ilişkiyi suiistimal etme eğiliminde olmaları bu noktada öne çıkan zorluklar olarak belirlenmiştir.

"G2K6: Bu işin içinde sevgi, merhamet ve sabır olmazsa yapamazsınız. Vallahi billahi yapamazsınız. İlk banyoyu açtığım zaman Hakan'cım, Allah rızası için, adam şampuan kutusuna şampuan dökmeyi bilmiyor. Adam tıraş olmuş, iç çamaşırlarını oraya bırakıyor. Hatta pisleyip gidenler vardı. Banyoyu kullanmayı unutmuş adamlar. Biz her cumartesi gün, beş dakika on dakika tuvalet adabından, banyo adabından, nasıl kullanılır bunları izah ettik."

"G2K1: Şu zorluğu vardır. Mesela yani, her gün insanlar gelir. Bir şey istiyor. Yani her gün. Yani bize, bana yardım ettin de bir daha gelmeyeyim, diye yok. Her gün sorunlar gelir. İşte birisi nüfus kağıdını kaybetmiş olur. Şimdi birisi memleketine gitmek istiyor. Birisi içtiği şeyden dolayı kurtulmak istediğini söylüyor size veya birisi madde almak için, yani hap almak için iş bulduğunu, işin de daha uzak bir yerde olduğunu, oraya gitmek istediğini, yol parasının olmadığını söyleyerek sizden para almaya çalışan insanlar var. Bu zor."

"G2K2: Paranızı alır, kendini acındırır, size sürekli para ister, sizin iyi niyetinizi çok iyi kullanır. Yani öyle bir kullanır ki anlamazsınız. Sürekli bir bakmışsınız sürekli para istiyor, sürekli artık dersiniz ki gitsin de kurtulayım moduna sokar sizi. O yüzden dikkat etmek gerekiyor."

"G2K1: Yani ulaşılmaz bir şey meydana geliyor. Mesela geçen Kayseri'den bir aile geldi, yani bize. Öyle bir odaklanmışlar ki. Yani öyle bir şeyle geldiler ki. Dersin ki, oradaki camideki görevli veya kim ise, imamı, şudur, budur. O bizi çocuğumuzu kurtaracak, düşüncesi ile geliyor. Esasında böyle bir şey yok. Yani bu düşünceyle gelen insanlar var. Her şey insanın istemesiyle olur. Kendi isterse biz ona yardım ederiz. İstemiyorsa bir şey yapamıyorsun ki."

"G2K7: Sokakta her türlü insanla karşılaşabiliyorsun. Her türlü pislikle karşılaşabiliyorsun. Hani ben yardım getirirken bile beni tehdit eden insanlar da var yani. Bu tür oluyor yani."

"G2K7: Adama selamün aleyküm diyorsun, battaniyesini kaldırıyorsun adam soğuktan büzüşmüş uyuyor. Adam tam battaniyesi kalın, çıkarttı bıçak çekiyor. Bu zorlukları da var, kötülükleri de var. Kardeşleriyle hatta inatlaşan da var. Bir gün ben Taksim'deyim. Adam benden 2 paket istiyor, adamın kafası güzel. Belli ayakçı yani. Adama 2 paket daha verdim. Diyor ki bana 2 paket daha ver. Doyumsuz. Diyorum ki kardeş diyorum verdim sana, bunlar da başkasının rızkıdır. Bak diyorum bunlar da, ben bunları ulaştırmam lazım. Arkadaşını gönder ben vereyim diyorum. Diyor ki yok, vereceksin. Ya verdim paketi, halen benden paket istiyor. Diyorum ki vermem. O zaman benden al paketi. Verdiğim paketleri geri aldım, bu sefer diyor ki sen bana paket vermedin. Taksim Tünel'de oluyor. Diyorum ki verdim almadın. Diyor ki sen bana paket vereceksin. Adam bana dedi ki seni buraya bir daha sokmam."

"G2K2: Siz çok iyi niyetli olabilirsiniz. Çok duygusal olabilirsiniz. Ama profesyonel düşünmek zorundasınız çünkü karşınızdaki insan çok zeki. Hele madde kullanıyorsa veya bağımlıysa sizi çok iyi suiistimal edebilir."

"G2K2: Paranızı alır, kendini acındırır, size sürekli para ister, sizin iyi niyetinizi çok iyi kullanır. Yani öyle bir kullanır ki anlamazsınız. Sürekli bir bakmışsınız sürekli para istiyor, sürekli artık dersiniz ki gitsin de kurtulayım moduna sokar sizi. O yüzden dikkat etmek gerekiyor. Biraz bu konuda, bu çalışmayı yapacak arkadaşların duygusal ataklarını kontrol etmesi gerekiyor. Özellikle bağımlı veya suç işlemiş biriyle görüştüğünüz zaman o psikolojiyi iyi anlamanız gerekiyor, iyi analiz etmeniz gerekiyor. İyi analiz edemezseniz bu sefer karşınızdaki kişi sizi kullanmaya başlar. Daha sonra da hayal kırıklığına uğrarsınız ve belli bir zaman sonra bu işten soğursunuz."

Bunların haricinde çalışma pratiklerinde karşılaşılan dezavantajlar da sokaktaki çalışmaları zorlaştıran unsurlar olmaktadır. Bu anlamda hizmet alıcıların arasında sabıka sorunu bulanan bireylerin olması kurulacak ilişkide bir güvensizlik oluştururken, kimlik kartı

ve bilgilerinin bulunmayışı resmi ilişkilerde aksamaya ve destek ilişkisinde yine güvensizliğe neden olmaktadır. Diğer yandan çalışmaların sürekliliği adına ekonomik kaynak temin etmedeki zorluklar da kimi zaman sahada işleri zorlaştıran bir unsur olmaktadır.

> *"G2K6:Yani rastgele alamazsın. Ben Ahmet Amca'yı tanıdığım için ben sahip çıkıyorum zaten evlatlık yapıyorum ona. Onun için benim üstüme almadım. Şimdi ekstradan sizi tanımıyorum. Geldim işte hocam, ben buradan ikametgah almak istiyorum. İkametgahı senin oraya gösterebilir miyim? Sarı çizmeli Mehmet Ağa. Ben bile camiye gelenlerin kimliklerini alıyorum, T.C.'sinden polise GBT yaptırıyorum. Niye? Adam terörist belki, adam ertesi gün yakalanacak. Nerede yakalandı? Nerede kalıyordun? Selim Hatun Camii'nde, Osman Hoca PKK'lıya yardım ve yataklık, anaaa. Abi burası İstanbul."*

> *"G2K1: Bu kimliksiz, yani kimliksiz, kimliği olmayanların şeyini… Bir insanın kim olduğunu bilmemiz gerekiyor. O önemli. Yani vatandaşın kimlik, kimlik kartının olmaması, olmasa bile TC kimliğinin olması gerekir ki biz şey duruma düşmeyelim. Yani, adamın kim olduğunu bilmemiz gerekiyor. Ya gelip de biz, yani affedersiniz vatan hainine bakamayız yani. Yani şeyi, teröre bulaşmış insanları bakamayız yani. Ondan sonra taciz olaylarına bulaşmış insanları, taciz etmiş insanları bakamayız."*

> *"G2K9: Şöyle söyleyeyim, biz dezavantajlı gençlerle çalışırken en büyük riskimiz herhalde bizim bu kardeşlerimizle aynı fotoğraf altında toplanmamızı düşünüyoruz. Aynı fotoğraf altında toplanmamız olabilir. Çünkü aralarında biz neticede emniyet mensubu değiliz. Yani kim suçlu, kim değil, kimin şu an hala hazırda devam eden aranması var ya da kaçak ya da başka bir şey bilmiyoruz."*

> *"G2K5: Yani benim yaşadığım sorunlar daha çok bu yönüyle yani biraz idari, bürokratik. İkinci aşamada şöyle bir sorun da var. Onu bir şekilde çözüyoruz, yani işin ekonomik boyutu. Yani yemekten tut, şoförün işte maaşı vesaire, köprü parası, tüp parası, yemek malzemesi, evsizlerin battaniyesi, montu vesaire bir sürü gider kalemi var, burada bazen zorluk yaşıyoruz."*

> *"G2K6: Tabi ki daha çok sağlık sorunlarıyla ilgili, efendim, ve kimlik sorunu çok var. Kimliklerini kaybediyorlar, bilmem notere kimlik çıkartmak için dolayısıyla nüfus müdürlüğüyle ve hastanelerle çok işimiz olur, efendim."*

4.4.2.2. Sokakla İlişkili Makro Düzeyli Zorluklar

Sokakta kalan bireylere yönelik çalışmalarda, sokağa ilişkin zorlukların yanında sokakla teması olan resmi ve sivil kurumlar olmak üzere diğer alanların da birtakım zorluklar içerdiği görülmektedir. Bu zorluklar genel itibariyle şu şekilde özetlenebilir:

Şekil 4.19. Sokağa Yönelik Çalışmalarda Makro Düzeyli Zorluklar

Resmi kurumlara ilişkin zorluklarda kurumların yasal ve yapısal olarak sokak alanıyla ilgili görev tanımlarının bulunmaması ve mevcut yapı içerisinde sokağın getirdiği dezavantajların hizmetlerle entegre edilememesi söz konusudur. Buna bağlı olarak da resmi kurumların sokaktaki bireylere yönelik hizmetleri sınırlı kalmakta ya da bireyin acil ihtiyacı olsa da hizmet sunumu gerçekleştirilememektedir. Bu noktada kimi zaman standart prosedürlerin, çalışanları gerçekçi olmayan bir takım uygulamalara itebildiği de görülmektedir. Özellikle yasal görev tanımlarında sokaktaki bireyin özel ihtiyacına yönelik bir sorumluluk yok ise ilgili olabilecek başka kurumlara yönlendirmeler yapılarak bu konuda sorumluluk almaktan ve çalışma yapmaktan kaçınıldığı görülmektedir. Bu ise sunulacak hizmetin ertelenmesine ya da nihayetinde etkili bir hizmetin sunulmamasına yol açmaktadır. Yine özellikle yerel idare kuruluşlarının, sokaktaki bireyi damgalayıcı ve dışlayıcı bir tutumla ele alabildiği; yapılan kısmi hizmetlerin sorumluluk alanı içerisinde sokaktaki bireylerin görünürlüğünü azaltmak saikiyle gerçekleştirildiği aktarılmıştır. Bunların yanında sokaktaki bireylere yönelik çalışmaları, sokağı cazip hale getirmek olarak da yorumlayabildikleri, bu nedenle çalışmalara ilgisiz olabildikleri ifade edilmiştir.

> *"G2K8: Ya şimdi mesela biz, Afrikalı buradan acil kaldırıyoruz, ambulansa gönderiyoruz. Rahmete gidiyor. Gidiyorsun orada yine para istiyorlar. Ölmüş bir*

insanın parası… Ben orda mesela bunu da yaşadım. Çıkartıyorum orada elbisesini diyorum, bir boşaltın diyorum yani. Şeyden mevtadan kalan şeyi. Cebinde 1 lira düşüyor ya da bir pasaportu düşüyor. O da yani artık oturumu geçmiş, gitmiş hani mahvolmuş. Götürüp kimsesizler mezarlığına defnediyoruz. Sen bundan neyini alacaksın? Bunlardan karşılaşıyoruz."

"G2K8: Hele ki sosyal hizmetten, bir de emniyetten biz baya bir zorluk çektik yani. Yani aslında onların işi. Biliyorsun sosyal hizmetin, emniyetin işidir bu. Biz bunu bildiriyoruz, fakat oradan işte yani masa üstünden kalkıp gelip de burada görevini yapmıyor. Bir de işte diyor sizin işiniz mi yok, siz niye uğraşıyorsunuz böyle şeyle. Yav şimdi burada bir 3 aylık çocuk söz konusu. Maddeye düşmüş bir anne. Sokaktan alıyoruz, burada bakıyoruz, ev açıyoruz, oda açıyoruz. Annenin madde kullandığını biliyoruz, o süreçte diyoruz ki ne yapabiliriz? Anneye bir şey yapamayız o an. Ama ne olur burada? Bebeği kurtaralım bari elinden. Bu halde ne yapıyoruz, çocuk bürosuna. Çocuk Bürosuyla karşı karşıya da geldik burada. Sosyal hizmetle de karşı karşıya geldik burada. Dedik ki yani şimdi şöyle bir şey, şimdi burada maddeye düşmüş anne dedik ki ya bunun bebeğini alın. Alın ama anneyi de tedavi yapın. Burada bir eksiklik var. Burada şimdi bak polis geldi mesela burada anneyi, bebeği ambulansa bindirdiler. Bebeği polis aldı, sosyal hizmete verdi. Sosyal hizmet hızlı bir şekilde araçla buradan çıktı. Arkasına akabinde polis memurları da öbür sokağın öbür tarafından çıktı, yürüdü gitti. Ambulansın içinde anneyi bıraktılar, ambulans da anneyi sokağa bıraktı, yürüdü gitti."

"G2K8: İşte yani kurumlarla şeye giremiyoruz: madde bağımlısı olduğu için işte diyor anne kabul etmezse biz bir şey yapamayız, ya bebek var burada bir şey yapamayız. Artık yani yapacak bir şey yok. Ortada kalıyor yani. Burada yani sosyal hizmetin devreye girmesi gereken yerde yani şey kalıyorlar, geri kalıyorlar tabi. Bu da bizim zorumuzla yani. İşte onu ara bunu ara, onun üstünü ara işte öbür tarafı ara. O oradan onu arıyor, işte ya Tarlabaşı'nda işte böyle bir sorun var."

"G2K3: Kaymakamlıklarla ilişki kurduk. Kaymakamlıklar bu anlamda çok sıcak bakmadıkları gibi hatta bu tür çalışmalara falan kızdılar. Mesela onların şöyle bir cevabı vardı: siz İstanbul'u cazibe merkezi haline mi getirmek istiyorsunuz demişlerdi bize. Biz onlara teklif ettiğimiz. İşte siz Anadolu'daki yoksullara ve İstanbul'a akıp gelen bu mültecilerin karşısında gelin İstanbul'a biz size bakar, biz size bakarız demiş oluyorsunuz. O yüzden bu çalışmaları sonlandırın. Hatta tarihi yarımada içerisinde bu çalışmaları yapmayın dedi bize kaymakamlık, birincisi bu. İkincisi İBB ile yaptığımız görüşmelerde işte İBB'nin bu konuda bir şeyi oldu, ilgi alakası ama o da bu konuyu, bu konuyla varoluşsal bir ilişki kurdukları yani bu konunun kendisini, kendisiyle ilgilendikleri için değil bu 7/24 uyumayan canlı bölgeler var. işte Aksaray, işte Kumkapı, Taksim, Geziparkı falan. Buralarda baş gösteren olaylar oluyor. İşte bir evsiz birini taciz etmiş oluyor, efendim bir madde bağımlısı birini bıçaklamış oluyor falan filan. Bu tür hadiselerde işte belediye, işte iktidar medyası, iktidar organları tarafından suçlanıyor mesela. Siz alanınız, sorumluluk alanınızda böyle

şeyler olmuş. Siz İstanbul'u yönetemiyorsunuz diyorlar. İşte bunun eline geçerse vay sen İstanbul'u yönetemiyorsun. Yani bu şeylerden kaçmak için orayı ıslah etmek istiyorlar. Yani konunun kendisiyle yapısal olarak, kökten ilgilenmek için değil."

"G2K5: Biz iki, üç, dört sene boyunca çorba dağıttığımız bir yer vardı, yemek dağıttığımız; bizi oradan attılar çünkü işte evsizlere dair belediye çalışanları, işte belediye başkanı vesaire İstanbul'un manzarasını bozuyor, bu görüntüler İstanbul'a yakışmıyor gibi."

"G2K3: Orda banklarda yatan evsizleri görmüş, bu ne biçim bir görüntü, derhal ilgilenin burayla demiş. Ekrem başkan böyle istiyor diye ilgileniyorlar. Veya öbürü işte Erdoğan oradan geçiyormuş veya işte başbakan oradan geçiyormuş aman Erdoğan sokak çocuklarını görmesin diye Beşiktaş'taki çocukları toplayıp ormana götürüyorlar, polis arabalarıyla ormana atıyorlardı çocukları. Biz ormandan çocuk getiriyorduk falan. Şimdi köpekleri atıyorlar ya, çocukları da atıyorlardı o zaman. İşte diyorlardı ki o başbakanlık konutu ordaydı, sürekli oradan geçildiği için aman Erdoğan'ın gözüne dilenci, sokak çocuğu çarpmasın diye o geçişlerin olacağı zaman hemen akşam çocukların yattığı yerleri basardı polisler."

Kurumların sahaya yönelik yaklaşımlarının yanında personellerin yaklaşımları açısından da çalışmaları zorlaştıran bir tutum öne çıkabilmektedir. G2K8'in ifadelerinden anlaşılacağı üzere kurum personellerinin sokağa inmeden sokakta kalan bireylerle ilgili çalışmak durumunda kalması bir eleştiri konusu olmuştur. Yine özellikle madde ile ilişkili vakalarda emniyette psikososyal destek biriminin eksikliği nedeniyle bireylerin sert tutumlara maruz kalmaları bir dezavantaj olarak aktarılmıştır.

"G2K8: Gel dedim sokaklara dedim sahaya çık. Abi dedi ben o sokaklara giremem dedi. O zaman bu mesleği yapmayacaksın o zaman kardeşim. Bir kalkın kardeşim, sahaya çıkın ya. Yani her şeyi sahada yaşayacaksın yani. Çıkacaksın sahaya, yaşayacaksın ki bunu. Burada ben görüyorum emniyete gidiyor. Emniyet'e bir bağımlı gidiyor. Burada suç işlemiş, kavga etmiş veya bir şey olmuş. O an kafası bir dünya. Maddeyi almış. Sen bunu nezarete koyuyorsun, 5 saat sonra bu ayıkıyor. Kriz de yavaş yavaş geliyor. Ondan sonra efendime söyleyeyim ne oluyor? Emniyet mensubu psikolog değil, sosyal hizmet yok. Nasıl davranacaksın buna? Artık kriz geçiren adam psikopattır, kafasını da vurur duvara, kendini de keser, sonra da saldırır. Burada bi eksiklik var. Çok büyük bir eksiklik. Ne yapıyor ondan sonra polis şiddet diyor. Şiddet yapıyorsun. Mecbur kalıyorsun sen de."

Sivil toplum uygulamaları açısından olan zorluklarda öne çıkan hususlar ise sahada çalışma yapan kuruluşların ortak ve makro çalışmalar açısından zayıf olmaları, farklı alanlardaki kuruluşların sokağa ilişkin yaklaşımlarının eksik olması ve kurum kapasitelerinin kimi zaman yetersiz kalmaları olarak belirlenmiştir. Katılımcı G2K2'nin ifadelerinden

görüleceği üzere sivil toplum kuruluşlarının kendi potansiyellerini suç ve madde ile ilgili çalışmalara yöneltmeleri halinde daha etkili çalışmalar yapılabileceği anlaşılmaktır. Yine G2K2 anlatılarında sahada çalışan sivil toplum kuruluşlarının kısmi ve kısa süreli temasları olsa da çalışma yapılan alana ilişkin makro bir değerlendirme yapamadıklarını; bu konuda gerekli iletişim ve koordinasyonu kuramadıklarını ifade etmiştir. Diğer yandan G2K9 ise saha çalışmaları ile proje çalışmalarını ayırdıklarını ancak bunu yürütmekte zorluk yaşadıklarını aktarmıştır.

> *"G2K2: Yani bütün STK'ların bir şekilde bu işin ucundan tutması gerekiyor. Yani çalışma alanlarına direkt katkı olmasa da, direkt bir şekilde girmeseler de bu alanda çalışan STK'ları veya uzmanları kendi çalışmalarında yönlendirmesi gerekiyor. Köy dernekleri var. Bir sürü dernek bir araya geliyorlar, piknik organizasyonu düzenliyorlar. Bazen binlerce insan geliyor. Mesela bu insanlara örnek veriyorum bu dernekler bir çalışmasını ayırıp senede iki veya üç kere bilinçlendirme çalışması yapabilir veya bölgesini gözlemleyerek oradaki bir sorunu tespit ederek ya bunu nasıl çözebiliriz, bizim bölgemizde suç oranı artıyor veya madde bağımlılığı oranı artıyor deyip bunu dert edinip profesyonel kurumlara başvurarak daha büyük bir etki oluşabileceğini inanıyorum. İllaki bu alanda çalışmasına gerek yok bir STK'nın."*

> *"G2K2: Birbirilerini aslında kısa paslaşmalar oluyor ama genel fotoğrafa baktığında çok sağlıklı değil ama kısa paslaşmalar oluyor. Benim çalışma yaptığım başka STK bana gelip danışabiliyor veya ben, bağımlı tedavisi yapmıyoruz biz. Rehabilitasyon merkezimiz yok. Ama rehabilitasyon merkezi olan, bu alanla ilgilenen işte kamu olsun, işte kamu STK olsun veya sivil STK olsun bunlarla iletişime geçebiliyorum. Ama ana resme odaklanamıyoruz, ana iletişimi bir türlü yakalayamıyoruz."*

> *"G2K9: Kamu kurumlarıyla projeler alıyoruz, yapıyoruz. İşte büyük STK'larla ortak çalışmalar yapıyoruz. Avrupa Uyuşturucu ile Mücadele Federasyonu'nun üyelerinden bir tanesiyiz. STK'ların dışında kamu kurumlarıyla, bakanlıklarla, emniyette veya diğer alanlarla bir şekilde ilişkilerimizi sürdürüyoruz. Belli düzeyde devam ediyoruz. Ama bunların hepsini ikiye ayırmış durumda derneğimiz. Sahadaki iş sahada, buradaki iş burada. Bu buraya karışmıyor, bu buraya karışmıyor. Ama bunu yapmak ciddi anlamda çok zorluyor."*

Sokakta kalan bireylerle çalışmayı zorlaştıran bir başka unsur, toplumsal yaklaşımla ilgilidir. Her ne kadar önceki anlatılarda sokakta kalan bireylere yönelik toplumun ilgisi olumlu tariflenmiş olsa da kimi zaman bu yöndeki çalışmaları aksatan ve/veya değersizleştiren refleksler de söz konusu olabilmektedir. Bununla birlikte özellikle FETÖ tecrübesinden sonra toplum genelinde sivil topluma yönelik bir güvensizliğin oluştuğu ve buna bağlı olarak çalışmaların kapsamının daraldığı; diğer yandan hizmet alıcıların ne kadar ihtiyaç içinde olsalar da sivil toplumla ilişkide güvensizlik yaşayabildikleri anlaşılmıştır.

"G2K5: Oraya gittik, ulan oraya da gelmiyorlar Edirnekapı Camii'ne. Oradaki imamla falan birtakım saçma sapan şeyler gelişti yani onunla. Bize kızıyor işte evsizler yere çorba döküyorlar falan diye. Şimdi Şehzade Camii'ne girdik, orada da imam, belediye çalışanları, temizlikçiler, güvenlikler bize caz yapıyorlar, işte sizin yüzünüzden…"

"G2K9: Ya bunlar bizim tabii ki işimizi kolaylaştırır ama Türkiye'de malum FETÖ'den sonra bu olaylar tamamen bitti. Yani artık kamu kurumları da STK'lara, şey belli bir tedirginlikle yaklaşmak durumunda kalıyorlar yani, kamu kurumlarındaki görevliler de dahil olmak üzere. Mesela biz önceden liselerde gidip müdürlerin inisiyatifinde lise öğrencileriyle söyleşiler, seminerler, programlar, konferanslar düzenleyebiliyorduk. Ama FETÖ olaylarından sonra bunlar tamamen kalktı, müdürler korkuyorlar. Çünkü derneksin, STK'sın adam ardını bilmiyor. Yani bilse de ne kadar bilebilir gibi. Bu çalışmalara büyük darbe vurdu mu? Evet vurdu. Sadece bizim tarzımızda çalışmaların genel anlamdaki bütün sivil toplum çalışmalarına büyük darbe vurdu. Halkın güvenini sarstı. Mesela bir bağımlı annesi geldi, dedi ki oğlum siz FETÖ değilsiniz değil mi? Yani kadın çocuğu düşmüş, neredeyse yok olmak üzere, aile yıkılmak üzere, kadın ondan korkuyor."

Bunların dışında sokakta çalışma yapmayı zorlaştıran diğer unsurlar, bu alandaki çalışmaların neden olabileceği olumsuz sonuçlarla ilişkilidir. Bu noktada sokakta kalan bireylerin camide kalmalarına müsaade eden imam hatip G2K1 bu çalışmayı yasal güvence altında olmadan risk alarak yaptığını, bu süreçte oluşabilecek adli süreçlerden şahsen sorumlu tutulabileceğini bildiğini aktarmaktadır. Dolayısıyla uzun süredir devam eden ve çevreden takdir toplayan bu çalışmanın aslında şahsi bir riske bağlı olarak sürdürülmesi, pratikteki bir dezavantaj olarak belirlenmiştir. Diğer yandan özellikle suç ve madde alanında çalışan katılımcı G2K9 suç örgütlerinin istismar edebileceği gençlerle ilgilendiklerinden dolayı bu örgütlerin hedefi haline gelebileceklerini, bu noktada sokakta yürüttükleri çalışmalardan dolayı zarar görebileceklerini ifade etmiştir.

"G2K1: Şimdi devlet bu yani mesela, burada bu yapılan işler cami namaz kılmaktan hariç yapılan bütün işler hiçbir tanesi yasal şeye uygun değildir. Yarın burada bir şey olsa ilk önce imam, imamdan sonra müftü, müftüden sonra kaymakam savcının karşısına çıkar. Çünkü bura "Niye yaptınız?" olur yani. İyi olduğu zaman herkes sahiplenir. Kötüye iş gittiği zaman kimse sahiplenmez. "Niye yaptın?" olur. "Niye yapıyordun? Ben size, biz size demedik mi?" olur. Onun için devletin öncelikle bu yasalarını değiştirmesi lazım."

"G2K9: İkincisi suçu kendilerine şiar edinmiş, yol edinmiş, kötü niyetli, kalpleri kararmış örgütlerin, o örgütlerin kurucularının vesairelerin ister istemez şeye altına giriyoruz, takibi altına giriyorsunuz. Çünkü niye siz sokaktan onların kullanabileceği

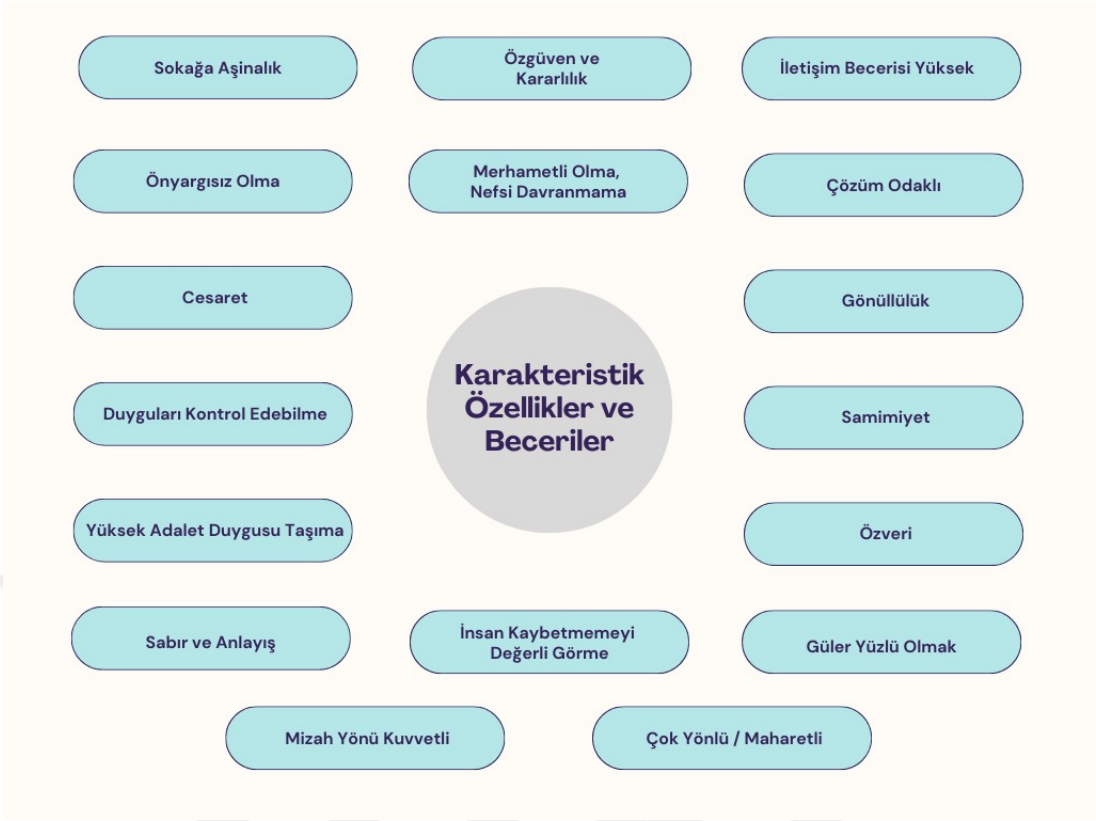
türdeki gençleri bir şekilde onların kıskacından çekmeye çalışıyorsunuz. Bu da doğal olarak adamların tekerine çomak sokmak gibi bir şey. Bu da bizim için risk."

4.4.3. Sokakta Kalan Bireylerle Çalışırken Bilinmesi Gerekenler

Sokakta kalan bireylerle çalışma yapmak, çalışma yapanlar açısından özgün bir deneyime karşılık gelmektedir. Bu alanda tecrübe sahibi olan katılımcılar, özgün deneyimlerinden hareketle sahayı kolaylaştıracak bir takım ilke, nitelik ve yaklaşımlardan bahsetmişlerdir. Bu deneyimler, katılımcıların uzun yıllar sokakta kalmalarına ve/veya sokaktakilerle çalışmalarına bağlı olarak oluşan deneyimlerdir. Bu yönüyle, sokağa yönelik çalışma yapacak gönüllü ve profesyoneller için bir rehber niteliğindedir. Bu noktadaki veriler sokakta çalışma yapmaya yatkın karakteristik nitelikler ve çalışmaları etkin kılacak yaklaşım özellikleri olarak iki başlık altında derlenmiştir.

4.4.3.1. Sokakta Çalışmayı Kolaylaştıran Karakteristik Özellikler ve Beceriler

Sokaktaki bireylerle gönüllü ya da profesyonel çalışma yapmaya aday bireylerde, bu süreci kolaylaştıracak birtakım karakteristik özelliklerin ve becerilerin bulunması gerekmektedir. Bu nitelikler her iki gruptaki katılımcıların ifadelerinden belirlenmiştir. Bu yönüyle hem hizmet alıcıların hem de sokağa yönelik çalışma yapan bireylerin perspektifinden olmak üzere iki yönlü bir değerlendirmeyi içermektedir. Katılımcıların anlatılarından öne çıkan bu beceri ve özellikler aşağıdaki görselde özetlenirken örnek alıntılar da görselden sonra sunulmuştur:

Şekil 4.20. Sokakta Çalışmayı Kolaylaştıran Özellikler ve Beceriler

"G2K9: Söyle söyleyeyim daha önce bu gençlerin hayatına benzer hayatlar yaşamış, daha sonra hayatını bir şekilde yola koymuş arkadaşlar bizim için birinci uzmanlık alanına sahip kişiler."

"G1K2: Bir kere başta cesur olması lazım. Cesurluktan manada şu. Çünkü sokakta yaşayan kişi gözü karadır, Hakan Bey. Karşındaki isterse aleme cihan olsun. Eğer kulağına hoş gelmedi, gözüne hoş gözükmediyse o her türlü sıkıntıya sizi maruz bırakabilir…"Zaten benim önceden sabıkam var. İkincisi, üçüncüsü, beşincisi, elli beşincisi olsa ne yazar?" şeklinde böyle gözü kararmış yapıları olanlar da var. Çıkar karşınıza."

"G2K1: Yani ilk önce önyargısız bakman lazım. Gönlün geniş olması lazım. Şeyin yüksek olması lazım. Kendine güvenin yüksek olması lazım bir insanın. Yani senin kendine güvenin yoksa bir iş yapamazsın. Yani sabahtan kalktığında "Ben ne yapacağım?" dediğin an, sen hiçbir şey yapamazsın. Bir hedefin olması lazım. Kendine güvenin olması lazım. İraden sağlam olması lazım. İrade çok önemli. İrade sağlam olacak. Bir şeye baş koyduğun zaman onu yapman gerekir. Sevgiyle yaklaşacaksın."

"G1K3: Ha, biraz daha mütevazı, candan olmak. Bizde öyledir, candan, samimi. O tavırlarda olmak gerekiyor."

"G1K3: Önyargılı olmayacak. Yani sıkıntı. Çünkü onu anladı o sokaktaki insan, onun kendine yaklaşımından. "Bak, geliyor ama o bana yardım edecek de biraz da tedirgin geliyor. Bir düşüncelerle geliyor." Anladığı an, kabul etmez, orada sıkıntı çıkabilir."

"G2K2: Aynı zamanda da dediğim gibi çok da duygusal olmak iyi değil. Duygularını, kendi duygularını işi yapacak görevlinin iyi kontrol etmesi gerekiyor."

"G2K3: İnsanı sevmesi gerekiyor. Yani insan kaybedilmemeli diye bir düşünce ve duygusu olması gerekiyor bu kişinin. İster dindar bir dünyadan gelsin, ister sosyalist seküler bir dünyadan gelsin. Yüksek sorumluluk, yüksek adalet duygusuyla bu alanlarda çalışabilir."

"G2K3: Bunların da üstünden bakan, böyle içinden geçen bir şey olmalı. İletişimi de sürdürebilir kılması için işte o kişinin tahammüllüğünün yüksek, sabırlı, ondan sonra ve sorumlu kişilerle veya sorunlu olaylarla baş edebilmesi içinde işte dirayetli, ondan sonra bu konularla böyle uğraşabilecek hem mizahi hem sabırlı bir şeye böyle."

"G2K1: Özveri olması lazım. Yani gönüllü olması lazım. Yani herkesin yapacağı iş değil bu. Gönüllü insanları bulacaksın, oraya getireceksin."

"G2K6: En olmazsa olmazı gönüllü olacaksın kardeşim. Dert edineceksin, dert edineceksin. Yani insanı seveceksin. Bir insanı kurtarmanın Allah katında bütün insanları kurtarmak olduğu mutluluğunu yaşamak için, sevdalı olacaksın, aşık olacaksın. Bir insanı ailesiyle buluşturduğun zaman akşam yattığında, sırtını hanımına dönüp çaktırmadan dakikalarca ağlayabileceksin. Neden ağlıyorsun, mutluluktan ağlayacaksın."

"G2K1: İkinci, gönlü geniş olması lazım. Gönlü geniş olmak nedir? Yani adam seni sevmeyebilir. Adam sana kötü davranabilir. O onun, onun o gün, o zamanki düşüncesidir ama siz ona yine iyi davranacaksınız. Mesela şöyle diyelim ki, burada adam işte birisi bize kızmış. Birisi bilmem, hakaret etmiş. Hakaret edenin ihtiyacını vermen gerekir. Bu gönlün geniş olduğunu gösterir. Siz buna verip, vermeyip de buna verirseniz sizin gönlünüz geniş değildir. Nefsi olarak davranmış olursunuz. Nefsinize göre. Bu hakaret de etse eğer ihtiyacı varsa vereceksiniz. Yani o öyle dedi diye değil. Vereceksin. Onu çünkü onun hakkıdır. Ona vereceksin.

"G2K1: Güler yüzlü, tebessüm etmen gerekir."

"G1K2: Maharetli olacak."

4.4.3.2. Sokak Çalışmalarında Yaklaşım ve İletişim Nasıl Olmalı?

Sokakta kalan bireylere yönelik çalışmaların kilit noktalarından birisi, hizmet sağlayıcıların sokakta kullandıkları iletişim dili ve yaklaşımlarıdır. Sokakta kalan bireylerin dezavantajlı bir bağlam içinde bulundukları göz önüne alındığında kullanılacak iletişim dili ve yaklaşım, sunulacak desteğin etkinliğini doğrudan etkileyebilecek düzeydedir. Bu noktada

öne çıkan unsurlar sokaktaki bireylerle temasta ilk adımı atan taraf olmak, basit ve yalın bir iletişim kullanmak, ilgili ve muhabbetli bir tavır takınmak olarak belirlenmiştir:

> *"G1K3: Şimdi şöyle mesela ben gece çalışıyorum diye sokakta kalan insanlarla, tabi tehlikeli olanlar da var. Denk geliyorum. Yani bana böyle bir bakış yapıyor. Şey yapıyor. Ben ona baksam, kavga çıkacak. Ben hemen gidiyorum. "Selamünaleyküm." "Aleykümselam" "Nasılsın, iyi misiniz?" İnsanlar böyle bir şey görünce en sert de olsa bir yumuşama geliyor insana. "Aleykümselam. İyiyim, sen nasılsın?" falan filan. O şekilde…"*

> *"G2K7: Kendini karşı tarafa izah etmen lazım. Kendini karşı tarafa izah ettiğin anda zaten her şey rahatla söyleyebilirim, çalışmaları arttırabiliyorsun mesela. Biz girdiğimizde, gördüğümüzde kim olursa olsun selamün aleyküm, aleyküm selam. Abi ben kendimi tanıtıyorum. Ben Allah'ın kuluyum. Senin gibi bir vatandaşım. Ben bu çalışmayı kurumuma hani ben sadece buraya paket vermeye gelmedim. Senin derdini dinlemeye geldim, senin meramını dinlemeye geldim. Senin için ne yapabilirim, bunu dinlemeye geldim."*

> *"G1K10: Çok basit ya. Gördün ama o anda mesele herhangi bir şey, yani seçmeyecek insanı. Hani baktın, gördün orada bira mı içiyor? Git yanına, otur. "Merhaba." Zaten sokakta yaşayan insanlar, herkes sokakta içer de. Sokakta kalan insan farklıdır. Yani o çekilmiştir bir köşeye."*

> *"G1K3: Yalnız "Selamünaleyküm," desen zaten kimse sana hiçbir şey demez. Emin ol, emin olun yani sokaktaki hiçbir insan en kötüsü de, en iyisi de "Selamünaleyküm kardeş." "Selamünaleyküm ağabey." "Nasılsın, iyi misin?", "İyidir ağabey… Bu şekilde olursa çok rahat konuşursunuz. Kimse size demez ki "Hayırdır kardeşim. Niye soruyorsun?". Ha, dersin ki direkt gidip "Merhaba. Ben işte, şu kurumdan geliyorum. Siz sokakta yaşıyorsunuz. Sizinle şu anketi yapmak istiyorum," derse ters… Yavaş ilişki. Öyle birden şey değil yani. Böyle sakin o şekil yani. Çok yavaş. Sıradan muhabbet, direkt muhabbeti değil de önden muhabbeti hazırlayarak zaten şey oluyor."*

> *"G1K13: En azılısı da güzel böyle muhabbetle gidersen, seninle muhabbet eder. Sohbet eder. Ekmeğini paylaşır ama ters gidersen, üst perdeden bakarsan sıkıntı. Sıradan yani. Önün çok şey olmak gerek yani. Sokaktaki insan diye ötekileştirmeye gerek yok. Yani ona da öyle yaklaşacaksın yani. Öyle üst perdeden yaklaştığın zaman sıkıntı yaşarsın sokaktaki insanla."*

Bunların yanında ilk teması sağlama noktasında cesur ve sakin bir tavır takınmak gerektiği öne çıkan veriler arasındadır. Katılımcılardan G1K3, G1K9 ve G1K10 ifadeleri, bu ilişkinin nasıl olgunlaştırılması gerektiğini izah etmektedir.

"G1K3: İletişim kurmayı bilmek lazım. Çok sakin olmak lazım. Tedirgin olmamak lazım. Yanına böyle "Ya bu tehlikeli. Yürü yürü. Bize zarar verir falan." Öyle şeylere gerek yok."

"G1K9: Ve eğer bunu sen ve senin gibilerin bunu yapıyorsa dokunsun. Dokunamıyor, korkuyor yani. Müsaaden olursa abi nasılsın, baba nasılsın ya da bacım, kardeşim, kızım nasılsın diyemiyor. Yani şöyle düşün eskiden yolda çocuk gördüğün zaman severdik, şimdi korkuyoruz. Çünkü niye? Bir şey oluyor muhabbeti. Bu evsizlerde hep vardı. Kimse dokunamıyor, dokunmak istemiyor ve gerçekten dokunun, gözlerine bakın."

"G1K10: Ufak ufak yani damardan girmek derler adına. Yani onun damarından, damarından gireceksin. Yavaş yavaş empoze edeceksin onu. Gene alkol, birasını içsin önemli değil yahut rakısını içsin, önemli değil. Bugün bir tür tinerci, tinercinin yanına bile git. Korkma."

Sokaktaki bireylerin ilişkiye katılımını kolaylaştıracak önemli ve pratik unsurlardan bir diğeri ilk temasta somut ikram sunulmasıdır. Katılımcılardan G1K2 ve G1K9 bu durumu şu iki alıntı ile şu şekilde özetlemektedir.

"G1K2: Şimdi ağabey, onlarla konuşmanız için bir kere benim gördüğüm kadarıyla yanlarına boş gitmeyeceksiniz. Boş, derken en azından bir paket sigarayla gideceksiniz. Ne bileyim? Bir sandviç yaptırırsınız. Bir ayrandı, bir belki bir kolaydı, o şekilde. Öyle damdan düşme gibi de değil. Ne bileyim? Bir "Ağabey bir yardımcı, lazım olan bir şey var mı?" şeklinde. "Bir sohbet, muhabbet edelim," şeklinde."

"G1K9: Hani evsizin ben şeyinde ben bana dokunulmasını, sohbet edilmesini senin gibi böyle hani ya abi gel bir çay içelim, gel ya şurada bir sigara içelim ya da aç mısın gel, ya da çaktırmadan böyle onun gururunu, onurunu kırmayacak bir şeylerle yapılırsa emin ol çok şey kazanırsınız."

Sokakta kalan bireylere yönelik yaklaşımın en ayırıcı niteliklerinden birisi, önyargısız olması gerekliliğidir. Bu noktada sunulan desteğin koşulsuz olarak sokak yaşamında olan herkese açık olması ve kişi veya grup ayrımcılığının olmaması, ilgili kişi ve kurumla ilgili olarak sokaktaki bireyler açısından önemli bir referanstır. Sokaktaki bireylerin damgalayıcı tutumlara ilişkin hassas ve kırılgan tavırları göz önüne alındığında, önyargısız ve ayrımsız tutumun kurulacak destek ilişkisi açısından önemi daha belirgin olmaktadır.[19]

"G2K1: Bir de bizim en önemli işimiz şu. Yani hiçbir insana önyargılı bakmadık. Yani kimsenin rengini, dilini, ırkını, dinini… Yani benim burada Gayrimüslim de

[19] Bu noktada sokağa ilişkin potansiyel tüm hizmet alıcılara yönelik önyargısız ve ayrımsız bir tutumun gerekliliği ifade edilmektedir. İlgili diğer başlıklarda ifade edildiği üzere hizmetlerin mükerrerliği veya suiistimaline yönelik süreçlerde hizmetleri belirli veya daha öncelikli gruplara yönlendirmek, burada ifade edilen ayrımsız tutumla karıştırılmamalıdır.

misafirlerim oldu. Yahudi de oldu. Ermeni de oldu. Rum da oldu. Geldiler. Yani öğretmenler bile geldi. Hristiyan öğretmen bile geldi. Matematik öğretmenleri geldi. Biz onlara, biz onlara burada hizmeti verdik. Hiç kimsenin diline, ırkına sormadan herkesi kabul ettik ve şunu da yaptık. Madde kullanmış veya işte ilaç almış, hap kullanmış veya sarhoştur. Biz ona çorba az önce dedim ya, çorba iletişim aracıdır. Çorbaya geldiği zaman mesela adam şey geliyor. Sallana sallana geliyor mesela. Biz ona şey yapmadık. Yani bu, "Git, ayıl da gel de çorbanı iç," demedik. Oturdu. Çorbasını içti. Daha sonra ona diyoruz ki, işte şöyle bir teklifte bulunuyorum ben. "Siz dinlenmek ister misiniz? Size yatak verebiliriz. Yatabilirsin. Dinlenebilirsin."

"G1K7: Şöyle söyleyeyim hocam. Allah razı olsun sen sordun, biz cevapladık. Ama ben sadece şunu diyorum. Yani her ne olursa olsun insanlara önyargıyla bakmayalım. Önce onu tanımaya çalışalım, bilmeye çalışalım. İnsanları anlamaya çalışalım önce. Eğer ki bunu başarırsak ulaşamayacağımız hiçbir insan yoktur."

"G1K13: Onu kullandığına, yanlış yaptığına, yanlıştır yani. Madde kullanıyorsa maddesine bakmayacaksın. Hırsızlık yapıyorsa hırsızlığına bakmayacaksın. Gasp yapıyorsa, gaspa bakmayacaksın. Çünkü biz veya bir kurum ona yardım için geliyorsa onun madde kullanmasını, hırsızlığını, gaspını sorgulamak onun işi değil. O emniyetle alakalı. Onların ama ona gerçekten yardım etmek istiyorsan onun gibi "Selamünaleyküm." Oturacaksın, sohbet edeceksin, konuşacaksın. "A, bu madde kullanıyor. Bu kullanmıyor. Buna biraz daha yardımcı olalım. Bu daha sıcakkanlı." Öyle olmayacak. Onun nasıl davranması gerekiyorsa, diğerine de aynısı davranması gerekiyor. Çünkü o hissedebiliyor. Sen ona madde kullandığını hissettirerek yaklaşırsan zaten tepki görürsün. Yani sizinle ya da başkasıyla diyaloga geçmez. Yardımı da kabul etmez. Sıkıntı da çıkabilir orada. Yani onun madde kullandığından bir habersin veya farklı yaptığı işten, yaptığı kötü bir işten bir habersin. Zaten bir insan gibi, kendin gibi. "Nasılsın? İyi misin?" O şekil yaklaşmak gerekiyor."

Sokakta kalan bireylerle çalışırken sergilenecek yaklaşımın samimi, mütevazı, ilgili ve duyarlı bir nitelikte olması beklenmektedir. Bu nitelikler, aslında önyargısız olmayı takiben, sokaktaki bireylere toplumun diğer üyeleri tarafından ekseriyetle sergilenmeyen ve kendi ekolojileri dışında ilişki kurduklarında ilişkide ayırıcı biçimde fark ettikleri hususlardır. Bu noktada toplumun çoğu kez sergilediği ihmal edici tutumunun tersine bu bireylere yönelik duyarlı olunması, yine toplumun diğer üyeleri tarafından kurulan zorunlu ve kısa süreli ilişkinin tersine samimi ve ilgili olunması ve çoğu kez içselleştirilen düşük benlik algısına karşın mütevazı davranılması bu bireylerin dikkat çektiği hususlardır. Bu niteliklerin bireyle kurulan ilişkide görünür kılınması açısından ise bu bireylerin yanlarına, mekanlarına gidilmesi, onlara vakit ayrılması ve dinlenilmesi, ihtiyaçlarıyla ilgilenilmesi, kriz durumlarında fiziksel destek sunulması gibi pratik girişimler önerilmektedir.

"G2K4: Cemaate girdiğinde namaz öncesi veya sonrasında üç beş dakikalıkta olsa muhabbete ihtiyacı var. İşte sırtını sıvazlamaya falan. Yani bu bir imamın üstündeki kaç dakikalık bir yüktür. Yük olarak düşüneceksek, atıyorum beş dakikalık on dakikalık yüktür. Bu kadar mı önemli? Adam Kuyubaşı'ndan geliyor, 80-85 yaşlarında adam. Gel diyorsun, Kuyubaşı'ndan buraya tonla cami var, niye burada? Karşına geldiğinde onun bedeli oturup bir çay içmek ve 10 dakika muhabbet etmek. Yani onun ücreti aslında o."

"G1K13: İhtiyacımız olan şey öncelikle ilgi."

"G2K7: Yani çok donanımlı olmana gerek yok. Çok samimi olmana gerek var, çok içten. Hani böyle hep kısa cevaplar veriyorumdur ama hep de benim zaten bu yönde. Çalışma alanım o benim. Belki arkadaşlar bana kızıyorlar ama bazen hani kendini geliştir kendini geliştir gibisinden. Ama ben hep samimi buluyorum ya. Ben ne kadar samimiysem karşıdaki insan o kadar samimi olur."

"G2K8: Şimdi yolda gidiyoruz gencin bir tanesi düşmüş, ya bir tanesi düşmüş orada yere. Aaa diyor yaklaşma madde kullanmış, uyuşturucu kullanmış. Yav düşmüş haa. Düşmüş insan sana ne yapacak yani? Bir tut kaldır ya. Hani o da kendine desin ki hani benim elimden de tutan var ya. Bir kendini bulur belki ya. Ya kardeşim rahatsız mısın, sana su getireyim mi, aç mısın veya bir rahatsızlığın mı var, sana ambulans çağırayım mı? O insanda kaldırsın şöyle kafasına baksın ki ya, desin ki ya demek ki beni de fark eden var ya. Bunu da yapmıyoruz. Ya belki kalp krizi geçiriyor? Onu da bilmiyoruz. Belki şeker komasına girmiş, onu da bilmiyoruz. Ya bir tutalım, kaldıralım insanı. Yani bunlara duyarlı davranmamız…"

"G1K3: Ha, biraz daha mütevazı, candan olmak. Bizde öyledir, candan, samimi. O tavırlarda olmak gerekiyor"

"G1K11: Yani nasıl söyleyeyim. Buradaki insanlar yani, bizim halimizden anlıyor. Üstelik bizimle aynı kaderi paylaşmadan anlıyor, bir bakışta. Mesela diyor ki "Sen," diyor "kötüsün. Gel bakalım. Ne oldu sana?" Bunu sormayan aileler bile var ağabey hala günümüzde."

"G1K1: Samimiyet. Tamamen samimiyet, doğal. Havadan bakmamak. Onunla birlikte oturmak. Yani o kokuyor diye, uzaktan konuşmamak. Gidip yanına oturmak. Rahat takılacaksın. Rahat olacaksın... Senle, senle konuşurken rahat olması gerekir. Akşamları daha çok rahatlar çünkü daha sakin olduğu için, dertleşecek insan arıyorlar. Gündüz bunlarla fazla konuşamazsın, akşam…Hani o yemeği bırakıyorsun ya. Yemeği bırakıp kaçma. Otur, onu dinle bir. Muhabbet et ama telefonla çekerek değil."

Sokakta kalan bireylerle çalışmalarda dikkat çeken bir diğer yaklaşım tarzı onlara değer gösteren ve onları her haliyle kabul eden bir şekildedir. Sokakta kalan bireyler, sahip oldukları kaynaklarla çoğu kez sokağın dışındaki toplumsal yaşantıda değer ve itibar

görememektedirler. Bu noktada onlarla çalışma yapan gönüllü ve profesyoneller, sokaktakilere yönelik yaklaşımlarında değer gösteren, mütevazı ve yargılamadan kabul eden bir yaklaşım sergilemelidirler. Anlatılarda da görüleceği üzere sokaktaki bireyler kendilerine yönelik ayrımcı yaklaşımı söz, davranış ve tavırlardan fark edebilmektedirler. Bu noktada, sokağa yönelik çalışma yapan gönüllü veya profesyonellerin sokaktaki bireye yönelik yaklaşımı da bu konuda sınanmaktadır.

> *"G2K1: Burada gördüğü şeyden dolayı, burada gördüğü itibardan dolayı. He, hepsine değer vereceksin bunların hepsine. Onları şey, bu insanlar sokakta yaşayan insanların şöyle bir şeyleri vardır. Hassas, çok hassastır onlar. Onların yanında, onlar gibi davranacaksın. İnsanların kibirli olduğunu anlarlar. Yürüyüşünden anlarlar. Konuşmandan anlar. Bakışından anlar."*
>
> *"G2K1: Dışlarsan olmaz. Ne olursa olsun. O insanları dışlamayacaksın."*
>
> *"G1K3: Dediğim gibi, deminki dediğim gibi yaklaşım tarzı çok önemli. Şey gibi nasıl diyeyim yani? Onu kullandığı bir şey ya da kötü bir huyu, onun üzerine yaklaşmak gerekmiyor. Sabit, standart ya da şey gibi. Üst perdeden diyeyim. Üst perdeden bakmaya gerek yok."*
>
> *G1K13: Ya dediğim gibi. Alçakgönüllü olmak gerekiyor. Herkese yani zaten bir insan dış, gördüğünüzde sokakta yaşayan bir insanı yüzüne, eline, koluna, şekline, şemailine anlarsınız onun nasıl bir insan olduğunu. Yani onu, o insan anladığınız şekilde, o şekilde yaklaşmayacaksın. Daha farklı yani, daha sakin. Hiç bilgin yok. Sıradan bir insan, basit, masum. Hiçbir kötü huyu yok, tertemiz. Hiçbir kötülüğe bulaşmamış insan gibi muhabbetle yaklaşmak gerekiyor."*
>
> *"G1K13: Sevildiğini hissediyorsun. Kapı açık sana."*

Sokakta kalan bireylere yönelik ilişkinin öne çıkan niteliklerinden bir diğeri ise sokakta çalışma yapan gönüllü veya profesyonelin alttan alan, toleranslı ve sabırlı yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, her iki katılımcı grubu açısından da belirgin biçimde aktartılmıştır. Bu yaklaşımın gerekliliğini G2K5 bir mizaç özelliği olarak tanımlarken G2K1 zor profildeki hizmet alıcılarla ilişki kurma konusundaki etkinliğini vurgulayarak öne çıkartmıştır. Sokak tecrübesine sahip G1K1 ve G1K2 ise sokaktaki bireylerin, taşıdıkları zor ve travmatik hikayelerinin anlaşılması, kabul edilmesi ve bunlara rağmen ilişki kurulabilmesi adına bu yöndeki nitelikleri vurgulamışlardır.

> *"G2K5: Sen niye bu adamı idare etmiyorsun? Evsizler idare ettirilmesi gereken insanlar. Böyle bir kategorik olarak varsa böyle bir mizaç özelliği, böyle bir mizaç özelliği şart yani. Alttan alacaksın. Onlar ne diyorsa ben eyvallah diyorum yani."*

"G1K2: Mutlaka ki bir şekilde irdelemeden, deşmeden böyle yumuşak yaklaşımlarla olmalı diye düşünüyorum. Çünkü sokakta yaşıyor. Zaten ezik. Birçok şeyden yoksun olduğunu zannediyor. Aslında değil. Onun verdiği bir hırçınlık, onda hasıldır her vakit. Dolayısı ile ona biraz daha onun frekasından, rayından veya suyundan giderek ona yaklaşmayı veya onu tutmayı, ele geçirmeyi, çözmeyi denerseniz olumlu olabilir."

"G2K1: Yani bizim kurallarımıza uymayanlarla da biz iyi geçinmek mecburiyetindeyiz. "Yani sen işte bizim bu kurallara uymuyorsun. İşte sen bunu bırakmıyorsun. Sen git. Gelme buraya," diyemezsin. Gelip yemeğini yiyecek o. Neden? Belki yarın o gelecek. Diyecek ki, kendi isteğiyle diyecek ki "Bana da yardım edin."

"G2K6: Daha yıllar önce bu, tecrübesizliğe bak. Tiner var, tineri pet şişede. Tineri çektim, ağzını açıp tuvaletin deliğine dökeceğim. Çocuk bileğimden bir tuttu, napıyorsun sen dedi ya. Oğlum içme dedim, bunu niye içiyorsun dedim. Sanane lan dedi. Tıraş edeceksen et dedi. Benim dedi varım yoğum o lan, hiçbir şeyim yok zaten, bir tinerim var dedi. Ne anam, ne babam, ne eşim, ne dostum dedi, kimsem yok dedi lan. Alamazsın dedi. Abi bileğimden bir tuttu, bileğimi kıracak. Dedim X[20], yanlış yapıyorsun, bak yıllar önce. Bunu döktün, adam gidecek, hırsızlık yapacak, yine alacak. Bu çocuğun sevgisini kazan. Yavrum yapma de, kopartabilirsen oradan uzaklaştırmaya çalış."

"G1K1: Tabi, birde olmayabilir. Bunun çünkü bir kerede olacak şey değil. Travma, dışarı çıkmış bu adam. Ne olacağı belli değil. Büyük bir travmadan geçmiş, sokağa düşmüş bu adam ama üç, dört kere bu imkanı veriyorlar."

Sokağa yönelik çalışma yürütürken sokakta kurulan ilişkiler, kısa süreli olmayan ve güvene dayalı ilişkilerdir. Kısa süreli destek çalışmalarından ziyade bireyin yaşantısında kalıcı değişimler oluşturmak adına geliştirilecek uzun süreli çalışmalarda, ilişkilerin güven üzerine tesis edilmesi, acelesiz biçimde olgunlaştırılması ve salt bir mesleki ilişkinin ötesinde bir arkadaşlık/ahbaplık ilişkisine dönüşebilmesi gereklidir. Aynı zamanda ilişkinin karşılıksız ve çıkara dayalı olmayan bir biçimde tesis edilmesi, ilişkide güvenin sağlanması için önemlidir. Bu sayede sokaktaki bireyler için önem ve etki arz eden çalışmalar, zaman içinde etkinliğini arttırabilmektedir.

"G2K6: Dolayısıyla bizim gayretlerimiz bu, Ne yaparız? Biz onlara anlatırız, nasihat ederiz, kardeşlere anlatırız. Kah bağırırız birbirimize, kah onlar küfür ederler, bilmem ne yaparlar. Zaman olur ağlar, zaman olur güleriz."

"G2K3: Ondan sonra çok sonra çocuklar bana söyledi. Senin getirdiğin yemekleri biz arkandan çöpe döküyorduk diye. Niye dedim, çünkü senden korkuyorduk bir insan bu kadar iyi olamaz, bizimle bu kadar ilgileniyorsun kesin bir puştluk vardır, bu kesin

[20] Katılımcı burada kendi adını söylemektedir.

bizi uyutup böbreklerimizi alacak. O zaman onun getirdikleri yemekleri çöpe, köpeklere veriyok dediler bu sefer."

"G2K9: İşte onlara o arzuladıkları, aradıkları değeri, sevgiyi, güveni burada verebilirsek, o zaman başarılı olabiliyoruz. O çocuk onu gördüğü andan itibaren aslında en büyük ihtiyaçları bu. Ne maddiyat ne başka bir şey yani. En büyük ihtiyaç değer görülmesi ve sevgi görmesi aslında çocuğun. Çünkü bu ikisini gördüğü zaman bir anda çocuğun içerisinden başka bir cevher çıktığını görüyorsunuz. Sizin yanınıza gelmiş hayata küsmüş bir adamın bir ay sonra bir bakıyorsunuz ki hayatla ilgili bir sürü planı, projesi olduğunu görüyorsunuz. Bu da bizi mutlu ediyor."

"G1K7: O ona sevildiğini hissettirir. Bak yani sağ olsun getirdi, verdi. Değerli hissettirir bir insanı kendisini. Karşı taraftan onun beklenti olmadan onu. En önemlisi bu hocam. Karşılık beklemeden. Ben bugün bunu yapıyorum. Acaba karşısındaki insanın, hocam bu bir yemek olabilir, bu bir giyim olabilir. Ama karşıdaki insana, dışarıdaki yaşayan insana şunu hissettirmemesi lazım. Bu bana bunu yapıyor ama acaba ne isteyecek? Hani şunu sizin elinizle verdiğiniz şöyle alması, bir de acaba ne isteyecek arkasından benden? İşte bunu yaptırmamak önemli."

Sokak çalışmalarında kurulan ilişkide güven ve samimiyet sağlandıktan sonra, bu bireylerin çalışmalara katılarak sorumluluk almasını sağlamak, aradaki ilişkiyi güçlendiren bir durumdur. Bu noktada G2K5 çorba dağıtım çalışmalarında sokakta kalan bireylere de görev verildiğini, bu görevlerin ve görev süresince kurulan etkileşim sokaktaki bireye iyi geldiğini aktarırken G1K11 bizzat bunu tecrübe eden bir katılımcı olarak sokak çalışmalarına verdiği desteğin kendisini mutlu ettiğini ve değerli hissettirdiğini ifade etmiştir:

"G2K5: Ben gidiyorum mesela şeye, arabanın şoför koltuğundan kapıdan çıkıyorum, kapıyı kapatıyorum direksiyondan inip abi diyorlar sen bugün otur biz dağıtalım. Adam diyor ki abi ben bugün yemek dağıtacağım diyor, elimi yüzümü yıkadım diyor yani haberin olsun diyor, gayet güzel dağıtır; ben diyor eski garson şeflik yaptım diyor şeflik yaptım ben garsonum diyor, bana böyle, öyle dedi, gir buyur dağıt, odaya giriyor, adım atıyor oraya. Bir işe yaramak, bir güzel bir şey yapıyor olmak, belki de 5-10 dakikalık da olsa bile işte ne biliyim yani, gün içinde kimseyle konuşmuyorsa, çok sınırlı muhabbetin var, o anda sana tanımadığın birçok insan ya da aynı parkta yattığın bir adam abi teşekkür ederim diyor, evsiz bir adam, yemek dağıtırken ona bir başkası teşekkür ediyor, bu onu mutlu ediyor. Abi yarın saat kaçta geliyorsun, nerde olur, abi Üsküdar'dan mı geliyorsun, yemekhaneden yemekleri nasıl taşıyorsun, var mı eleman diyor, sen beni al, adres ver yemeği beraber taşıyalım diyor. Yani yardım ediyorlar, kolaylaştırıyorlar."

"G1K11: Yardıma ihtiyaç oluyor. Onu oradan alıp oraya koymak mesela bizim için bir gurur, şey mutluluk veriyor ağabey bize. Çünkü, neden? Kabul edildiğini burada hissediyorsun."

Sokağa yönelik çalışmaların en ayırıcı niteliklerinden birisi gönüllü bir yaklaşımla yapılması gerekliliğidir. Bu alanda gönüllü olarak çalışmak karşılaşılabilecek zorluklar karşısında daha dirençli olmaya, gerektiğinde mesaisiz çalışabilmeye ve çalışmalardan daha yüksek tatmin duymaya yardımcı olan bir unsur olarak aktartılmıştır:

> *"G2K9: Para karşılığı ya da birazdan unvanına unvan katma karşılığı, bu iş olacak iş değil yani. Bir kere derdi olan insanların bu işi yapması gerekiyor. İnsanlık adına bir derdi olan, insanlığın devamı için, kendinden sonraki nesillerin daha sağlıklı, daha düzgün hayatlar yaşaması için derdi olan insanların bu işi yapması gerekiyor."*

> *"G2K1: Orada oturuyor akşama kadar ama o değil o. Sahada çalışmak gerekiyor. Ben sahada çalışan insanları gördüm. Bakın. Beş seneden beri, beş altı seneden beri bu işi yapıyorum ben. Yani desen ki kaç tane gönüllü bu işe gönül vermiş? Parmaklarımla sayarım size. Bu kadar var. Gönüllü bu işi yapanlar yani beş, altıyı geçmez. Ya adam gelir. Sizi kendisini tatmin etmek için, duygularını tatmin etmek için size der ki. İşte "Şunu yapacağım. Bunu yapacağım. Şöyle yapacağım, böyle…" Ama yapmaz. Sadece o, o anlık duygularını, o anlık duygularını tatmin etmek için size bir şeyler söyleyebilir ama gönüllü insana, gönüllü insana dediğin zaman gecenin ikisinde de, üçünde de kalkar, gider. Yapar."*

> *"G2K6: Ben sokakta kalanlarla ilgilenen işte bilmem ne biriminin şefiyim, maaşım 15 bin lira, elhamdülillah işimi iyi buldum dersen olmaz. Evet, ben devletimden alıyorum ama benim de bu işe karşı bir aşkım var. Göreyim senin aşkının olduğunu. Sabah 8 buçuk, akşam 5 senin mesain. Saat 7 buçukta git bir sorununu çözmeye, hanımını evde bıraksana, hadi, hadi çocuklarını bırakıp da gitsene, aşık olduğunu göreyim senin. İşte aşık olmak budur. Aşık olmak Bursa'dan 36 sene önceki arkadaşın gelip de, bak dışarıda, konuşmamızı dışarıdan dinledi, belki de çekti gitti arkadaş, misafirini ihmal etmektir. Bu aşk meselesi. Ben olsam küserim ama küsmesi bile aklımdan geçmiyor. Niye? Aşığım abi ya. O arkadaş benim kardeşim. Özür dilerim, ilgilenemedim senle derim, telafi ederim ama sokakta kalanları telafi etmek çok zor. Her geçen gün ayağı kayıyor biraz daha. Çıkılmaz, tırmanılmaz çukurlara doğru. Onun için bir tarafta yangın var, sen arkadaşınla çay içmeye gider gibi geliyor bana. Anlatabiliyor muyum?"*

Sokak çalışmalarında gönüllülüğe eşlik eden bir diğer nitelik ise sorumluluktur. Sokak çalışmalarına ilişkin uygulayıcıların sorumlu bir yaklaşıma sahip olması, bu sahadaki bireylerle güçlü ve etkin bir ilişki kurmanın gereğidir. Bu noktada G2K7 sokakla ilişkili risklerin herkes için geçerli olabileceğini ifade ederken, G2K5 bireysel inisiyatifle çalışmaları ilerletirken, G2K9 çalışmaların zorluklarına rağmen sürdürülmesine ve gerektiğinde gece 2'de çalışma yapılabilmesine değinirken aynı sorumluluk duygusuna atıfta bulunmuşlardır.

"G2K7: Ya bu ne gibi herkesin bir sorumluluk alanı var. Bu senin de sorumluluk alanın aslında. Bugün onlarsa yarın sen de olabilirsin. Hani senin çocuğun da olabilir, senin kardeşin de olabilir."

"G2K5: Orada Allah versin diyorlar ya, orada Allah da benim haşa; devlet baksın, devlet de benim yani. O sorumluluğu ben, gidip mesela belediyeyi aradım, zaten belediye bir şey yapmıyor; seni aramıyorum, ya Hakan battaniye ver. Orada benim işini çözmem lazım."

"G2K9: Aksi halde karşınızda dinlediğiniz insanların dertleri bazen size çok komik de gelebilir. Çok gülünç de gelebilir, çok basit de gelebilir, çok saçma da gelebilir. Hatta bazen çok ağır da gelebilir. Kaldıramayacağınız şeyleri de dinliyor olabilirsiniz. Tüm bunları kaldırabilecek, tüm bunları iyi dengede tutabilecek kişinin doğal olarak bu yapacağı alandaki çalışmayı kutsal bir çalışma olarak görmesi gerekiyor ki, çünkü insanlığa hizmet ediyorsunuz, ki bunları kaldırabilsin…"

"G2K5: Hadise belli yani. Biz bu işe bir şekilde başladık, bunu niyet ettik; Allah imkan verdi, nasip etti ve biz evsizlere her gün yemek götürüyoruz. Yani bir, aslında bir modern manada işçinin patrona karşı sorumluluğu neyse, onlar, benim de sorumluluğum o insanlara karşı bu yani. Ben o insanlara her gün yemek götürmek zorundayım ve bunu istiyorum ve bunda bir zorluk hissetmiyorum."

"G2K9: Ya da telefonunuzu sabah 8'de açıp akşam 5'te kapatamazsınız bu işte yani. Bu nedenle samimiyet çok önemli, çünkü sabah 8'de telefonu açıp akşam 5'te kapatıp, akşam 5'ten benim mesaim bittiği gözüyle bir şey yapılacaksa bu alanda yapamazsınız. Çünkü bu alanda en çok gece çalışmanız gerekecek yani. Gece 2'de de telefonunuz çalabilir, 3'te de çalabilir, 5'te de çalabilir…Açık konuşayım, ailenizi bile bazen çoğu zaman ihmal edebileceğiniz bir alandan bahsediyoruz. O yüzden kurumsallar, çok kurumsal ilerleyen kurumlar bu işte başarılı olamıyorlar. Olamayacaklar. Akşam 5'ten sonra benim telefonuma cevap vermiyorsan sen, ben seninle hiçbir ünsiyet kurmam ki."

4.4.4. Sokak Çalışmalarının Geliştirilmesine Yönelik Değerlendirmeler

Çalışmada elde edilen veriler çerçevesinde sokak çalışmalarını geliştirmeye yönelik birtakım öneriler derlemek mümkün olmuştur. Bu öneriler, temelde sokakta çalışma yapan gönüllü ve profesyonellerin uygulamalarını; sokakla ilgili kurumların ise kapsam, yaklaşım ve hizmet modellerini geliştirmeye yönelik öneriler olarak iki başlık altında derlenmiştir.

4.4.4.1. Pratik Açıdan Sokak Çalışmalarına İlişkin Değerlendirmeler

Sokakta çalışma yapanlara yönelik beklenti ve düşüncelere göz atıldığında bu alandaki çalışmaların amacı, odağı, niteliği, zamanlaması ve kapsamı üzerine yapılan birtakım değerlendirmeler öne çıkmaktadır. Bu anlamda çalışmaların temelde kalıcı bir değişime

odaklanması, doğru zamanda doğru kişilere ulaştırılması, gerekli kapsamı içeriyor olması ve güçlendirme temelli planlanması yönünde değerlendirmeler öne çıkmaktadır.

Sokak çalışmalarının odağı bireylere sürdürülebilir olacak destekler sunmaktır.	*"G1K2: Yapılacaksa hayır, yine söylüyorum, ikinci defa. Eğer yapacaksanız o kişiyi al arkadaş. Götür bir yere yazdır. "Bunu ben getirdim. Bu burada çalışacak." Bak bakalım. Çalışıyor mu, çalışmıyor mu? Çalışıyorsa tamam. Güle güle. Devam et. Üç beş de harçlığını ver, baktın çalışıyor."*
Sokak çalışmacıları, sokağa ilişkin gerekli bilgi ve beceriye sahip olmalıdır.	*"G1K9: İyilik yapacaksan ve bunun üzerine sen ve senin gibi arkadaşlar, insanlar bunu yapacaksa ekleme yapmaları lazım. Yani bir adım evsizden önde olman lazım. Ama şu an bütün evsizler bütün insanlardan bir adım önde. Normalde bir adım geride demem gerekiyor ama bir adım önde."*
Sokak çalışmalarında, ilişkiyi doğru zamanda kurabilmek gerekir.	*"G1K5: Dünyanın en iyi insanları ama o tesirdeyken, o maddenin tesirindeyken sizin vereceğiniz telkin ona aslında küfür gibi geliyor. İşte o aradaki o zamanlamayı çok iyi yapmanızı tavsiye ediyorum naçizane. O şeyden koptuktan sonra, o maddenin tesirinden koptuktan sonra zaten ipin ucu geliyor. Siz rahat rahat söküyorsunuz."*
Sokak çalışmalarında her bireyin kendine özgü bilgi ve becerisine odaklanarak ilerlemek gerekir.	*"G2K5: Sokakta evsiz. Komutanlık yapmış. Basketbolcu da tanıdım. Marangoz, ayakkabıcı, kunduracı, fırıncı, lokantacı, garson, şef, şoför, çiftçi. Yani topçu tanımadım mesela yani ne biliyim şarkıcı falan tanımadım ama yani bu hayatta ciddi manada meslek olacak her türlü iş alanında ciddi tecrübe ve birikim sahibi insanlar tanıdım yani. Hatta bana diyor, abi diyor aşçı lazım mı mesela yani. Marangozlukla ilgili bir şey yapsam bana der, marangoz lazım mı? Abi aşçı lazımsa benim belgem var diyor, gösteriyor. Adamın belgesi var yani. İki yıldır sokakta pandemiden sonra, aşçı. Dolayısıyla bu insanlar bir şekilde o iş bulma süreçlerine öncelikle özsaygıları ve güvenlik kaygıları giderildikten sonra dahil edilebilirler."*
Sokak çalışmalarında hizmetlerin suiistimali konusunda farkında olunmalı ve hizmetler doğru kişilere yönlendirilmelidir.	*"G1K13: Bu adamlar orada kendilerini dışarıda acındırıyorlar. Durakta acındırıyorlar. Onlar veriyorlar. Para veriyorlar. Ama bu paranın gittiği yer belli. Maddeye gidiyor. Amaç o çünkü, onun amacı o. Gerçekten eli ayağı tutmayan, ben gördüm ya. Gaziosmanpaşa'da var ya. Adamı sokağa atmışlar. Ailesi bu adam, gazi. Maaşını ipotek yaptırmış ailesi. Gazi bu adam, sokağa atmışlar. Eli ayağı yok ya. Bir ayağı yok. Bu adamın ihtiyacı var. Maaş da yok, emeklilik de yok. Gerçekten buna ihtiyacı olan insanlar var. Bu insanlara verilsin ama bana verilmesin. Ben istemiyorum veya buradaki o dediğim, o kitleye verilmesin. İstemiyorum. Çünkü o kitlenin paranın gittiği yer, farklı yer. Ben zaten kazanıyorum. Benim ve benim gibi olan bir sürü insan var sokakta. Yani insanların biraz şey yapması lazım. O psikolojiden anlaması lazım. Yani sokakta kalanla aynı pencereden bakmayacaksın. Bu pencereden baktın. Beş kişi görüyorsan, öyle değil işte. O beş tane. Tek pencereden bakıyorsan, ha. Beş*

	kişi de aynı değil. Kötüsü var, iyisi var. İyisi var. Var yani. Hepsi farklı yani. Yardım yaparken de bunu anlamak gerek. Yani biraz çözmek lazım, bilmiyorum."
Sokak çalışmalarında vaka takibi yapmak gereklidir.	*"G2K5: Üçüncü aşamada; bu insanların bu iş sahibi olduktan sonraki devamlılıkları çok önemli yani. Bunu bir şekilde kontrol edeceksin."*
Sokak çalışmalarında sunulan desteğin önemli bir ayağı psikolojik destektir.	*"G1K3: Sokaktaki insanı bir şeyle kurtaramazsın. Bu irade, yani onu bir idrak etmesi lazım. O sokağın dışındaki yaşam, normal bir hayat, iş, aile, bir yuva, düzenli bir hayatı onu kafaya, düşüncesine idrak ettirmek lazım. O şekilde bir destekle ancak kurtulabiliyor. Yoksa istediğin, bir tane sokakta yaşayan bir insana şu an yani farklı boyutta yerleri diyorum. Beş bin liralık kıyafet al. Altına araba verin. Ev verin. Üç gün sonra bir bakarsınız ki evi de bırakmış, arabayı da bırakmış. Yine aynı yerde. Çünkü kafası şey, yani o düzenli hayatta onu idrak edemiyor. Onu idrak etmesi lazım."*
Sokakta her bireyin ihtiyacı, kendi özelinde değişebilmektedir.	*"G1K3: Kimisi dediğim gibi, kimisine iş imkanı verilmeli. Kimisine maddi ise, maddi imkanı. Kimisi ailesiyle sıkıntılıysa, ailesiyle barıştırılmalı. Öyle insanlar, onlar o şekilde çözülebilecek insanlar var. Kimisi de gerçekten maddeye düşmüş, farklı şeye düşmüş, bataklığa düşmüş. "Ya benim kurtuluşum yok. Bitmişim artık." kafasında yaşıyor ama doğru söylüyor. Kurtarılmak çok zor ama düşünceyle, onun düşüncesiyle değiştirilebilir. Başka ona ev, araba onunla değiştiremezsin. Giyimle, kuşamla değiştiremezsin. O şekilde mücadele edilmeli…. Zaten sokaktan çıkmak isteyen insanların zaten birçoğunun mesleği var. Birçoğu psikolojik sıkıntıdandır. Destek bekliyordur ya da bir imkan bekliyordur ya da bir iş verilmesini bekliyordur. Var imkan. Öyle yani o da. Çalışmayıp da bir şey bekleyen de var. Çünkü biliyor. İş bulacağını da biliyor."*

4.4.4.2. Sokak Çalışması Modelini Geliştirmeye Yönelik Değerlendirmeler

Sokak sahasındaki çalışmaların geliştirilmesi noktasında uygulamaya dönük olarak makro düzeydeki unsurları içeren birtakım değerlendirmeler öne çıkmıştır. Bu değerlendirmeler genel olarak sokak çalışmalarının kapsam, içerik ve yöntemine yönelik olmuştur. Sokakta kalan katılımcıların birer özne olarak bu alana ilişkin edindiği tecrübeler ve bu alanda gönüllü ve/veya profesyonel çalışma yapan katılımcıların sokak çalışmalarında edindiği birikimler, bu değerlendirmeleri öne çıkartmıştır.

Bu değerlendirmelerden ilki, mevcut durumda sokak çalışmalarının arttırılması yönünde olmuştur. Gerek sokakta kalan gerekse de bu alanda çalışma yapan katılımcıların ifadelerinde, bu yöndeki ihtiyacın sokakta canlı biçimde hissedildiği görülmektedir.

"G2K5: Hayır yani bugün Türkiye'de on tane daha Emin Hoca olsa, on tane daha Levent Hoca olsa; bu ülkenin evsizlik diye bir sorunu olmaz, bu ülkenin bahsettiğim o psikolojik yıkıntı içinde evsizleri hayata dönebilirler, özgüven kazanabilirler ve vatana, millete, topluma, geleceğe, ona, buna güzel işler yapmış olursun."

"G1K8: Mesela fikir verecek olursam yani şöyle bir fikir sunabilirim. Şimdi ben burayı keşfetmeseydim sokaktan kurtulmam zordu. Emin hocamın yapmış olduğu çalışmalar güzel. Yani sizin bir gayretiniz varsa çevrenizdeki insanlarda, onu fark ettim, size destek olmak istiyorlar. Emin hocam gibi insanların daha fazla olmasını, daha etrafımızda çoğalmasını, işte ne bileyim devletimizin de bu konuda biraz daha destekçi, desteğe yönelik işte psikolojik destek gerekiyorsa, iş imkanı gerekiyorsa ne bileyim aynı böyle kadınlara sunmuş olduğu imkanlar gibi Mor Çatı gibi öyle imkanlar, öyle kurumların daha da fazlalaştırılmasını işte her insanın bir potansiyeli var mutlaka, o potansiyel doğrultusunda topluma kazandırabileceğini düşünüyorum."

Yine yürütülen çalışmalarda kısa süreli yardım faaliyetlerinin değil, kişide değişim sağlayacak ve bunu sürekli kılacak bir çalışma planın öncelenmesi beklenmektedir. Bu noktada ihtiyaç odaklı sunulan yardım çalışmalarında süreklilik sağlanarak, değişim odaklı bir ilişkinin geliştirilebileceği görülmektedir.

"G1K8: Olumsuz olduğunu söylemiyorum. Aslında kurtulmak isteyen için bir fırsat olarak değerlendiriyorum. Fakat yeterli değil. Yani bugün üstünüzü güzel giyindiniz, herhangi bir dernekten veya aşevinden üst baş aldınız, karnınızı da doyurdunuz. Ama gene sokaktasınız. Yani sokaktan kurtulmak için sürekli bir desteğe ihtiyacı var."

"G1K1: Amaç sokakta yemek dağıtmak değil ağabey. O dağıtılan yemeklerle yerler yapılabilir. Barınaklar yapılabilir veyahut da rehabilite alanları. Hani bizim yaptığımız, şurada ufacık şey gibi yani. Biz oraya bir sera yaptık. Arkada odun kesme yeri yaptık. Oda yaptık, sohbet olsun diye. Bunu, biz bunu kendi emeklerimizle yani. Büyük bir güçlerden yardım almadan ama bir vakıfları düşünün. Bütün hizmetleri var. Şurada on bin tane ekmek dağıtıyorlar, örnek veriyorum gelip buraya her hafta. Her gün dağıtanlar da var içinde. Bu paraları dağıtacağına onlara mekan yapsan, orada rehabilite etsen. Onlara balık yerine, balık tutmayı öğretse her şey daha kolay olur İstanbul için."

"G1K7: Öncelikle hocam, devlet ve belediyenin zayıf olduğu noktalar şu, barınma imkanlarında çok zayıflar. Yani sadece o kara kış, soğuk 2 ay, 2.5 ayda devlet sahip çıkıyor. Diğer zamanlarda kullanılmış mendil gibi sokağa atıyor. Yani yaz ayı zaten, dışarıda da yatarsın. Ama sonra o 2-3 aylık bir soğuk var ya, kara kış soğu diyorlar ya hocam, onlar işte spor salonlarına açılıyor, onlar olmadı, valilik işte geçen sene emir verdi, otellere açılıyor, bilmem ne. Tamam, Allah razı olsun, tamam yapıyorsunuz, yapıyorsunuz da kardeşim, niye kullanılmış mendil gibi bu insanları da dışarı yatıyorsunuz? Onlara kaldıkları yerde, onlara daha hayata dair bağlanmaya, onlara oralarda bir iş imkanı verilmeleri, az da olsa çok da olsa bir şeyler, kardeşim

bak, biz seni aldık buraya ama bundan sonraki düşüncen dışarısı olmasın, burası. O adama bir sorulması lazım, elinde bir mesleği var mı, altın bileziği var mı? Varsa onu orada işletebilir mi? Hani o gümüş altını orada parlatabilir mi tekrar? Bunların yoluna bakılması lazım. Bu aştır, giyimdir, bunlar halledilebilir şeyler. Zaten adamın gönlü çok zengin değildir. O adama bir eşofman versin, bir pantolon, bir bot versin, adamın gönlünü yaparsın."

Öne çıkan değerlendirmelerden bir diğeri, sokakla teması yüksek olan emniyet, hastane acilleri ve belediyelerin zabıta birimleri gibi alanlarda, sokakta kalan bireylerle doğru etkileşim kurabilmek ve bu alanda çalışmaya müsait diğer meslek gruplarının sokaktaki etkinliğini arttırmak adına sosyal hizmet uzmanı ve psikolog gibi meslek elemanlarının istihdam edilmesidir.

"G2K8: Tabii yani şimdi, az önce dediğim gibi emniyette mesela sosyal hizmet çalışanı eksik. Büyük birimde de sırf yani Çocuk Bürosu düşünme. Çocuk Bürosu eyvallah, ora tamam. Orada olması gerekiyor zaten. Yani oraya gelen çocuk. Oraya kesin ve kesin oraya bir tane lazım. Hastanelerde acil servislerine devamlı nasıl bir asistan dikmişsen oraya doktor, yeni doktor. Oraya bir tane de sosyal hizmeti görevlendireceksin. Tamam hastanenin kendi birimi de vardır, gerekirse nöbetçi de koyacaksın. Çünkü bir dünya sosyal hizmet okuyan gençlerimiz var. İşsiz olanlar da var. Alacaksın kardeşim, koyacaksın. Al diyeceksin sen de buradasın. Bunların yapılması lazım. Orayı, krizi yönetecek."

"G1K1: Devletin öncelikle zabıta büroları açana kadar, yani açıyorsun tamam. Onun içini psikologlar koyulabilir her noktada. Belli büyük noktalarda Aksaray gibi olur, Taksim olur. Fatih, yani o dediğim gibi Bakırköy tarafında olur. Örnek veriyorum. Ya İstanbul'un önemli meydanlarında zabıta büroları veya polis büroları var ya. Orada birer tane de psikologlar olabilir."

Bu noktada sokakta çalışma yapan sivil toplum ve kamu kurumlarındaki personellerin de sokağa ilişkin becerilerinin geliştirilmesi önemli bir diğer gereklilik olarak belirlenmiştir. Bu yöndeki anlatılarda özellikle İstanbul içindeki çalışmaların sayısal olarak az olmadığı belirtilirken mevcut uygulamalarda kurumları temsil eden çalışanların daha etkili bir yaklaşım geliştirebilmeleri beklenmektedir.

"G1K1: İstanbul'da çok kurum var ama kurumların kendi içinde bir eğitim zayıflığı var. İkna etme kabiliyetleri yok. Sokaktaki adamı kazandırıp ikna etme kabiliyeti yok. Hani oradan "Kalk," demek değil onu. Kalkıp götürmek değil yani onu. Onu öyle bir getirteceksin ki o kendi gelmek isteyecek. Onun için o vakıf, kurulan vakıflar veyahut da devletin kurumları bunlara zabıtalar da dahil. Onları oradan kaldıracak kabiliyetleri olmalı, kelime babında. İyi bir eğitim almaları lazım."

"G1K7: Öncelikle hocam şöyle bir şey söyleyeyim. Yani ben şuna inanıyorum. Bir insanın, dışarıda yaşayan bir insanın yaklaşması için ona içten bir selam vermesi,

yani ona ikinci bir dış gözle bakmaması, ona her türlü yaklaşmasıdır demek ki. Tabii ki bu işi bilen psikologlarımız, yani bu işi bilen bilim insanlarımız var. Psikologlar, psikiyatristler, bu işte uzmanlaşmış olan doktorlarımız, hocalarımız da var. Onlardan bir eğitim alabilirlere. Eğitim olmalı. Ama aman aman bir polisin veya bir sağlık çalışanın da dışarıda yaşayan bir insanın için de psikolojik bir destek almasıdır."

Bu alanda sosyal hizmet uzmanı ve psikolog gibi meslek elemanlarının istihdam edilmesinin yanında bu meslek elemanlarının eğitim süresince sokağa ilişkin birikimlerinin arttırılması da önemli bir katkı olarak belirlenmiştir.

"G2K8: Mesela şimdi uzmanlar, şimdi sen beni nasıl buldun? Geldin X[21] abini buldun. Tezini hazırlıyorsun, konuşuyoruz burada. Bizim gibi STK'larla çalışacaksınız. Sahaya artık yani sahiplenmiş, sahayı tanıyan insanlarla beraber çıkacaksın sahaya…Ya işte bizim 2-3 tane sosyal hizmet uzmanı Tarlabaşı'na gönderirsin. Kim var orda? X[22]. Kardeşim bu gençler sana emanet. Sahada çalışmanızı yapın. Yapın broşürlerinizi, şeylerinizi gelin burada insanları gezelim. Sahada nasıl ne yapılıyor, ne ediliyor yaşayın. Adapte olun. Bunu yapın. Eğitim bu da bir eğitim yani. Sen canın sırf orada okuyup da.. Ben de gittim. 8 hafta kafam almadı. 8 haftada bak şimdi madde bağımlısıyla ilgili şey almışım Biruni Üniversitesi'nden sertifika almışım. Aşağıda duruyor abi. Şimdi orda sen dersini alıyorsun, gel burada sahaya çıkmak lazım. Yani burada geldi de biz yok mu dedik? Bir tanesi geldi sosyal hizmet, abi ben geleyim işte burada iş yapayım. Adam taa kalkıp Kolombiya'dan buraya geliyor sosyal hizmet. Heh buraya geliyor işte bizim çalışmalarımızı, işte kalkıyoruz burada sahayı gezdiriyoruz. Bizden ilham alıyorlar burada nasıl yapıyoruz…"

"G2K9: Ya şunu söylemek istiyorum, özellikle üniversitelerde bu alanda okuyan gençlerin, mesela pdr psikoloji, sosyal hizmet gibi alanlarda veya psikiyatri gibi alanlarda okuyanların ve sağlık personellerinin, yani sağlık okullarının, üniversitelerin sağlık bölümlerinde okuyanlara bağımlılıkla ilgili eğitimler verilmesi şart. Çünkü bakın biz şunu çok görüyoruz, bunu da özellikle belirtmek istiyorum. Hastanelere gidenler oluyor bağımlılardan, çocuk kriz geçiriyor, ailesi alıyor hastaneye götürüyor ya da yolda kriz geçiriyor. Kimse ne yapacağını bilmiyor. Sağlık personeli de alıp götür işte çok götürdük demiş bonzaiden bayılmış falan, ambulans geliyor, bizim yapacağımız bir şey yapılıyor, dönüyor gidiyor. Bu kanayan bir yaramız bizim…"

Bunun yanında sokağa ilişkin akademik düzeyde çalışmaların geliştirilmesi de önemli bir ihtiyaca işaret etmektedir. Bu yöndeki eleştirileri aşmak adına akademi ve sokak temasının arttırılması önem arz etmektedir. Katılımcı G2K3'ün ifadeleri, bu hususta güzel bir özet sunmaktadır.

[21] Katılımcı burada kendi ismini söylemektedir.
[22] Katılımcı burada kendi ismini söylemektedir.

"G2K3: Haliyle şimdi akademi bilginin disipline edildiği ve bu anlamda bilginin işlendiği bir yer olduğu için bilgiye hemhal olanlar sokağın bu sefer duygusundan, ruhundan ve aksiyonundan kopuyorlar. Bilemiyor olabiliyorlar orayı. İşte sokaktaki de bu kadar dağınık olaylar zincirini içerisinde kaybolup gidebiliyor ve bilgiyi işleyemediği için oradaki potansiyeli mesela bilgiye dönüştürüp insan okuyabilir ve bundan faydalanabilir hale getiremiyor. O yüzden ben akademilerin varlığını önemsiyorum, değer veriyorum akademisyenlere. Yani akademi olmaksızın, akademisyen olmaksızın sokak çalışmaların kesinlikle bir işe yarayacağını düşünmüyorum. Sokak çalışmalarının sokağa bakan yüzünde daha çok hemhal olan insanların tecrübelerini de okuma anlama ve bunu bir bilgi aktarımı anlamında veya bilgiyi taşıma anlamında akademilerin de sokaksız yapamayacağını o anlamda düşünüyorum. Yani bunu bir kayık gibi görürsek kayığın bir kolu akademiyse diğer kolu sokak. Sadece sokağı çektiğinde kayık olduğun yerde dönüyor, sadece akademik küreği çevirdiğinde kayık olduğu yerde dönüyor. Ama ikisini aynı anda çektiğinde bu kayık ilerler. O yüzden akademiyi sokaksız, sokağı akademisiz bırakmamak gerektiğini ben düşünüyorum. Akademiden gelen arkadaşlara benim önerim sokakla, bizzat gelip sokaktaki o çalışma yapan insanlar gibi bağ kuramasalar da veya kurmak zorunda da değiller. Çünkü onlarında işte hayatları, yükleri, şeyleri çok ağır. Onlara gelin hadi sokakta bizim gibi çalışma yapın dememek lazım ama belli noktalarda sürekli istişare zeminlerimizi arttırmamız, birbirimizle oturup kalkmamız lazım. Yani o bilginin akışı ve diyalogu attırmak lazım ki sokakta ne oluyor ben akademiye aktaracağım. Akademi bunun üzerine çalışacak ve işleyecek. Ve buradan belki bir yol planı birlikte çıkaracağız gibi."

Sokağa yönelik eğitsel çalışmaların bir diğerinde makro bir uygulama olarak devletin, bu alanda gönüllü çalışan kişi ve kurumları keşfetmesi ve akredite ederek geliştirmesi önerilmektedir. Bu akredite, sokak çalışmalarının doğru organize edilmesi ve kaynakların daha etkin kullanılması adına önemlidir.

"G2K1: Şimdi, devletin böyle bir zaten devletin böyle kurumları var. Az önce dedim ki, yani devlet şu şeyden kurtulması lazım. Memur zihniyetinden bizim kurtulmamız lazım ve gönüllü çalışan insanlardan bu gönüllü insanları devletin bulacak. Devlet hem gönüllü çalışacak, hem ona maaş verecek. Verdiği zaman bundan faydalanabilirsin. Gönüllü olması lazım. Yani bu işi maaş aldığı için yapmayacak ve bunda da şey aramayacak. Yani bu adamın işte üniversiteyi bitirmemiştir. Bilmem neyi bitirmemiştir, demeyecek. Bunu yapması için bu insanları, gönüllü insanları devlet bulacak. Araştıracak. Onları her ilçede, her köyde, her ilde vardır. Yani ben şimdi beş seneden beri bu işin içerisindeyim. Ne kadar gönüllü insan var. Yani bunlar heyecanla çalışan insanlar. Bunları toparlayacaksın. Mesela toparladıktan sonra bunları devletin kurumlarına koyacaksın. Devlet burada onlarla beraber çalışacak ve bunlar ancak böyle faydalı olabiliriz."

Sokak çalışmalarının geliştirilmesi adına sunulan önerilerden bir diğeri, bu alanda çalışan kuruluşların koordinasyonun sağlanması üzerinedir. Bu koordinasyon, gerek ilgili bölgede, sahadaki ihtiyacın takibini yapmak gerekse mevcut kaynakları daha doğru biçimde kullanmak adına önemlidir.

> *"G2K9: Tabii tabii. Herkesi denetleyecek üst kuruluşun olduğu… Bu alanda çalışmış kurumların, üniversitelerin, STK'ların, hatta şöyle söyleyeyim muhtarların belki de bu alanda başarılı olmuş. Cami imamları var işte, Balat'ta bir hocamız var. Evsizlere açtı camiyi yani. Adam kaç tane evsizin orada hayata dönmesine vesile oldu. Tek bir tane adam yaptı bunu yani. İşte bu tür şeylerin bir araya getirecek, koordinasyonu sağlayacak, oturup istişare ettiğinde, işte bir çalıştay yaptığında çalıştayın raporuna göre görev dağılımı verip, bu görev dağılımına göre faaliyeti harekete geçirebilecek bir yapının olması lazım. Ama bu zorunlu tutulamaz. Zorunlu tuttuğunuz andan itibaren sivil toplumu öldürürsünüz. Yani şey gibi bakkallar odası gibi düşün, örnek veriyorum. Böyle bir oda var, bakkallar kendi işlerinde çok rahat takılabiliyorlar ama o odadan çıkmış olan kararlara da uyuyorlar, uyguluyorlar, bilmem ne yapıyorlar vesaire. Dernekler ne diyor, bugün sen de bir denet olsan sen de bir federasyon kurarsın, içerisine 3-5 tane denet kayıt edersin, bir federasyon olursun. Bunun benim yerimde bir karşılığı yok. Evet. Halk nezdinde de seni güvenilir kılacak. Anlatabildim mi?"*
>
> *"G2K2: Kamu kurumlarında sahaya daha çok inmelerini gerektiğini inanıyoruz. Yani birebir iletişime veya sahadaki lokal bazlı çalışan STK'ları tespit edip, onlarla daha fazla iletişim halinde olmalı gerektiğini düşünüyoruz."*
>
> *"G1K1: Vakıflar, dernekler, sosyal, devletin sosyal hizmet mercilerinin koordineli bir şekilde çalışması lazım. Mesela adamla biri gidiyor, yemek veriyor. Öbürü geliyor, yemek veriyor. Bu adam şimdi tabi ki sokağa düşer. Ben de isterim, sokakta yaşarım o zaman. Biri bırakıyor, biri gidiyor yemeği. Biri battaniye bırakıyor. Öbürü altına yorgan koyuyor. Sürekli bir, büyük bir çaba var yani onlara bir şey ulaştırmak için ama bazen de hiçbir şey getirmiyorlar o ayrı. O da ayrı bir şey. Olanla idare ettiriyorlar. Bunlar bunu şeye çeviriyorlar. Sokakta ben evimi kurdum. Benim bir yemeğim, gelirim, giderim var. Ben bir de ufaktan ışıklara çıkayım. Sokağı daha çok rahatsız edeyim. Aslında biz yarar verirken zarar veriyoruz."*

Mevcut sokak çalışmalarının geliştirilmesi adına öne çıkan önerilerin bir diğerinde katılımcılardan G2K1, sokağa yönelik çalışan kişi ve kurumların sahada daha fazla inisiyatifle çalışmalarını önermektedir.

> *"G2K1: Yani eğer bir vatandaş sokakta kalmış veya zor durumdaysa şey bitti. Mesai bitti, ben sana bakamam, diye bir olay olmaz. Böyle bir şey olamaz. Siz o adamı, eğer şey, şeyi varsa, imkan varsa o imkandan vatandaşın yararlanması lazım. Eğer siz o vatandaşı yararlandırmıyorsan o zaman bu vatandaş devlete şey yapıyor. Kin tutuyor. "Ya gittim de beni almadılar. Bakmadılar," diyor. Vatandaşın işini gör. Yani onun*

için baştaki insanların sorumluluklarını bilmeleri, biraz da inisiyatif almaları gerekiyor. Yani böyle çalışılırsa bence baya faydalı olur diye düşünüyorum."

Öne çıkan değerlendirmelerde sokak alanında çalışma yapmaya ilişkin olarak camilerin ve imamların, daha etkin bir rol olması yönünde baskın bir kanaat belirmiştir. Öyle ki katılımcılardan G2K4, G2K8, G2K6 ve G2K5, toplumsal dinamiklerin kültürel açıdan cami ve dini dinamiklerle ilişkisine referansla sokak çalışmalarının cami merkezli yürütülmesi yönündeki kanaatleri ilgi çekicidir:

"G2K4: Daha iyi organize olabiliriz, bu işte mabet sadece geldi işte dini birkaç tavsiye aldığı, rahatladı gitti anlamında bir etkin olmayan, hayatın dışında bir rolle değil daha etkin kullanılabilir."

"G2K8: Orda görüyoruz Allah var "aboov içkidir yaklaşma". Valla ben gidiyorum, oturuyorum dertleşiyorum. Ekmeğimi de bölüşüyorum. Bir tane de sigara veriyorum, yak diyorum dayı. Onun da derdi var. Onun derdinden içiyor. Onu da bir dinle bakem hele. Çek yani caminin bahçesinde bir dünya burada oturmuş çekiyorlar ya. Cuma vaazı veriyorsun o Cuma vaazını verdikten sonra de bakem gel bakem toplan. Bi çay yap, bi yemek getir hoca, imam. Bir konuş dertleş. Onların derdini dinle. İlmini onlardan al, belki onlardan al yani. Bir hayatlarına bir dokunun yani insanlara bir dokunun. Burada bakıyoruz bak bir tane Gümüşsuyu'nda bir hocamız var: Osman hoca. Bak böyle olsun kardeşim istiyoruz. Allah'ın evidir açın. Tuvaleti var birde yap orda. Ne var yani orda gelsin gariban yıkansın üstünü başını, abdestini alsın. Belki bir şeyler yapar, belki onu bir şeye kazandırırsın. Tıraşını yaptır belki imana gelir namazına, işte bir derdine dokunursun, yolundan çevirirsin."

"G2K6: Bu memleketin ayyaşı da, sarhoşu da, tinercisi de, şarapçısı da, bu millet şehitlerin kanı ile yol olan bu topraklardan, Ağustos'umuzda, Temmuz'umuzda sıcağın etkisiyle buharlanıp kanına, kanına, dine, camiye, hocaya karşı bir saygı yerleşmiş."

"G2K5: Yani benim her an bozulmaya müsait, eski külüstür aşhane minibüsümle dağıttığım araçtaki işi sahiplenen evsizler; böyle bir operasyonda, böyle bir projede çok daha deli sahiplenirler yani ve bu insanların çoğunun topluma, sana, bana, devlete karşı çok büyük bir küskünlüğü de var. İnsan kazanmaktan bahsediyorum aslında dini açıdan, toplumsal açıdan, bir proje bağlamında, siyasal olarak, kültürel olarak, ahlaki olarak, bireysel bağlamda. Dolayısıyla böyle bir süreç; devletin, bilhassi toplumun ama ben öyle devleti Diyanet'le sınırlıyorum yani, atıyorum Cumhurbaşkanlığı falan demiyorum, Diyanet. Bunu diyanet yapması gerekiyor."

Yine cami merkezli olmak üzere sokaktaki çalışma modellerinde aracı bir modelin geliştirilmesi yönündeki kanaat dikkat çekicidir. Katılımcılardan G2K1 ve G2K4, camilerin sokaktaki aracılık rolü üzerine şu değerlendirmeleri yapmışlardır:

"G2K1: Yani şimdi devletin bunlarla alakalı ne yapabilir? Bunlarla alakalı dediğim gibi, bir şeyi istasyon kurup… Daha ziyade bu camilerde olur. Camilerde olmasa başka yerde de olur. Acil istasyon yerleri kurabilir. Burada o çözüme, devlet bu çözüme ulaşabilir. Kimliği olmayanın artık parmak izleri vardır. Hepsinin parmak izini alır. Orada onun kimliğini çıkartabilir."

"G2K4: Dolasıyla böyle bir cami aslında hem emniyetin hem sağlık bakanlığının hem belediyenin hem bilmem neyin ortak şey camisi, işletme camisi. Yani diyanetin işlettiği camiden ziyade devlet aklının kurduğu bir zimmet merkezlerine ihtiyaç var. Yoksa bu rol çalmak değil."

Sokak çalışmalarına ilişkin önerilerden bir diğeri bu alandaki çalışmalarda yerel kaynakların daha etkin kullanılması ve yerel dinamiklerin belirleyiciliğinin dikkate alınması yönünde olmuştur. Bu noktada katılımcılardan G2K1 ve G2K9 kanaat önderleri, muhtarlık, müftülük gibi yerel kaynaklarla teması kuvvetli kişi ve birimlerin, sokak çalışmaları açısından daha etkin olması gerektiğini ifade etmektedir. Bununla birlikte sokağa yönelik uygulamaların yerel dinamiklerle uyumlu olarak yürütülmesi ve bunun noktadaki mekânsal/bölgesel sınırlılıkların göz önünde bulundurulması gerekliliği öne çıkarılmıştır.

"G2K1: Bizim her mahallede bir muhtarlık var mı? Muhtar mahallenin delisini bilir mi? Muhtar mahallenin müptezelini bilir mi? Bilir, değil mi? Muhtar, imam diyelim. Şizofren hastasını bilir mi? Bilir, değil mi? Bunları tedavi etmemiz gerekir. Yani temele, temelden bu insanları tedavi ettireceksin. Muhtarlıklar da böyle yer olabilir."

"G2K1: Eskiden her köyde, her mahallede o mahallenin büyükleri vardı. Bir sıkıntı olduğu zaman onları bir araya getirirdi. Böyle kurumlar kurulması lazım yani. İleri gelenler, bunun müftülüğü olsun. Müftülük yapabilir. Hani dini konularda, ağırlık olan insanlar vardır. İşte müftü yapabilir bunu. Mesela kanaat önderleri vardır. Devlet bunu insanlardan yararlanabilir. Mesela doğuda kanaat önderlerinden devlet yararlanıyor. Kan davası olanlar yararlanıyor."

"G2K9: Bize kalırsa Türkiye'nin birçok bölgesinde özellikle riskli bölgelerin birçoğunda lokal derneklerin, lokal vakıfların, lokal çalışma yapan kurumların, sivil toplum kuruluşların, o bölgenin yine kamu kurumuyla düzgün bir şekilde, tam bir koordinasyonla çalışma yapması lazım. Muhtarlardan mahalle imamlarına, müftülüklere kadar, ilçe müftülüklerine kadar."

"G2K9: Bugün biz kurumlar olarak bir araya toplandığımızda kurumlar kendi kendilerine karar veriyorlar. Teba'ya inmiyorlar, yani halka inmiyorlar. Sokaktaki ne istiyor, ne soruyor ona bakmıyorlar. Uzmanlardan görüş alınıyor. Uzmanların söylemiş olduğu genel hatlar çerçevesinde bir lokal proje ya da genel bir proje, genel bir çalışma başlatılıyor. Ama bu çalışma Edirne'de fayda verirken Şırnak'ta zarar veriyor."

Sokak alanındaki makro düzeyli çalışmalar açısından öne çıkan bir diğer başlık, bu alana ilişkin önleyici çalışmaların arttırılması olarak belirlenmiştir. Bu noktada G2K2 toplumla teması yüksek olan sivil toplum kuruluşlarının sokağa çalışmalarına ilişkin bilinçlendirme ve farkındalık çalışmalarını yürüterek bu alanın gelişimine katkı sunabileceklerini ifade etmiştir. G1K5 ise bağımlılık tedavisine katılan ve sokak yaşamına katılma açısından risk altında olan bireylerin sokağa geçişini engelleyecek uzun süreli tedavi uygulamalarının yürütülmesi gerektiğini aktarmıştır. G1K2 ise özellikle sokaktaki riskli çocuk ve genç gruplarının tespit edilerek uzun vadeli, eğitim odaklı çalışmalarla risklerin azaltılması gerektiği belirtmiştir. G2K3 ve G1K8 ise yetişkin erkeklere yönelik yasal barınma hizmetlerinin eksikliğini öne çıkartarak bu gruba yönelik konukevi hizmet modelinin geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını önermektedir.

> *"G2K2: Bir sürü dernek bir araya geliyorlar, piknik organizasyonu düzenliyorlar. Bazen binlerce insan geliyor. Mesela bu insanlara örnek veriyorum bu dernekler bir çalışmasını ayırıp senede iki veya üç kere bilinçlendirme çalışması yapabilir veya bölgesini gözlemleyerek oradaki bir sorunu tespit ederek ya bunu nasıl çözebiliriz, bizim bölgemizde suç oranı artıyor veya madde bağımlılığı oranı artıyor deyip bunu dert edinip profesyonel kurumlara başvurarak daha büyük bir etki oluşabileceğini inanıyorum. İllaki bu alanda çalışmasına gerek yok bir STK'nın."*

> *"G1K2: Ya şu an devletin zaten bu insanlara fazlasıyla yardımı var. Daha ne olsun? Ama benim naçizane fikrim bu sokak insanlarını hadi bugüne kadar gelmiş olanını eğitsen ne fayda, eğitmesen ne fayda? Ama bundan sonra gelecek olanlar da var. İşte yetişiyorlar bak, az önce ağacın dalını koparıyordu. Gördünüz. Onlar da yarın ötekiler gibi olacak. Bir farkı yok. Bunlar için bir önlem alınabiliyor mu? Bir rehabilite edilebiliyor mu? Edilmesi gerekiyor mu? Ki gerekiyor bence. Şimdi bunlar ne okul okuyor. İleride bunlara ne iş… Bunlar da asalaktan başka bir şey olmayacak ileride. Bunların bir şekilde ıslah edilmesi yolunda bir girişimleri olursa çok iyi olur. Çünkü görüyorsunuz bakın çocukları."*

> *"G1K5: Devletin madde kullanan için ayrı bir destek olması gerekiyor ama AMATEM'in dışında sadece. Sadece AMATEM'le bitmesin. AMATEM'de tamam biz bunu tedavi ettik çıksın şöyle böyle değil. Daha sonrasında onu rehabilite etmesi gerekiyor. Hani baksın yani yeteneği var mı bu adamın. O yeteneği doğrultusunda ona bir eğitim desteği sağlasın. O adam lise mezunu mu üniversite okuması için bir destek ver. Ne bileyim dershaneye gönder veya işte kalacak yerini ayarla. Ülkede kalacak yer mi kalmadı, yurt mu kalmadı yani? Bu insanlara hani verecek hiç mi yeriniz yok? Bir şey ayarlamıyor musun, bu adamın ufacık bir çatı ayıramıyor musun?"*

> *"G2K3: İşte şiddet gören erkeklerin ve şiddet gören kadınların öncelikle olarak başını sokacakları sığınma evlerine ihtiyaç var. Yani nüfusu 100 bini aşan her yerde zaten*

yasal olarak normalde belediyelerin sorumlu alanı buralarda bu tür evlerin açılması ama şu anda İstanbul'da sayısı çok az, yeterli değil. Sokak çünkü her şeyden önce o riskten, o tehlikeden kaçmak isteyen, hayatta kalmak isteyen herhangi bir tehditten kaçmak isteyen insanların şu anda başını sokabileceği yer yok. Kadın sığınma evleri şu an Türkiye'de kazanılmış, yani insanların bildiği bir şey ama mesela erkek sığınma evleri yok. 50-55 yaş üstü erkeklerin aslında yasalarda karşılığı yok. Yani eğer maaşınız, emekliliğiniz, devlete göstereceğiniz bir şeyiniz yoksa huzurevlerinde yeriniz olmuyor. Öyle olduğu için zaten huzurevlerinde yer yok, sıraya girmek gerekiyor falan. O yüzden bu misafirhanelere çok ihtiyaç duyuyoruz."

"G1K8: Konukevleri var. Güzel bir desteği var. Aynı şekilde bu erkekler içinde olmasını tercih ediyorum yani. Olmasının daha iyi olacağını düşünüyorum. Aynı desteğin erkeklerinde psikolojisini toparlama açısından, hata yapmamaları açısından, suç işlememeleri açısından aynı desteği erkeklere de göstermelerini isterdim doğrusu."

Sokağa ilişkin önerilerde öne çıkan son husus ise sokakta kalan yaşlıların özel bir grup olarak ele alınması ve yaşlılara yönelik çalışmaların daha öncelikli biçimde sunulması gerektiği olmuştur. Yaşlıların özellikle temel ihtiyaç düzeyindeki hizmetlere erişiminin kolaylaştırılması, temel barınma ihtiyaçlarının karşılanması, sigorta ve sağlık hizmetleri açısından desteklenmesi, bu yönde sunulabilecek önemli katkılar olarak belirlenmiştir.

"G1K3: Yani ben şunu söyledim. Sokakta kalan yaşlı insanlar için mesela bir proje olabilir. Mesela insan gelmiş altmış yaşına. Sokakta yaşıyor. Hayatından geçmişinde hatalar yapmış. Çalışmamış veya sigortasını, emekli olamamış. Sıkıntılar yaşamış ama sokakta altmış yaşında, altmış beş yaşında, yetmiş yaşında. Ben bunlar için bir şey olmasını isterim yani. Bir, atıyorum mesela huzur evi nedir? Huzur evinde maaşını veriyorsun, orada kalıyorsun falan ama farklı bir şey de olabilir. Mesela bu insanın hiçbir geliri yok. Buna da bir konaklama sağlanabilir. Hadi diğer insanlar için…"

5. TARTIŞMA

Bu çalışma, sosyal hizmet mesleğinin sunduğu perspektiften sokağı bir sosyal çalışma alanı olarak yeniden yorumlamayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda sokak yaşamının ve sokak çalışmalarının "ne ve nasıl" olduğu üzerine derinlikli bir veri seti oluşturulmuş ve bu veriler tematik olarak yorumlanmıştır. Çalışmanın verileri, sokakta yaşayan 21 birey ve sokaktaki bireylerle çalışma tecrübesi biriktirmiş 9 gönüllü olmak üzere 30 kişiden toplanmıştır. Bu sayede sokak yaşamına ve sokak çalışmalarına ilişkin her iki perspektiften değerlendirmeler yapılmıştır. Şunu belirtmek gerekir ki Türkiye'ye ilişkin literatürde sokağa yönelik araştırmalar açısından bu çalışmanın verilerini kıyaslayacak veya açıklayacak bir birikimden söz etmek pek mümkün değildir. Dolayısıyla veriler, daha çok kendi içindeki ilişkiselliği ve bağlamsal dinamikleri çerçevesinde tartışılmıştır. Bu durum, araştırmanın özgünlüğünü ve ortaya konulan bulguların yeni perspektifler sunma potansiyelini artırmaktadır.

Bulguların ilk bölümünde sokakta kalan bireylerin sokağa geçmeden önceki yaşantılarında sahip oldukları kaynaklar ve bu süreçte sokağa geçişe neden olan deneyimleri derlenmiştir. Sokak öncesi yaşamda katılımcıların yaşam rutinleri, aile ilişkileri ve ekonomik kaynakları üzerine olumlu yaşam deneyimleri ifade edilse de bu yaşam dengesinin bozulduğu noktalar bireylerin sokağa geçişine zemin hazırlamıştır. Bu noktalarda bireylerin aile ve ekonomik yaşantılarında karşılaştıkları ani ve önemli kayıplar, sokak yaşamına geçişte belirleyici olmuştur. Sokak öncesi yaşamda karşılaşılan travmatik olaylar ve kayıplar (örneğin, sevdiklerinin kaybı, aile içi şiddet, boşanma vb.), bireyleri psikolojik ve sosyal açıdan olumsuz etkilemiştir. Örneğin G1K5, ailesini kaybettiği trafik kazası sonrasında yas sürecinde uyku bozukluğu ve depresyon belirtileri göstermiş; ardından ekonomik bir çöküşe girmiştir. Dolayısıyla G1K5'in günlük yaşamını sürdürme kabiliyeti ciddi şekilde bozulmuş, destek sistemleri çökmüş ve sonuçta sokak yaşamına geçiş yapmıştır. Ebeveyn kaybı, birey adına zorlu bir travma olmasının yanında önemli de bir sosyal destek kaynağını kaybetmek demektir (Walsh, 2007). Travmanın kendisi ile başa çıkmak zorlu bir mücadele iken bu sürece yardımcı olacak kişi ve kaynakların kaybı, bireylerin yaşantılarında bir dönüm noktasına dönüşmektedir. Örneğin G1K2'nin annesinin vefatından sonra yaşadığı duygusal çöküş ve desteksizlik hissi, onun sokak yaşamına geçmesinde belirleyici bir tecrübe olmuştur. Yine

G1K6'nın anne ve babasının kaybı sonrası aile bağlarının zayıflaması ve destek sistemlerinin çökmesi, sokağa geçişi o dönem için kaçınılmaz kılmıştır. Dolayısıyla yaşanan sorunlar karşısında sosyal destek sistemlerinin eksikliği veya yetersizliği, sokağa geçişte etkilidir. Nitekim sosyal desteğin kaybı bireylerde psikolojik olarak yalnızlık, depresyon, anksiyete gibi zorluklara yol açabilmektedir. Davranışsal yönden ise riskli davranışlara eğilimi arttırabilmekte ve çevreden izole bir yaşam tarzı geliştirmeye sebep olabilmektedir (Taylor, 2011).

Bireylerin aile üyesini kaybetmelerinin yanında aile içi şiddet, boşanma, ihmal gibi ilişkisel travmalar da sokağa geçişte öne çıkan deneyimler olmuştur. Bu noktada G1K7'nin anlatıları, ebeveyn ayrılığının kişi için bir toplumdan dışlanma unsuruna dönüşerek sokağa geçişin bir eşiği olabileceğini örneklemektedir. Bununla birlikte bozulan aile ilişkileri, çoğu zaman ekonomik dengeleri de bozarak birey için önemli bir kaynak kaybı oluşturmaktadır. Aile sistemi bireyin yaşantısında oldukça temel bir belirleyicidir. Bu sistemin çökmesi, bireyi psikolojik, sosyal ve ekonomik açıdan risklere karşı daha kırılgan hale getirmektedir (Alesina ve Guliano, 2014). Sokağa geçiş sürecinde de aile sistemindeki kayıpların önemli bir belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Diğer yandan ekonomik dengenin bozulması da iyi giden bir aile sistemini dağıtabilmektedir. Nitekim G1K1'in hikayesinde pandemi etkisiyle oluşan maddi kayıplar, tüm aile ve yaşam düzenini bozarak sokağa geçişin dönüm noktası olmuştur. Pandemi süreci, birçok kişi için önemli ekonomik kayıplara neden olmuştur (Clemente-Suarez ve ark., 2021). Bu örnekte de pandemi döneminde ekonomik sürdürülebilirliğin kaybedilmesi, aile ve sosyal ilişkilerdeki bozulmaların kaynağı olmuştur. Ekolojik yaklaşıma göre bireyin iyilik hali, yaşamdaki fiziksel, psikolojik, sosyal ve ekonomik sistemlerin denge içinde olmasını gerekli kılmaktadır. Bu sistemlerin herhangi birindeki bir kayıp, bireyin tüm iyilik halini bozabilmektedir (McGregor ve ark., 2003). Sokaktaki bireylerin yaşam sistemlerine bakıldığında aile ve ekonomik sistemlerdeki kayıpların, sokak hikayesine geçişte önemli belirleyiciler olduğu görülmüştür.

Bireylerin sokak yaşamına geçiş kararları ani kayıplarla da olabilirken genellikle zorlu bir sürecin sonucu olarak gerçekleşmektedir. Sokak yaşamına geçiş, genellikle birdenbire olmamakta; bunun yerine kayıp ve travmaların birikimi sonucunda zorlanan bir süreç olarak yaşanmaktadır. Dolayısıyla bu geçişin zamanla olgunlaştığını ve bireyin bu geçişe aslında hazırlandığını söylemek mümkündür. Bireyin yaşadığı travmalar ve bu travmalar karşısındaki yalnızlığı, bireyi depresyon, anksiyete, kaygı gibi psikolojik etkilerle aslında bir izolasyon

sürecine sokmaktadır (Bunce ve ark., 1995). Bu süreçte bireye gerekli destek mekanizmaları sunularak sokak yaşamına geçişi önlemek bir seçenek olabilir. Bu çıkarımlar, sokak alanındaki çalışmalarda ve politikalarda, sokaktaki bireylerin yalnızca mevcut ihtiyaçlarını değil, aynı zamanda sokak öncesindeki yaşamda kişiyi sokağa hazırlayan psikolojik ve sosyal faktörlerin de göz önüne alınması gerektiğini göstermektedir. Bunun yanında sokak çalışmalarındaki bütüncül yaklaşımın önemi de bu çoklu sorun alanları içerisinde daha görünür olmaktadır.

Sokak yaşamı halihazırda zorlayıcı birçok unsuru barındırmasının yanında sokaktaki en zorlu deneyimlerden birisinin sokakta geçen ilk gece olduğu anlaşılmıştır. Sokakta geçen ilk gece, bireylerin yaşamlarında bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilirken "sokaktan önce" ve "sokaktan sonra" olarak ayrışan durumda bir kimlik sorgusuna neden olmaktadır. Nitekim ilk gece tecrübe edilen korku, endişe, yalnızlık, güvensizlik, belirsizlik gibi duygular aslında bireylerin aile ve sosyal bağlarından kopuşunu temsil etmektedir. Güvenlik ihtiyacı sokak yaşamının temel kaygılarından birisidir (Golden ve ark., 1999). Bu nedenle ilk gecenin en belirgin refleksi güvenli bir yer bulma arayışı olmaktadır. Belirsizlik ve endişe ise bireylerde kısa veya uzun vadede bir yol haritasının olmamasıyla ilişkilidir (Chichilnisky, 2009). Bu belirsizlik, bireylerin aynı zamanda sokağa mecbur kaldıklarına ilişkin bir bağlamı da desteklemektedir. İlk gece kaçınılmaz olarak yaşanan bu yoğun duygular, bireylerin yaşamlarında kabul etmede zorlandıkları bir yaşam tarzına ilişkin eşiğin aşılması anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bireyler için sokaktaki ilk gece yalnızca fiziksel bir mekan değişikliği değil, yaşamı algılama biçiminde bir kırılmaya karşılık gelmektedir.

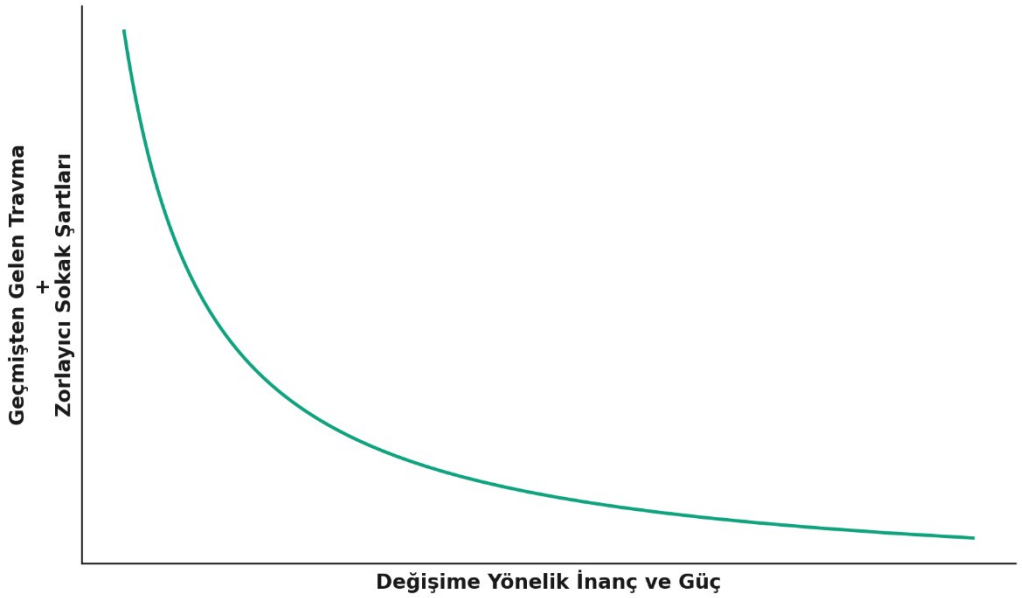
Sokak yaşamında oldukça farklı nitelikte ve deneyimde kişi ve gruplar yer almaktadır. Dolayısıyla bu kişilerin sokakla ve sokak çalışmalarıyla ilişkileri değişkenlik göstermektedir (Rhodes ve ark., 1992). Bu anlamda çalışmamızda evsiz, yaşlı, kadın, göçmen, torbacı, sinyalci, madde kullanıcısı, eski hükümlü, ebeveyn kaybı olan, sabıkası olan gibi tanımlamalarla ifade edilen çeşitli grupların varlığı öne çıkmaktadır. Deneyimsel açıdan bakıldığında bu grupların büyük kısmında aile parçalanmışlığı söz konusudur. Ebeveyn/kardeş kaybı, aileyle ilişkiyi kesme, başka bir şehirdeki veya ülkedeki ailesiyle görüş(e)meme veya boşanma gibi deneyimler, bireylerin sokak yaşamana adapte olmasında veya sokaktan çık(a)mamasında etkili olmaktadır. Diğer yandan aileyle teması sınırlı da olsa devam eden veya ailesiyle yeniden bir araya gelme hayali olan bireyler de söz konusudur. Bu iki grubun sokak yaşamını sonlandırmaya ilişkin motivasyonun farklılaştığını söylemek

mümkündür. Ailesine ilişkin hayali ve hedefi olan bireyler (örn., G1K1), değişim yönünden daha umutlu bir yaklaşım içerisinde bulunmaktadır. Yine para biriktirmek, borç ödemek gibi hedefleri olanlar da (örn. G1K3) sokak rutinini daha özverili biçimde oluşturabilmektedir. Bu noktada geleceğe ilişkin bir hedefe sahip olmanın, sokağın zorluklarıyla mücadeleyi kolaylaştıran bir yönü olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim yaşamda hedef sahibi olmak, bireylerin güçlenmesi ve iyilik hâlini sağlaması için önemlidir. Hedef sahibi olmak bireylerin yaşamlarını bilinçli bir şekilde yönlendirmelerine yardımcı olurken yaşama anlam katan bir unsurdur (Martela ve Steger, 2016). Hedeflere ulaşmaya ilişkin inanç ve motivasyon ise, bireyi güçlendirmekte ve sorun çözme becerisini arttırmaktadır (Bauer ve McAdams, 2004; Brdar ve ark., 2009). Sokak yaşamında da bireylerin yaşama ilişkin kısa veya uzun vadeli hedeflere sahip olması, sokak rutinini düzenleyen ve sokaktan çıkma motivasyonlarını canlı tutan bir unsur olarak belirlenmiştir.

Bireylerin sokaktaki konumlanmaları ve günlük sokak rutinleri, büyük oranda temel ihtiyaçların karşılanmasını merkeze alan bir yaklaşımla şekillenmektedir. Bu anlamda beslenme, tuvalet, temizlik gibi ihtiyaç noktalarına yakın bulunma, güvenlikli olan kalabalık ve aydınlık alanlardan uzak kalmama, göze batmayan ama *sinyal* ve dilencilik için ekonomik getirisi olan bölgelerde vakit geçirme gibi eğilimleri söz konusudur. Hiç şüphesiz sokaktaki bireylerin temel fizyolojik ihtiyaçlarını karşılamak üzere refleks göstermeleri oldukça doğaldır (Diener ve Diener, 2006). Bu anlamda gün içinde ihtiyaçların temini konusunda sürekli arayış hali ya da hizmet dağıtım noktalarına erişim meselesi, günlük rutinlerini doğalında doldurmaktadır. Sokaktaki bireyler beslenme, tuvalet, temizlik ve gelir getirici bir faaliyet bağlamında rutin ihtiyaçlar karşılandığında aslında sokakta geniş bir vakte sahiptirler. Ancak bu geniş vakit, onlar için geçirilmesi/tüketilmesi gereken ve bunun için de acele edilmeyen bir duruma karşılık gelmektedir. Dolayısıyla zaman algısının çoğu kez kaybolduğu ve ihtiyaçlara göre bölünen bir günlük rutin söz konusudur. Bu anlamda sokaktaki bireyler genellikle anlık, saatlik veya günlük planlamalarla yaşamlarına devam etmektedir. Tüm bunlar, sokaktaki bireylerin sokağın doğal akışında iken uzun süreli ve planlı katılım gerektiren hizmet ve eylemlere devamlılıkta zorluk yaşayacağını düşündürtmektedir. Dolayısıyla sokak çalışmalarında hedef kitlenin tanınması ve hizmetlerin bireylerin gerçekliğine göre organize edilmesi oldukça önemlidir (Tiffany, 2007).

Bireylerin sokağın zorlayıcı yaşam koşullarına artan uyumu ile birlikte sorumluluk içeren davranışların azalması, herhangi bir kuruma veya topluluğa bağlılığın kaybolması, ben

merkezli ve ihtiyaç odaklı bir davranış örüntüsünün gelişmesi, olumsuz kimi deneyimlerde kritik eşiklerin aşılması ve kısıtlı rutinin değişimine yönelik inancın yitirilmesi gibi unsurlar açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla sokak rutinin değersizleştiği ve anlamsız hale geldiği bir döngü oluşmaktadır. Bu durum da bireylerin sokakta *"boş verme özgürlüğü"* olarak ifade edilebilecek bir yaklaşım geliştirmelerine neden olmaktadır. Bu anlamda *"kaybedilecek bir şeyin olmadığı"* düşüncesinin baskın hale gelebildiği; buna bağlı olarak bireylerin riskli davranışlara daha eğilimli hale geldikleri söylenebilir. Madde kullanımı ve satıcılığı, gasp, hırsızlık, dolandırıcılık gibi suç unsuru davranışlara eğilimin olduğu bir sokak bağlamı, böylesi bir arka plana sahiptir. Teorik olarak bireylerin suç işleme kararları, suçun potansiyel getirileri ile riskleri arasındaki değerlendirmeye dayanmaktadır (Piliavin ve ark., 1986). Eğer bir birey kaybedecek bir şeyi olmadığını düşünüyorsa bu, suçun getirilerinin herhangi bir riskten veya kayıptan daha ağır bastığına inanması anlamına gelmektedir. Bu durum, bireylerin suç işleme eylemini daha az riskli ve dolayısıyla daha çekici görmesine neden olabilmektedir (Hechter ve Kanazawa, 1997). Sokaktaki bu suç unsuru davranışlar sokakta telafisi zor sonuçlar doğurduğundan, bireyler için geriye dönüş daha zor olmaktadır. Bu noktada sokak çalışmalarının bireylerin bu yöndeki düşüncelerinin pekişmesini önlemek ve bu döngüyü kırabilmek adına basit ama süreklilik arz eden ve kişiye sorumluluk yükleyen faaliyetleri içermesi önemlidir. Zira sokak yaşamı, uyum sağlan(a)madığında kabul edilmesi ve sürdürülmesi zor bir alan olarak ifade edilirken kabul edildiğinde kimi görgü kurallarının saf dışı kaldığı, topluma, doğaya ve yaşama karşı sorumluluğun azaldığı bir yaşam tarzını getirmektedir (Dynamo International, 2008). Dolayısıyla sokak çalışmalarını yaşamı ve zamanı anlamlı kılacak faaliyet dizileriyle geliştirmek, bireyde değişim fikrini inşa etmek ve değişime motive etmek adına önemlidir. Sokaktaki bu süreç, psikolojideki Kaynak Koruma Teorisi'nin (Conservation of Resources- COR) ifade ettiği döngü ile benzeşmektedir. Teoriye göre bireylerin yaşamda sahip oldukları fiziksel, psikolojik ve sosyal kaynakları koruması ve arttırması temeldir. Ancak bu kaynaklarda bir kez kayıp söz konusu olduğunda, kayıpların telafisi için daha fazla kaynak harcamak gereklidir. Bu durum ise bireyi daha savunmasız hale getirirken aslında bir *kayıp döngüsü* içerisine sokmaktadır (Hobfoll, 2011). Sokaktaki bireyler de yaşamı ve zamanı önemsemeyen bir kabul ile sokakta kaldıklarında, değişimi de önemsemeyen bir rutin içerisine girmektedir. O nedenle bireylerin sokakta sahip oldukları gücü koruması ve geliştirmesi, sokak çalışmaları açısından önemli bir odaktır.

Şekil 5.1. Sokak Çalışmalarında Değişime Yönelik İnanç ve Güç Eğrisi

Böylesi bir noktada sokaktaki bireylere sorumluluk, aidiyet ve kabul edilme hissi veren davranış ve ilişkiler, bu dezavantajları azaltan bir etki oluşturmaktadır. Sorumluluk almak, bireyleri ilişkilerde pasif ve edilgen bir olmak yerine daha aktif bir konuma getirmektedir (Ruyter, 2002). Aidiyet ise bir topluluğa katılarak sosyalleşme, toplumsal alana ilişkin davranışları geliştirme, topluluğa katkı verme, yalnız olmadığını hissetme ve kabul edilme hissi sağlamaktadır (Allen, 2020). Tüm bunlar, sokakta baskın olan dışlanma, damlaganma ve yalnızlık duygularıyla mücadele etmeyi kolaylaştıran; dolayısıyla sokak hikayesinin derinleşmesini engelleyen ve değişime yönelik inancı ve gücü canlı tutan unsurlardır. Bu noktada özellikle emeğe dayalı olarak gelir getiren faaliyetlerde bulunuyor olmak, bireylerin öncelikle temel ihtiyaçlarını karşılamalarına yardımcı olurken özgüvenlerini ve özsaygılarını da arttırmaktadır. Zira gelir getirici faaliyette bulunmak bireylerin genel olarak iyilik halini desteklemektedir (Barret, 1989; Gombe ve Musa, 2022). Bunun yanında para kazanmanın önüne geçecek risklere karşı daha tedbirli bir yaklaşım geliştirmelerine yardımcı olmakta ve dolayısıyla sokak yaşamındaki dezavantajların ilerlemesine engel olmaktadır. Nitekim kişinin kaybedecek birşeye sahip olması, psikolojik dayanıklılığını arttıran bir unsurdur (Neean, 2017). Bireylerin kendi ekonomik ihtiyaçlarını karşılayabilecek güce sahip olmaları, bu bireylerdeki değişim gücünü destekleyen, yaşamları üzerinde kontrol sahibi olmalarına yardımcı olan ve onları özgürleştiren bir etki oluşturmaktadır. Diğer yandan

sokak yaşamı dışındaki rutine yakın bir tecrübe olarak sokaktan çıkış sürecinde çalışma ve iş yaşamına uyumu kolaylaştıracak deneyimler olarak görülebilmektedir.

Sokakta bulunmanın bireylerin psikolojileri üzerine olumsuz ve zorlayıcı etkiler barındırdığı görülmüştür. Bu noktada sokak tanımlarındaki risk, çaresizlik, çırpınış, tehlike, arayış, ümidini yitirme gibi ifadeler, bireyler açısından sokağın oldukça olumsuz algılandığını ve deneyimlendiğini göstermektedir. Yine sokak yaşantısının geleceğine ilişkin düşünce ve beklentiler de genellikle olumsuz yüklüdür. Dolayısıyla sokakta bulunmak, bireylerin mevcut yaşantıları ve geleceğine ilişkin zorlayıcı ve dezavantajlı bir duruma karşılık gelmektedir. Kimi anlatılarda sınırlı olumlu vurgular bulunsa da özellikle hedefsiz ve umutsuz bir gelecek tasavvuru, sokak yaşantısı içerisinde bireylerin zayıflık ve güçsüzlük duygularını içselleştirebildiklerini göstermektedir. Sokak çalışmalarındaki güçlendirme vurgusu, temelde bireylerin içselleştirdikleri bu duygularla ayrışması için önemlidir (Berger ve Neuhaus, 1977). Bireylerin kendilerini zayıf ve güçsüz görmeleri, gerek yaşantılarında gerekli değişimi sağlamak adına gerekse de çalışmalarla sağlanan ilerlemeleri korumak adına bir engeldir (Seligman, 2002). Nitekim sokaktan çıkma fikri, çoğu katılımcıda yalnızca bir niyet düzeyindedir. Bu noktada sokak yaşantısını sonlandırmak sadece bir eve taşınmak ya da düzenli bir işe girmek olarak değerlendirilmemelidir. Zira sokakta içselleştirilen olumsuz psikolojik dinamikler, bireylerin normal yaşam rutinine uyumlanmasını zorlaştırmaktadır. Bu noktada sokaktan çıkma sürecindeki basit sorunlar, tüm süreci baltalayan büyük bir unsura dönüşebilmektedir. Bu açıdan sokaktaki bireyler oldukça kırılgan bir yapıya sahiptir (Trotter, 2015). Sokak çalışmalarında fiziksel alanlarda ilerleme kaydedilse de bu psikolojik engeller bu bireyleri yeniden sokağa kolayca itebilmektedir. Bu yönüyle sokak çalışmalarındaki psikolojik destek, sokaktan çıkma süreçlerinde oldukça önemli ve gereklidir. Bu açıdan sokak deneyimine sahip olmak, yalnızca bir dönem için tecrübe edilen fiziksel bir süreç değil, kişinin uzun sürede psikolojik sağlığını bozabilen bir deneyimdir. Bu yönüyle psikolojik iyileşmeyi sağlamak, sokak çalışmalarının önemli bir ayağıdır. Nitekim konuyla ilgili çalışmalar da sokaktaki bireylerde psikolojik iyileşmenin, sokak çalışmalarının nihai bir değişim sağlaması adına önemli ve öncelikli olduğunu ifade etmektedir. (Dynamo International, 2008; Kalynchenko, 2013).

Sokakta yaşamak, başlıca bir deneyim olarak dezavantajdır (Santana, 2014). Ancak sokak yaşamına geçişe kadar olan süreçte çoğu kez bireylerin yaşamdaki diğer kaynakların kaybıyla ilgili hikayeleri söz konusudur. Yani sokağa geçiş aşamasına kadar bireyler, çoğu

zaman yaşamlarında onlara güç ve destek sunan kişi ve kaynakları veya o kaynaklarla ilişkiyi kaybetmiş olmaktadırlar. Bu durum, sokak yaşamından geriye dönüşü de zorlaştıran bir unsurdur. Zira sokak yaşamı, hayatın bir bölümünde tecrübe edilen geçici bir süreç olarak değil de yaşam hikayesinde gelinen doğal bir aşama olarak görüldüğünde geriye dönüş daha zordur (Dynamo International, 2008). Çünkü kaybedilen bu ilişkiler, aynı zamanda bireylerin sorun zamanlarında güç ve destek alacakları başat kaynaklardır. Sokak yaşantısı ile birlikte de bu kaynaklarla ilişkiler genellikle geriye doğru gitmektedir. Zira kişi, genellikle eski ilişkilerinden tamamen veya kısmen kopmuş vaziyette sokağa geçmektedir. Dolayısıyla ilişkileri yeniden düzenlemeden bu ilişkilerle güçlendirmeye dayalı bir temas sağlamak mümkün değildir. Bununla birlikte sokak yaşamına bulunmanın kişilerde oluşturduğu çekingenlik ve utanç (örn., G1K2 ve G1K7), bireylerin eski ilişkileriyle yeniden temas kurma konusunda geri bırakmaktadır. Dolayısıyla ilişki ve deneyimlerin haricinde sadece sokakta bulunuyor olmak dahi bireylerin sahip oldukları kaynaklara başvurmasında bir engel oluşturmaktadır. Sokak yaşantısında psikolojik sağlığın geriye gitmesi ve sokaktaki dışlanma deneyimleri ile birlikte bu süreç, sokaktakiler için doğal bir "güçsüzleşme" sürecine dönüştürmektedir. Dolayısıyla sokak çalışmalarında bireylere sunulan tüm destekler, aslında bireyin yeniden güçlenmesini sağlamak üzerinedir (Kloppenburg ve Hendriks, 2013). Bireylerde bu gücün yeniden tesis edilmesi ise sokak çalışmalarının bireyin kendisini ve geçmişini saygın ve değerli gören bir bakış ile sağlanmaktadır (Saleebey, 1996). Anlatılardan görüldüğü üzere sokaktaki bireyler, geçmiş yaşantılarına sıkça referans vererek, sokakta kalmayı kendilerine yakıştıramadıklarını ifade etmişlerdir. Bu durum, aslında sokaktaki bireylerin içsel olarak sokak yaşantısını kabullenmediklerini göstermektedir. Yine sokakta kalırken bir hizmet ve yardım talebinde bulunurken zorlanmak veya tek taraflı olarak yardımın pasif bir alıcısı konumunda bulunmak istememek, bireylerdeki örtük bir güç kaynağı olarak yorumlanabilir. Bireylerde bastırılmış veya gizlenmiş olarak bulunan bu duygunun, bireyin kendi kaynakları üzerinden açığa çıkarılması ve desteklenmesi, güçlendirme yaklaşımı açısından önemli bir hareket noktası sunmaktadır. Nitekim güçlendirme yaklaşımının bireyin kendi kaynakları üzerine odaklanması; bu anlamda bireyi biricik, saygın ve özünde güçlü görmesi (Patton, 2012), sokak çalışmalarındaki güçlendirme vurgusunu anlamlı hale getirmektedir.

Sokaktaki bireyler, toplumla kurdukları ilişkilerde sıklıkla damgalanma ve dışlanma deneyimleri yaşamaktadırlar. Bu dışlanma ve damgalanma deneyimleri özellikle sokaktaki bireylerin fiziksel görünümleri üzerinden gelişirken bu durum diğer insanların bakış, söylem

ve davranışları aracılığı ile aktarılmaktadır. Sokak pratiği içerisinde fiziksel görünüm açısından bakım ve temizlik yapmanın, temiz kıyafet ve ayakkabı temin etmenin zorluğu göz önünde bulundurulduğunda bireylerin yaşadıkları bu damgalama ve dışlanmalar karşısında somut olarak yapabilecekleri sınırlıdır. Bu durum, toplumla kurulan ilişkinin aslında hiyerarşik olduğunu ve bu hiyerarşide sokakta kalan bireylerin *aşağıda*, *güçsüz* ve *edilgen* bir pozisyonda konumlandığını göstermektedir. Yine sokakta kalan bireyleri alkol, madde ve suç ile doğrudan ilişkilendiren ön yargılar (Shields, 2001), toplum tarafından damgalanma ve dışlanmanın bir başka aracı olarak kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, sokakta kalan bireyleri toplumdan uzaklaştırırken toplumu da bu bireylere karşı mesafeli olmaya itmektedir (Rayburn, 2013). Toplumla kurulan ilişkinin böylesi bir niteliğe sahip olması, sokakta kalan bireyler açısından toplumun diğer aktörlerini güvensiz bir konuma getirmektedir. Dolayısıyla sokaktaki bireyler toplumla ilişkide zamanla pasifize olarak, dışarıya kapalı bir sokak ekolojisine daha çok sıkışmaktadır. Bu anlamda sokaktaki bireyler için aşılamaz görülen bir damgalanmanın altında olmak, sokak yaşamını sonlandırmaya yardımcı olacak çalışma koşullarına erişememe, dahası sokak yaşamının şartlarını dahi iyileştirememe ve bu bireylerin değişim için gerekli güce ve kaynaklara ulaşamamasına neden olmaktadır. Diğer yandan toplumun böylesi bir tutum ile yaklaşması karşısında sokaktaki bireylerin topluma yönelik zarar verici eylemlere daha kolay yönelmesine de zemin oluşturabilmektedir (Newby ve DeCamp, 2015). Tüm bu deneyimler, sokaktaki bireylerin toplumla zaten zayıf olan bağlarına zarar vermekte ve sokaktaki bireylerin sosyal içermesini azaltmaktadır. Sosyal içermenin zayıf olduğu grupların toplumsal yaşama katılımda ilerleme kaydetmesini beklemek pek mümkün değildir (Jones, 2010).

Damgalama ve dışlama refleksinin toplumun diğer üyeleri tarafından gösterilmesinin yanında ilgi çekici bir diğer nokta sokaktaki bireylerin bu dışlanma ve damgalanmayı içselleştirmiş olmalarıdır. Toplumun diğer üyelerinden damgalayıcı ve dışlayıcı bir yaklaşıma maruz kalıyor olsalar da pekişen tecrübeler neticesinde kendi anlatılarında (örn. G1K7) dahi kendilerini toplumun dışında konumlandırmışlardır. Sokakta olumsuz ve dezavantajlı şartlarda yaşamak zorunda olmak, bireylerin toplum karşısında yaşadıkları dışlanmayı ve değersizliği içselleştirmelerine neden olmaktadır. Zira anlatıların büyük kısmında sokaktaki bireyler kendi yaşam şartlarını değerlendirirken barınma sorunu olmayan diğer insanlarla kendilerini kıyaslamışlardır. Bu kıyaslama, barınma sorunu olmayan bireyler karşısında sokaktaki bireyleri doğallığında dezavantajlı bir konuma yerleştirmektedir. Bu anlatılarda sokaktaki bireyler, genellikle bu dezavantajlı konumu *doğal biçimde* kabul eden bir anlatım

sergilemişlerdir (örn., G1K6, G1K7, G1K10). Örneğin dışlanma deneyimlerinde önemli olan saç – sakal, kıyafet, ayakkabı gibi unsurlarda olumsuz bir fiziksel görünüme sahip olmak, kaçınılmaz bir dışlanma unsuru olarak öne çıkarılmıştır. Katılımcıların bu unsurlar üzerinden dışlanma yaşamış olmaları hiç şüphesiz mümkündür. Ancak bu şartların sokak ortamında kaçınılmaz/mecburi bir şekilde bulunması ve sokaktaki bireylerin bu unsurları taşımak zorunda olması, kendilerini dışlanma ve damgalanma deneyimlerine hazır bir hale getirmektedir. Nitekim damgalanma ve dışlanma, bireyler tarafından içselleştirilebilen bir durumdur (Soldevila-Matias ve ark., 2023). Bu noktada sokak çalışmalarında dışlanma ile mücadelenin ve sosyal içermeyi geliştirmenin önemi dikkat çekmektedir. Dynamo International'a (2008) göre sokak çalışmalarının nihai hedefi sosyal içermedir. Sokak çalışmalarındaki sosyal içerme çalışmaları, bireylerin ihtiyaç duydukları desteklere erişimin önünü açmakta ve güçlenmelerine zemin oluşturmaktadır. Çalışmamızdaki katılımcıların dışlanma ve damgalanmaya ilişkin yoğun deneyimleri bunun önemini yeniden göstermektedir.

Sokak yaşamında birçok tehlikeyi çevreleyen ve bireylerin daha riskli bir ekoloji oluşturmasına neden olan madde kullanımı, sokaktaki tehlike düzeyini arttıran en önemli unsurlardan birisidir (Korf ve ark., 1999). Anlatılara göre sokak yaşamında bulunan bireylerin bir fail olarak hırsızlık, gasp, kavga, yaralama, eşcinsel ilişkiler de olmak üzere fuhuş gibi olumsuz deneyimleri tecrübe etmesi, sıklıkla madde kullanımı ile ilişkili olarak gelişmektedir. Bu noktada sokak yaşamının zorlu şartlarını çok daha derinleştiren ve bireyleri diğer risklere daha açık hale getiren madde kullanımı, aslında spesifik bir *sokak kültürünü* oluşturan ekolojiye karşılık gelmektedir. Nitekim madde kullanımı ve satıcılık ilişkilerinde sokak yaşamındaki bireyler, bu ilişkilerin birer kurbanı ya da potansiyel elemanı olarak görülmektedir. Bu noktada sokakta kalan bireyler açısından, özellikle gençler için, madde kullanımı geliştikten sonra gerek tekrarlı madde kullanımını gerçekleştirmek gerekse sokak yaşamındaki dezavantajları aşmak ve hızlı para kazanmak adına torbacılık daha kolay olmaktadır. Diğer yandan mevcut dezavantajlar içinde madde kullanımı ve torbacılık, sokak yaşamında çeşitli destek ve kaynaklardan mahrum kalmış bireyler için ihtiyaçları karşılamanın tek yolu olarak görülebilmektedir. Bu anlamda kişinin sokak yaşamındaki dezavantajlarının süreklilik kazanması ve sokağın döngüsel bir hâl alması, madde kullanımına ilişkin yaklaşımını da etkileyebilecek bir unsura dönüşebilmektedir. Burada Hobfoll'un (2011) *kayıp döngüsü* olarak ifade edilen sürecini, sokak ve madde kullanımı arasındaki bu ilişkide yakalamak mümkündür. Kimi anlatılarda madde kullanımının sokak yaşamındaki

görünürlüğünün son yıllarda arttığı ifade edilirken buna karşın kullanıcı olmayan bireylerin korumacı bir refleks geliştirerek birbirlerine yakın mesafelerde ve/veya gruplar halinde kalmaya başladıkları belirlenmiştir. Bu anlamda madde kullanımının sokak yaşamındaki görünürlüğünün artması, sokak pratiğini değiştiren de bir etken olarak belirlenmiştir. Son tahlilde sokak yaşamında bireylerin kırılganlığı ve zayıflığı, madde kullanımı ve satıcılığında suiistimal edilen ve bireyleri bu yöndeki risklere daha yakın hale getiren bir durum olarak değerlendirilmiştir. Bunun yanında sokaktaki kullanıcıların maddeyi tenhada, görünür olmayan ortamlarda kullanması, onları maddeye bağlı gelişebilecek riskler (yaralanma, ölüm vb.) karşısında daha savunmasız ve desteksiz bırakmaktadır. Dolasıyla genel itibariyle sokakta madde kullanımı ile ilişkilenen tüm süreçler, sokağın doğal risklerin arttıran ve bireyi telafisi zor noktalara getiren, önemli ve ayırıcı bir dinamiktir (Dynamo International, 2008). Zira maddeye bağlı gelişen psikolojik ve psikiyatrik unsurlar sokak çalışmalarının niteliğini doğrudan belirlemektedir (Korf ve ark, 1999). Bunun yanında davranış örüntüsü ve sosyalleşme pratiği açısından madde kullanımı ile ilişki, sokak çalışmalarındaki iletişim ve müdahale dinamiklerini bu alana özgün biçimde geliştirilmesini gerektirmektedir. Bu açıdan sokak çalışmalarında madde kullanıcısı bireyler ile çalışmak veya sokak düzeyinde madde ile mücadele çalışmaları yürütmek, sokaktaki diğer gruplardan ayrı bir alan olarak özgün biçimde ele alınmalıdır.

Sokak ortamının içerdiği dezavantaj ve tehlikeler, sokağın suç davranışları ile yakın ilişkilenmesine neden olmaktadır (Hallsworth, 2005). Çalışmamızda bu ilişkiyi refere eden noktalarda bazı mekânsal ve ilişkisel unsurların öne çıktığını söylemek mümkündür. Sokak yaşamının mekânsal olarak suç unsuru davranışların açığa çıkması için uygun şartları içermesi, bu ilişkiyi aslında doğal bir konuma getirmektedir. Bu noktada katılımcıların ifadelerinden görüldüğü üzere tenha alanların ve metruk yapıların varlığı, suç unsuru davranışın açığa çıkması için fiziksel bir zemin sunmaktadır. Bu nokta, kriminolojide "Çevresel Tasarımla Suç Önleme" (Crime Prevention Through Environmental Design-CPTED) teorisinin suçla ilişkili kimi unsurlarını barındırmaktadır. Bu teoriye göre çevresel tasarım ve fiziksel mekan düzenlemeleri, suç unsuru davranışların gelişimini etkilemektedir. Açık ve gözetlenebilir alanlarda suçun açığa çıkması daha düşük ihtimal iken tenha alanlar ve metruk yapılar, suç unsuru davranışlara ev sahipliği yaptığından çevresel olarak suçu arttırmaktadır (Armitage, 2016). Bu anlamda sokak ortamı, çevresel ve mekansal olarak olarak atıl, tenha ve metruk bölgelerin varlığını yoğun olarak içerdiğinden, suç unsuru davranışların açığa çıkmasında doğal bir ev sahipliği yapmaktadır.

Diğer yandan sokak ortamında gelişen ilişkiler, sokak yaşamında suç unsuru davranışların açığa çıkmasında ve artmasında etkilidir. Bu noktada sokaktaki ilişkilerin ihtiyaç ve mecburiyet denkleminde sıkışması, suç unsuru eylem ve davranışların, sokak yaşamının belirgin bir yüzü olmasına neden olmaktadır. Bu anlamda madde kullanımı ve satıcılığı, hırsızlık, çocuk ve insan kaçakçılığı, gasp, yaralama, taciz, tecavüz, fuhuş, dolandırıcılık gibi suçlar, sokak yaşamının barındırdığı ilişkilerle açığa çıkan suç örnekleri olarak öne çıkmıştır. Bu suç örnekleri, sokak düzeyinde net sınırları içeren davranışlar olmaktan ziyade çoğu kez birbiriyle ilişkili ve/veya kademeli olarak gelişen eylemlerdir. Bu açıdan bakıldığında sokak ve suç ilişkisi, neden-sonuca dayalı ve kısa süreli olarak ortaya çıkan bir ilişki olmanın ötesinde birbirini besleyen dinamikleri barındıran bir ekoloji veya alt kültür olarak değerlendirilecek bir ilişki biçimidir. Suç ve sokak arasında keşfedilen bu ilişki, suç alanındaki sosyal ekolojik teorilerle uyumlu bir değerlendirme sunmaktadır. Sosyal ekoloji teorileri suçun mekansal dağılımının rastgele değil toplumsal ve ekonomik koşullara göre geliştiğini vurgulamaktadır. Buna göre sokak ve suç ilişkisi, birbirini destekleyen dinamiklerin ve alt kültürlerin varlığı ile açıklanmaktadır (Burkay, 2008). Örneğin sosyal kontrol mekanizmalarının zayıfladığı bölgelerde suç unsuru davranışların açığa çıkması daha olasıdır. Bu anlamda suç davranışı bireysel bir eylem değil, sosyal yapı unsurları ile açıklanmaktadır. Dolasıyısla suç ve sokak ilişkisi neden – sonuç ilişkisinden ziyade bölgedeki sosyal ekolojinin bir parçası olarak yorumlanmaktadır (Winfree ve Abadinsky, 2016). Bu anlamda sokak ortamındaki suç davranışlarının da sokaktaki ekoloji ile yakın ilişkili olarak açığa çıkmaktadır.

Çalışmamızdaki önemli ve ayırıcı bulgulardan bir diğeri, sokakta kadın olmanın spesifik ve daha zorlu bir tecrübe oluşudur. Kadınlar, sokakta yaşamanın getirdiği zorlukların yanında sokakta kadın olarak bulunmanın getirdiği zorluklarla da mücadele etmek durumundadır. Bu anlamda kadınların sokaktaki güvenlik arayışı, diğer bireylere kıyasla daha öncelikli ve önemli görünmektedir. Zira anlatılar, kadınların sokakta taciz ve istismar risklerine daha açık olduğunu gösterirken yardım talep ettikleri durumda fuhuşla ilişkilendirilen önyargı ve taleplere maruz kalmaktadırlar. Bu durum, literatürdeki birçok çalışmada ifade edildiği üzere çalışmamızda da tekrarlanmıştır (Goodman ve ark., 2006; Heslin ve ark., 2007; Harding ve Hamilton, 2009; Murray, 2011). Bu risklere karşın kadınların geliştirdikleri mücadele yöntemleri, yine sokak deneyimlerini kadınlara özgü kılan bir unsur olarak belirmiştir. Kendilerine zarar vermek ve "çirkinleşmek" gibi yöntemler, kadınların sokakta kendilerini istismardan korumanın bir yolu olarak görülmektedir.

Kadınların fiziksel ve duygusal bütünlüğüne zarar veren bu yöntemlere başvurması, sokağın kadınlar için daha zorlu bir deneyim oluşunu göstermektedir. Yine anlatılardaki köpekle birlikte veya grup hali varsa gece nöbetleşe uyumak (örn. G1K21), kadınların güvenlik ihtiyaçlarına yönelik daha yüksek bir enerji ve vakit sarf etmeleri demektir. Dolayısıyla bu şartlar altında sokak yaşamını değiştirecek ilişki ve kaynakları keşfetmek, kadınlar için daha zorludur (Cronley ve ark., 2020). Bu anlamda kadınlar, sokak çalışmalarında öncelikli hedef gruplarından birisi olarak değerlendirilmelidir. Tüm bu unsurlar, yalnızca cinsiyet farklılığının bir sonucu olarak geliştiğinden gerekli bağlamlarda sokak çalışmalarının kadın ve erkeklere ayrı biçimde organize edilmesini; dahası kadınlara özgü sokak çalışması modellerinin geliştirilmesini bir ihtiyaç olarak öne çıkartmaktadır.

Bireylerin sokakta kurdukları ilişkilere pratik olarak bakıldığında bazı ayırıcı hususlar keşfedilmiştir. Öncelikle bireylerin kendi aralarında kurdukları ilişkinin güvensizlik ve menfaat odaklı geliştiğini söylemek mümkündür. Çünkü sokak ortamında bireylerin ihtiyaçları aynılaşmakta iken kaynakların düzensizliği ve sınırlılığı, sokaktaki bireyler arasında bir rekabet ve tartışma unsuruna dönüşebilmektedir. (Dynamo International, 2008). Yine sokağın içerdiği risk ve tehlike unsurları, bireyleri sokaktaki diğerlerine karşı şüpheci bir yaklaşım geliştirmesine neden olmaktadır (Barker, 2012). Diğer yandan sosyalleşme ihtiyaçları yine büyük oranda kendi aralarında karşılanmaktadır. Zira toplumun diğer kesimleri ile temas oldukça azdır (Rea, 2023). Bu noktada sokak hikayesinin getirdiği "benzerliği" yakalayanlar arasında samimiyete ve paylaşıma dayalı bir ilişki de söz konusu olmaktadır. Bu ilişki biçimi sınırlı da olsa sokak ortamında yalnızlığın giderilmesi ve güvenliğin sağlanması adına önemli bir ihtiyaçtır (Cummings ve ark., 2022). Dolayısıyla sokaktaki bireyler arasında zorlu koşullarda, özellikle tehlike ve kriz anlarında destekleyici bir ilişki söz konusu iken ortak ihtiyaçların karşılanması ve güvenliğin sağlanması üzerine olan durumlarda şüpheci ve rekabetçi bir ilişki biçimi söz konusudur.

Sokaktaki bireylerin kamu temsilcileri ile olan ilişkileri, sokaktaki yaşamın önemli bir parçasıdır. Bu anlamda kolluk kuvvetleri, sağlık temsilcileri ve yardım çalışanları, sokaktaki bireylerin sıklıkla temas ettiği profesyonellerdir. Nitekim bu meslek grupları kamunun sokaktaki temsilcisi olarak ifade edilen *sokak düzeyinde büroksasi* meslekleridir (Lipsky, 2010). Polis ve bekçilerle olan ilişkilerde genel itibariyle olumsuz tecrübelerin baskın olduğu görülmektedir. Katılımcılar bu noktada özellikle yaklaşım ve üslup yönünden damgalayıcı ve rahatsız edici tutumlardan bahsetmiştir (örn. G1K8, G1K10). Kolluk kuvvetleri, yürüttükleri

iş gereği sahada sert bir çalışma tutumu sergileyebilirler (Aytaç, 2003). Bu sert tutumlar, onlarda ne kadar mesleki bir tutum olarak yerleşmiş olsa da sokaktaki bireyler bu tutumları kişisel ve dışlanma unsuru olarak algılayabilmektedirler. (Dynamo International, 2008). Bunun yanında net biçimde yaklaşım ve üslup yönünden sokaktaki bireyi dışlayan ve ihmal edici tutum içerisine giren görevlilerin de bulunduğu belirlenirken bunların genellikle mesleki tecrübenin daha az olduğuna ilişkin bir gözlem aktarılmıştır (G1K8). Dolayısıyla sokaktaki bireylerle çalışma tecrübesi biriktirdikçe kolluk kuvvetlerinin daha etkili bir çalışma yaklaşımı geliştirme becerisi geliştirdiği ifade edilebilmektedir. Bu durum, sokak ortamındaki çalışma becerilerinin eğitim ve tecrübe ile geliştirilebileceğini göstermektedir.

Yerel ve merkezi yönetimlerin temsilcileri ile olan ilişki, sokaktaki bireylerin kamu ile temasının yoğun olduğu bir başka alandır. Sosyal devlet ilkesi gereği kamu kurumlarının sokaktaki bireyleri desteklemesi yasal bir sorumluluktur (Güler, 2006). Bu anlamda il ve ilçe belediyeleri, kaymakamlıklar ve valilikler, çeşitli hizmet modelleri ile sokaktaki bireylere destek sunmaktadırlar (Bekaroğlu Doğan, 2018; Akyıldız, 2020; Gürel, 2023). Çalışmamızda da çeşitli ilçe belediyeleri, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, İstanbul Valiliği ve kaymakamlıklar, sokaktaki bireylerin düzensiz de olsa hizmet aldıkları kamu kuruluşları olarak belirlenmiştir. Ancak sokaktaki bireyler genel olarak sokağa yönelik sunulan kamu hizmetlerinden memnuniyetsizliklerini ifade etmişlerdir. Bu nokta, ayrıca ele alınıp araştırılması gerekilen bir husus olmakla birlikte sokaktaki bireylerin kamu kurumlarından daha büyük beklenti içinde olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcıların tekil örnek ve uygulamalar üzerinden yaptıkları bu eleştirilerin, sosyal politika bağlamında daha detaylı ele alınması gerekmektedir. Ancak kamu hizmetlerine ilişkin bu eleştirinin öne çıkması, kamunun sokağa karşı sorumluluğu olduğu düşüncesi ile anlam kazanmaktadır. Refah devlet anlayışı gereği, dezavantajlı bireyleri çeşitli hizmet modelleri desteklemek yasal ve kamusal bir sorumluluktur (Berkün, 2017). Bu noktada sokağa yönelik olan kamu hizmetlerinin düzensizliği, yetersizliği, geçiciliği, siyasiliği ve sunum yaklaşımlarının damgalayıcılığı öne çıkan eleştiriler olmuştur. Benzer destekleri sunan gönüllü kuruluşlara ilişkin bu yönde bir eleştiri söz konusu değildir. Bu noktada objektif olarak şunu belirtmek gerekir ki sokağın zorlu yaşam koşullarında bulunmak zorunda olan bireylerin kamu hizmetlerini yeterli bulmasını beklemek pek olası görünmemektedir. Bu bağlamı detaylandırmak için birçok unsura değinmek gerekli olmakla birlikte sokakta bir dezavantaj içerisinde iken bireylerin bu konudaki kamu hizmetlerine ilişkin kanaatlerinin eleştirel olması doğaldır. Son tahlilde sokaktaki bireyler açısından devletin sokak alanına ilişkin sorumlulukları üzerine önemli

eksiklerinin bulunduğu vurgulanırken bu noktanın ilgili araştırmalarla ile detaylandırılması önemlidir.

Sokaktaki bireylerin sıklıkta temas ettiği diğer kurumlar ise sokakta faaliyet yürüten sivil toplum kuruluşu statüsündeki vakıf ve derneklerdir. Bu vakıf ve dernekler temel gıda, temizlik, giyim, sağlık ve geçici barınma başlıklarında sınırlı ve düzenli/düzensiz hizmetler vermektedir. Bu çalışmada sokakta faaliyet yürüten vakıf ve derneklerin hizmetlerine ilişkin detaylı bir veri bulunmamaktadır. Katılımcıların genel olarak bu hizmetlerin işlevselliğine ilişkin düşünceleri olumlu olmakla birlikte eleştiri olarak birkaç husus öne çıkartmışlardır. İlk olarak vakıf ve derneklerin sokağa yönelik çalışmaları reklam malzemesi olarak kullanabildikleri ve bu sayede "yardımsever" bir kurum imajı çizerek çıkar sağlamaya çalıştıkları aktarılmıştır. Bu noktada hizmetlerin form ve anket doldurma veya fotoğraf çekme şartı ile sunulması ve çeşitli platformlarda paylaşılması, hizmetleri ve sokaktaki bireyleri araçsallaştıran unsurlar olarak ifade edilmiştir. Dolayısıyla kimi vakıf ve derneklerin sokaktaki bireylerin kişisel haklarını ihlal edebildiği ve çıkar sağlamak amacıyla sokaktaki bireyleri istismar edebildiği anlaşılmaktadır. Bu durum, sokağa yönelik hizmetlerin sunumu ve yayılımı bağlamında etik olmayan bir yaklaşımı işaret etmektedir. Sosyal yardım alanında gerek hizmetlerin niteliği gerekse de sunum biçimi açısından hizmet alan ve hizmet veren arasında bir güç ilişkisinin bulunduğu ve bu ilişkide hizmet alıcısına yönelik damgalayıcı, ayrımcı ve istismar edici bir tutumun geliştirilebildiği, bu alanda öne çıkan bir eleştiridir (Daşlı, 2015; Günaydın, 2023). Sokağa yönelik yürütülen vakıf ve dernek çalışmalarında da bu yöndeki eleştirileri destekleyen unsurların yakalanabildiği görülmüştür.

Bu noktadaki ikinci eleştiri konusu ise vakıf ve dernekler aracılığıyla sunulan hizmetlerin etkisi ile ilişkilidir. Sokaktaki temel ihtiyaçlara ilişkin önemli imkanlar sunan bu çalışmalar, oluşan mevcut yardım kültürü bağlamında sokaktaki bireyleri pasifize eden bir nitelik kazanmış olabilir. Sokağa yönelik özellikle ayni yardım hizmetlerinin öne çıktığı modellerde bireyleri vakıf ve derneklerin hizmetlerine alıştıran ve bağımlı hale getiren bir destek ilişkisi, bu noktada öne çıkan bir eleştiri olmaktadır. Bu ilişkilerde sokaktaki bireylerin ihtiyaç analizi yapılmadan aynı hizmetten tekraren faydalanması, hem ihtiyaç ve kaynak arasındaki uyumun sağlanması hem de kaynak yönetimi açısından bir eleştiri konusudur. Vakıf ve derneklerin "vermeye" dayalı bu yardım anlayışı, sokak çalışmalarında hizmetlerin kişiselleştirilmesi ilkesi ile çelişmektedir (Andersson, 2013). Sokak çalışmalarında amaç, bireyin temel ihtiyaçlarını karşılamanın yanında onu güçlendirerek *kendisine yardım etmesine*

yardım etmektir (Sheafor ve Horejsi, 2014). Ancak özellikle ayni çalışmalarda kısa süreli fiziksel ihtiyaçların karşılanması ve bunların günlük olarak tekrarlanması, sokaktaki bireyleri pasifize eden ve sokak yaşamını destekleyen bir yapı oluşturabilmektedir. Böyle bir hizmet ilişkisinde odak, sokaktaki bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak değil kurumların dağıtım misyonlarını yerine getirmek üzere şekillenmektedir. Bu noktada, bireylerin ihtiyaç ve kazanımlarını önceleyen çalışma modeli yerine kurum hedeflerini önceleyen bir çalışma modeli oluşmaktadır. Dolayısıyla bu aşamada sokak çalışmasında bireyin bulunduğu yerden başlama ve hizmetlerin kişiselleştirilmesi ilkelerine aykırı bir görüntü söz konusu olabilmektedir (Andersson, 2013; Kalynchenko, 2013). Sokaktaki bireylerle temasın sağlandığı noktalarda "vermeye" dayalı kısa süreli ilişkilerden ziyade bu ilişkileri bir araç olarak değerlendirerek uzun süreli ilgi ve destek ilişkisinin inşa edilmesi önemlidir. Aksi durumda hizmet alıcıları pasif alıcı konumuna yerleştiren bir yardım ilişkisi, hiyerarşik bir ilişki biçimini temsil etmektedir (Goodman ve ark., 2014). Bu durum da sokak çalışmalarının temel hedefi olan güçlendirmeye aykırı bir tablo oluşturmaktadır.

Konuyla ilgili öne çıkan bir diğer nokta ise vakıf ve derneklerdeki hizmet yoğunluğunun, hizmetleri değersizleştirdiği eleştirisidir. Hiç şüphesiz bu değerlendirme, çalışmanın yürütüldüğü coğrafi sınırlar bağlamında geçerlidir. Katılımcılar, belirli bölgelerde ve zamanlarda yemek ve kıyafet gibi hizmetlerin "mutlaka" verileceğinin bilinmesini, bu hizmetlerin suiistimaline ve bireysel sorumluluklarını ertelemesine zemin hazırladığını ifade etmektedir. Zira günlük iaşenin karşılanacağını bilmek, sokaktaki bireyleri "rahatlığa" itebilirken kıyafet hizmetlerine kolay ve düzenli ulaşım, paraya çevirmek adına önemli bir fırsat olarak görülebilmektedir. Yardımların suiistimal edilmesi, ayni yardım ilişkilerindeki genel dikkat hususlarından birisidir (Şentürk, 2015; Wicker, 2017). Bu hizmetleri sürekli olarak sağlamak ve sokaktaki bireylerin "ayağına" kadar götürmek, yardım ilişkisinde pasifize edilmiş bir hizmet alıcısı profili oluşturmaktadır. Bu noktada sokak çalışmalarında bireyle birlikte yol yürüme ve bireye sorumluluk verme ilkelerinin ihlal edilebildiğini; dolayısıyla sunulan hizmetlerin bireyin güçlendirilmesi düşüncesinden uzaklaşıldığını söylemek mümkündür (Dynamo International, 2008). Dolayısıyla vakıf ve derneklerin potansiyellerini ve sahadaki iyi niyetli çabalarını koruyarak bilinçli ve profesyonel çalışma kapasitelerinin geliştirilmesi, önemli bir ihtiyaç noktası olarak belirmektedir.

Çalışmada öne çıkan bir başka nokta sokaktaki bireyler açısından inanç ve maneviyatın bir baş etme aracı olarak görülmesidir. Allah inancı ve kişinin Allah ile kurduğu

ilişki, bireylerin sokak yaşamına geçiş sürecinin anlamlandırılmasında ve sokakta karşılaşılan risklere karşın psikolojik dayanıklılık kazanmasında önemli bir kaynak olarak değerlendirilmiştir. Bu noktada sokakta kalan bireyler açısından tüm hikayelerini gören ve dilediğinde tüm yaşamlarını değiştirebilecek bir güç olarak Allah inancı, bir güven ve umut dayanağı olarak algılanmaktadır. Üstün bir güce olan inanç, bireylerin yaşamsal zorlukları kabul etmesinde ve bu zorluklarla mücadele etmesinde önemli bir kaynaktır (Walchholtz, 2007). Dolayısıyla sokakta bireyler açısından inancın bu yöndeki etkinliği önemli bir keşiftir. Bununla birlikte camilerin tuvalet ve temizlik imkanları açısından fiziksel şartları, toplum içerisindeki dini statüsü ve imam hatiplerin toplumsal otoritesi, sokak çalışmaları için camileri bir merkez olarak ayırıcı bir noktaya getirmektedir. Zira camiler, sokaktaki bireyler için fiziksel ve psikolojik kaynakları doğal olarak barındıran yerlerdir. Nitekim literatürde de, özellikle gençlik tabanlı önleyici sokak çalışmalarında kilise gibi dini kuruluşların ve temsilcilerinin önemli bir kaynak olduğu bildirilmektedir (Maton ve Wells, 1995; Garland, 1997; Maton ve Pargament, 2014; De Kock, 2015; Bright ve ark., 2018).

Sokak çalışmalarının etkinliği, sokak çalışmacılarının kişisel özellikleri ve becerileri ile doğrudan ilişkilidir (Dynamo International, 2008). Yani sokak çalışmacısının olumsuz ve yanlış bir tutumu, sokak çalışmasının etkinliğinin azalmasına veya tamamen sonlanmasına sebep olabilir. Sokak çalışmalarının bu niteliği Lipsky'nin (2010) sokak düzeyindeki bürokrasi teorisi ile benzeştiği bir diğer noktadır. Nitekim teoriye göre bürokrasinin temsilcisi olarak halkla etkileşim içinde çalışan meslek elemanlarının beceri ve takdir yetkileri, hizmet sunumlarında belirleyici bir konumdadır. Dolayısıyla klasik bürokrasi anlayışının tersine bürokrasi içinde bireylerin rolleri vurgulanmaktadır (Lipsky, 2010). Uygulamada bireylerin kişisel beceri ve takdir yetkilerine ilişkin bu vurgu, sokak çalışmalarını bu teoriye göre modelleme konusunda bir imkân sunmaktadır. Bu anlamda sokak çalışmalarını bürokrasinin bir temsili olarak yürütmek, bu çalışmaları kamusal bir sorumluluk olarak görmeyi gerektirmektedir. Bu noktada sosyal hizmet mesleğinin ve sosyal çalışmacının sahip olduğu yasal çerçeve sokak çalışmalarına taşınarak sokak düzeyinde bürokrasinin bir örneği sergilenebilir. Yani sosyal çalışmacılar, mevcut yasal yetki ve sorumlulukları ile kamu adına sokak çalışmalarını yürütebilir. Nitekim Lipsky (2010), sokak hizmet mesleğini sokak düzeyinde bürokrasi mesleklerinden biri olarak değerlendirmektedir.

Sokak çalışmaları, hizmet alıcısı birey için kişiselleştiği gibi hizmet sağlayıcısı bireyler için de mizaç ve karakter özellikleri üzerinden kişisel bir zemindedir. Nitekim sokak

çalışmaları, sokakta çalışma yapan bireylerin kişisel tutum ve davranışlarına bağlı olarak ilerlemektedir (Dynamo International, 2008). Bu durum, sokak çalışmacılarının kişisel özelliklerini ve becerilerini uygulamalarda önemli bir belirleyici yapmaktadır. Bu becerilerin bir kısmı karakter ve mizaç unsuru olarak kişide yerleşik olan özellikler iken bir kısmı sonradan da geliştirilebilir becerilerdir. Bu anlamda çalışmamızda cesaret, kararlılık, ön yargısız olma, sabır, yüksek iletişim becerisi, gönüllülük, samimiyet, özveri, alçak gönüllülük gibi kişisel nitelikler, sokaktaki çalışmaların etkinliğini arttıran özellikler olarak öne çıkmıştır. Bu noktada sokak çalışmacısının kişisel niteliklerine ilişkin literatürdeki paralel verilerde Vasylenko ve arkadaşları (2019) duyarlılık, nezaket, özgüven, sorumluluk, iyimserlik, empati ve inisyatif becerisi gibi nitekileri; Levicka ve arkadaşları (2015) ise iletişim ve yaratıcı düşünme becerisi, özgüven, ikna edicilik, araştırmacı olma, yargılayıcı olmama, iyi bir dinleyici olma gibi nitelikleri vurgulamıştır. Anlatılardan da anlaşılacağı üzere bu özellikler katılımcıların geçmişinde hikayesi olan ve kişisel olarak sahip olduğunu düşündükleri özelliklerdir. Dolasıyısla kişisel olarak sokak çalışmasına uygun bir mizaca sahip bireylerdir. Diğer yandan sokak çalışmalarının bu bireyler üzerindeki yansımaları da kişisel deneyimler olarak çalışmaları sürdürmede etkilidir. Sokak çalışmalarını yürütmekten tatmin ve mutlu olma ve toplumsal sorumluluğu yerine getirme hissi, bu çalışmalardaki devamlılığı sağlayan önemli yansımalardır. Yürütülen çalışmaların bireylerde bu yönde bir karşılık bulmuş olması, çalışmaların sürdürülebilirliğinde motive edici bir unsur olmuştur. Nitekim çalışmaların başlangıçta kişisel bir yardım etme niyeti ile başlayıp ardından daha organize hizmet sağlama ve kişide anlamlı değişim oluşturma çabasına erişmesi, bu sürecin zaman içinde geliştiğini göstermektedir. Tüm bunlar, sokakta kimlerin çalışmaya uygun olduğunu ve çalışma süresince nasıl bir tutum içinde olunması gerektiğini gösteren ve aday sokak çalışmacılarına referans olan unsurlardır.

Katılımcı örneklerinde bahsi geçen sokak çalışmaları, bireylerin sokaktaki gönüllülüğü ve hazır bulunuşluğu ile yakından ilişkilidir. Sokaktaki bireylerle iletişim ve etkileşim içinde olunan bir işte veya lokasyonda çalışmak, bireylerin bu alana ilişkin ilgisini ve mesaisini yönlendirmelerinde ve çalışma başlatmalarında etkili olmuştur. Nitekim gönüllü çalışmaların tümü, bireylerin yaşadıkları veya görev yaptıkları mahallede ve semtte, sahip oldukları kaynak ve ilişkiler üzerinden gelişmiştir. Bu durum, sokak çalışmalarındaki yerelliği ve bulunduğu yerden başlama ilkesinin geçerliliğini göstermektedir. Sokak çalışmalarında bulunduğu yerden başlama ilkesi yalnızca hizmet alıcının gerçekliğini anlamayı değil hizmet sağlayıcı bireyin de gerçekliğine uygun çalışmalar organize etmesi gerektiğini ifade

etmektedir. Dolayısıyla sokak çalışmaları, düşük eşikli olarak kurgulanan hizmetler olmalıdır (Levicka ve ark., 2015). Zira sokaktaki bireylerle ilişki geliştirmek çoğu zaman, planlandığı zaman ve mekanda, kurgulandığı şekilde yürütülememektedir (Dynamo International, 2008; Hill ve Laredo, 2019). Sokaktaki bireyin destek ilişkisi kurmaya en yakın olduğu yer ve zamanda sokak çalışmacısının tüm kaynakları ile hazır bulunması önemlidir. Bunun için sokak çalışmacısının kontrol edebildiği ve üzerinde tasarruf hakkının olduğu kaynaklar ile orada konumlanmasını gerektirmektedir.

Sokak çalışmalarının hedef kitlesinde çeşitli kişi ve gruplar bulunmaktadır. Sokak çalışmaları, potansiyel hedef gruplarına ulaşmayı öncelemekle birlikte pratikte hizmetler her kişi ve grubun doğasına ve ihtiyacına göre şekillenmektedir (Andersson, 2013). Bu ihtiyaç analizinde sokak çalışmacılarının hedef kitledeki bireyleri öncelik ve özelliklerine göre kategorize ederek bir çalışma planı yürütmesi önemlidir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken husus, bireylerin sokakla nasıl ilişkilendiğini anlamaktır. Çalışmamızda sokaktaki kimi bireylerin sokakla çıkara dayalı sür – git bir ilişki kurabildiği anlaşılmıştır. Bu profildeki bireyler ile sokakta destek arayışında olan ve sokaktan çıkmaya motive olan bireylerin ayrıştırılması önerilmektedir. Sokağa ilişkin hizmetler, halihazırda dağınık ve denetimsiz biçimde sunulduğundan aslında çoğu zaman istismara açık olarak sunulmaktadır. Bu anlamda sokaktakilere yönelik bu ayrım yapılmadığında çalışmalardaki kaynağın adil kullanımı zorlaşmaktadır. Diğer yandan böyle bir ayrımın yapılması, sahadaki hedef gruplarının doğru önceliklendirilerek çalışmaları daha doğru bireylere ulaştırılmasını sağlamaktadır. Bu noktada sokağı çıkar amacı kullanan bireyleri de salt bu haliyle görüp çalışmaların dışında görmek sağlıklı değildir. Zira bireylerin sokakla kurdukları ilişki, sokak öncesi ve sokak sürecindeki deneyimlerin bir ürünü olarak gelişmektedir (Plummer ve ark., 2007; Dynamo International, 2008; Hino ve ark., 2018). Yani kişi sokakla çıkara dayalı bir ilişki geliştirmiş olsa da sokak çalışmaları, farklı önceliklerle bu bireylerle çalışmayı da içermelidir. Bu açıdan böylesi kişi ve gruplar diğerlerinden ayrışırken sokaktaki teması koparmadan alternatif bir ilişki geliştirebilmeleri için sokak çalışmacılarının radarında kalmaya devam etmelidir.

Çalışmada dikkat çekici bir diğer nokta, sokakta gönüllü çalışma yürüten bireylerin sokaktan çıkmanın ve iyileşmenin bir göstergesi olarak istihdamı öne çıkarmalarıdır. Yani sokaktaki bir birey ile ilk temas sağlanıp fiziksel destek sunulduktan sonra, işe yerleştirilmeleri üzerine bir süreç işletilmektedir. Kişi eğer başladığı işe devam edebiliyor ve kendi ihtiyaçlarını karşılayabiliyorsa, sokakla ilişkili dezavantajını önemli oranda çözmüş

olarak algılanmaktadır. Temelde istihdamda bulunmak ve emek karşılığında para kazanmak, kişinin iyilik halini destekleyen bir unsurdur (Gombe ve Musa, 2022). Bu durum aslında istihdamın bir güçlendirme aracı olarak kullanılmasına karşılık gelmektedir. Güçlendirme, temelde bireyin kendi kaynakları ile yaşamını sürdürebilmesini ifade etmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2014). Ekonomik sürdürülebilirlik de bireyin yaşamındaki dengeyi sağlaması adına önemli bir unsurdur (Timofti ve ark., 2020). Dolayısıyla mevcut uygulamalarda sokaktaki bireylerin istihdama dahil olması, önemli bir başarı göstergesidir. Bu nokta, önemli bir ilerlemeyi işaret etse de sokaktaki bireylerin psikolojik sağlığındaki ihtiyaçların göz ardı edilmesine neden olabilir. Yani bireylerin bir işe devam etmeleri, sokağın dezavantajlarını azaltmak veya sokaktan çıkmak adına önemli bir kaynak olsa da hedeflenen güçlendirmenin tek göstergesi olarak kabul edilmemelidir. Zira güçlendirme, bireyin fiziksel ve ekonomik iyileşmesinin yanında psikolojik ve sosyal iyileşmesini de içermektedir (Pierson ve Thomas, 2010). Bu anlamda psikolojik iyileşmenin de sokak çalışmalarında önemli bir ilerleme göstergesi olduğunu ve mevcut gönüllü sokak çalışmalarında bu noktanın eksik kaldığını söylemek mümkündür.

Sokak çalışmalarında kurulan ilişkinin kısa süreli olmayıp güvene dayalı ve uzun vadeli olması olması gerektiği çalışmada dikkat çekilen bir başka husustur. Bu durum, literatürde de sıklıkla vurgulanmıştır (Hill ve Laredo, 2019; Vasyelenko ve ark., 2019). İlişkinin böyle bir nitelikte olması, sokaktaki bireylerin hayatlarında kalıcı değişikliklerin yapılmasını amaçlayan uzun vadeli çalışmalar için özellikle önemlidir. Bu durum, çalışmaların olgunlaşmasını ifade ederken aynı zamanda bireyin hizmetlere uyum sağlamasında ve katılım göstermesinde ona fırsat tanımaktadır (Dynamo International, 2008). Bunun için sokaktaki bireylerin şartsız ve önyargısız kabul edilmesi önemlidir. Zira sokaktaki bireyler sıklıkla toplumun diğer üyeleri tarafından dışlayıcı bir muameleye maruz kaldıklarından dolayı sokak çalışmacılarının onlara gösterdiği ve sunduğu güven, güçlü bir ilişki kurulmasına yardımcı olmaktadır. Bu noktada, sokakta çalışma yapan bireyin, sokağı tehlike ve zorluklarıyla birlikte tanıması, sokaktaki bireyle empatik bir ilişki kurabilmesine yardımcı olmaktadır. Bu sayede oluşan uzun vadeli ilişkide sokaktaki bireyin hizmete aktıf katılımı sağlanabilirken, temasta kalınan ilişkide vaka takibi yapmak da kolaylaşmaktadır. Vaka takibi, sokak yaşamının riskli ve düzensiz ortamında oldukça önemlidir (Skogan ve arkadaşları, 2008; Andersson, 2013). Dolayısıyla sokak çalışmalarının böylesi bir niteliğe erişmesi, sokak çalışmacısının başlangıçta kişiyle güvene dayalı güçlü bir ilişki kurması ile mümkün olmaktadır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Profesyonel bir çalışma alanı olarak sokak, çeşitli dinamikleri, zorlukları ve riskleri içermektedir. Etkili bir sokak çalışması yürütebilmek adına sokağın bu niteliklerini doğru biçimde anlamak şarttır. Sokak çalışmacıları için sahaya çıkmadan önce sokağın psikolojik, sosyal ve ilişkisel yapısını kavramak, onlar için büyük bir kazanım ve avantaj oluşturacaktır. Bu nitelikleri keşfetmiş olmak, sokağa yönelik çalışmaların daha etkin ve verimli biçimde yürütülmesine zemin hazırlayacaktır. Hiç şüphesiz pratik anlamda sokağı deneyimlemek, bu alana ilişkin en etkili öğrenme aracıdır. Ancak öğrenim sürecinin sokakta gelişmesi riskli ve maliyetli bir deneyime karşılık gelebilir. Dolayısıyla sokak çalışmacılarının sokağa yönelik bu birikimi kavraması ve bilgi, beceri ve değer üçgeninde sokağa yönelik yetkinliklerini geliştirmesi, bu alana yönelik oldukça önemli ve gerekli bir hazırlığa karşılık gelmektedir. Bu çalışma, çeşitli dinamikler bağlamında sokağı sosyal hizmetin sunduğu teorik perspektifle ele alarak bu yöndeki bir hazırlığın bilgisini üretmeyi hedeflemiştir. Bu doğrultuda sokağın kapsamlı dinamikler etrafında keşfini ve etkili bir sokak çalışmasının ve çalışmacısının niteliklerini detaylandırmıştır. Sosyal hizmet teorisi çerçevesinde üretilen bu bilgi, teorik düzlemde sosyal hizmetin sokak çalışmaları aracılığı ile sokağa ulaştırılmasını; dahası sokak çalışmalarını bir sosyal hizmet müdahalesi olarak karakterize edilmesini önermektedir. Bu perspektifle ulaşılan nihai değerlendirmeler üç temel başlık altında sunulmuştur:

1) Sokakta Çalışma Yaparken Bilinmesi Gerekenler:

Hangi disiplin ve meslekten olursa olsun sokakla ilişkilenecek bir profesyonel ve gönüllü için sokakta bilinmesi gereken birtakım unsurlar söz konusudur. Bu unsurlar, sokaktaki bireylerin ve genel hatlarıyla sokağın doğru biçimde kavranması adına önemlidir. Sahaya inmeden önce bu alana ilişkin bilinmesi gerekenlerin farkında olmak, daha doğru ve etkili sokak çalışmalarının yürütülmesine yardımcı olacaktır. *Sokağın dilini bilmek* olarak ifade edilebilecek bu duruma ilişkin belirlenen unsurlar şu şekilde sıralanmaktadır:

- Sokak, bir çalışma alanı olarak ele alındığında farklı bilgi ve beceri geçmişine sahip çok çeşitli grupları barındırabilmektedir. Diğer yandan bu gruplar, sokağa geçiş sürecinde benzer olumsuz yaşam deneyimlerine de sahip olabilmektedirler. Bu durum

aslında sokak çalışmalarındaki zorluğu ve çeşitliliği yansıtmaktadır. Zira sokak çalışmalarında herhangi bir niteliğe ve geçmişe sahip bireyler ile çalışmak mümkündür.

- Sokakta kalan bireyler, sokağın pratik zorlukları açısından ortaklık gösterse de fiziksel ve psikososyal ihtiyaçlar bakımından farklılıklar gösterebilmektedir. Bu durum, sokak çalışmalarının kapsamlı ve kompleks biçimde organize edilmesine yönelik gerekliliği izah etmektedir. Nitekim hedef kitlenin ve ihtiyaçların çeşitliliği, hizmetlerin belirli bir noktadan sonra bireye özgü şekillendirilerek aktarılmasını gerekli kılmaktadır.
- Sokak çalışmalarında sıklıkla suç ve madde kullanımı gibi özel uzmanlık gerektiren konularla karşılaşmak mümkündür. Bu tür konularla etkin bir şekilde başa çıkabilmek için bu alanlardaki bilgi ve becerilerin sürekli olarak geliştirilmesi ve güncel tutulması önemlidir. Ayrıca, sokak çalışanlarının duygusal dayanıklılık kazanmaları, duygu yönetimi becerilerini geliştirmeleri ve sahada karşılaşabilecekleri tetikleyici durumlara karşı hazırlıklı olmaları, sokaktaki bireylerle sağlıklı ve etkili ilişkiler kurabilmeleri için kritik öneme sahiptir. Bu beceriler, sadece bireylerle doğrudan etkileşimde iken değil genel olarak zorlu sokak ortamında uzun süreli ve etkili çalışmalar yürütmek için de gereklidir.
- Sokakta hizmet sunulan bireyden herhangi bir şekilde hediye, yemek, eşya vb. gibi şeyler kabul etmekten kaçınılmalıdır. Bu tür bir alışveriş, hizmet sağlayıcıyı ilişkide "alan taraf" konumuna getirebilir ve bu durum, hizmet alıcının ilişkiyi kötüye kullanımına fırsat verebilir. Diğer yandan, sokaktaki bireylerin talep ettiği ihtiyaçlar ertelenmemeli, bu ihtiyaçlara hızlı ve somut bir şekilde yanıt verilmelidir. Sokakta yaşayan bir bireyin bir ihtiyacı olduğunda talepte bulunması, onunla kurulacak destek ilişkisine başlamak için oldukça ideal bir zamandır. Bu durum, güven inşa etmek ve etkili yardım ilişkisi sağlamak adına önemli bir fırsat olarak ele alınmalıdır. Sokak çalışanlarının bu talepleri hızlı ve uygun şekilde karşılaması, sokaktaki bireylere değer verdiklerini ve onların ihtiyaçlarını ciddiye aldıklarını göstermesi açısından önemlidir.
- Sokak çalışması yapmak demek, hedef bölge veya kitle içinde yer alan tüm bireylerle çalışma yapmak demek değildir. Bu noktada çalışmalar bireylerin ihtiyaç ve potansiyellerine göre kategorize edilerek organize edilmelidir. Zira sokaktaki bir grup bireyin hizmetleri suistimal etme riski her zaman akılda tutulmalıdır. Kaynak yönetiminin adil biçimde sağlanması ve verimli bir sokak çalışmasının yürütülmesi, hizmetlerin doğru zamanda doğru kişilere ulaştırılması ile ilişkilidir.

- Sokaktaki bireylerin kendi istek ve talepleri olmadan destek ilişkisine dahil olmaları genellikle zordur. Bu bağlamda bireylerin destek sürecine aktif olarak katılmalarını sağlamak, sokak çalışmalarındaki ilişkinin önceliklerindendir. Destek ilişkisinin sürdürülebilir olması ve değişime aracılık etmesi, bireylerin özgür ve aktif biçimde katılımını gerektirmektedir.
- Sokakta kurulan ilişkilerin en temel ve zorlayıcı faktörlerinden birisi güvendir. Sokaktaki bireylerin güvenini kazanmak, onlarla uzun süreli ve etkili bir destek ilişkisi kurmanın ön koşuludur. Bu durum, sokak çalışmalarındaki ilişkinin zaman alan ve dikkat gerektiren bir süreç oluşunu ifade etmektedir.
- Sokakta yaşayan bireylerin kimi zaman tehlikeli, şiddete meyilli ve zarar verici davranışlar sergileyebileceği konusunda dikkatli olmak önemlidir. Sokaktaki bireyler için bu tür davranışlar, sokaktaki tehlike ve tehditlere karşı bir savunma mekanizması olarak gelişebilir. Özellikle güvensiz hissedilen anlarda açığa çıkabilecek bu tür davranışlara karşın sokak çalışmacısının dikkatli olması gerekmektedir. Bu konudaki risk unsurlarını erken fark etmek, krizi yönetebilmek ve gerektiğinde kendisini koruyabilmek bir sokak çalışanı açısından önemli becerilerdir.
- Sokaktaki bireylerle yapılan ilk görüşmelerde güvensizliğe veya suistimale dayalı yalanlar veya gerçeği tam olarak yansıtmayan ifadeler olabilir. Sokak çalışanları, başlangıçtaki beyanların gerçek olmayabileceği konusunda bilinçli olmalıdır. İlişki sürdükçe ilk bilgilerin değişebileceği veya yeni bilgilerin keşfedilebileceği bilinmelidir. Bu bilinçle devam eden ilişkide hikayenin doğrulu zamanla teyit edilmeye çalışılmalıdır.
- Sokakta kalan bireyler için çalışmalardan ziyade çalışmaları yürüten bireylere bağlılık önem taşımaktadır. Özellikle uzun süreli ilişkilerde, ilişkilerin kişisel bir boyut kazanabildiği görülmektedir. Dolayısıyla çalışmalar, çalışmayı yürüten bireyin kişisel yaklaşım ve mizacıyla yakından ilişkilidir. Bu açıdan sokak çalışmalarındaki hizmetler sokaktaki bireylerin ihtiyaçları bağlamında kişiselleştiği gibi sokak çalışanlarının mizaç ve becerileri açısından da birey merkezli bir süreçtir.
- Sokaktakilerle iletişim ve etkileşim içinde olduran bir işte, kurumda veya lokasyonda çalışmak ve bu alandaki aktif gönüllülerle temasta kalmak, bireylerde bu alana ilişkin çalışma başlatma konusunda olmuştur. Bu anlamda sokak çalışmacısı için sokakta çalışmak, kendi gerçekliği ve sınırları içerisinde gönüllü bir hazır bulunuşluğu gerekli kılmaktadır. Bu gönüllülük, sokağa yönelik ilginin artmasına ve alanı keşfetmeye

yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla sokak çalışmalarındaki bu doğal ve gönüllü başlangıç, önemli bir nitelik olarak fark edilmelidir.

- Sokakta çalışırken bireylerle ilk temas oldukça önemlidir. Bu ilk temas, ilişkinin gelişimi üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Bu nedenle ilk temas, kurulacak destek ilişkisinin ilk eşiği olarak kabul edilmelidir. Dolayısıyla sokak çalışmalarında doğru zamanlamanın önemi oldukça büyüktür. Özellikle madde kullanımının olduğu vakalarda ilk temas zamanlaması, çalışmanın başarısını oldukça etkilemektedir. Zira doğru zamanlama, bireylerin ihtiyaçlarına anında yanıt verilmesine olanak tanırken, onların da sunulan desteği kabul etme olasılığını arttırmaktadır. Bu yönüyle sokak çalışmacısı aslında sokaktaki bireylerle ilişkisini derinleştirecek ve güven oluşturacak kritik anları belirleyebilecek bir konumdadır. Dolayısıyla sokaktaki bireylerle ilişki kurmak yalnızca fiziksel bir yakınlık ile değil aynı zamanda duyarlı ve stratejik bir yaklaşımı da barındırmaktadır.
- Sokak çalışmalarına katılmak, çalışanların kişisel gelişimine önemli katkılar sunmaktadır. Bu faaliyetleri gönüllü olarak ve yüksek sorumluluk bilinciyle yürüten çalışmacılar, bu yöndeki katkıları almaya daha yatkın ve eğilimlidir. Hayatı daha geniş perspektifte yaşama, yokluğu ve yoksulluğu görme, şükür arttırma, duygusal olarak beslenme, dua alma, önyargısız olma, empatik tavır sergileme, insanlara ilişkin ayırıcı yaklaşımdan uzaklaşma gibi duygu ve beceriler, sokak çalışmalarının öğretici ve geliştirici yönünü karakterize etmektedir. Bu noktada sokağın, bu alanda çalışanlara bilişsel ve psikolojik açıdan katkı sunan öğretici bir saha olduğunu da söylemek mümkündür. Dolayısıyla bu alandaki çalışmalarda salt profesyonel ve görev odaklı bir yaklaşım kurmak yerine kişisel bir bağlılıkla yer almak, sokak çalışmacıların gelişimine yardımcı olmaktadır.
- Sokak çalışmalarında önyargısız ve ayrımsız bir yaklaşım temel çalışma prensiplerinden olsa da bu durum hizmetlerin suistimal edilmesine zemin hazırlayabilir. Bu nedenle sokak çalışanlarının, sokakta yaşayan bireyleri doğru analiz edebilmeleri ve olası suiistimal risklerini doğru bir şekilde değerlendirebilmeleri büyük önem taşır. Çalışmaların doğru kişilere yönlendirilmesi, hem kaynakların etkin kullanımını sağlamak hem de hizmetlerin suiistimal edilmesinin önüne geçmek açısından önemlidir. Bu beceri, sokak çalışanları için kritik bir yetkinliğe karşılık gelmektedir. Bunun yokluğunda kaynakların etkin kullanımını sağlayamamak, sokak çalışmacılarını suistimal ilişkisinin öznesi haline getirmek ve sokak çalışmacısının

sokaktaki itibarını azaltmak gibi riskler söz konusudur. Dolayısıyla sokakta ayrımsız ve önyargısız yaklaşımın yanında duyarlı ve analitik bir değerlendirme becerisine sahip olmalıdır.

- Sokağa yönelik çalışmaların temel hedefi salt bireylerin ihtiyaçlarını karşılamak değil, kendi kaynaklarıyla yaşamlarına devam etmesine yardımcı olacak desteği onlara ulaştırmaktır. Dolayısıyla sokak çalışmacısı olan gönüllüler ve profesyoneller, sokaktaki bilgi ve kaynaklara hâkim olmalı; yeni kaynak ve ilişki geliştirme konusunda becerikli olmalıdır. Bu itibarla sokak çalışmaları, güçlendirme temelinde organize edilmelidir. Sokaktaki bireylerin kendi kaynak ve becerilerini geliştirmeleri üzerine kurulu bir güçlendirme ilişkisi, sokak çalışmalarını geçici bir yardım mekanizması olmaktan çıkartıp dönüştürücü bir ilişkiye eriştirmektedir. Aksi durumda bireylerin sokak ortamındaki yaşantısını sürdüren ve destekleyen bir çalışma modeli oluşabilir.
- Sokak çalışmalarında hizmet alıcısı bireylerin sahip olduğu kaynaklar ve beceriler, bu çalışmalarda aktif kullanılmalıdır. Güçlendirme temelli çalışma yaklaşımında bireyin güçlü yönlerini keşfetmek, müdahale sürecinin bir parçasıdır. Sokak alanında farklı geçmiş ve deneyimlerden gelen çeşitli profildeki bireylerin bulunması, bu alandaki kaynakların da çeşitliliğini ifade etmektedir. Bu durum bir yandan sokak çalışmacılarının sokakta daha zengin bir enstrümana sahip olduğunu ifade ederken diğer yandan bu kaynakları keşfetme ve aktif kullanma konusunda daha becerikli olması gerektiğini göstermektedir.
- Sokak çalışmalarının birey için gerçek bir dönüşüme karşılık gelmesi için birey sokaktan çıksa da destek sürecini sürdürmek gereklidir. Bu noktada sokak ortamında gerçekleştirilen müdahale, birey sokaktan çıktığı ve daha sağlıklı bir rutine eriştiği noktada da takip edilmelidir. Psikolojik, sosyal ve ekonomik desteklerin devamlılığı sağlanarak bireyin topluma tam entegrasyonu hedeflenmelidir. Bu yönüyle sokak çalışmaları, bireylere sunulacak uzun vadeli destek sürecinin başlangıcı olarak yorumlanabilmelidir. Dolayısıyla sokaktan çıkan bireylerin yeni yaşam şartlarına uyum sağlamaları, toplumsal bağlarını yeniden kurmaları ve bağımsız bir yaşam sürmeleri için gereken desteğin sürekliliği, sokak çalışmalarının başarısında bir gösterge olarak değerlendirilmelidir. Bu noktada özellikle psikolojik desteğin sürdürülebilirliği önem arz etmektedir. Sokak yaşamında öne çıkan fiziksel ve maddi ihtiyaçlar öncelikli olarak karşılansa da psikolojik destek çalışmaları, bu çalışmaların

tamamlayıcısı olarak kabul edilmelidir. Psikolojik iyileşmenin diğer alanlara kıyasla daha uzun bir süreli ilişkiyi içermesi de göz önüne alındığında, sokaktaki bireyin gerçekçi bir dönüşüm sağlaması için destek ilişkisinin uzun süreli takip edilmesinin gerekliliği daha iyi anlaşılmaktadır.

- Sokak ortamında madde kullanım davranışını özel bir bağlamda değerlendirmek gereklidir. Zira madde kullanımı ve bağımlılığı, bireyde fiziksel ve psikolojik değişimler yaşatan, tüm zorlu şartları daha da derinleştiren bir davranış olarak görülmektedir. Bu noktayı ele alırken sokak yaşamına başlama sürecinde geçmişteki olumsuz deneyimlerin ve sokaktaki olumsuz yaşam şartlarının ortaklığı söz konusu olsa da sokaktaki madde kullanımı, kullanıcıları bu dezavantajlar karşısında daha zor bir konuma koymaktadır. Sokak şartlarının madde kullanım davranışına zemin hazırlayan nitelikleri barındırıyor olması, sokak – madde ilişkisinin daha güçlü olmasına zemin oluşturmaktadır. Bu yönüyle madde kullanıcısı bireylere yönelik geliştirilecek sokak çalışmalarında, sokaktan ziyade madde kullanımına ilişkin bir destek ve mücadele öncelenmelidir. Bu bireylerin sokaktan çıkması ya da sokak yaşantılarının iyileştirilmesi, madde bağımlılığı tedavilerini destekleyen bir unsur olarak ikinci planda kalmaktadır. Dolayısıyla madde kullanımının olduğu bir hedef kitle söz konusu olduğunda sokak çalışmalarının madde ile mücadele unsurlarına tam uyumlu olarak geliştirilmesi gereklidir.
- Sokak çalışmalarının sivil niteliği, sokaktaki bireylerle ilişkiyi kolaylaştıran bir unsudur. Sokaktaki kurumsal hizmetler genellikle sağlık alanı ile ilişkilidir. Diğer hizmet alanlarında toplum organizasyonu niteliğindeki sivil çalışmalar daha sık öne çıkmıştır. Çalışmaların sivil nitelikte olması sokaktaki bireylerle daha samimi ve aktif bir ilişki kurmak için önemli bir araç olmuştur. Kamu çalışması olarak organize edilecek olsa da sokak çalışmalarının geleneksel kamu hizmeti imajından sıyrılarak sivil nitelikte sunulması önemlidir. Sokak çalışmacıları, yürütülen çalışmaların bireylere aktarımında en önemli temsil aracıdır. Bu itibarla sokak çalışmacılarının sahada sivil bir imajla çalışması ve geleneksel kamu refleksinden sıyrılarak sokak gerçekliğine uygun bir yapıda faaliyet yürütmesi, etkili bir sokak çalışması için önemlidir.

Bunlarla birlikte sokaktaki bireylerin değişimi yönünde iki temel engel söz konusudur: Bireylerin değişime yönelik bir inanca sahip olmamaları ve değişim isteyenlerin gerekli

desteğe erişememesi. Bu durum sokaktaki hedef kitlede *sokağa mecbur kalanlar* ve *sokağı tercih edenler* olarak bir ayrım oluşturmuştur. Dolayısıyla hedef kitlenin homojen bir yapıda olmaması, ihtiyaç ve beklentilerin bireyler özelinde anlaşılmasını ve müdahale sürecinin kişiye özgü olarak kurgulanmasını gerekli kılmaktadır. *Bulunduğu yerden başlama* ilkesinin pratik bir karşılığı olan bu durum, sokaktaki çalışmaların yapısını doğrudan etkilemektedir. Sokaktan çıkmak isteyen, değişime hazır ve destek arayışında olan bireylerle yürütülecek çalışmalarda nispeten daha hızlı ve sonuca dönük bir çalışma modeli ortaya çıkacaktır. Zira bu ilişkilerde sokaktaki bireyin ilişkiye katılımı noktasındaki gereklilikler daha hızlı sağlanmaktadır. Diğer yandan sokağı tercih eden, değişime yönelik bir umudu ve girişimi olmayan ve sokak yaşamını normal gören bireylerle daha süreç odaklı bir çalışma prensibi kurulmalıdır. Bu profildeki bireylerin sokakla çıkara dayalı bir sür – git ilişki içinde olması ve destek ilişkilerinde suistimale daha yatkın olması ilişki kurmayı, güven sağlamayı, değişime yönelik inanç oluşturmayı, destek ulaştırmayı ve nihai olarak güçlendirmeyi zorlaştırmaktadır. Öyle ki bu gruptaki kimi bireyler hiçbir şekilde ilişki kurmak da istemeyebilirler. Dolayısıyla bu gruptaki bireylerle sokak çalışmaları daha psikolojik temelli yürütülmelidir. Nitekim bu gruptaki bireyler açısından hikaye detaylandırıldığında düzenli hayatın idrak edilememesi, yaşama karşın boş vermişlik psikolojisinin yerleşmesi, kapalı yerlerde kalamama düşüncesi, içselleştirilen bir güçsüzlük nedeniyle güçlenmenin önemsizleşmesi gibi bir takım psikolojik engeller söz konusudur. Dolayısıyla "sokağı tercih edenler" olarak ifade ettiğimiz bu grup aslında mekânsal olarak sokağı tercih etse de "psikolojik" olarak sokaktan çıkma konusunda desteklenmesi gereken bireyleri kapsamaktadır. Son tahlilde sokak çalışmalarının aynı sokaktaki tüm bireyler için standart bir çalışma modeli ve hedefi yerine bireyi merkeze alan yaklaşım içinde olması gereklidir. Bu durumda sokak çalışmaları, sokaktaki bireylerin çeşitli düzeylerdeki katılımına ve onların gerçekliğine uygun bir destek ilişkisi sunmaya hazır olmalıdır.

2) Sokak Çalışmalarında İletişim ve Yaklaşım Nasıl Olmalıdır?

Sokak ortamındaki dezavantajlı bağlam içerisinde bireylerin ilişki ve iletişim biçimleri, hizmet sağlayıcılar açısından zorlayıcı olabilmektedir. Nitekim sokaktaki bireyle kurulan ilişkin nihai hedefini kısa süreli bir yardım ilişkisi olarak değil güçlendirme temelli ve uzun süreli bir ilişki olarak tanımladığımızda, bu alanda çalışan bireylerin yaklaşım ve iletişim biçimleri kurulacak destek ilişkinin belirleyicilerindendir. Dolayısıyla yaklaşım ve

iletişime ilişkin sunulan bu öneriler, sokak alanında gönüllü veya profesyonel çalışma yapacak bireyler için önemli bir rehberlik sunmaktadır.

Sokağa yönelik çalışmalarda tercih edilmesi gerekilen iletişim ve yaklaşıma ilişkin temelde üç aşamalı süreç önermek mümkündür. Her ne kadar sokaktaki destek ilişkisinin temel odağı kalıcı bir değişim sağlamak yönünde olsa da sokakta ilişkiyi bu noktaya getirmek vakit almaktadır. Bu süreç içinde de destek ilişkisinin temelde üç aşamalı olarak olgunlaştığını söylemek mümkündür. İlk aşamada sokaktaki bireylerle kurulacak ilk temas söz konusudur. İlk temasın sağlıklı kurulması, ilişkiyi ilerletmek adına sokaktaki bireyler için önemli bir eşiktir. İkinci aşamada ise taraflar arasında güçlü bir ilişki geliştirmeye ilişkin süreç söz konusudur. Bu aşama, etkin bir destek ilişkisinin inşa edilmesi için birçok niteliği ve beceriyi gerekli kılan bir noktadır. Üçüncü aşamada ise kurulan ilişki olgunlaştırılarak bireyin değişime yönelik desteklenmesi ve bu yöndeki çalışmaların arttırılması söz konusudur. Tüm bu süreçlerin gerçekleşmesi adına ise gönüllülük ve yüksek sorumluluk duyguları, sokağa yönelik çalışmaların ilk anından itibaren hizmet sağlayıcıların sahip olması gereken temel nitelikler olarak değerlendirilmiştir. Sokağa yönelik çalışmalarda iletişim ve yaklaşımın bu aşamalara uyumlu olarak geliştirilmesi, etkili bir çalışma yürütmeye yardımcı olacaktır.

Şekil 6.1. Sokak Çalışmalarında İletişim ve Yaklaşım Nasıl Olmalı?

Sokakta kurulacak ilk temasa ilişkin önerilerin başında ilk temastaki girişimin sokak çalışmacıları tarafından yapılması gelmektedir. Sokaktaki bireylerin, toplumun ekseriyetiyle kurduğu ilişkide çoğu kez ihmal edilen ve çekinilen bir grup olarak damgalandıklarına değinilmiştir. Hissedilen bu damgalanmışlığa rağmen iletişimdeki ilk teması sağlamak ve bu hissin iletişimde oluşturacağı engeli aşmak, sokakta çalışma yapan bireyler açısından bir gerekliliktir. Zira sokaktaki bireyler kendileriyle destek ilişkisi kuracak kişi ve kurumlarla bu yönde bir iletişim kurma eğiliminde değillerdir. Bu noktada sokaktaki bireyleri fark eden bir yaklaşım içinde çekinmeden onların yanlarına, yakınlarına giden, selam veren, hatır soran, ikram eden sıradan bir yaklaşımın, kurulacak ilk iletişim açısından gerekli bir pratik olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla ilişkinin *"sıradan ve yavaş"* bir yaklaşımla kurulması, sokaktaki bireyin dezavantajını hatırlatmayan ve onu etiketlemeyen bir ilişki için önemlidir.

Özellikle ilk temasta fark edilecek bir nitelik olarak çalışmacıların özgüvenli ve cesur bir yaklaşıma sahip olması gereklidir. Bu durum, aslında çalışma yapan bireylerin, sokaktaki bireyler açısından toplumun diğer üyelerinden ayrıştığı ilk noktayı göstermektedir. Sokaktaki bireylerden çekinmeyen, özgüvenli ve girişken bir tavrın ilk andan itibaren ilişkide

hissettirilmesi, sokaktaki bireylerin ilişkiye katılımı açısından önem arz etmektedir. İlk temasta bireylere çay, sigara, çorba, yemek gibi ikramların sunulması, sokaktaki birey açısından kurulan ilişkinin fayda sağlayabileceğine ilişkin inancını desteklemek adına önemlidir. Bu nokta, sokaktaki bireylerin temel beslenme ihtiyacının devam ediyor olma ihtimaline karşı geliştirilen ve kurulacak ilişkide bu gerçekliğin fark edildiğini onlara hissettiren bir davranış olarak algılanmaktadır. Bu durumda sokaktaki birey, ilişkinin en başında kendisine hitap eden bir yaklaşım gelişebileceğine ve değer gördüğü bir ilişki kurabileceğine yönelik inanç geliştirmektedir. Sunulan ikramın sokaktaki birey açısından bu yönde bir karşılık bulması, çalışma yapacak bireyler açısından ikram etmenin işlevsel bir araç olduğunu göstermektedir. İlk temastan itibaren ilişkinin somut ve ihtiyaç temelli yürütülebileceğine ilişkin düşünce, ilişkide samimiyet ve güvenin tesis edilmesi açısından önemlidir. Bu durum da kurulacak destek ilişkisinin etkinliğini arttıracak etkili bir unsurdur.

Sokakta kalan bireyler, günlük yaşamlarında sıklıkla toplumun diğer kesimlerinden önyargıya ve dışlanmaya maruz kalmaktadırlar. Sokaktaki bireylerde yerleşen bu tecrübe, sokak çalışmacıları ile kuracakları destek ilişkisine karşı bir önyargı ve direnç geliştirmelerine neden olmaktadır. Bu nedenle sokakta çalışan profesyonellerin ve gönüllülerin bu bireylere yönelik yaklaşımlarında önyargısız ve kabul edici bir tutumun öne çıkması gerekmektedir. Bu tutum, sokak çalışmacıları ile sokaktaki bireylerin güvene dayalı bir destek ilişkisi geliştirmesi için gereklidir. Bu tutum üzerine samimi, mütevazı, ilgili ve duyarlı bir çalışma ilişkisi inşa edilmelidir. İlişkinin bu nitelikleri, sokaktaki bireyler açısından hızlıca fark edilen unsurlardır. Zira gerek kendi sokak ortamındaki ilişkilerde gerekse de toplumun diğer üyeleriyle olan ilişkilerde, bu yöndeki unsurlara çoğu kez rastlanmamaktadır. Sokak çalışmacılarının, toplumun genellikle gösterdiği ihmal edici ve mesafeli tutumun aksine sokaktaki bireylere karşı anlayışlı ve ilgili davranması, bu bireylerin destek süreçlerine daha güvenle katılmalarını sağlamaktadır. Sokak ekolojisi içinde sıkça karşılaşılan zorunlu ve yüzeysel ilişkilerin aksine sokak çalışmalarındaki daha samimi ve uzun süreli bir ilişki kurma çabası, sokaktaki bireylerin kendilerini daha değerli hissetmelerine yardımcı olmaktadır. Bu ilişkiler, pratik eylemlerle desteklenerek pekiştirilmelidir. Bu anlamda sokaktaki bireylerin yanlarına, mekanlarına gidilmesi, onlara vakit ayrılması ve onların dinlenmesi, ihtiyaçlarına karşılamaya yönelik çabanın gösterilmesi ve kriz anlarında somut destekler sağlanması, sokaktaki bireyler açısından çalışmacının ilgi ve samimiyetini teyit etmek adına önemlidir. Bu sayede sokak çalışmalarının hedef grubundaki bireyler toplumun diğer kesimlerinden farklı

olarak gösterilen bu pozitif yaklaşımı fark ederek çalışmalara daha katılımcı bir yaklaşım geliştirmektedir.

Sokaktaki bireylere yönelik olan çalışmalarda benimsenen yaklaşımın bir başka niteliği bu bireylere değer verilmesi ve her durumda onların yargılanmadan kabul edilmesidir. Sokaktaki bireyler, sahip oldukları kaynaklarla çoğu kez sokağın dışındaki toplumsal yaşantıda değer ve itibar görememektedirler. Bu nedenle sokak çalışmacılarının bu bireylere karşı değer gösteren, mütevazı ve yargılayıcı olmayan tutum sergilemeleri ilişkide oldukça önemlidir. Sokaktaki bireyler kendilerine yönelik ayrımcılığı ve önyargıyı, söz, tutum ve davranışlardan fark edebilmektedir. Öyle ki bu konuda kimi zaman gereğinden fazla hassas dahi olabilmektedirler. Bu durum, onların sokak çalışmacıları ile kuracakları ilişkilerini ve sokak çalışmasından alacakları desteği doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla aslında ilişkinin farklı aşamalarında sokak çalışmacılarının tutumu, sokaktaki bireyler tarafından sürekli olarak sınanmaktadır. Bu nedenle sokak çalışmacılarının değer gösteren ve yargılayıcı olmayan bir tutum sergilemede hassas olmaları oldukça önemlidir. Zira sokaktaki birey, destek ilişkisine ikna olmada ve güvenmede şüpheci bir yaklaşımı her zaman taşımaktadır. Sokak çalışmacılarının olumlu ve destekleyici tutumu, bireylerin kendilerini daha önemli ve değerli hissetmelerine, toplumsal normlara daha kolay uyum sağlamalarına ve sosyal ilişkilerde daha güvenli hareket etmelerine yardımcı olacaktır. Bu durum ise sokak çalışmalarındaki güçlendirme ve topluma yeniden katılım hedeflerini kolaylaştırmaktır.

Sokakta kalan bireyler, sokak ortamının getirdiği iletişim ve davranış kalıpları içerisinde çoğu kez uzun süreli ilişkilerde uyumsuz ve zorlayıcı tavırlar sergileyebilmektedirler. Bu noktada kimi zaman sağlanan hizmetlere ve buna aracı olan kişilere yönelik uygun olmayan üslup ve davranış biçimleri sergileyebilmektedirler. İlişkinin bu anlarını yönetmek ve destek ilişkisini sürdürmek adına sokak çalışanlarının sabırlı, toleranslı ve anlayışlı olması beklenmektedir. Bu sayede sokaktaki bireyin sergilediği uyumsuz davranış nedeniyle ilişki sonlanmamakta; daha uyumlu bir anda yeniden destek ilişkisi başlatılabilmektedir. Bu nokta aslında, sokakta çalışma yapmanın zorluğunu doğru biçimde anlamayı ve içselleştirmeyi gerektirmektedir. Sokaktaki bireylerin sosyal açıdan uyumsuz davranışlar sergilemesi, kendi bağlamları içerisinde anlaşılabilir bir durumdur. Bu detayın atlandığı ilişkiler, kırılgan bir yapıda olmakta ve ilişki daha erken sonlanmaktadır. Sokaktaki bireyler iyi niyetli de olsalar, destek ilişkisine ilk seferde tutunmakta

zorlanabilirler. Dolayısıyla bu niteliklerle sokağa yönelik çalışma yapan bireylerin, ilişkinin sürdürülmesi için gerekli olan bu sorumluluğu almış olması beklenmektedir.

İlişkilerde güven ve samimiyet tesis edildiğinde sokaktaki bireylerin çalışmalara dahil olmasını ve aidiyet geliştirmesini önemli bir kazanım ve fırsat olarak görmek gereklidir. Böylesi durumlarda, sokaktaki bireyleri de hizmetlerin bir parçası yapmak, onlara sorumluluk vermek, diğer insanlara yardım etme fırsatı sunmak, aslında çalışmaların içeriğinden ziyade bireye sorumluluk verme ve değerli hissettirme boyutuyla etkili bir çalışma olmaktadır. Bu yaklaşım, tanış olunan ve güven tesis edilen bireylerin çalışmalara ve ilişkiye aidiyetini arttırarak, daha potansiyelli ve etkili bir değişim sürecinin öncüsü olabilmektedir.

Sokak çalışmaları, içerisinde barındırdığı çeşitli zorluklar nedeniyle zorlayıcı ve yorucu bir saha olarak tanımlanabilir. Bu alanda başarılı olmak için sadece profesyonel bilgi ve becerilere sahip olmak yeterli değildir. Bu noktada yüksek bir gönüllülük gerekmektedir. Gönüllü olmak, bu sahada karşılaşılan zorluklara karşı daha dirençli olmayı, mesai kavramı olmaksızın çalışmayı ve sahadaki olumlu gelişmelerden motivasyon sağlamayı mümkün kılmaktadır. Sokak çalışmacılarının gönüllü bir yaklaşım benimsemesi, zorluklar karşısında dayanıklılıklarını arttırmalarına yardımcı olmaktadır. Bu alandaki gönüllülük, sık sık değişen ve zaman zaman belirsiz olan sokak koşullarına uyum sağlama yeteneğini de geliştirmeye yardımcı olmaktadır. Ayrıca sokakta yapılan çalışmaların genellikle kurumsal desteklerin sınırlı olduğu bir ortamda yürütüldüğü düşünüldüğünde, gönüllülük esaslı bir yaklaşım bu çalışmaların sürdürülebilirliği için hayati öneme sahiptir. Bunun yanında gönüllülüğü yüksek sokak çalışmacıları, bu alanda hizmet veren kuruluşlarla ve sokakta yaşayanlarla derin bağlar kurabilir. Bu bağlar, sokaktaki bireylerin günlük mücadelelerine empatiyle yaklaşmayı ve onlara karşı duyarlı bir tutum sergilemeyi destekleyecektir.

Gönüllülüğe eşlik eden bir diğer kavram sorumluluktur. Nitekim sokağa ilişkin çalışmalarda yasal sorumlulukların ve kurumsal hizmetlerin eksikliği düşünüldüğünde, sokağa yönelik çalışma yapan gönüllü ve profesyonellerin aldıkları inisiyatifler, çalışmaların gelişimini sağlamaktadır. Bu sürecin de temel dinamiği yüksek sorumluluk duygusudur. Diğer yandan sokaktaki bireylerle çalışırken taraflar arasında hiyerarşik bir ilişki geliştirme eğilimi söz konusudur. Yüksek sorumluluk bilinci, ilişkinin hiyerarşik bir yapıya bürünmesini engelleyerek sokak çalışmacılarının ideal çalışma yaklaşımını korumalarına yardımcı olmaktadır. Bu anlamda sokak çalışmacılarını profesyonel standartlara uygun hareket etmeye ve etik ilkeleri gözetmeye teşvik etmektedir. Bunların yanında sorumluluk bilinci,

çalışmaların sürdürülebilirliği açısından da oldukça önemlidir. Alana ilişkin yasal sorumluluğun zayıf olması, sürdürülebiliriliği gönüllülükte olduğu gibi sokak çalışmacılarındaki yüksek sorumluluk bilincine bağlı kılmaktadır.

3) Sosyal Hizmet Uygulaması Olarak Sokağa Yönelik Çalışmaların Geliştirilmesi Adına Öneriler

Çalışma alanı olarak sokağın oldukça kapsamlı dinamikleri barındırması, bu alana ilişkin çalışmaların da geniş bir spektrumda sunulmasını gerekli kılmaktadır. Bu geniş yelpaze, sokağın arka planda sosyal, psikolojik, ekonomik, eğitsel ve politik birçok unsurla yakından ilişkilenmesi demektir. Bu yönüyle sokak çalışmalarının geliştirilmesine ilişkin makro düzeyli öneriler, pratik sokak uygulamalarından bu alana etki eden kurumsal uygulama ve yasal düzenlemelere; sivil toplumun katılımından eğitsel çalışmalara kadar çeşitlilik arz eden bir diziye karşılık gelmektedir. Bu anlamda Türkiye'de sokak çalışmalarının geliştirilmesine ilişkin öne çıkan öneriler şu şekildedir:

- **Genel itibariyle sokak çalışması modeli yaygınlaştırılmalı ve kurumsal hizmet modelleri ile entegre edilmeli:** Genelde Türkiye'de özelde ise İstanbul'da sokak çalışmalarına yönelik ihtiyacı gösteren net veriler bulunmamaktadır. Konuyla ilişkili kısmi verilere çeşitli araştırmalarda rastlansa da bu çalışmanın sahası olan İstanbul'un Fatih, Eyüp, Beyoğlu ve Beşiktaş ilçelerini kapsayan alanlarda, sokak çalışmalarının arttırılması ve geliştirilmesine yönelik ihtiyaç öne çıkmıştır. Bu anlamda bu bölgeleri kapsayan sokak çalışmalarının geliştirilmesi önerilmektedir. Bu çalışmalar uzun süreli, güçlendirme ve değişim odaklı çalışma modelleri olarak geliştirilmeli ve daha geniş bir hedef kitlesini hedeflemelidir. Bunun yanında genel sokak çalışması modeli, Türkiye'de sosyal hizmet sistemine entegre edilerek kamu otoriteleri tarafından da desteklenmeli ve kullanılmalıdır.
- **Sokakta, sokağın nabzını tutacak, açık kapı sisteminde ve esnek çalışan, istasyon niteliğinde aracı model geliştirilmeli:** Sokak çalışmalarının etkin bir yapıda sürdürülebilmesi için uygulama ve çalışmaların doğrudan sokakta, sokak ortamında yürütülmesi gereklidir. Sokak ortamındaki uygulamalar nihai çalışmalar olarak değil, sokaktaki bireylerle ilk temas sağladığı ve temel ihtiyaçlarının karşılandığı yerler olarak ele alınmalıdır. Bireylerin kalıcı değişim sürecindeki müdahaleleri için gerekli diğer kurumsal kaynaklar ise çalışmaların uzun süreli kısmında gündeme gelmelidir.

Bu noktada sokak ortamındaki çalışmaların "istasyon" niteliğinde olması, temelde sokak ve kurumsal hizmetler arasında aracı bir rol üstlenmesi beklenmektedir.

- **Sokak çalışmalarında bulunan kişi ve kurumların koordinasyonu sağlanmalı:** Sokakta aktif çalışan kişi ve kuruluşların daha koordineli ve etkileşimli bir hizmet modeli içinde olması önerilmektedir. Bu etkileşim çalışmacıların alanda birbirlerini tanımalarına, uygulama sürecinde yardımlaşmalarına ve kurumsal yönden gelişmelerine katkı sunacaktır. Bununla birlikte sokağa yönelik hizmetlerin mükerrerliğini ve istismarını önlemek adına da önem arz edecektir.
- **Sokağa yakın emniyet, acil servis, zabıta birimleri gibi kuruluşlarda sokağa ilişkin bilgi ve beceri düzeyi yüksek sosyal hizmet uzmanlarının istihdamı sağlanmalı:** Emniyet, acil servisler ve zabıta birimleri sokağa yakın çalışan kurum ve birimlerdir. Bu birimler vakalara kendi disiplinlerini önceleyen bir yaklaşımla yaklaştığından ilişkide sokak psikolojisinin gerekliliklerini ıskalayabilmektedir. Diğer yandan bu birimlerin mevcut personel yapılarına ek olarak sosyal hizmet uzmanı ve psikolog gibi meslek elemanları ile sokağın psikososyal yönünü daha çok önceleyen bir çalışma yaklaşımının, ilgili kurum çalışmalarına eşlik edebileceği anlaşılmaktadır. Özellikle sosyal hizmet uzmanlarının gerek psikoloji bilgisi gerekse de sokak düzeyinde çalışma kapasitesi bakımından bu birimlere eşlik etmesi önemli bir kazanım olacaktır.
- **Sokakla yakın çalışan kurumlar, uygulama sürecindeki engeller karşısında inisiyatif alabilmeli:** Sokağın mesaisiz bir saha olması ve kimi zaman akut/acil müdahaleleri gerektirmesi, standart ve kurum temelli çalışma modeli içerisinde yer alan çalışanlar için zorlayıcı olabilmektedir. Zira gerek kurumsal yasal yetki ve sorumluluk açısından gerekse de sokaktaki bireylerin kamu ile ilişkileri açısından hizmetlerini çoğu kez sokağa ulaştıramamaktadırlar. Bu konuda kurumların mevcut yapıları içerisinde sokağa hizmet ulaştırmaları için ilgili profesyonellerin inisiyatif almaları gerekmektedir. Bu inisiyatif, sokak çalışmalarında vurgulanan gönüllü ve sorumlu çalışma yaklaşımının bir tezahürü olarak yorumlanmalıdır.
- **Sokak çalışmalarında "yerindelik" ilkesi daha aktif kullanılmalı:** Sokak çalışmalarında yerel dinamikler ve kaynaklar daha aktif ve belirleyici biçimde kullanılmalıdır. Bu noktada sokak çalışmalarının yerinden yönetim ilkesine benzer biçimde bölgesel ve mekânsal sınırlılıklar dahilinde, kanaat önderleri, öne çıkan

esnaflar, muhtar, müftü ve imam gibi sivil ve/veya resmi güçlü yerel figürler aracılığıyla geliştirilmesi önerilmektedir.

- **Sokaktaki grupların özel gereksinimlerini dikkate alan hizmet modelleri geliştirilmeli:** Sokak çalışmalarında yer alan bireyler homojen bir yapıda değildir. Bu anlamda madde kullanımının olduğu kişi ve gruplara yönelik, diğer çalışma modellerinden farklılaşan spesifik bir sokak çalışması kurgulanmalıdır. Madde kullanımı doğası gereği bireyin yaşantısındaki diğer tüm sorunları ikinci plana atan öncelikli bir alandır. Sokakta bu bireylerle çalışmak, madde kullanımı ile ilişkili dinamikleri önceleyen bir çalışma modelini gerektirmelidir. Diğer yandan yetişkin erkek bireylerin mevcut kurumsal hizmet modelleri içerisinde korunmasız kaldığı görülmüştür. Özellikle boşanma, işsizlik veya cezaevi sonrası süreçlerde yetişkin erkeklere yönelik barınma temelli bir hizmet modelinin yokluğu, sokak çalışmalarında bu bireyleri özel gereksinimli bir konuma itmektedir. Bunun yanında sokakta erkeklere kıyasla daha az olduğu tahmin edilen kadınların, daha özel ve riskli bir sokak yaşantısı sürdürdüğü görülmüştür. Dolayısıyla sokakta bulunmak durumunda olan kadınların karşılaştığı riskleri ve ihtiyaçlarını dikkate alan sokak çalışmaları da spesifik bir niteliğe erişebilmelidir. Son olarak yaşlı ve engelli bireyler için temel barınma ve sağlık hizmetlerini ve kurum temelli bakımı önceleyen bir sokak çalışması yaklaşımının geliştirilmesi önerilmektedir.
- **Cami merkezli sokak çalışmalarının geliştirilmesi ve bir kurum olarak Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu yöndeki kapasite ve potansiyeli aktifleştirilmeli:** Camilerin ve imamların toplum nezdindeki itibarı ve karşılığı, sokaktaki bireyler için de geçerlidir. Bu durum camileri ve imamları, sokaktakiler için doğal bir uğrak noktası yapmaktadır. Aynı zamanda camilerin mevcut yapıları içerisinde çoğunlukla sabit tuvalet hizmetlerinin bulunması, sokaktaki bireylerin ihtiyaca binaen de camilerle yakınlık kurmalarına aracılık etmektedir. Bunların da ötesinde camiler, yardımseverlik, hayırseverlik, yargılayıcı olmama, reddetmeme, damgalamama gibi değerlerin temsil edildiği mekânlardır. Bu temsiliyet, sokaktaki bireylerin sosyal ve psikolojik ihtiyaçlarına doğal bir cevap barındırmaktadır. Sokaktaki bireyler, toplumun diğer üyelerine kıyasla birçok açıdan farklı ve/veya dezavantajlı olsa da, onlarla dini ve kültürel ortaklığını devam ettirmektedir. Bu ortaklığın cami ortamında görünür olması, imamların yasal sorumluluk olarak bu pratiğin merkezinde bulunması ve camilerin fiziksel şartlarının bu yönde kolay organize edilebilmesi gibi unsurlar

sokak çalışmalarında camiilerin ve imamların mevcutta önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir. Bu yönüyle Diyanet İşleri Başkanlığı kurumu kamusal misyon, yasal çerçeve ve insan kaynağı birikimi gereği Türkiye'deki sokak çalışmalarının gelişiminde başat bir konumda yer edinebilmelidir.

- **İlgili alanlardaki kamu hizmetleri sokaktakiler için erişilebilir hale getirilmeli:** Mevcut durumda kurum ve kuruluşların yasal ve yapısal olarak sokak alanıyla ilgili görev tanımlarının bulunmaması ve mevcut yapı içerisinde sokağın getirdiği dezavantajların hizmetlerle entegre edilememesi söz konusudur. Buna bağlı olarak da resmi kurumların sokaktaki bireylere yönelik hizmetleri sınırlı kalmakta ya da bireyin acil ihtiyacı olsa da hizmet sunumu gerçekleştirilememektedir. Bu noktada kimi zaman standart prosedürlerin, çalışanları gerçekçi olmayan bir takım uygulamalara itebildiği de görülmüştür. Bu anlamda sağlık ve sosyal hizmet gibi öncelikli alanlarda yer alan kuruluşların sokaktaki bireylere, sokak dinamiklerine uygun biçimde hizmet sunabilecekleri bir altyapının sağlanması gereklidir.
- **Sokaktaki bireylerin temel sağlık hizmetlerine ulaşımı kolaylaştırılmalı:** Kurumsal olarak sokak çalışmalarının geliştirilmesinin yanında mevcut yapıda önemli bir ihtiyaç olan sağlığa erişim, sokaktaki bireyler açısından önemli bir sorundur. Sokaktaki bireyler kamu kurumları ile oldukça zayıf ilişki içinde iken sağlık hizmetlerinin alternatifi olmadığından özellikle sağlık kuruluşları ile kamu hizmetlerine erişmektedir. Ancak bu noktada da kimlik kartının yokluğu, güvencesizlik, kayıt dışılık, adli sorunlar gibi bürokratik engeller, sokaktaki bireylerin sağlık kuruluşlarına erişimini kısıtlamaktadır. Bu noktada, herhangi bir kurumsal desteğe erişemeyen bireyler için sağlık hizmetlerine erişimini kolaylaştıracak özel yasal düzenlemeler geliştirilmelidir. Bu düzenlemeler ile birlikte bireylerin temel sağlık hizmetlerine erişimi kolaylaştırılmalıdır. Bu noktadaki sağlık hizmetleri, ileri aşamada bu bireylere eriştirilebilecek diğer hizmetler için aracı bir hizmet de olabilecektir.
- **Bağımlılık tedavisindeki bireylerin sokak yaşamına geçişleri tedavi protokolleri ile engellenmeli:** Sokakta madde kullanımı olan bireyler, daha sıklıkla suç ve madde kullanımı ile ilişkili eylemlerle kamu ile temasa geçmektedir. Bu noktada Türkiye'de bağımlılık mücadele politikasının bir gereği olarak bireyi tedaviye kazandırma girişimleri, sokaktaki bireylerin de sıklıkla tecrübe ettiği bir deneyim olmaktadır. Bu noktada bireylerin bağımlılıktaki yatılı veya ayaktan tedavi modelleri ile yaşamlarının

bir döneminde temas kurabildiği görülmektedir. Dolayısıyla bireylerin sokak deneyimi bağımlılıktaki tedavi protokollerinde öncelikli bir alan olarak dahil edilmelidir. Bu madde kullanımı ile birlikte sokağa geri dönüşü engelleyecek kaynak ve beceriler bireylere sağlanmalıdır. Bu aşamadaki kamu sorumluluğunu genişletmek ve gerekli kurumsal destekleri sağlamak, bağımlılıkla mücadelenin önemli bir ayağı olarak ele alınmalıdır.

- **Bu alanda çalışan kişilerin ve kurumların eğitimi sağlanmalı:** Sokakta kalan bireylerin psikososyal ihtiyaçlarını göz ardı etmeyen, uygun ve etkili iletişim kurabilen bir sokak çalışanı profili, sokağa ilişkin çalışmaların etkinliği için önemlidir. Bu anlamda sokaktaki bireylerle teması yüksek olan sosyal hizmet uzmanı, emniyet görevlileri, zabıtalar, imamlar ve sivil toplum çalışanlarının bu yönde eğitimler alarak geliştirilmesi, pratik açıdan önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir.
- **Bu alanda gönüllü çalışan kişi ve kurumlar tespit edilmeli, gerekli alanlarda desteklenmeli ve nihai bir akreditasyonla etkin bir kaynak olarak kullanılmalı:** Sokak alanında çalışmak, çalışan bireyler açısından gönüllülük ve sorumluluk temelinde gelişmelidir. Zira bireylerin yalnızca aldıkları mesleki unvan veya yer aldıkları kurumların çalışmaları gereği sokakla ilişkilenmesi yetkinlik açısından yeterli değildir. Sokak çalışmalarına bireysel özellikler itibari ile uygunluk önem arz etmektedir. Diğer yandan tek başına gönüllülük ve sorumluluk duyguları, bu alandaki çalışmalar açısından yeterli bir kriter değildir. Pratik olarak bakıldığında bu alandaki mevcut kaynakları geliştirmek adına kamu otoritesini temsil eden belediye, kaymakamlık, valilik, emniyet, diyanet gibi birimlerin sokak alanındaki gönüllü kişi ve girişimleri tanıması, beceri ve kapasitelerini arttırmak adına eğitsel çalışmalar yürütmesi ve akredite bir sistemle birlikte organize olunması, bu kaynakların etkin kullanılması adına önemli bir ihtiyaçtır. Özellikle dini ve kültürel hassasiyet ve motivasyonla yürütülen çalışmaları, profesyonel bir yaklaşımla geliştirmek gereklidir. İhtiyacın üzerinde bir destek anlayışı, sokak çalışmalarında temel hedef olan güçlendirmenin önüne geçebilir.
- **Sosyal hizmet uzmanı adayı öğrencilerin sokakla ilişkili bilgi birikimleri geliştirilmeli:** Sokakta çalışma yapmaya müsait aday meslek elemanlarının eğitim sürecinde sokakta çalışma yapan kişi ve kuruluşlarla daha etkin temas kurması, eğitsel tecrübe olarak sokak alanında çalışmalar yürütmesi ve sokakta uzmanlık gerektirecek suç ve bağımlılık gibi alanlarda daha yetkin eğitimler alması önerilmektedir. Bu

meslek elemanı adaylarının eğitim süreçlerinde sokağa ilişkin bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi ve meslek yaşantılarında sokağa yönelik ilgilerinin arttırılması sokak çalışmalarının geliştirilmesi adına önemlidir. Özellikle sosyal hizmet uzmanlarının sokak çalışmacısı olma yönündeki mesleki uyumlulukları dikkate alındığında, sosyal hizmet teorisinde sokak alanının spesifik bir çalışma alanı olarak ele alınması önerilmektedir.

- **Akademi ve sokak teması arttırılmalı, bu noktada karşılıklı etkileşim ve tanışıklık geliştirilmeli:** Sokak alanı, pratik bir alan olması nedeniyle çoğu kez bu alanda çalışan gönüllü ve profesyoneller akademik üretimden uzaktır. Bunun yanında kendilerini ve çalışmalarını geliştirecek akademik bilgiyi takip etmeleri de öncelikli bir hedef olmayabilir. Daha geniş bakıldığında da sokakta yürütülen çalışmaların etkinliği ve verimliliği, çoğu zaman uygulayıcıların kendileri tarafından ölçülememektedir. Dolayısıyla akademik bilgi ve becerilerin sokağa ve sokak çalışanlarına ulaştırılması önemli bir kazanım olacaktır. Diğer yandan sokak alanı ilgili disiplinlerdeki akademisyenler açısından da yeterli ilgiyi görememekte; alana ilişkin tecrübe akademik eğitim sürecinde gerekli yeri edinememektedir. Bu nedenle sokak alanının akademik çevrelerde daha yakından ilgi görmesi, bu etkileşimin sağlanması adına önemlidir.
- **Sokak alanına ilişkin önleyici çalışmalar arttırılmalı:** Önleyici çalışmalar, suç ve bağımlılık gibi toplumsal maliyeti yüksek olan diğer birçok alanda olduğu gibi sokak çalışmalarında da öncelikli başlıklardan biri olmalıdır. Kişinin yaşantısında sokak hikayesinin başlamadan veya sokağın döngüselliği yerleşmeden müdahale edilmesi, sağlıklı bir rutine erişimin sağlanması adına daha önceliklidir. Dolayısıyla sokak çalışmalarında müdahale odaklı iyileştirici çalışmaların yanında önleyici nitelikteki çalışmalar da geliştirilmelidir.
- **Sivil toplumun sokağa ilişkin farkındalığı arttırılmalı:** Sokak çalışmaları, sahadaki birçok kişi ve kurumun katılımını çeşitli boyutlarda gerekli kılmaktadır. Doğrudan bu alanda çalışmayan sivil toplum kuruluşlarının sokağa ilişkin farkındalıklarının geliştirilmesi, bu alana ilişkin duyarlılıklarını arttırarak ihtiyaçların daha öncelikli tespit edilmesi, müdahalelerin daha hızlı ve etkin yürütülmesi ve hizmetlerin daha kolay organize edilmesi açısından önemli bir kazanım olacaktır.

KAYNAKLAR

Akyıldız, Y., 2020, *Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet İhtiyacının Ekosistem Yaklaşımı Bağlamında İncelenmesi*: İstanbul Örneği, Doktora, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Alesina, A., & Giuliano, P., 2014, *Family ties. In Handbook of economic growth,* (Vol. 2, pp. 177-215). Elsevier.

Allen, K. A., 2020, *The psychology of belonging*. Routledge.

Alpak, E. M., Düzenli, T., & Yılmaz, S, 2018, Kamusal açık mekânların kalitesi ve sosyal etkileşim üzerindeki etkileri. *Journal of History Culture and Art Research*, *7*(2), 624-638.

Andersson, B., 2013, Finding ways to the hard to reach—considerations on the content and concept of outreach work. *European Journal of Social Work*, *16*(2), 171-186.

Armitage, R., 2016, *Crime prevention through environmental design*. In *Environmental criminology and crime analysis* (pp. 278-304). Routledge.

Arslan, E. ,2022, Nitel araştırmalarda geçerlilik ve güvenilirlik, Pamukkale Üniversitesi *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 51(1), 395-407.

Ashman, K. K. Zastrow, C.,1990, *Understanding human behavior and the social environment,* Chicago, Nelson Hall Publishers.

Austin, M., Coombs, M., and Barr, B., 2005, Community-centered clinical practice: ıs the ıntegration of micro and macro social work practice possible?.*Journal of Community Practice*,13(4),9-30

Aytaç, Ö., 2003, Meslekler sosyolojisi açısından polislik mesleği, *Polis ve Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(1), 15-33.

Baş, T., Akturan, U. ,2017, *Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri* (3. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Banks, S. ,2020, *Ethics and values in social work*. Bloomsbury Publishing.

Barber, J. G., 1995, *Social work with addictions*. London: Macmillan.

Barker, J. D., 2012, Social capital, homeless young people and the family. *Journal of youth studies*, *15*(6), 730-743.

Barnes, J., 2006, What prevents, or could increase, informal social control in neighbourhoods? London, London School of Economics/CASE seminar.

Barrett, M. S. ,1989, Women and income-generating projects in developing countries: Social and psychological effects. *Affilia*, *4*(2), 46-59

Bauer, J. J., & McAdams, D. P. ,2004, Growth goals, maturity, and well-being. *Developmental psychology*, *40*(1), 114.

Bekaroğlu Doğan, Y., 2018, *Küreselleşen İstanbul'da evsizliği sosyal hizmet perspektifinden analizi,* Doktora, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Berger, P. J., & Neuhaus, R. J., 1977,. *To empower the people: The role of mediating structures in public policy*. Washington, DC: American Enterprise Institute for Public Policy Research.

Berkün, S., 2017, Türkiye'de Sosyal Belediyecilik Anlayışı. *Şarkiyat*, *9*(2), 582-598.

Bezpalko, O. V., Hurkovska, L. P., & Zhuravel, V., 2010, Kompleksna dopomoha bezdohlyadnym ta bezprytulnym dityam [Integrated help for homeless and neglected children].

Biswas-Diener, R., & Diener, E. D., 2000, The subjective well-being of the homeless, and lessons for happiness. *Social Indicators Research*, *76*, 185-205.

Bodelan, M. ,2016, Street social work: essence and specificity. *Scıence And Educatıon*, (1), 28-31

Bogdan, R. C., Biklen, S., K. ,2022, *Eğitimde nitel araştırma, teori ve metodlara giriş*, Çev. Balcı ve Ahi, Pegem Akademi, Ankara.

Bosselmann,P.,J. Flores,W. Gray,T. Priestley,R. Anderson, E. Arens,P. Dowty,S. So, and J. Kim., 1984, Sun,Windand Comfort: A Study of Open Spaces and Side walksin Four Down town Areas. Berkeley: Institute of Urban and Regional Development, College of Environmental Design, University of California.

Bogdan, R. C., Biklen, S. K., 1992, Qualitative Research for Education: Introduction and Methods. Boston: Allyn and Bacon.

Brdar, I., Rijavec, M., & Miljković, D., 2009, Life goals and well-being: Are extrinsic aspirations always detrimental to well-being?. *Psihologijske teme*, *18*(2), 317-334.

Bright, G., Thompson, N., Hart, P., & Hayden, B., 2018, Faith-based youth work: education, engagement and ethics. *The Sage handbook of youth work practice*, 197-212.

Brody, R., & Nair, M. D., 2020, Makro Sosyal Hizmet. *C. Bolgün, Çev.) Ankara: Nika Yayınevi*.

Bronfenbrenner, U., 1979, *The ecology of human development: Experiments by nature and design.* Harvard University Press.

Bunce, S. C., Larson, R. J., & Peterson, C., 1995, Life after trauma: Personality and daily life experiences of traumatized people. *Journal of Personality*, *63*(2), 165-188.

Burkay, S., 2008, Teorik çerçevede suç. *ETHOS: Felsefe ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, *2*, 4.

Chichilnisky, G., 2009, The topology of fear. *Journal of Mathematical Economics*, *45*(12), 807-816

Clemente-Suárez, V. J., Navarro-Jiménez, E., Moreno-Luna, L., Saavedra-Serrano, M. C., Jimenez, M., Simón, J. A., & Tornero-Aguilera, J. F., 2021, The impact of the COVID-19 pandemic on social, health, and economy. *Sustainability*, *13*(11), 6314

Coady, N., ve Lehmann, P. (Eds.)., 2016, *Theoretical perspectives for direct social work practice: A generalist-eclectic approach*. Springer Publishing Company.

Corr C, 2002, Engaging the hard-to-reach: An evaluation of an outreach service, Ref Type: Report

Creswell, J.W., 2013, *Araştırma Deseni Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları*. Editör. Demir, S.B., Ankara: Eğiten Kitap.

Creswell, J. W., 2021, Nitel Araştırma Yöntemleri, Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni (6. Baskı), Çev. Demir ve Bütün, Siyasal kitabevi, Ankara.

Cronley, C., Nahar, S., & Hohn, K. , 2020, "There's like no support system": the life course stories of women with children about growing up, becoming mothers, and becoming homeless. *Journal of Social Distress and Homelessness*, *29*(2), 127-136.

Cummings, C., Lei, Q., Hochberg, L., Hones, V., & Brown, M., 2022, Social support and networks among people experiencing chronic homelessness: A systematic review. *American Journal of Orthopsychiatry*, *92*(3), 349.

Danış, M. Z., 2006, Davranış bilimlerinde ekolojik sistem yaklaşımı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *9*(9), 45-54.

Daşli, Y., 2015, Sosyal Yardimlarin Sorunlu Alani: Muhtaçlik Tespiti. *Cumhuriyet Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *39*(2), 135-154.

Davis, A. F., 1984, *Spearheads for reform: The social settlements and the progressive movement, 1890-1914*. Rutgers University Press.

De Kock, A., 2015, Being a church through religious learning at the street level. *Ecclesial practices*, *2*(2), 217-234.

Deren, S., Kang, S.-Y., Mino, M. and Guarino, H., 2012, Conducting peer outreach to migrants: Outcomes from drug treatment patients', Journal of Immigration Minority Health, 14, pp. 251–8.

Dickey, B., 2000, Review of programs for persons who are homeless and mentally ill. *Harvard review of Psychiatry*, *8*(5), 242-250.

Dinçer, E. H., 2015, İktidar karşısında vatandaşın iktidarı: refah rejimi bağlamında yönetimsellik anlayışının eleştirisi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *1*(2), 31-48.

Dowling, M., 2007, From Husserl to van Manen, A review of different phenomenological approaches, International Journal of Nursing Studies, 44, 131-142.

Edland-Gryt, M., & Skatvedt, A. H., 2013, Thresholds in a low-threshold setting: an empirical study of barriers in a centre for people with drug problems and mental health disorders. *International Journal of Drug Policy*, *24*(3), 257-264.

Emerson, R. M., Fretz, R. I., & Shaw, L. L., 2011, *Writing ethnographic fieldnotes*. University of Chicago press.

Erdönmez, M. E., & Akı, A., 2005, Açık kamusal kent mekanlarının toplum ilişkilerindeki etkileri. *Megaron*, *1*(1), 67.

Erickson, S. & Page, J., 1998, To Dance with Grace: Outreach & Engagement to Persons on the Street,the 1998 National Symposium on Homelessness Research, USA.European Journal of Social Work185

Ewalt, P. L., & Mokuau, N., 1995, Self-determination from a Pacific perspective. *Social Work*, *40*(2), 168-175.

Ferguson, H., 2004, Protecting children in time: Child abuse, child protection and the promotion of welfare. Basingstoke: Palgrave-Macmillan

Fisher, R., & Corciullo, D., 2011, Rebuilding community organizing education in social work.Journal of CommunityPractice,19, 355–368.

Gamble, N.D., Weil,M., 2010, Communtiy Practice Skills: Localto Global Perspectives.Colombia Press. New York.

Garland, D. R.,1997, Church social work. *Social Work and Christianity*, *24*(2), 94-113.

Gehl, J., 1987, Life between Buildings, New York: Van Nostrand-Reinhold.

Germain, C.B., & Gitterman, A., 2008, *The Life Model of Social Work Practice: Advances in Theory and Practice*. Columbia University Press.

Gibson, K. E., 2011, Street Kids: Homeless Youth, Outreach, and Policing New York's Streets, New York, New York University Press.

Gibson, K. E., 2011, *Street kids: Homeless youth, outreach, and policing New York's streets*. NYU Press.

Giorgi, A., 1997, The Theory, Practice, and Evaluation of the Phenomenological Method as a Qualitative Research Procedure, Journal of Phenomenological Psychology, 28(2), 235-260.

Goldberg, D., Burns, S., Taylor, A., Cameron, S., Hargreaves, D., & Hutchinson, S., (2001), Trends in HCV prevalence among injecting drug users in Glasgow and Edinburgh during the era of needle/syringe exchange. *Scandinavian journal of infectious diseases*, *33*(6), 457-461.

Golden, A., Currie, W., Greaves, E., & Latimer, J., 1999, Taking responsibility for homelessness: An action plan for Toronto. Report of the Mayor's Homelessness Action Task Force. Erişim Linki: https://q.utoronto.ca/courses/156087/files/7471702/download?wrap=1

Goldstein, H., 1983, Starting where the client is. *Social Casework*, *64*(5), 267-275.

Gombe, S. Y. ve Musa, Z., 2022, Empowerment of Rural Women through Engagement in Income Generating Activities in Nigeria. *BIJOTE-Bichi Journal of Technology Education*, *6*(2), 55-65.

Goodman, L., Fels, K., & Glenn, C., 2006, No safe place: Sexual assault in the lives of homeless women. *Retrieved June*, *18*, 2006.

Goodman, R. A., Bunnell, R., & Posner, S. F., 2014, What is "community health"? Examining the meaning of an evolving field in public health. *Preventive medicine*, *67*, S58-S61.

Greene, R.R., 2017, *Human Behavior Theory and Social Work Practice*. AldineTransaction.

Güler, B. A. ,2006, Sosyal devlet ve yerelleşme. *Memleket Siyaset Yönetim*, *2*, 29-43.

Güler, A., Halıcıoğlu, M. B., Taşğın, S., 2015, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri Teorik Çerçeve – Pratik Öneriler 7 Farklı Nitel Araştırma Yaklaşımı – Kalite ve Etik Hususlar (2. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Günaydin, D. ,2023, Sosyal Dışlanma Unsuru Olarak Sosyal Yardım Sistemleri: Utanç ve Damgalamanın Yeniden Üretimi. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, *34*(1), 185-207.

Gürel, M. ,2023, Evsizlik Olgusu ve Evsizlere Yönelik Sosyal Hizmet Çalışmaları: Bursa Örneği, Doktora, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Hallsworth, S. ,2005, Street Crime (1st ed.). Willan.

Harding, R., & Hamilton, P., 2009, Working girls: Abuse or choice in street-level sex work? A study of homeless women in Nottingham. *British Journal of Social Work*, *39*(6), 1118-1137.

Hasenfeld, Y., ve Paton, A., 1983, *Human service organizations* (p. 50). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

Hechter, M., & Kanazawa, S., 1997, Sociological rational choice theory. *Annual review of sociology*, *23*(1), 191-214.

Heimpel, S. A., Wood, J. V., Marshall, M. A., & Brown, J. D., 2002, Do people with low self-esteem really want to feel better? Self-esteem differences in motivation to repair negative moods. *Journal of personality and social psychology*, *82*(1), 128.

Henningsen, E., 2010, The romantic ethic in outreach work. *Sociétés et jeunesses en difficulté. Revue pluridisciplinaire de recherche*, (hors série).

Hepworth, D. H., Rooney, R. H., Rooney, G. D., & Strom, K., 2016, *Empowerment series: Direct social work practice: Theory and skills*. Cengage Learning

Heslin, K. C., Robinson, P. L., Baker, R. S., & Gelberg, L., 2007, Community characteristics and violence against homeless women in Los Angeles County. *Journal of Health care for the Poor and Underserved*, *18*(1), 203-218.

Hill, D., 2015, *From policy to practice: How do community drug workers interpret and work with the contemporary UK Drug Strategy?* (Doctoral dissertation, Leeds Beckett University).

Hill, D. J., & Laredo, E., 2019, First and last and always: Streetwork as a methodology for radical community social work practice. *Critical and Radical Social Work*, *7*(1), 25-39.

Hino, P., Santos, J. D. O., & Rosa, A. D. S., 2018, People living on the street from the health point of view. *Revista brasileira de enfermagem*, *71*, 684-692.

Hobfoll, S. E., 2011, Conservation of resources theory: Its implication for stress, health, and resilience. *The Oxford handbook of stress, health, and coping*, *127*, 147.

Hobsbawn, E, 2004, The Age of Empire, London: Abacus

Holmes, G. E., & Saaleebey, D., 1993, Empowerment, the medical model, and the politics of clienthood. Journal of Progressive Human Services, 4(1), 61-78.

Houston, S., Mullan-Jensen, C. B., 2012, Towards Depth and With in Qualitative Social Work: Aligning Interpretative Phenomenological Analysis with The Theory of Social Domain, Qualitative Social Work, 11, 266-281.

International Network of Social Street Workers, 2008, International Guide on the Methodology of Street Work throughout the World, Bruxelles, Dynamo international

İlerisoy, M., 2023, Nitel Bir Araştırma Yöntemi Yorumlayıcı Fenomenolojik Analiz, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 22(46), 509-527 doi: 10.46928/iticusbe.1176444.

Jones, A., ve Scannell, T., 1997, Outreach interven-tion for the homeless mentally ill.British Journalof Nursing,6(21), 1236,1238, 1240—1243

Jones, M., 2010, Inclusion, social inclusion and participation. In *Critical perspectives on human rights and disability law* (pp. 57-82). M. H. Rioux, & M. Jones (Eds.). Leiden, Boston: Martinus Nijhoff Publishers.

Kalynchenko, S. Y., 2013, Otechestvennyy i zarubezhnyy opyt reabilitatsyy beznadzornykh i besprizornykh nesovershennoletnikh [Domestic and foreign experience of rehabilitation of abandoned and homeless adolescents]

Kloppenburg, R., & Hendriks, P. (2013). Outreach approaches in the private domain: An international study. *European Journal of Social Work*, *16*(5), 605-619.

Kobzar, B. S, Postovoytov, E. P (1999). Zniattia adaptatsiinykh trudnoshchiv u ditey v sotsialno-reabilitatsiinomu centri [Removing adaptazfff*f*tion difficulties in children in social and rehabilitation center]

Kondrat, M. E. (2008). Person-in-environment. In T. Mizrahi & L. E. Davis (Eds.), Encyclopedia of social work (Vol. 3, 20th ed., pp. 348–354). Washington, DC: NASW Press

Korf, D. J., Riper, M. M., Freeman, M., Lewis, R., Grant, I., Jacob, E., ... & Nilson, M. (1999). *Outreach work among drug users in Europe: concepts, practice and terminology*. Lisbon, EMCDDA.

Kümbetoğlu, B., 2015, Sosyolojide ve antropolojide niteliksel yöntem ve araştırma, Bağlam Yayınları, İstanbul, ISBN: 978-975-8803-51-4.

Levicka, K., Zakova, M., & Stryckova, D. ,2015, Identity of Street Workers Working with Drug Users and Sexworkers in Slovakia. *Romanian Journal for Multidimensional Education/Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, *7*(2).

Levicka, K., Zakova, M., & Stryckova, D., 2015, Identity of Street Workers Working with Drug Users and Sexworkers in Slovakia. *Romanian Journal for Multidimensional Education/Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*, *7*(2).

Lipsky, M., 2010, Street-Level Bureaucracy, 30th ann. ed.: Dilemmas of the individual in public service. New York: Russell Sage Foundation.

Lofland, L., 1998, The Public Realm: Exploring the City's Quintessential Social Territory. New York: Aldine De Gruyter

Lynch, K., 1960, TheImageoftheCity. Cambridge, MA: MIT Press.

Madanipour, A., 1999, Why are the Design and Development of Public Spaces Significant for Cities? Environment and Planning B: Planning and Design, 26, 879- 891.

Martela, F., & Steger, M. F. ,2016, The three meanings of meaning in life: Distinguishing coherence, purpose, and significance. *The Journal of Positive Psychology*, *11*(5), 531-545.

Maslow, A. H., 1943, "A Theory of Human Motivation." PsychologicalReview50 (4): 370– 396.

Mason, S. E., 2011, Expanding our outreach: The newly impoverished. *Families in Society*, *92*(4), 355-356.

Maton, K. I., & Pargament, K. I., 2014, The roles of religion in prevention and promotion. In *The Ecology of Prevention* (pp. 161-205). Routledge.

Maton, K. I., & Wells, E. A., 1995, Religion as a community resource for well-being: Prevention, healing, and empowerment pathways. *Journal of Social Issues*, *51*(2), 177-193.

Mattaini, M. A., & Meyer, C. H., 2002, The ecosystems perspective: Implications for practice. In M. A. Mattani, C. T. Lowery, & C. H. Meyer (Eds.), *Foundations of social work practice: A graduate text* (pp. 16–27). Washington, DC: National Association of Social Workers.

McGregor, D. P. I., Morelli, P. T., Matsuoka, J. K., & Minerbi, L., 2003, An ecological model of well-being. *The international handbook of social impact assessment: Conceptual and methodological advances*, 108-128.

McMillan, D. W.& Chavis, D. M.,1986, "Sense of Community: A Definition and Theory." JournalofCommunityPsychology14 (1):6–23.

McWhirter, E. H., 1991, Empowerment in Counseling, *Journal of Counseling & Development*, 69: 222-227.

Mehta, V., 2013, The Street. *A Quintessential Social Public Space*. Florence Production Ltd, Stoodleigh, Devon, UK.

Mehta, V., 2014, Evulating Public Space. *Journal of Urban Design*, 19, 1, 53-88.

Merriam, S. B., & Tisdell, E. J., 2015, *Qualitative research: A guide to design and implementation*. John Wiley & Sons.

Merriam, *S.B*., 2018, *Nitel araştırma desen ve uygulama için bir rehber, Nobel Yayınları, Ankara, ISBN: 978-605-1332-20-5.*

Mier, C., & Ladny, R. T., 2018, Does self-esteem negatively impact crime and delinquency? A meta-analytic review of 25 years of evidence. *Deviant behavior*, *39*(8), 1006-1022.

Mikkonen, M., Kauppinen, J., Huovinen, M., & Aalto, E., 2007, Outreach work among marginalised populations in Europe: guidelines on providing integrated outreach services. *Amsterdam: Foundation Regenboog AMOC*.

Miller, R. M., Chan, C. D., Farmer, L. B., 2018, Interpretative Phenomenological Analysis: A Contemporary Qualitative Approach. Counselor Education and Supervision, 57, 240-254.

Mitchell, D., 2003, RighttotheCity:SocialJusticeandtheFightforPublicSpace. NewYork: GuilfordPress.

Morse, G., Calsyn, R.J., Miller, J., Rosenberg, P., West, L. & Gilliland, J., 1996, Outreach tohomeless mentally ill people: conceptual and clinical considerations',Community MentalHealth Journal, vol. 32, no. 3, pp. 261274.

Murray, S., 2011, Violence against homeless women: Safety and social policy. Australian Social Work, 64(3): 346- 360. DOI:10.1080/0312407x.201

National Association of Social Workers (NASW)., 1996, Code of Ethics, Washington , DC: NASW Press. 1996.

Needle, R. H., Burrows, D., Friedman, S. R., Dorabjee, J., Touze, G., Badrieva, L., C.Grungd, J. P., Kumar, M. S., Nigro, L., Mannig, G. ve Latkin, C., 2005, Effectiveness of community-based outreach in preventing HIV/AIDS among injecting drug users. *International Journal of Drug Policy*, *16*, 45-57.

Neenan, M., 2017, *Developing resilience: A cognitive-behavioural approach*. Routledge.

Nelson, R. J., Demas, G. E., Klein, S. L., & Kriegsfeld, L. J., 2002, *Seasonal patterns of stress, immune function, and disease*. Cambridge University Press.

Netting, F. E., Kettner, P. M., McMurty, S. L., & Thomas, M. L., 2011, Social work macro practice(5th ed.).Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall

Newby, B., & DeCamp, W., 2015, Bad reputation: stigma as an inhibitor of risk behaviors. *Journal of Risk Research*, *18*(5), 539-551.

Ng, A.T. & McQuistion, H.L., 2004, Outreach to the homeless: craft, science, and futureimplications, *Journal of Psychiatric Practice*, 10(2), pp. 95105.

Oldenburg, R, 1989, The Great Good Place. Berkeley: University of California Press.

Özdemir, M., 2010, Nitel veri analizi: Sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. Eskişehir Osmangazi üniversitesi sosyal bilimler dergisi, 11(1), 323-343.

Pardeck, J. T., 1988, An ecological approach for social work practice. *The Journal of Sociology and Social Welfare*, 15(2), Article 11.

Patton, M. Q., 2002, *Qualitative Research & Evaluation Methods*. Sage.

Patton, M., Q., 2018, Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri (3. Baskı), Çev. Bütün ve Demir, Pegem Akademi, Ankara.

Pattoni, L. 2012, Strengths-based approaches for working with individuals. Glasgow: Iriss.

Payne, M., 2005, Modern Social Work Theory, Palgrave Macmillan, Basingstoke

Payne, M., 2005a, The Origin of Social Work: Continuty and Change, London; Macmillan Higher Education.

Perkins, D. D., Meeks, J. W. & Taylor, R. B., 1992, "The Physical Environment of Street Blocks and Resident Perceptions of Crime and Disorder: Implications for Theory and Measurement*." Journal of Environmental Psychology*,12 (1): 21– 34.

Perlman, H. H., 1957, *Social casework: A problem-solving process* (Vol. 10). University of Chicago press.

Pierson, J., & Thomas, M., 2010, *Dictionary of Social Work and Social Care*. Open University/McGraw Hill.

Pierson, J., & Thomas, M., 2010, *Dictionary of Social Work and Social Care*. Open University/McGraw Hill.

Piliavin, I., Gartner, R., Thornton, C., & Matsueda, R. L., 1986, Crime, deterrence, and rational choice. *American sociological review*, 101-119.

Plummer, M. L., Kudrati, M., & Yousif, N. D. E. H., 2007, Beginning street life: Factors contributing to children working and living on the streets of Khartoum, Sudan. *Children and Youth Services Review*, *29*(12), 1520-1536.

Prior, M. K., Bahret, B. A., Allen, R. I., & Pasupuleti, S., 2012,The efficacy of a senior outreach program in the reduction of hospital readmissions and emergency department visits among chronically ill seniors. *Social Work in Health Care*, *51*(4), 345-360.

Rapp, C.A., Saleebey, D. ve Sullivan, W. P., 2006, The Future of Strength-Based Social Work. Içinde *Advances In Social Work: Special Issue On The Futures Of Social Work*. Ed. Daley, J. G. Trafford Publishing.

Rayburn, R. L., & Guittar, N. A. 2013, ‘’This is where you are supposed to be”: how homeless individuals cope with stigma. *Sociological Spectrum*, *33*(2), 159-174.

Rea, J., 2023, Social relationships, stigma, and wellbeing through experiences of homelessness in the United Kingdom. *Journal of Social Issues*, *79*(1), 465-493.

Reamer, F., 2018, *Social work values and ethics*. Columbia University Press.

Reisch, M., 2016, Why macro practice matters. Journal of Social Work Education, 52 (3), 258-268. doi:10 .1080/23303131.2016.1179537.

Rhodes, T., 1996, Outreach work with drug users: principles and practice. Council of Europe.

Rhodes, T., Holland, J., & Hartnoll, R., 1992, Innovation and constraint: The management of an HIV outreach intervention. *International Journal on Drug Policy*, *3*, 141-141.

Riley, A. J., Harding, G., Underwood, M. R., & Carter, Y. H., 2003, Homelessness: a problem for primary care?. *British Journal of General Practice*, *53*(491), 473-479.

Rots-de Vries, C., van de Goor, I., Stronks, K., & Garretsen, H., 2011, Evaluation of an assertive outreach intervention for problem families: intervention methods and early outcomes. *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, *25*(2), 211-219.

Rowe, M., Fisk, D., Frey, J. & Davidson, L., 2002, Engaging persons with substance use disorders:lessons from homeless outreach, Administration and Policy in Mental Health, vol. 29(3), pp. 263273

Ruyter, D. D., 2002, The virtue of taking responsibility. *Educational Philosophy and theory*, *34*(1), 25-35.

Saleebey, D., 1996, The strengths perspective in social work practice: Extensions and cautions. *Social work*, *41*(3), 296-305.

Saleebey, D., 2012, *The strengths perspective in social work practice*. Pearson Higher Ed.

Santana, C., 2014, Outreach clinics on the street? Reflections on new policies for homeless people's health. *Cadernos de saude publica*, *30*(8), 1798-1799.

Scanlon, L., 2011, *‘Becoming’a professional* (pp. 13-32). Springer Netherlands.

Seligman, M. E., 2002, Positive psychology, positive prevention, and positive therapy. *Handbook of positive psychology*, *2*(2002), 3-12.

Shaivitz, M. D., 2015, *Prisoner reentry: Making ex-prisoners into citizens: Creating an inmate reentry program in a local jail setting, implications for outreach, external service, and*

recidivism; the impact of employing a recidivism associate on successful community reintegration (Doctoral dissertation, Wilmington University (Delaware)).

Sheafor, B.W., Horejsi, C.J., 2014, *Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknikler ve İlkeler*. Ankara: Nika Yayınevi.

Shields, T. G., 2001, Network News Construction of Homelessness: 1980–1993. *The Communication Review*, *4*(2), 193-218.

Shinebourne, P., 2011, The Theoretical Underpinnings of Interpretative Phenomenological Analysis (IPA), Existential Analysis, 22(1), 16-32.

Shulman, L., 2012, *The Skills of Helping Individuals, Families, Groups, and Communities*. Cengage Learning.

Skogan, W. G., Hartnett, S. M., Bump, N., & Dubois, J., 2008, Document Title: Evaluation of CeaseFire-Chicago.

Soldevila-Matias, P., Guillén, A. I., & de Filippis, R., 2023, Mental health and internalized stigma in people with severe mental illness. *Frontiers in Psychiatry*, *14*, 1204091.

Sowislo, J. F., & Orth, U., 2013, Does low self-esteem predict depression and anxiety? A meta-analysis of longitudinal studies. *Psychological bulletin*, *139*(1), 213.

Storo, J., 2013, *Practical social pedagogy: Theories, values and tools for working with children and young people*. Policy Press.

Sullivan, W. C., Kuo, F. E., & Depooter, S. F., 2004, The fruit of urban nature: Vital neighborhood spaces. *Environment and behavior*, *36*(5), 678-700.

Svenson, N.P., 2003, Outreach Work with Young People, Young Drug Users and Young People at Risk,Pompidou Group, Council of Europe, Strasbourg

Szeintuch, S., 2015, Street work and outreach: A social work method?. *The British Journal of Social Work*, *45*(6), 1923-1934.

Şahin, F., 2009, Sosyal hizmette kendi kaderini tayin hakkı. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *19*(19), 87-98.

Şentürk, M., 2015, Türkiye'de kamunun ve STK'ların sosyal yardım uygulamaları: Yeni eğilimler ve ihtiyaçlar. *İstanbul University Journal of Sociology*, *3*(28).

Taylor, S. E., 2011, Social support: A review. *The Oxford handbook of health psychology*, *1*, 189-214.

Thompson, N., 2014, *Kuram ve uygulamada sosyal hizmeti anlamak*. Dipnot Yayınları.

Tiffany 1, G., 2007, Lessons from the street: informal education-based social ties building and the danger of pre-scription. *Pensée plurielle*, (2), 129-138.

Timofti, E., Movileanu, V., & Şargo, A., 2020, Economic Sustainability--A Basic Factor For Increasing The Quality Of Life Of The Population. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture & Rural Development*, *20*(3).

Tonkiss, F., 2005, *Space, the city and social theory: Social relations and urban forms*. Polity.

Trotter, C., 2015, *Working with involuntary clients: A guide to practice*. (3. Baskı) Routledge.

Vakharia, S. P., & Little, J., 2017, Starting where the client is: Harm reduction guidelines for clinical social work practice. *Clinical Social Work Journal*, *45*, 65-76.

Van der Linde, M., 2011, Doe wel maar zie om: een pleidooi voor historisch besef in het sociaal werk.

Vasylenko, O., Grach, Y., Gudz, T., Romanovska, L., & Kravchyna, T., 2019, Analysis of the formation of personal and professional qualities of future social workers for street social work.

Vasylenko, O., Grach, Y., Gudz, T., Romanovska, L., & Kravchyna, T., 2019, Analysis of the formation of personal and professional qualities of future social workers for street social work.

Wachholtz, A. B., Pearce, M. J., & Koenig, H., 2007, Exploring the relationship between spirituality, coping, and pain. *Journal of behavioral medicine*, *30*, 311-318.

Walsh, F., 2007, Traumatic loss and major disasters: Strengthening family and community resilience. *Family process*, *46*(2), 207-227.

West, L., Mercer, S. O., & Altheimer, E., 1993, Operation Desert Storm: The response of a social work outreach team. *Social Work in Health Care*, *19*(2), 81-98

Whyte,W. H., 1980, The Social Life of Small Urban Spaces, Washington, DC: The Conservation Foundation.

Wicker, S., 2017, Cash Versus In-Kind Transfers: Comparative Differences and Individual Best Practices to Benefit Recipient Communities

Winfree Jr, L. T., & Abadinsky, H., 2016, *Essentials of criminological theory*. Waveland Press.

Wronka, J., 2016, *Human rights and social justice: Social action and service for the helping and health professions*. Sage Publications.

Yıldırım, A., Şimşek, H., 2021, Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (12. Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yurkiv, Ya.I., 2020, Social street work as a means of forming a healthy lifestyle of adolescents in the community. Bulletin of Luhansk Taras Shevchenko National University. Pedagogical Sciences, 2(333.2), 294-304.

Zastrow, C., 2013, *Sosyal Hizmete Giriş.* Editör. Çiftçi. D.B. Ankara: Nika Yayınevi.

EKLER

EK - 1 – Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

Değerli Katılımcılar;

Sizi İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal Hizmet Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Ömer Miraç Yaman danışmanlığında, Arş. Gör. Hakan Karaman tarafından doktora tez çalışması kapsamında yürütülen araştırmaya davet ediyorum. Çalışmanın temel amacı sokakta kalan/kalmış bireylerin ve bu bireylerle gönüllü/kurumsal olarak ilgilenerek bu alanda tecrübe biriktirmiş kişilerin sokağa ilişkin deneyimlerini keşfetmek ve bu deneyimleri sokak sosyal hizmeti kapsamında tartışmaktır. Bu doğrultuda öncelikli olarak sokak yaşamının dinamikleri ve riskleri çeşitli yönleriyle anlaşılmaya çalışılacak; ardından bu bilgilerin sokak sosyal hizmet alanına nasıl katkı sunabileceği tartışılacaktır.

Çalışmaya kendi isteğinizle ve hiçbir baskı altında kalmadan katılmayı kabul ettiğiniz durumda görüşme gerçekleşecektir. Yapılacak görüşme, sonradan dinlenmek ve yazıya dökülmek amacıyla araştırmacının kişisel cep telefonuyla/ses kayıt cihazıyla kayıt altına alınacaktır. Araştırma boyunca vereceğiniz tüm kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır. Elde edilen veriler yalnızca akademik çalışma(lar) kapsamında kullanılacaktır. Araştırmanın güvenirliliği vereceğiniz cevapların içtenliğine bağlıdır.

Katkılarınız için yürekten teşekkür ederim.

Arş. Gör. Hakan Karaman

EK - 2 – Sokakta Kalan Bireylere Yönelik Mülakat Formu

Sokakta Kalan Bireylere Yönelik Mülakat Formu

Sosyo Demografik Bilgiler

- İsim-Soyisim/ Takma İsim? ……..
- Cinsiyet:……. Yaş:…….. Doğum Yeri/Memleket:……
- Eğitim Durumu:
  ( ) Yok ( ) Okur-yazar ( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Önlisans ( ) Lisans ( ) Lisansüstü
- Meslek/Çalışma durumu:
- Evlilik/Çocuk durumu:
- Sağlık sorunlarınız var mı? Varsa:
- Adli işlem geçmişiniz var mı? Varsa:
- Ne kadar süredir sokaktasınız?:

1) Kendinizi biraz tanıtır mısınız? Sokak yaşamı başlamadan önceki yaşamınız nasıldı?
   - Aile ilişkileriniz nasıldı?
   - İş ve sosyalleşme durumu nasıldı?
   - Siz nasıl biriydiniz?
2) Sokak yaşamınız nasıl başladı?
3) Sokaktaki ilk geceniz nasıldı, neler hissettiniz?
4) Size göre sokak yaşamına dahil olmanızdaki etkenler nelerdir?
5) Hangi semtlerde, ne zaman, hangi şartlarda kalıyorsunuz?
6) Sokakta bir gününüz nasıl geçiyor?
7) Sokakta kimler/ne tür insanlar var?
8) Sokak yaşamında ne gibi ihtiyaçlarınız oluyor ve bunları nasıl karşılıyorsunuz?
9) Madde kullanımı ve suç açısından ne gibi tecrübeleriniz bulunuyor?
10) Sokak yaşamının riskleri ve zorlukları nelerdir? Bu zorluklarla/risklerle nasıl başa çıkıyorsunuz?
11) Kurumlarla (Emniyet, Belediye, STK, Hastane vb.) ilişkileriniz genel olarak nasıl?
12) Toplumun size yaklaşımı nasıl? Dışlanma yaşadığınızı hissettiğiniz oldu mu? Olduysa nasıl?
13) Sokağı nasıl tanımlarsınız, sizce sokak nedir? İyi yanları var mı, varsa nelerdir?
14) Sizce sokak yaşamınızı nasıl geliştirebilir, iyileştirebilirsiniz?
15) Sizce devlet sokakta bulunanlara nasıl yaklaşmalı, ne gibi hizmetler sunmalı? (Sokaktan kurtarmak mı? Sokaktaki yaşantılarını iyileştirmek mi?)
16) Bir sosyal hizmet uzmanı sokakta size nasıl yardımcı olmalı? Ne tür ihtiyaçlarınıza, nasıl karşılık verebilmeli?
17) Sokakta çalışma yapmak isteyenlerin sokakta bulanan/yaşayan bireylere yönelik yaklaşımı nasıl olmalı?
18) Sokakta çalışmak isteyenlere başka uyarı ve tavsiyeleriniz var mıdır?

EK - 3 – Sokağa Yönelik Çalışma Yapanlara İlişkin Mülakat Formu

Sokağa Yönelik Çalışma Yapanlara İlişkin Mülakat Formu

Sosyo Demografik Bilgiler

- İsim-Soyisim/ Takma İsim? ……..
- Cinsiyet: ……. Yaş:……..
- Mesleğiniz ve çalışma durumunuz:……
- Çalışma yapılan kurum/semt:…….
- Kaç yıldır bu alanda çalışma yapıyorsunuz? ……
- Eğitim durumunuz:

  ( ) Yok ( ) Okur-yazar ( ) İlkokul ( ) Ortaokul ( ) Lise ( ) Önlisans ( ) Lisans ( ) Lisansüstü
- Evlilik/Çocuk durumu:…..

1) Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?
2) Sokaktaki bireylerle ilgilenme hikayenizden bahseder misiniz?
3) Sokak yaşamını genel olarak nasıl tanımlarsınız? Sizce sokak nedir?
4) Sizce bu bireyler sokak yaşamında ne gibi risklerle/zorluklarla karşı karşıya kalıyor?
5) Sizin açınızdan bu bireylerle çalışmanın ne gibi zorlukları/riskleri bulunuyor?
6) Bu bireylerle çalışma yapmanın ne gibi etkileri/tecrübeleri bulunuyor? İyi yanları var mı, varsa nelerdir?
7) Mevcut durumda bu insanlarla ilgili olarak hangi kurumlarla, ne tür temaslarda bulunuyorsunuz?
8) Sizce bu insanlarla ilgili yürütülen mevcut çalışmalarda eksiklikler var mı? Varsa nelerdir?
9) Sizce bu insanlarla yapılacak çalışmalar nasıl organize edilmeli? Kurumların rolleri nasıl olmalı?
   a) Sizce mevzuat nasıl düzenlenmeli?
   b) Temel ihtiyaçlar nasıl organize edilmeli?
   c) Sokak ortamına ilişkin ne tür önlemler alınmalı?
10) Sizce bu bireylerle güçlü iletişim/temas kurmanın gereklilikleri nelerdir? (Eğitim, mizaç, motivasyon vb.)
11) Bu bireylerle çalışma yapmak isteyen meslek elemanlarına ne gibi önerilerde bulunursunuz?
12) Başka görüş ve tavsiyeniz var mı? Varsa nelerdir?

İNTİHAL RAPORU İLK SAYFASI

TÜRKİYE'DE SOSYAL HİZMET PERSPEKTİFİNDEN SOKAĞIN BİR SOSYAL ÇALIŞMA ALANI OLARAK YENİDEN YORUMU: İSTANBUL ÖRNEĞİNDE BİR SAHA ARAŞTIRMASI

ORİJİNALLİK RAPORU

%1	%1	%0	%1
BENZERLİK ENDEKSİ	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	Submitted to The Scientific & Technological Research Council of Turkey (TUBITAK) Öğrenci Ödevi	%1
2	acikbilim.yok.gov.tr İnternet Kaynağı	<%1
3	dergipark.org.tr İnternet Kaynağı	<%1
4	www.researchgate.net İnternet Kaynağı	<%1
5	edoc.site İnternet Kaynağı	<%1
6	ŞİMŞEK, Hasan and ADIGÜZEL, Tufan. "Yükseköğretimde yeni bir üniversite paradigmasına doğru", Kaligrafi Yayıncılık, 2012. Yayın	<%1
7	toad.halileksi.net İnternet Kaynağı	<%1

KURUM İZNİ YAZILARI

Uyarı: Canlı ve cansız deneklerle yapılan tüm çalışmalar için kurum izin belgelerinin eklenmesi zorunludur. Gizlilik ve mahremiyet içeren durumlarda kurum adı kapatılmalıdır.

☐ **Kurum izni gerekmektedir.**

☒ **Kurum izni gerekmemektedir.**

Hakan KARAMAN
(İmza)